

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Hermann Róbert DSc., egyetemi tanár

DOKTORI (PhD) DISSZERTÁCIÓ

Pap István

A MAGYAR–OLASZ BANK TÖRTÉNETE (1920–1948)

Témavezető: Prof. Dr. habil. Nagy Mariann egyetemi tanár

Budapest, 2023

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	6
I. 1. Bevezetés és historiográfiai áttekintés	6
I. 2. Célok, kontextusok, módszerek	20
I. 3. Források.....	22
II. Történelmi és gazdaságtörténeti előzmények.....	23
II. 1. Gazdasági és pénzügyi helyzetkép.....	23
III. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság alapításának körülményei.....	24
III. 1. A Magyar Fekereskedők Hitelintézete Részvénytársaság egyesülése a Magyar–Olasz Bank (MOB) Részvénytársasággal.....	24
III. 2. A Magyar Országos Bank Részvénytársaság egyesülése a Magyar–Olasz Bank Részvénytársasággal.....	26
Részletek a Magyar Országos Bank alapszabályából.....	27
III. 3. A Központi Kereskedelmi és Iparbankról, mint elődbankról.....	29
IV. Camillo Castiglioni, a Magyar–Olasz Bank alapítója (1879–1957).....	31
A cégvezető és a repülés	32
A bankár.....	36
A Magyar–Olasz Bank Rt. elnökeként	39
Castiglioni szerepe az osztrák állami pénzügyekben	41
A vég kezdete.....	43
A kálvária.....	47
Alfio testvér	50
Jugoszláviai kitérő	51
Egy földi pálya befejezése	52
V. A Magyar–Olasz Bank Rt. működése Camillo Castiglioni elnöklete alatt (1920–1924)....	53
V. 1. A kezdetek, az alakuló közgyűlés.....	53
V. 1. 1. A Magyar Agrár- és Járadékbankról röviden	56
V. 2. Részletek a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság Alapszabályából (1920)	57
V. 3. Gazdasági és történelmi háttérkép 1920–1924 között.....	61
V. 4. Bankfiókok és pénzügyi érdekeltségek 1920–1924 között.....	69
V. 5. A bank vállalati érdekeltségei 1920–1924 között.....	72

V. 6. A bank vagyoni helyzete 1920–1924 között	80
Az Elek Sándor Alap és a bank karitív tevékenysége	82
A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság és a Magyar Agrár- és Járadékbank Alkalmazottainak Nyugdíjintézete.....	83
V. 7. Változások a bank vezetésében (1920–1924 között).....	83
V. 8. Értékelés	84
VI. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság működése Berzeviczy Albert (1853–1936) elnöklete alatt (1925–1931).....	86
VI. 1. Az 1924–1931-es évek történelmi és gazdaságtörténeti eseményei	86
VI. 2. Az igazgatóság jelentései	97
A válság hatása a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságra	104
VI. 3. Bankfiókok, pénzügyi és vállalati érdekeltségek 1925–1931 között.....	105
VI. 4. A bank vagyoni helyzete 1925–1931 között	111
VI. 5. Változások a bank vezetésében (1925–1931 között).....	113
VI. 6. „Különleges” esetek és ügyek	113
VI. 7. Értékelés	114
VII. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság működése dr. Éber Antal (1872–1920) elnöklete alatt (1932–1937).....	115
VII. 1. Történelmi kitekintés 1932–1937 között	115
VII. 2. Az igazgatóság jelentései	116
VII. 3. Adósságvédelmi intézkedések	124
VII. 4. Sajtókép.....	128
Országos Vitézi Szék	130
VII. 5. Bankfiókok, vállalati érdekeltségek és a bank vagyoni helyzete (1932–1937)	131
A Magyar–Etiópiai Kereskedelmi Kft.	133
VII. 6. Változás a bank vezetésében 1932–1937 között.....	134
VII. 7. Értékelés	135
VIII. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság működése Guido Romanelli (1876–1973) elnöklete alatt (1938–1943).....	136
VIII. 1. Romanelli megválasztása.....	136
VIII. 2. Háttérkép 1938 és 1943 között	137
Haderő finanszírozás.....	138
A visszacsatolt felvidéki területek és Kárpátalja.	139
Erdélyről az igazgatóság jelentésében	143

Olaszország hadba lépése.....	144
Hadigazdálkodás	146
VIII. 3. A bank vagyoni helyzete 1938–1943 között	150
VIII. 4. Változások a bank vezetésében 1938–1943 között	152
VIII. 5. Értékelés	154
IX. Az 1944-es esztendő eseményei	155
X. Az 1945-ös esztendő eseményei.....	155
X. 1. A Magyar–Olasz Bank élete a fennmaradt jegyzőkönyvek alapján	156
XI. Az 1946-os esztendő eseményei	165
XII. Az 1947-es esztendő eseményei	171
XIII. A felszámolás	173
XIV. Összegzés	175
XV. Köszönetnyilvánítás	180
XVI. Forrás- és irodalomjegyzék	181
XVI. 1. Levéltári források	181
XVI. 2. Felhasznált irodalom	183
Monográfiák, tanulmánykötetek	183
Tanulmányok, cikkek.....	190
XVI. 3. Internetes források	191
XVI. 4. Hírlapok, folyóiratok, kiadványok	208
XVI. 5. A zsidótörvények végrehajtásával kapcsolatos ügyek iratai (Z 83).....	216
Mellékletek	217
XVI. 6. Berzeviczy Albert élete	217
XVI. 7. Dr. Éber Antal élete.....	219
XVI. 8. Szaniszló János beszámolója.....	220
XVI. 9. Újságcikk a bank megalakulásának körülményeiről	234
XVI. 12. A bank vezetése 1920–1944 között.....	238
XVI. 13. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság bankfája	263
XVI. 14. Mészáros István pápai prelátus portréja (középen)	264
XVI. 15. A Magyar–Olasz Bank Rt. pecsétje.....	265
XVI. 16. A Magyar–Olasz Bank Rt. takarékbetétkönyve (saját tulajdon)	266
XVI. 17. A Magyar–Olasz Bank Rt. Sportegyesületi érme (saját tulajdon)	267
XVI. 18. Camillo Castiglioni fényképe	268

XVI. 19. A Magyar–Olasz Bank Központi székházának ülésterme (Budapest, Nádor utca 16.).....	269
XVI. 20. A BCI külföldi leányvállalatai I.	270
XVI. 21. A BCI külföldi leányvállalatai II.	271
XVI. 22. Szántó Dénes miniszteri biztos levele 1947. augusztus 30-i keltezéssel.....	272

I. Bevezetés

I. 1. Bevezetés és historiográfiai áttekintés

A disszertáció célja, hogy bemutassa a Horthy-korszak¹ egyik legnagyobb bankja létrehozásának körülményeit és működését a levéltári források tükrében, a korabeli pénzügyi és gazdasági környezetbe ágyazva. A bank nevével egy-egy műben és csak érintőlegesen találkozhatunk többek között Alföldi Antal,² Tomka Béla,³ Ránki György⁴ vagy Závóczki Adrienn⁵ és Nagy Mariann munkáiban.⁶ Nagy tanulmánya röviden kitér a bank alapítójára, Camillo Castiglioniira is,⁷ aki a bank alapításakor Európa egyik leggazdagabb embere volt. A bank egy súlyos történelmi helyzet árnyékában, Trianon előszobájában született. De mindez mintha a születéskor nem érződne... Disszertációm témája a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság⁸ történetének, mint intézménynek a bemutatása.

A bank életét (1920–1948) politikatörténeti szempontból 3 korszakra lehet bontani. Az első az 1920–1939 közé eső időszak, a második a II. világháború korszaka (1939–1945), míg a harmadik a bank vegetálásának és megszűnésének az időszaka (1946–1948). A felosztást azonban nem ezen szempontrendszer alapján tettem meg, hanem a bank belső életének megfelelően a mindenkori elnöki ciklusokhoz kötöttem. Folyamatos, időrendbeli feldolgozással, az első ciklus (1920–1924) Camillo Castiglionihoz kötődött, a második (1925–1931) Berzeviczy Albert elnöki ciklusához, a harmadik (1932–1937) dr. Éber Antal elnökségéhez. Az utolsó elnökhöz köthető ciklust (1938–1943) Guido Romanelli neve fémjelzi. A bank utolsó éveinek agóniájához (1944–1948) a káosztól a felszámolásig cím illene. A disszertációban előforduló sajtóanyagokat egy mellékletben összegyűjtve mutatom be. Munkám során a következő kutatói kérdésekre keresem a választ. Az első: hogyan alakult meg a bank és milyen jelentőséggel bírt a hazai gazdasági életben, különösen a 20-as

¹ *Romsics Ignác*: Horthy-korszak, Helikon, Budapest, 2018.

² *Alföldi Antal*: A Budapesti Pénzügyintézetek története napjainkig, Budapest, TÉBE Kiadóvállalata, 1928. 138., 163., 190–192.

³ *Tomka Béla*: A magyarországi pénzügyintézetek rövid története (1836–1947), Gondolat, Budapest, 1996. 79., 87.

⁴ *Ránki György*: Gazdaság és külpolitika, Budapest, Magvető Kiadó, 1981. 53.

⁵ *Závóczki Adrienn*: A Duce első magyarországi mellszobra.

https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_duce_elso_magyarorszagi_mellszobra (letöltés: 2022. nov. 10.).

⁶ A Magyar–Olasz Bank Rt. történetének feldolgozása eddig még nem történt meg. Érintőlegesen foglalkozott a bankkal *Nagy Mariann*: Nőtisztviselők a bankszektorban Magyarországon a „hosszú 20. század” első felében. In: *Mesterek és Tanítványok: Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről* Szerk. Fedeles Tamás – Böhm Gábor, Pécs, Magyarország: PTE BTK Kari Tudományos Diákköri Tanács, 2014. 140–153.

⁷ Camillo Castiglioni vezetéknévét több magyar szakirodalom is hibásan Castiglione néven hozza, pedig helyesen: Castiglioni.

⁸ *Jenei Károly*: Kisebbségi takarékpénztári és bankfondok: Repertórium. Budapest, 1972 in: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_56/?pg=1&layout=s (letöltés: 2019. máj. 02.)

években? A második: Hogyan érintette a bankot a gazdasági válság? A harmadik: Miként zárult a bank élete, hogyan és miért szűnt meg?

Az I. világháborúból Magyarország a vesztesek oldalán került ki, viselve annak minden következményét. A trianoni békeszerződés teljesen új feltételek közé kényszerítette az országot,⁹ mivel területének 2/3-a, népességének 60%-a a környező új államalakulatokhoz került.¹⁰ Újabb kutatások fényében Tomka Béla a következő megállapítást teszi: *„különösen azt nem tudjuk magyarázni, hogy – az európai gazdasági konvergenciákra és divergenciákra vonatkozó kutatások szerint – a Trianon utáni Magyarország gazdasági teljesítménye nemzetközi összehasonlításban nem volt gyengébb, mint a dualizmus időszakában megfigyelhető relatív teljesítmény, pedig akkor – értelemszerűen – a (...) Trianon okozta nehézségek nem jelentkeztek.”*¹¹ Pogány Ágnes¹² *Az állami pénzügyi politika Magyarországon, 1918–1924* tanulmányában kiemeli egyrészt, hogy az 1924 nyarán a Népszövetség felügyeletével meginduló pénzügyi stabilizáció kapcsán a magyar kincstár a kapott kölcsönnek csupán egy kis részét használta fel, másrészt pedig azt, hogy a *„kötségvetési egyensúlyt szigorú fiskális megszorítások segítségével, mindenekelőtt az adóteher jelentős növelésével, a kiadások drasztikus visszafogásával, az állami alkalmazottak létszámának csökkentésével valósították meg”*.¹³ A nagy gazdasági és társadalmi áldozatok árán elért eredmények azonban rövid életűnek bizonyultak, mert a költségvetés már 1929-ben újra deficitessé lett. Elgondolható, hogy ebben a helyzetben milyen súlyos volt a világválságnak az államháztartásra gyakorolt hatása. Szávai Ferenc¹⁴ az *Oszták–Magyar Monarchia közös vagyona* című munkájában elemzi a monarchia felbomlásának vagyoni következményeit, a szétválás utáni tárgyalásokat és azok eredményeit. A műben (10. oldalon) említett Szerényi József¹⁵ tárgyaló 1920-ban, a Magyar–Olasz Bank megalapításakor, annak igazgatósági

⁹ Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés, Osiris, Budapest, 2007.

¹⁰ Háborúból békébe: a magyar társadalom 1918 után, Bódy Zsombor (szerk.) MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018, Tomka Béla írása: 47-80.

¹¹ Háborúból békébe Szerk. Bódy i.m. 48.

¹² Itt mondok köszönetet Pogány Ágnesnek azért a szíves segítségért, amiért rendelkezésemre bocsátotta az általa a Corvinus Egyetemen vezetett banktörténeti kurzusának irodalomjegyzékét.

¹³ Háborúból békébe Szerk. Bódy i.m. 127.

¹⁴ Szávai Ferenc: Az Oszták–Magyar Monarchia közös vagyona, Pro Pannónia, Pécs, 1999.

¹⁵ Bárá Szerényi (született Stern) József (1861–1941) politikus, aki 1861. november 6-án született a Somogy megyei Lengyeltótiiban. Apja Stein Albert rabbi szülőfalujában, később Szerényire magyarosította a nevét. Anyai nagyapja Fassel Hirsch a híres főrabbi. A középiskoláit Budapesten végezte, ezután Németországban tanult. Itt jól tudta hasznosítani nyelvismeretét. Kezdetben újságíróként tevékenykedett. 1885-ben megalapította az Erdélyrészi Ipari- és Kereskedelmi Egyesületet. Többször bejárta a keleti országokat, valamint kis-Ázsia egy részét. 1889-ben iparfelügyelő (Baross Gábor felkérésére), 1897-től királyi tanácsos. 1898-tól miniszteri osztálytanácsos a Kereskedelemügyi Minisztériumban. 1905-ben ugyanitt államtitkár. 1906–1907 között a

tagjaként szerepelt.¹⁶ Mivel Magyarország vesztes állam volt, így jóvátételt is kellett fizetnie, és annak a végleges megállapításáig zálogként lefoglalták az ország összes állami bevételét és minden vagyonát.¹⁷ A monarchia felbomlásával az utódállamoknak saját pénzt és jegybankot is meg kellett teremteniük. A Magyar–Olasz Bankot 1920 áprilisában alapították, tehát még a trianoni békekötés előtt néhány hónappal, de az elődbankok alapítási időszaka korábbra datálódik. Az 1921. évi XIV. tc. hívja életre a Magyar Királyi Állami Jegyintézetet,¹⁸ amely a MNB felállításáig a pénzügyminiszter felügyelete alatt látta el a központi bank szerepét. Folyamatos gondot jelentett az infláció, a pénzügyi nehézségek megoldására az országnak szüksége volt a külföldi kölcsönre, ami a Népszövetségbe való felvétellel valósult meg, komoly pénzügyi fegyelem és ellenőrzés mellett.¹⁹ Eckhardt Ferenc gazdaságtörténész szerint: „a magyar gazdaságtörténetnek egyetlen korszakában sem áramlott be az országba annyi külföldi pénz, mint a „szanálást“ követő néhány esztendő alatt.”²⁰ Igaz, így vált az ország 1929-re Kelet-Közép-Európa legeladósodottabb országává. 1924-ben alakult meg a Magyar Nemzeti Bank.²¹ Az évtized végén pedig beköszönt a gazdasági világválság (1929–1933), amely a Magyar–Olasz Bank életére is befolyással volt. A válság, jelentős következményekkel járt az ország agráriumára, másrészt az ipari termelés is hanyatlott, az egész gazdasági élet megtorpant. Az ezekről szóló igazgatósági jelentésekből többször idézek a disszertációban. Mindez jelentős hatást gyakorolt a politikai és szellemi elitre. A válságra adott gazdasági reakció a tervgazdaság vagy „irányított gazdaság” kérdésének vitája volt. „A kifejezetten Európa-barát Károlyi Imre gróf, az Angol–Magyar Bank elnöke, 1931-ben kiadott

kormánybizottság magyar elnöke a kiegyezési tárgyalásokon. 1918-tól kereskedelmi miniszter (új Wekerle kormány). 1918 tavaszán Károly király kormányalakítással bízta meg, ez meghiúsult a pártok ellenállása miatt. Internálták a Károlyi-kormány idején. Tevékenysége a szociálpolitika, többek között a gyermekmunka, női munka, mezőgazdasági munkások, bányászok ügye, iparfelügyelők; iparfejlesztés, ipari oktatás, kereskedelemi oktatás területe felé irányult. Majd öt éven keresztül a népszövetségi küldött volt. *Szávai Ferenc*: Párhuzamos életrajzok, Viktor Kienböck és Sztérényi József az osztrák és a magyar gazdaságban. Köszönet érte a szerzőnek, aki további felhasználás végett volt szíves a rendelkezésemre bocsátani ezt az anyagot. In: Háborúk, békék, terroristák Székely Gábor 70 éves Felelős szerkesztő Majoros István Kiadó: ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2012.

¹⁶ MNL OL Z 77 1 Titkársági iratok 1. dosszié.

¹⁷ Erről bővebben, *Ablonczy Balázs*: Trianon legendák, Jaffa Kiadó, Budapest, 2010.

¹⁸ Magyar Királyi Állami Jegyintézet.

[https://library.hungaricana.hu/en/view/MolDigiLib_MOLsegedl_26/?query=SZO%3D\(tan%C3%A1cs%C3%BC1%C3%A9si\)&pg=24&layout=s](https://library.hungaricana.hu/en/view/MolDigiLib_MOLsegedl_26/?query=SZO%3D(tan%C3%A1cs%C3%BC1%C3%A9si)&pg=24&layout=s) (letöltés: 2019. máj. 03.)

¹⁹ A Népszövetségi kölcsönről bővebben, *Ormos Mária*: Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.

²⁰ *Eckhardt Ferenc*: A magyar közgazdaság száz éve 1841–1941, Posner Grafikai Műintézet, Budapest, 1943. 307.

²¹ A Magyar Nemzeti Bank története I-II, Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig, 1816–1924 Szerk. Bácskai Tamás, Közgazdasági- és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999.

pamflettjében az utolsó fejezetnek e címet adta: Létre kell hozni az Európai Népszövetséget.”²²

A Magyar–Olasz Banknak már az alapító okiratában is szerepel a két ország közötti gazdasági élet és együttműködés, valamint a politikai élet élénkítésének fontossága és célkitűzése, ide értve a két ország diplomácia kapcsolatainak fejlődését.²³ A második világháború évei alatti területnövekedések, mint az első bécsi döntés,²⁴ új kihívás elé állította az anyaországot és vele együtt annak pénzügyi és diplomáciai életét. Ez és a második bécsi döntés²⁵ is meghatározó következményekkel volt a bank életére. A második világháború utolsó két évének magyar–olasz diplomáciai kapcsolatait feldolgozó Kindl Melinda doktori disszertációja²⁶ is érdekes adalékul szolgált a bank életéhez. A második világháborút követően, folyamatos kommunista nyomás alatt álló kormányzás időszakának végén 1948-ban államosították a bankot. Az államosítás időszaka és az azt követő évek már a klasszikus diktatúra kora volt.²⁷ A bank működési időszakának jobb megértéséhez vissza kell nyúlni a dualizmus koráig, ezért a gazdaságtörténeti szakirodalom áttekintését a dualizmus korától indítom.

A banktörténeti kutatás alaplilemmáját Kövér György: *A gazdaságtörténet-írás újabb útjai*²⁸ című tanulmánya adja meg. Ebben Kövér a gazdaságtörténet-írás utóbbi évtizedekben egymás mellett létező két fő irányzatát mutatja be. Az egyik irányzat a gazdasági növekedés makro-kérdéseire helyezte a hangsúlyt, míg a másik irányzat a vállalat-történetre („business history”), a mikro szinten végbemenő folyamatokra helyezte a hangsúlyt. Jelen disszertációm tárgya is ezen utóbbi kategóriába tartozik.

Kövér György: *A magyar banktörténet-írás helyzete és hagyományai*²⁹ című írásában a banktörténeti munkák korábbi és új utakra törő változatait elemzi az elmúlt másfél évszázadból. A disszertációmban arra törekedtem, hogy minél kevésbé közgazdasági megközelítést alkalmazzak száraz adatokkal, inkább a bank konkrét működését, működtetését

²² Ormos Mária: A gazdasági világválság magyar visszhangja (1929–1936), PolgArt, Budapest, 2004. 99.

²³ Erről bővebben, Hamerli Petra: Magyar–olasz diplomáciai kapcsolatok és regionális hatásaik (1927–1934), Fakultás Kiadó, Budapest, 2019.

²⁴ Sallai Gergely: Az első bécsi döntés, Osiris, Budapest, 2002.

²⁵ Gulyás László: A Horthy-korszak külpolitikája 5.- A revíziós sikerek 2. – A második bécsi döntés (1939–1940), Attraktor Könyvkiadó Kft, Gödöllő, 2018.

²⁶ Kindl Melinda: "Párhuzamos kényszerpályák. Olasz–magyar diplomáciai kapcsolatok 1943–1945 között" (2016). <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=16728> (letöltés: 2019. máj. 02.)

²⁷ Vonyó József: Egy monolit rendszer árnyalatai, Tanulmányok Magyarország 1945 utáni történelméről, Kronosz, Pécs, 2012. 16-62. oldal. Erről a témáról bővebben, Gyarmati György: A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956, ABTL-Rubicon, Budapest, 2011.

²⁸ Bevezetés a társadalomtörténetbe. Szerkesztette: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 281–301.

²⁹ Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára, Gazdasági és társadalomtörténeti kötetek. Szerk. Buza János, Budapest, 2001. 293–301.

kívántam bemutatni, természetesen a szükséges számadatokkal együtt. Fontosnak tartottam arra törekedni, hogy esetünkben maga a vállalat történet váza megszülessen a rendelkezésre álló nagy iratanyag mennyiségéből. Reményeim szerint ez a munka később jó alapul szolgálhat, további kutatásokhoz, amely a teljes iratanyag feldolgozásával, a belföldi és külföldi kapcsolatok teljes mélységének bemutatásával egy még komplexebb képet adhat a korszak gazdaságtörténeti ismereteihez. A fentiek alapján a disszertációm egy olyan váz és szerkezet, amelyben a bank elhelyezést nyer a korszak pénzintézeteihez képest, megmutatja a maga helyét és szerepét fiókhálózatával együtt, de a munka nem terjed ki szakirányú közgazdasági és pénzügyi elemzésekre, amely elvonná a figyelmet a vállalat történetéről. A disszertációban megismerhetjük azokat az elnöki ciklusokat, vezető személyeket, kevésbé ismert belső működési mechanizmusokat, amelyek naggyá tették a Magyar–Olasz Bank Rt.-ot.

A historiográfia áttekintésben két fő irányból meríthető szakirodalom: nemzetközi és hazai anyagokból. A nemzetközi gazdasági környezet vizsgálata elengedhetetlen a banktörténet témaköréhez. Berend T. Iván egyik monográfiájának³⁰ szakmai erőssége, hogy nemzetközi adatokra támaszkodik olyan neves szerzőktől, mint Alexander Gerschenkron (1904–1978),³¹ Rudolf Hilferding (1877–1914),³² Berry Julian Eichengreen (1952),³³ David Saul Landes (1924–2013)³⁴ vagy a magyarországi gyökerekkel rendelkező Milton Friedman³⁵ Nobel-díjas közgazdász (1912–2006). G. de Rosa munkája a *Storia della Banca Popolare Vicentina*³⁶ is a 19. század velencei pénzintézeti világába avat be bennünket, ahogyan Magyarországon is, ez idő tájt gombamód szaporodtak meg a bankalapítások. Pierro Barucci: *Unicredit, una storia dell'economia italiana. Dalla Banca di Genova al Credito*³⁷ munkája egy közel 800 oldalas hatalmas mű, amely a genovai pénzügyi és olasz gazdasági életbe ad betekintést Genovától Milánóig. Ma ezt a bankot Unicreditnek hívják, amelynek jelenlegi székhelye Milánó és amely banktörténet közös neveket is előhozott a mi banktörténetünkkel.³⁸ Gianni Toniolo

³⁰ Berend T. Iván: Európa gazdasága a 20. században, História-MTA TTI, Budapest, 2005.

³¹ Alexander Gerschenkron: A gazdasági elmaradottság történelmi távlatból, Gondolat, Budapest, 1984.

³² Rudolf Hilferding: A pénzügy, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.

³³ Berry Julian Eichengreen: Pénzügyi válságok, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005.

³⁴ David Saul Landes: Az elszabadult Prométheusz, Gondolat, Budapest, 1986.

³⁵ Milton Friedman: Kapitalizmus és szabadság, Akadémia, Budapest, 1996.

³⁶ G. de Rosa: Storia della Banca Popolare Vicentina, Bari, Laterza, 1997.

³⁷ Barucci, Piero: Unicredit, una storia dell'economia italiana. Dalla Banca di Genova al Credito Italiano 1870–1945, Bari, Laterza, 2021.

³⁸ Ezek a nevek később szerepelnek majd a disszertációban is, mint például Giuseppe Toeplitz a Banca Commerciale Italiana ügyvezető igazgatója, Mino Gianza (egy alkalommal, mint a Comit igazgatója), Riccardo Gualino a MOB Rt. igazgatósági tagja vagy Giuseppe Zuccoli a MOB Rt. igazgatóságának tagja.

1994-ben mutatta be *Cent'anni 1894–1994*³⁹ című munkáját, amely a Banca Commerciale Italiana (Milánó) 100 évét dolgozta fel. Azon bankét, amelynek jelentős szerepe volt többek között a Magyar–Olasz Bank Rt. létrehozásában, illetve további kelet-európai leányintézetek megszületésében.⁴⁰ Detlef Krause a Commerzbank megrendelésére írta meg a *Die Bank – Dienstleister im Wandel: 125 Jahre Commerzbank; 1870–1995* című munkáját, amelyben felvázolta, hogyan lett a kis regionális bankból Németország egyik legnagyobb bankja.

A *Gazdasági elmaradottság, kiutak és kudarcok a XIX. századi Európában*⁴¹ című munka, amely amolyan korszakos Bibliának tekinthető, korszakomhoz szorosan nem kapcsolódik, de összességében, látás- és szemléletmód tekintetében járult hozzá látásmódomhoz. A szerzők bemutatják Nyugat-Európa gazdasági „szívóhatását”, az átalakulás társadalmi-politikai feltételeinek megteremtését, a gazdasági nekilendülés „emberi” tényezőit, a nemzetközi kereskedelem és pénzügyi rendszer, közlekedési rendszer kiépülése kapcsán. Külön kiemelendő a kereskedelem és pénzügyi rendszer, melybe jól beilleszkedik majd a MOB Rt. létrejötte a 20. század elején. Berend T. Iván: *Kisiklott történelem*⁴² című munkája elemzi a külföldi tőke szerepét az iparosodás – jelen esetben a vasút – finanszírozásában,⁴³ valamint bemutatja, hogy a bankok milyen háttérrel és hová (Románia, Csehország stb.) fektettek be tőkéit. Kétségtelen tény, hogy a vasútépítés áttörést jelentett a biztos és gyors áruszállításban, amely a gazdaság motorja volt, szemben az egyre kevésbé versenyképes, a természet erejének jobban kitett vízi útvonalakkal. A technikai fejlődés pedig a motorizációval versenyképesebbé tette a vasutat.⁴⁴ Az áruk hamarabb cseréltek gazdát, mai nyelven szólva jobban pörgött a gazdaság, a befektetők hamarabb jutottak pénzükhöz. „A magyarországi hitelélet erősen függött a bécsi pénzvillágtól, amelynek tagjai ellenben - a Geymüller, a Stametz-Mayer vagy az Arnstein & Eskeles bankházak - vonakodtak Lajtán túli ügyfeleknek hitelezni, vagy pedig igen drágán tették azt.”⁴⁵ „A fejlett Ausztriában és Csehországban valóban korán, a 19. század első felében kialakult a bankrendszer. Az Osztrák Nemzeti Bank (1816) mellett S. M

³⁹ Toniolo, Gianni: *Cent'Anni 1894–1994, La Banca Commerciale e l'economia italiana*, Fiesole, Nardini, 1994.

⁴⁰ <https://journals.openedition.org/diacronie/528> (letöltés: 2020. márc. 20.) 2013/3. szám. A cikk beszámol a Banca Commerciale Italiana kelet-európai terjeszkedéséről Alessandro Iacopini tollából, megemlíti Castiglioni szerepét, röviden bemutatva az életrajzát és a budapesti Magyar–Olasz Bank Rt. alapítási körülményeit is.

⁴¹ Berend T. Iván – Ránki György: *Gazdasági elmaradottság, kiutak és kudarcok a XIX. századi Európában*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.

⁴² Berend T. Iván: *Kisiklott történelem, Közép- és Kelet-Európa a hosszú 19. században*, História – MTA TTI, Budapest, 2003.

⁴³ Fónagy Zoltán: *Modernizáció és polgárosodás, Magyarország története 1849–1914-ig*, Csokonai, Debrecen, 2001.

⁴⁴ Erről bővebben, Kovács László: *Magyar vasúttörténet 1846–2000*, Magyar Államvasutak Rt., 2000.

⁴⁵ Tomka Béla: *Érdek és érdektelenség. A bank-ipar viszony a századforduló Magyarországon 1892–1913*. Multiplex media, Debrecen, 1999. 58.

Rothschild, S. Sina, Wodianer, Königswarter, Arnstein és Eskeles alapított magánbankokat. Az első valóban modern, Crédit Mobilier típusú bankok, elsősorban a Niederösterreichische Escompte-Gesellschaft és az Österreichische Creditanstalt, Bécsben jöttek létre az 1850-es években. Az 1860-80-as évek között a Boden-Creditanstalt, a Wiener Bankverein és a Länderbank követték őket.” Hasznos összefoglaló munkák mindkét korszak – dualizmus, Horthy-korszak – gazdaságtörténeti áttekintéséhez a Honvári János, Kaposi Zoltán vagy Gunst Péter által írt monográfiák. *Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet*⁴⁶ és *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*⁴⁷ című könyvei feldolgozzák a téma általános gazdaságtörténeti részét, áttekintik a korszakbeli gazdasági problémákat és nehézségeket. *Kaposi Zoltán: Magyarország Gazdaságtörténete 1700–2000*⁴⁸ című munkájában korszerűen és tömörítve kerül bemutatásra az adott korszak gazdaságtörténete.

Olykor ideológiával is erősen átítatott, mégsem nélkülözhető szerző Varga Jenő (1897–1964), akinek művei a 19–20. század gazdasági történéseinek megértéséhez hasznosan járultak hozzá.⁴⁹ Varga Jenő írásai érdekes és izgalmas adalékokkal szolgálnak egy másfajta gazdasági nézőpontból, erősen érződik rajtuk a marxista szemlélet. Munkássága a korszak áttekintéséhez azonban megkerülhetetlen.

Pogány Ágnes egyik tanulmánya, *A nagy háború hosszú árnyéka: az I. világháború gazdasági következményei*⁵⁰ címet viseli. A szerző tömören, közgazdasági szemlélettel, táblázatokkal kiegészítve ismerteti mindazon gazdasági folyamatokat, valamint azok következményeit, melyek hatására a 25 évig tartó törékeny béke után kitör a második világháború. Nem véletlen a címben szereplő hosszú árnyék kifejezés sem.

Rab Virág⁵¹ tanulmányában rámutatott arra az első világháború utáni helyzetre, ahol „az egyetlen megoldás a termelés beindítása és annak élénkítése lehetett volna, de legtöbb esetben ez komolyabb nemzetközi hitel nélkül nem következhetett be.” Továbbá bemutatta azon

⁴⁶ *Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet*, Aula kiadó, Budapest, 2006.

⁴⁷ *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. századig*. Szerk. Honvári János, Aula Kiadó, Budapest, 2002.

⁴⁸ *Kaposi Zoltán: Magyarország Gazdaságtörténete 1700–2000*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2002.

⁴⁹ *Varga Jenő: Magyar Kartellek: Honnan származnak a milliók*, Szikra, Budapest, 1956., *Varga Jenő: A proletárdiktatúra gazdaságpolitikája: válogatott írások 1912–1922*, Kossuth, Budapest, 1976., *Varga Jenő: Tanulmányok a kapitalizmus politikai gazdaságtanának problémáiról*, Kossuth, Budapest, 1965.

⁵⁰ *Az első világháború következményei Magyarországon*. Szerk. Tomka Béla, Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015, 257–281.

⁵¹ *Válságos idők tegnap és ma, Pénz, gazdaság és politika a 19-21. században*. Szerk. Rab Virág, Pannónia könyvek, 2009. 195–218., In *Rab Virág: 19. századi recept 20. századi gazdasági bajokra* 213.

problémákat, amelyek gátat szabtak egy nagyobb nemzetközi hitel felvételének. A nemzetközi pénzpiacon sem volt a nagy háború után minden rendben, hiszen áremelkedésekkel, a termelés beindításának nehézségeivel, az infrastruktúrák hiányával kellett számolni itthon és külföldön egyaránt. Ebben a helyzetben – tekintettel a hazai pénzügyi instabilitásra és az ország gazdasági állapotára – nem lehetett komolyabb hitelre számítani. Ilyen szűkös helyzetben is jó szolgálatot tett a hazai gazdaságnak a Magyar–Olasz Bank Rt. létrejötte. A *Diagnózisok és terápiaik*⁵² című könyvében a Magyar–Olasz Bank Rt. megalakulásának időszakában jelentkező nehéz nemzetközi és hazai gazdasági környezetről publikált a szerző.

Horváth Jenő *Diplomáciai történelem*⁵³ című munkája illetve a *Milleniumtól Trianonig*⁵⁴ címet viselő monográfiája betekintést enged abba a színes és sokrétű nemzetközi és hazai eseménysorozatba, amely elvezetett bennünket a bank megalapításának idejéhez. Az oly sokáig húzódó, a nagy háborút lezáró békefolyamatok hosszú időre meghatározták Magyarország és a korábbi monarchia gazdasági érdekeltségébe tartozó térség sorsát.

A dualizmus kori társadalomban a hagyományos nagybirtokosság mellett a társadalmi piramis csúcsán egy másik új csoport is megjelenik, a nagypolgárság.⁵⁵ Ezen utóbbiak vidéki birtokaikon éltek, barokk vagy klasszicista kastélyokban a társadalom többi részétől elkülönülve és erősen kasztosodva. A 20. század elején nagyjából 800–1000 körüli az ilyen családok száma. Ezen belül 100–150 volt az egymással üzletileg és rokonság szerint egyaránt erősen összefonódott „pénzarisztokrata” családok száma. A nagypolgárság mintegy 2/3-a a fővárosban élt és többségük zsidó származású volt. A hazai modernizációról Fónagy Zoltántól olvashatunk többet.⁵⁶ Budapest a századfordulón sokat változott: a polgárosodás új szokásokat hozott magával, mint a test kultusza, a pesti nyelv kialakulása, a lakáshasználatot és egy újfajta kommunikációt⁵⁷ mindezek a filmiparban is visszaköszöttek.⁵⁸ Az asszimilálódott nagypolgárságnak⁵⁹ olyan kiemelkedő tagjai voltak, mint: a Goldberger család (textilipar),⁶⁰ a

⁵² Rab Virág: *Diagnózisok és terápiaik*, Javaslatok az európai gazdaság újjáélesztésére az első világháború után, Gondolat, Budapest, 2010.

⁵³ Horváth Jenő: *Diplomáciai történelem II. A Frankfurti szerződéstől a párisi szerződésekig, 1871–1920*, Budapest, Szent István Társulat, 1921.

⁵⁴ Horváth Jenő: *A milleniumtól Trianonig, Köröstárkány–Balatonfőkajár, Kárpátia*, 2022.

⁵⁵ Erről bővebben, *Estók János*: *Magyarország története*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

⁵⁶ Fónagy Z.: *Modernizáció és polgárosodás i.m.*

⁵⁷ Gyáni Gábor: *Hétköznapi Budapest, Nagyvárosi élet a századfordulón, Városháza*, Budapest, 1995.

⁵⁸ Erről többet, *Gelencsér Gábor*: *Magyar film1.0*, Holnap, Budapest, 2017.

⁵⁹ Gerő András: *Dualizmusok, a Monarchia Magyarországa, Új Mandátum Kiadó*, Budapest, 2010, 123. oldal: „A kulturális asszimiláció adatai imponálóak, hiszen míg 1880-ban a magyarországi zsidóság 56%-a vallotta

Weiss család (csepeli nehézipar),⁶¹ a Deutsch család (cukoripar),⁶² Ullmann Mór, Chorin Ferenc (Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.),⁶³ Kornfeld Zsigmond (Magyar Általános Hitelbank). A korszakban 26 zsidó vallású vagy származású polgári család kapott bárói címet, 346 család pedig nemességet.⁶⁴

*Vértessy László: Magyar banktörténet a reformkortól az államosításig*⁶⁵ című tanulmányában röviden összefoglalja a magyarországi pénzintézetek keletkezésének történetét.

*Kövér György: A felhalmozás íve, Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok*⁶⁶ című tanulmánykötetében a dualizmus korának gazdasági életét, annak egyes szereplőit világítja meg mind mikro-, mind makrokörnyezetben. A *Központi Bank információs tükrében, Bank és ipar Magyarországon 1914 előtt*⁶⁷ című tanulmányában a hazai ipar és a bank egymást feltételező és megerősítő viszonyáról ír Kövér. A *pesti kereskedő-bankár másodvirágzása és az iparfinanszírozás a 20. század első felében*⁶⁸ című írásában a szerző arról értekezik, hogy miként alakul át a 19. századbéli kereskedő-bankár életforma befektetői, iparfinanszírozó bankáréletté. Ez a tanulmány is erősen kötődik munkámhoz, hiszen a Magyar–Olasz Bank Rt. 1920-as évekbeli története többek között arról szól, hogyan gyarapodott részvénytársaságokkal és egyéb vállalatokkal a bank portfóliója, és hogyan vált evégett nagy finanszírozóvá. Az *Ötven óriás, Iparvállalati toplisták Magyarországon a 20. század első felében*⁶⁹ című munka pedig a már elért gazdasági eredményeik alapján mutatja be a legsikeresebb vállalatokat. Hogy iparvállalatokról ír az egyben azt is jól mutatja, hogy a hagyományos mezőgazdasági struktúra mellett miként kezdi kinőni magát a hazai ipar. *Kövér György: Budapest „legjobb adósai” (1879–1890)*⁷⁰ című tanulmányában a korszak feltörekvő

magát magyar anyanyelvűnek (33% német, a többi egyéb), addig 1910-re 77%-uk mondta ugyanezt (21% német, a többi egyéb). Ha külön Budapestre kivetítve nézzük az adatokat, akkor 60-ról 90 (!) százalékra emelkedik a magyart anyanyelvűnek vallók aránya.”

⁶⁰ Sipos Péter – Gáspár Ferenc – Jenei Károly: 186 éves a Goldberger gyár, MTT Üzemtörténeti Szakosztály, Budapest, 1970.

⁶¹ Varga László: A csepeli csoda, Weiss Manfréd és vállalata a Monarchiában, Budapest Főváros Levéltára, 2016.

⁶² A hatvani cukorgyár története 1889–1987, Szerk. Incze Miklós, Mátravidéki Cukorgyárak, Hatvan, 1989.

⁶³ Strasserné Chorin Daisy – Bán D. András: Az Andrássy úttól a Park Avenue-ig, Osiris, Budapest, 1999.

⁶⁴ A témáról bővebben, Venetianer Lajos: A magyar zsidóság története, Nemzeti Könyvtár, Budapest, 2014.

⁶⁵ Jogtörténeti szemle, 2007. 4. szám, 58-68.

⁶⁶ Kövér György: A felhalmozás íve, Társadalom és gazdaságtörténeti tanulmányok, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002.

⁶⁷ Kövér Gy.: A felhalmozás íve i.m. 309-320.

⁶⁸ Kövér Gy.: A felhalmozás íve i.m. 321-327.

⁶⁹ Kövér Gy.: A felhalmozás íve i.m. 328-348.

⁷⁰ A pesti polgár, tanulmányok Vörös Károly emlékére. Szerk. Gyáni Gábor – Pajkossy Gábor, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1999.

és asszimilálódó gazdasági szereplőinek, főleg nagykereskedőinek helyzetét mutatja be. Ezen tanulmány meríthetett abból a forrásból, mely *Vörös Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873–1917*⁷¹ című munkája. Ebben igen aprólékos munkával vannak összegyűjtve a korszak legnagyobb befektetői, akik leginkább ingatlanokba fektették vagyonukat. A magánbankok magyarországi befektetéseit illetően, melyet Kövér György *Van-e a tőkének nacionaléja?*⁷² című írásában elemez, rámutat arra, hogy a 19. században elkezdődött asszimilációs folyamat miként csapódik le a gazdasági szereplőkben, azok származásában és ennek a gazdaságra gyakorolt hatásában. Mindegyik tanulmányból kitűnik, hogy a tőke és az ipar kéz a kézben járt, egyik nem létezett a másik nélkül. A Pestet Budával összekötő Lánchíd részvénytársaság működtetése kapcsán alkalmi szövetségre lépett három bankház: a bécsi Rothschild (1277), a Sina (1278)⁷³ és a Wodianer (715) bankházak. 1870 nyarán az említett bankházak összesen 3335 darab Lánchíd-részvényt juttattak el a budai magyar központi állampénztárhoz, a beváltott összeg 2 301 150 forint volt. A megváltást a magyar kormány az 1870-es ún. nyereménykölcsönből fedezte. A kölcsön során a magyar állam először szerződött olyan konzorciummal, amelynek a bécsi S. M. von Rotschild ház is az egyik tagja volt. Tehát a vasútépítés finanszírozásán túl is kivette részét a frissen alakult „bankszektor” más nagyberuházások kapcsán.

Tomka Béla *Személyi összefonódás bankok és iparvállalatok között a századforduló Magyarországon*⁷⁴ című tanulmányában megemlíti Dávid F. Good történész véleményét, aki a Monarchia vonatkozásában a nagybankok és iparvállalatok közötti „személyi uniót” „a bank-ipar kapcsolat talán legfontosabb aspektusának” tartja. Tomka ennek az összefüggésnek a nemzetközi és hazai példáit vizsgálja és elemzi ebben a tanulmányában.

A dualista korszak gazdasági hátterét már alaposan és szakszerűen feltárták, ugyanis az 1960-as évektől kezdve nem csak a hazai, hanem a nemzetközi szakirodalom is nagy érdeklődést mutatott az Osztrák–Magyar Monarchia gazdaságának működése iránt. Berend T. Iván,

⁷¹ *Vörös Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873–1917*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

⁷² <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00038/kover.html> (2019. febr. 01.), Kövér György: A pesti City öröksége – Banktörténeti tanulmányok, Bécsi bankárok az ún. magyar konzorciumban 1897 után, Budapest Fővárosi Levéltára, 2012.

⁷³ *Deák Antal András – Amelie Lanier: Széchenyi István és Sina György közös vállalkozásai*, L'Harmattan, Budapest, 2005.

⁷⁴ *Tomka Béla: Személyi összefonódás bankok és iparvállalatok között a századforduló Magyarországon*, In: Replika társadalomtudományi folyóirat 25. szám 1997. március 37–47.

Ebben a Replika számban több a témához kötődő cikk is található, *Peter Eigner: A bank – ipar viszony Ausztria–Magyarországon 1895 és 1938 között*, *Pogány Ágnes: Bankárok és üzletfelek*, *Kövér György: A pesti kereskedő-bankár másodvirágzása és az iparfinanszírozás a 20. első felében*, *Lengyel György – Bartha Attila: Bankárok: a magyar gazdasági elit domináns csoportja?*

Szuhay Miklós⁷⁵ Katus László⁷⁶ a magyar gazdaság általános történetét illetve a gazdasági növekedést valamint az ennek jelentős háttérét adó közös piac működését vizsgálta.⁷⁷ Az ipar és mezőgazdaság kérdéskörének vizsgálata – a 19. és 20. század – tekintetében Gunst Péter,⁷⁸ Orosz István⁷⁹ és Nagy Mariann⁸⁰ végzett számottevő kutatásokat. A nemzetközi szakirodalomban John Komlos,⁸¹ David F. Good,⁸² Max-Schulze,⁸³ Scott M. Eddie foglalkozott a Monarchia gazdaságával. Az 1980-as évek elején megjelent és máig jól használható alapmunka a tízkötetes Magyarország történetéhez megírt fejezetek Katus László és Vörös Antal tollából származnak.⁸⁴ A kiegyezést követően a kívánt belső termelési tényezők fejlettsége Nyugat-Európaéhoz viszonyítva alacsony színvonalú volt. A külföldi tőke államkölcsonök közvetítésével került be a magyar gazdaság vérkeringésébe, fejlődött az infrastruktúra, meggyorsult az ipar átalakítása,⁸⁵ ámbar komoly volt a tőkehiány is.⁸⁶ Fontos megemlíteni, hogy a 80-as évektől növekvő szerep jutott a hazai nagybankok által kibocsátott fix kamatozású értékpapíroknak (zálogjegyek, kötvények), amelyek egy részét a nemzetközi pénzpiacokon sikerült elhelyezni. A külföldi tőke kisebb része iparvállalatok, vasutak, hitelintézetek részvényeinek megvásárlásával jutott be a hazai gazdaságba. A századfordulón csökkent Ausztria szerepe a magyar gazdaság tőkeellátásában. A nyugati bankházak nagy része az infrastruktúrába irányult, hiszen itt nagy volt az elmaradás a „nyugathoz” viszonyítva. A tőkés vállalkozói réteg a műszaki felsőfokú és középfokú szakemberek, illetve a gazdasághoz értő szakemberek utánpótlását nehezen tudta a hagyományosan földben gondolkodó, ezen értékrendszert inkább magáénak valló magyar társadalomból meríteni. Egyszerűbben szólva jelentős volt a szaktudás és a szakember hiánya.

⁷⁵ *Szuhay Miklós*: Az állami beavatkozás és a magyar mezőgazdaság a 30-as években, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

⁷⁶ *Katus László*: Economic Growth in Hungary during the Age of Dualism, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

⁷⁷ Magyarország története 1848–1890, Szerk. Katus László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

⁷⁸ *Gunst Péter*: A mezőgazdasági termelés története Magyarországon 1920–1938, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

⁷⁹ *Orosz István*: Szerkezeti változások a XIX. századi magyar mezőgazdaságban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

⁸⁰ *Nagy Mariann*: A magyar mezőgazdaság regionális szerkezete a 20. század elején, Gondolat, Budapest, 2003.

⁸¹ *John Komlos*: Az Osztrák–Magyar Monarchia mint közös piac, Maecenas, Budapest, 1990.

⁸² *David F. Good*: The economic rice of the Habsburg empire 1750–1914, University of California, 1914.

⁸³ *Max Schulze*: Market Access, Endowments, Industrial Location: The Habsburg Economy, 1870–1913. (file:///D:/Users/Windows/Downloads/I6M89V93wUK5quN_xoNqw.pdf) (letöltés: 2019. máj. 03.)

⁸⁴ Lásd: 77-es lábjegyzet.

⁸⁵ *Kövér György*: Iparosodás agrárországban, Gondolat, Budapest, 1982.

⁸⁶ *Berend T. Iván – Suhay Miklós*: A tőkés gazdaság története Magyarországon, Kossuth, Budapest, 1978.

Az 1873-as túltermelési válság érintette hazánkat is,⁸⁷ sőt Európában a Habsburg-monarchiát rázta meg legjobban. Az ún. nagy „gründolások” aranykora véget ért. Az 1873–1896 közötti időszakot „nagy depresszió” néven emlegetik a modern világgazdaság történetében. A növekedés üteme lassult, az árak estek és így a profit is csökkent. Ez az időszak Magyarország számára azonban előnyt is hozott. Mivel a nyugati világban csökkentek a beruházások és az értékpapír-kibocsátások, így pénzbőség állt elő a nemzetközi tőkepiacon, ezért olcsóbban lehetett hosszú lejáratú hitelekhez hozzájutni. A század utolsó 20 évében a vámkülföldi tőke is megindult Magyarország felé. Ezekben az években növekedés indult meg, új bankok létesültek, vasútvonalak épültek,⁸⁸ a gyáripari termelés növekedési üteme évi 7% volt. A budapesti ipari részvénytársaságok száma megnégyszereződik, alaptőkéjük nagysága is az előző adathoz hasonlóan négyszeresére emelkedik 1887 és 1900 között. Óriási milleniumi építkezések indultak meg országszerte, de főleg a fővárosban. Az államháztartás egyensúlya is helyreállt, az 1890-es év már felesleggel zárult. A tőkés befektetők számára az 1890–1914 közötti évek „boldog békeidők”⁸⁹ voltak, míg a bérből és fizetésből élők számára – többnyire inkább a városi lakosság számára - ez az időszak a növekvő „drágaság” időszakát jelentette.

A kiegyezés megkötésekor az országban 84 hitelintézet működött: 5 bank, 57 takarékpénztár és 22 hitelszövetkezet, ezen kívül az osztrák nemzeti bank 6 fiókja és a bécsi Creditanstalt pesti fiókja. 1867 és 1873 között 564 hitelintézet létesült.⁹⁰ A Magyar Általános Hitelbankot⁹¹ 1867-ben az osztrák Rotschild⁹² bankcsoport alapítja meg (bécsi Creditanstalt)⁹³ magyar nagybirtokosok és nagytőkések bevonásával. Angol tőke is érkezett az országba, 1868-ban Angol–Magyar Bank néven, ezt a bécsi Angol–Osztrák Bank hozta létre. A Franko–Magyar Bankot 1869-ben a Franko–Osztrák Bank alapította meg. Ezek a bankok az ún. credit mobilier-féle intézetek, amelyek szűkebb értelemben a helyi ipar és kereskedelem hitelszükségleteinek kielégítésével foglalkoztak.⁹⁴ A budapesti nagybankok erejét a külföldi

⁸⁷ Kövér György: 1873 Egy krach anatómiája, Kozmosz, Budapest, 1986.

⁸⁸ Katus László: Szállítási forradalom Magyarországon a 19. században. In: In memoriam Barta Gábor. Szerk. Lengvári István, Tanulmányok Barta Gábor emlékére. Pécs, JPTE TK Kiadó Iroda, 1996.

⁸⁹ Merényi László: Boldog békeidők..., Gondolat, Budapest, 1978.

⁹⁰ Katus László: A modern Magyarország születése, Magyarország története 1711–1914, Kronosz Kiadó, Pécs, 2012. 438.

⁹¹ Erről bővebben, Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank (1867–1948) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

⁹² Frederic Morton: A Rotschildok – Egy család története, Corvina, Budapest, 2002.

⁹³ Kövér György: A pesti City öröksége, banktörténeti tanulmányok, Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2012. A Rothschild-konzorcium, a Magyar Általános Hitelbank és magyar államadósság (1873–1914) 333–358.

⁹⁴ Tomka Béla: Érdek és érdektelenség. i.m. 64–65.

tőke adta meg, míg a vidéki pénzüintézetek már a belső tőkeképződés eredményei. Ez a hihetetlen fejlődés 1873-ban megtorpant. Sorra dőltek be a pénzüintézetek. 1880 után indul újra fejlődésnek a hitelélet, ami a már korábban említettek miatt, az 1880-as évek nemzetközi pénzübőségének következménye. A bankrendszer gyors fejlődése a világháború előtti két évtizedben is folytatódott. A magyarországi vezető pénzüintézetek közül ezekben az években a Magyar Általános Hitelbank (Rotschild-csoport tagja) volt, Kornfeld Zsigmond (1852–1909) irányításával. Ez a bank volt a magyar állam „bankára”, államkölcönöket bocsátott ki és helyezett el. Az 1880-as években emellé zárkózik fel a Lánczy Leó (1852–1921) vezette Pesti Magyar Kereskedelmi Bank,⁹⁵ amely többek között a balkáni államokban fejtett ki befolyásos üzleti tevékenységet. Az 1880-as évek újdonsága az ún. Raiffeisen-típusú községi hitelszövetkezetek⁹⁶ szervezése, amelyek a kisemberek hitelproblémáinak megoldásával foglalkozott. 1886-ban alapítják meg a Postatakarékpénztárt⁹⁷ is, amely hasonlóan az előbb említett hitelszövetkezetekhez, a társadalom alsóbb rétegeihez tartozók pénzügyeivel volt hivatott foglalkozni.

A budapesti bankok tőkeerősek voltak, 1913-ban az ország hitelintézeti vagyonának 62%-a itt összpontosult. A hitelintézetek legfontosabb üzletága a földbirtokra és háztulajdonra adott jelzálogkölcön volt. A 20. század első évtizedében megnőtt az ipari- és kereskedelmi vállalatoknak nyújtott folyószámlahitelek összege. A magyar nagybankok már nemcsak a bécsi bankokon keresztül érintkeztek Nyugat-Európa tőkepiacaival, hanem önálló nemzetközi kapcsolatokat is építettek, például a már korábban említett balkáni államok gazdasági életében is jelentős szerepet játszottak. A nagybankok így fokozatosan a modern kapitalista állam szervezőivé és irányítójává váltak. A bankrendszer volt a modern kapitalista szektor leggyorsabban növekvő ágazata a magyar gazdaságban és ebbe épül bele az 1920-as éveitől a Magyar–Olasz Bank Rt is. *Gunst Péter: Magyarország gazdaságtörténete (1914–1989)*⁹⁸ hasznos összefoglalást nyújt a korszakhoz, a szerző egy másik munkája a *M. A. Rotschild, a bankalapító*⁹⁹ című könyv, amely mind a mai napig a legnagyobb magánkézben lévő bankházat megalapító Meyer Amschel Rothschild életútjáról szól, akinek a neve összefonódott a bankkal, a pénzzel. A műben az olvasó megismerheti a 18. század végi Németország

⁹⁵ *Botos János: A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank története*, Láng Kiadó, Budapest, 1991.

⁹⁶ Erről bővebben, *Hunyadi Attila: A különböző szövetkezeti típusok és a szövetkezeti értékrend kialakulása*. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf2617.pdf (letöltés: 2019. máj. 02.)

⁹⁷ *Körmendy József: A magyar postatakarékpénztár*, História Antik Könyvkiadó, 2017.

⁹⁸ *Gunst Péter: Magyarország gazdaságtörténete (1914–1989)*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

⁹⁹ *Gunst Péter: M. A. Rotschild a bankalapító*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.

gazdaságát, a frankfurti pénzügyi életet és zsidóság helyzetét. Megismerjük a kor legnagyobb pénzügyintézetének sikertörténetét, ahogyan egy kis pénzváltóból Európa legnagyobb bankára lesz a család, az örökösök révén. Kiemelkedően fontos, hogy a pénzügyi életen kívül betekintést kapunk a korabeli nagypolitikába is, hiszen a kettő, pénz és politika szorosan összefüggnek egymással. Együttal, ami a korszakra nagyon jellemző, betekintést nyerünk a zsidóság kibontakozó emancipációjába.

A szorosan banktörténettel foglalkozó művek¹⁰⁰ száma szűkös, leginkább belső megrendelésre (például évfordulóra) készültek alacsony példányszámban, reprezentatív céllal.

A magyar banktörténeti kutatás egyik kiindulópontját *Alföldi Antal: A Budapesti Pénzügyintézetek története napjainkig*,¹⁰¹ remekműve adja, mely kiváló összefoglaló munka, és amire a disszertáció megírásakor is bizton támaszkodhattunk. Ugyanilyen alapl mű *Holbesz Aladár: A magyar hitelszervezet története*,¹⁰² címet viselő írás és *Eckhart Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve 1841–1941* című monográfiája is.¹⁰³

A banktörténetírás esetében időnként speciális közgazdasági ismeretre is szüksége van a kutatónak, amelyek nélkül nehéz megfelelni a szakmai követelményeknek, ebben segítette munkámat e téma kutatásakor *Meir Kohn: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok*¹⁰⁴ című munkája.

¹⁰⁰ *Botos János: A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank története*, Láng Kiadó, 1991. (megjelent 2000 példányban, ebből 300 példány egész bőr kötésben, számozva a Kereskedelmi Bank Rt megbízásából, K&H Bank)

Botos János: A Bizományi Kereskedőház és Záloghitel Rt. és jogelődei története, 1773–1993, Bizományi Kereskedőház és Záloghitel Rt, Budapest, 1993.

Botos János: Az Általános Értékforgalmi Bank Rt. és jogelődei története (1922–1992), Általános Értékforgalmi Bank Rt., Budapest, 1992., (A könyv kereskedelmi forgalomba nem kerül).

Botos János: A Magyar Nemzeti Bank története II., Az önálló jegybank 1924–1948, Budapest, Presscon, 1999.

Tomka Béla: Képes banktörténet: magyar pénzügyintézetek a kezdetektől az államosításig, HVG, Budapest, 2006.

Tomka Béla: A magyarországi pénzügyintézetek rövid története (1836–1947), Gondolat, Budapest, 1996.

Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank (1867–1948), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

Kövér György: A bank története 1950–2000, az ötvenéves bank, MKB, Budapest, 2003.

Kövér György: A magyar banktörténet-írás helyzete és hagyományai In: Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára, Gazdasági és társadalomtörténeti kötetek. Szerk. Buza János, Budapest, 2001.

Haspeter K. Scheller: Az Európai Központi Bank története, szerepe, feladatai, Európai Központi Bank, Frankfurt am Main, 2004.

Polay József: Az Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. Nagykanizsai Fiókjának 150 éves története, Nagykanizsa OTP Rt., 1995.

Magyar banktörténeti bibliográfia, Szerk. Romhányi Józsefné, MNB, Budapest, 1974.

¹⁰¹ *Alföldi Antal: A Budapesti Pénzügyintézetek története napjainkig*, Budapest, TÉBE Kiadóvállalata, 1928.

¹⁰² *Holbesz Aladár: A magyar hitelszervezet története*, Budapest, May János Nyomdai Műintézet, 1939.

¹⁰³ *Eckhart Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve 1841–1941*, Posner Grafikai Műintézet, Budapest, 1941.

¹⁰⁴ *Meir Kohn: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok*, Osiris Kiadó – Nemzetközi bankárképző, Budapest, 2007.

Kutatásaim során végig az a remény vezetett, hogy a disszertációm majd hozzájárul a hazai banktörténeti kutatásokhoz, a Magyar–Olasz Bank Rt. vállalat-történeti bemutatásával, amelyet a rendelkezésre álló legrelevánsabb levéltári források alapján írtam meg. Munkám további kutatások alapja lehet, illetve inspirációként szolgálhat mások számára.

I. 2. Célok, kontextusok, módszerek

Disszertációm a Kövér György által fentebb említett gazdaságtörténet-írás vállalat-történeti („business history”) és nem makrogazdasági szempontok szerint megírt banktörténet kereteiben értelmezendő. A banktörténeti szakirodalom nem egy népszerű történeti műfaj, a téma feldolgozását tekintve sem egységes. Disszertációmban igyekeztem egységbe láttatni a bank 28 évének történetét az adott korról, beleágyazni azt a korszak eseményeibe, mindezt megerősítve a korabeli sajtóban szereplő különféle megjelenésekkel. A rendelkezésre álló levéltári források (90.87 ifm) legfontosabb dokumentumaira támaszkodtam, amikor az igazgatósági-, közgyűlési-, titkársági iratok feldolgozásával kívántam az intézmény történetét bemutatni. Ott, ahol szükségesnek láttam, hosszabban idézek a jegyzőkönyvekből, érzékeltetve az értekezletek hangulatát vagy az ügy kiemelt voltát. A Magyar–Olasz Bank Rt. nagyságát tekintve Magyarország 5–6. legnagyobb bankja volt a mérlegfőösszege alapján. A bank történetét eddig komplex módon senki nem dolgozta fel, mindössze arányaiban egy-egy kis résztörténetet villantottak fel a kutatók, mint pl. a zsidók helyzetét a vészkorszakban, a női tisztviselőket – női munka kontextusában és néhány diplomáciatörténeti mozzanatot.¹⁰⁵ A bank történetét általánosságban vizsgáltam, de minden egyes döntés mélyszerkezetének bemutatása (tekintettel a keretekre) nem volt célom. Nem egyszer fordult elő, hogy egy-egy dokumentumot (összeragadt állapotát tekintve sok-sok évtizedig raktárban álltak kutatásom kezdetéig) nagy valószínűséggel magam lapozhattam át először a kutatás során.

Célom részben az volt, hogy a korszak gazdaságtörténetéhez hozzájáruljak azzal, hogy a disszertációban megjelenő személyek, vállalatok, banki döntések felszínre kerültek az eddigi

¹⁰⁵ Nagy Mariann: Nőtisztviselők a bankszektorban Magyarországon a „hosszú 20. század” első felében. In: Mesterek és Tanítványok: Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről Pécs, Szerk. Fedeles Tamás – Böhm Gábor, PTE BTK Kari Tudományos Diákköri Tanács (2014) 140–153., Závoczki Adrienn: A Duce első magyarországi mellszobra című tanulmánya: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_duce_elso_magyarorszagi_mellszobra (letöltés: 2021. aug. 09.), Závoczki Adrienn: Guido Romanelli olasz alezredes magyarországi tevékenysége. <https://archivnet.hu/guido-romanelli-olasz-alezredes-magyarorszagi-tevekenysege> (letöltés: 2021. aug. 09.), Holocaust Memorial Museum Archive anyaga. https://collections.ushmm.org/findingaids/RG-39.030M_01_fnd_hu.pdf (letöltés: 2022. jan. 25.)

ismeretlenségből vagy kevésbé ismertségből. Disszertációmban kiemelten, külön hosszabb fejezetben kezeltem a bank alapítójának Camillo Castiglioninak az életét, tekintettel arra, hogy róla magyar nyelven sem tanulmány, sem monográfia nem jelent meg annak ellenére, hogy személye mind a magyar (Magyar–Olasz Bank Rt.), mind pedig az európai gazdaságtörténetben (Semperit, BMW) kiemelkedő volt. A bank életében vezető szerepet betöltő személyek közül sokan ismert és elismert szakemberek voltak a Horthy-korszakban. A nevek feltárásával és pozíciójával kívántam bemutatni – nem eltérve a vállalattörténeti céltól – hogy az adott korban milyen összefüggések fedezhetők fel a pénzügyi/vállalati világ és a politika között. 1944-től kezdve, a bank élete – tekintettel a háborús időkre – nagyon megváltozott, innentől kezdve az addig megszokott belső banki dokumentumok eltűnnek, nincsenek igazgatósági jelentések, összefoglalók, közgyűlések stb. Tulajdonképpen a bank olyanná vált, mint egy úszni nem tudó, vízbe esett ember, aki fuldoklik, a túlélésért küzd. Ebben az esetben igyekeztem a megmaradt levéltári anyagokat önmagukban, időrendben bemutatni, lévén, hogy más belső banki dokumentum nem állt rendelkezésre, ezzel is megmutatva azt a heroikus küzdelmet, aminek a vége – tekintettel az átalakult nemzetközi viszonyokra, a szovjet megszállásra – mégis csak a felszámolás lett. A jogutód nélküli megszűnés igen méltatlannak tűnhet egy ilyen nagy pénzintézet esetében. Az intézmény, különböző elnökeinek ciklusai alatt végbemenő folyamatokat hasonló tematikus rendben mutattam be. Olyan ritka és érdekes eseményeket is igyekeztem menetközben jelezni, amely disszertációm és magát az eseménysorozatot színesebbé tette. Ilyen pl. Mészáros István pápai prelátus személye – akit személyes kérésre Zichy Aladár gróf közbenjárására maga Prohászka Ottokár székesfehérvári megyéspüspök mentett fel a plébánosi tisztsége alól (1910.X.19.), és került Budapestre, mint a Keresztény Fogyasztási Szövetkezet alkalmazottja. Mészáros a bank felügyelőbizottságának állandó tagja volt, kezdetektől egészen a háború utolsó évéig, amíg a dokumentumok rendelkezésre állnak. A Székesfehérvári Egyházmegyei Levéltárban¹⁰⁶ a róla szóló személyes iratok eltűntek, a mellékletben egy fotó erejéig mégis fontosnak tartottam bemutatni, mert katolikus papként, mai szemmel életidegennek tűnhet egy bank felügyelőbizottságában. Adatainak az ÁBTL-ben sem találtam nyomát.¹⁰⁷ A disszertációban kitűnik, hogy ahogyan a nemzetközi helyzetben a magyarországi politikai orientáció változik, úgy alakul át a bank vezetése is (egyre jobban elolaszosodik). Szándékom szerint disszertációmmal igyekeztem hozzájárulni a Horthy-korszak gazdaságtörténetének

¹⁰⁶ Hálás köszönet Mózes Gergely igazgatónak a sok-sok szakmai és emberi segítségért.

¹⁰⁷ Itt köszönöm meg dr. Bertalan Péternek, a KRE egyetemi docensének szíves segítségét az ÁBTL-ben történt adatkeresés és egyéb szakmai segítségnyújtása kapcsán.

újabb adalékkal való kiegészítéséhez, a bank történetében szereplő korábban is ismert vagy kevésbé ismert személyek arcának eddig ismeretlen oldalának bemutatásával.

I. 3. Források

Kutatásaim elsődleges forrásait a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Óbudai Levéltára őrzi. Alapvetően a Magyar–Olasz Bank Rt. azon iratait tekintetem át, amelyek vállalat-történeti szempontból a legfontosabbak voltak: MNL OL Z 75 – közgyűlési iratok, MNL OL Z 76 – igazgatósági iratok, MNL OL Z 77 – titkársági iratok, MNL OL Z 81 – értékpapír és devizaosztály iratai. MNL OL Z 83 – személyzeti osztály iratai. MNL OL Z 878 – Magyar–Olasz Bank Rt. alkalmazottainak sportegyesületi iratai. A teljes anyag 90.87 ifm. amelynek feldolgozása ezen disszertáció kereteit bőven meghaladná. A bank elődtörténetéhez felhasznált források a következők voltak: MNL OL Z 74 – a Magyar Országos Bank Rt. iratanyaga, MNL OL Z 73 – a Központi Kereskedelmi és Iparbank Rt. iratanyaga, MNL OL Z 25 – a Pesti Első Hazai Takarékpénztár Titkársági iratanyaga, MNL OL Z 65 – a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank okmánytár iratanyaga, MNL OL Z 1531 – a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Devizaosztály anyagai. Az Arcanum és a Hungaricana nyújtotta lehetőségek is segítettek munkámat, valamint a Netjogtár felülete, amelyen keresztül munkám feldolgozása során számtalan törvényi helyet és hivatkozást tudtam igazolni. Munkámat segítették a különféle Compassok, az éves gazdaságtörténeti összefoglalók. A kutatás során felhasználtam diplomácia iratokat tartalmazó forrásgyűjteményeket is.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Somorjai Ádám OSB történész METEM könyvei, a forrásjegyzékben megemlítve, Nunciusi Jelentések 1.

II. Történelmi és gazdaságtörténeti előzmények

II. 1. Gazdasági és pénzügyi helyzetkép¹⁰⁹

A korszakhoz és a bank nemzetközi kapcsolati rendszerének hátteréhez L. Nagy Zsuzsanna tanulmánya¹¹⁰ – keletkezésének idejétől függetlenül és újabb hasonló feldolgozás hiányában – kiváló összegzését nyújtja az 1920-as évek olasz és magyar érdekek összefonódásának. Az I. világháborúban az Osztrák–Magyar Monarchia – Magyarországgal együtt – és Olaszország ellentétes oldalon álltak. 1918-ban a központi hatalmak kimerülése az antant, köztük Olaszország győzelmét eredményezte. A Monarchia képviselői olasz tábornokok előtt írták alá Padovában a fegyverszüneti megállapodást. Ebben a helyzetben nyilvánvaló, hogy a győztes Olaszország miniszterelnökének, Vittorio Orlandonak a külpolitikai célja az ország nagyhatalmi státuszának megteremtése volt, melyben a hadsereg vezetői is támogatták. Orlando (pl. Fiume kapcsán) nemcsak a Balkánra vagy az adriai térségre fókuszált, hanem a Duna-medencére is szeretne volna a befolyását kiterjeszteni, amivel kompenzálta a franciák hasonló törekvéseit.

Olaszország, a nagyok csoportjából a legszegényebbként, ráadásul belső feszültségekkel terhelve, nem volt egyszerű helyzetben. Leginkább ezért volt különösen fontos számára, hogy valamilyen külpolitikai sikert tudjon felmutatni a lakossága felé. Ugyanakkor a legyőzött és a formálódó kisantant ellenséges államaival körbevett Magyarországot az elszigetelődés veszélye fenyegette, így életmentő lépést jelentett számára egy győztes nagyhatalom szövetsége. Olaszország magatartására kedvezően reagált a magyar vezetés, és elkezdődhettek a puhatolódzó párbeszédok Fülep Lajos kormány megbízott segítségével. Az olasz felet Francesco Saverio Graziolo tábornok képviselte. A tábornok elképzeléseiben az is szerepelt, hogy a francia hatás csökkentésének érdekében a Magyarország déli részén lévő francia antant csapatok mellé olasz hadtestek is kerüljenek, de ez végül nem valósult meg. 1919 elején a tárgyalások Bécsben folytatódtak. A Tanácsköztársaság hatalomra kerülése hozzájárult egy új lehetőséghez az olasz külpolitika számára. 1919. március 21-ét követően az angol és a francia megbízottak elutaztak Budapestről, így az olaszok tovább erősíthették a helyzetüket. Először Borghese herceg, kezdetben hivatalos személyként, majd magánemberként egyengette a két ország közeledésének útját, május 12-én Guido Romanelli

¹⁰⁹ E témához még: *Laky Dezső*: Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai, MTA, Budapest, 1923. https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Konyvek_162100/?pg=0&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

¹¹⁰ *L. Nagy Zsuzsa*: Az olasz érdekek és Magyarország 1918–1929-ben. *Történelmi Szemle* 1965 (8. évfolyam) Tanulmányok, Közlemények, 256–273.

– aki később a Magyar–Olasz Bank elnöke lett – vette át az olasz küldetés vezetését. Ez volt az a pillanat, amikor a kétoldalú kapcsolatok élénkebbek lettek. Még leplezett fegyverszállításra is sor került, amit papíron élelmiszernek álcáztak. A Tanácsköztársaság bukása, a román megszállás idején létrejött zűrzavar ismét lehetőséget nyújtott az olaszok számára a befolyásuk növelésére. Romanelli alezredes küldöttsége képviselte az antantot a tábornoki bizottság megérkezéséig, és ő közvetített az első napokban Budapest és Párizs között. Az olasz diplomatáknak nagy szerepe volt a román visszaélések visszaszorításában, igyekeztek fellépni többek között a letartóztatott politikusok kiszabadításának érdekében is, valamint nem zárkóztak el a két fél közötti közvetítéstől sem. Borghese a belpolitikai stabilitást igyekezett megvalósítani azzal, hogy szorgalmazta a Bethlen István csoportja és a szociáldemokraták közös kormányalakítását. A Párizs környéki békerendszerrel mindkét fél elégedetlen volt, ami tovább mozdította egymás felé a két országot. A trianoni tragédiát átélő Magyarország számára egyértelműen elfogadhatatlan volt az új felállás, de a győztes Olaszország is keveselte azt a jutalmat, amit kapott, mert „megcsonkított győzelemről” beszélt. A magyar és olasz kormány a következő években bőségesen talált okot és magyarázatot arra, hogy együttműködését szorosabbra fonja. Mindezek fényében nem meglepő, hogy hamarosan gazdasági alapokon is elindult a nyitás Magyarország felé, többek között az olasz tőke egy jelentős beruházásaként a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságba fektetett be, melyben később, nem mellesleg a fentebb említett Romanellinek is kiemelkedő szerep jutott.

„Schioppa¹¹¹ beszámolója szerint Magyarország az antanthatalmak közül Olaszországgal igyekezett elsősorban jó kapcsolatokat kiépíteni, miután a két állam politikai érdekei az első világháborút követően több tekintetben találkoztak.”¹¹²

III. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság alapításának körülményei

III. 1. A Magyar Fakereskedők Hitelintézete Részvénytársaság¹¹³ egyesülése a Magyar–Olasz Bank (MOB) Részvénytársasággal

1920. április 19. Délelőtt 10 óra. Nagy nap volt ez a MOB történetében. Ekkor került sor a Magyar Fakereskedők Hitelintézete Részvénytársaság (továbbiakban: Magyar Fakereskedők

¹¹¹ Lorenzo Schioppa (1871–1935) olasz egyházi diplomata, az első budapesti apostoli nuncius (1920–1925).

¹¹² Nunciusi jelentések 1. Lorenzo Schioppa nuncius politikai jelentéseiből Szerk. Somorjai Ádám OSB, 1920–1925. METEM, Budapest, 2020. 23.

¹¹³ Magyar Fakereskedők Hitelintézete Rt. (1905): Magyar Pénzügyi Compass 1917–1918, 1. kötet, Bankok és takarékpénztárak, (Szerk.: Kormos Alfréd), 1918. 48.

Hitelintézete Rt.) XIII. rendes közgyűlésére.¹¹⁴ A közgyűlésen felolvasásra került a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság (továbbiakban: Magyar–Olasz Bank Rt.) alapítási tervezete, majd a közgyűlés határozatban felhatalmazást adott az igazgatóságnak arra, hogy Budapesten 300 millió korona alaptőkével és 193 millió korona tartalékalappal alapítandó Magyar–Olasz Bank Rt. részvényeiből 720.000 darab, egyenként 200 korona névértékű részvényt jegyezzen. A határozat arra is kitért, hogy a Magyar Fakereskedők Hitelintézete Rt. az újonnan alapítandó Magyar–Olasz Bank Rt.-vel a beolvadó részvénytársaság 1920. január elsejei vagyoni állása szerint egyesült és ettől a naptól kezdve a beolvadó társaság egész üzlete a Magyar–Olasz Bank Rt. számlájára került átvezetésre. A részvények felosztása kapcsán abban állapodtak meg, hogy a Magyar Fakereskedők Hitelintézete Rt. részvényesei egy darab társaságbeli részvényért kettő darab Magyar–Olasz Bank Rt. részvényt kaptak. Ez a számok nyelvén annyit tett, hogy 360.000 darab Magyar Fakereskedők Hitelintézete részvényért, a társaság által jegyzett 720.000 darab Magyar–Olasz Bank Rt. részvényt jegyeztek. A Magyar–Olasz Bank Rt.-be behozott társasági vagyomból 61 millió korona részösszeg a Magyar–Olasz Bank Rt. tartalékalapjára került. A Magyar–Olasz Bank Rt. kivétel nélkül átvette az összes társasági alkalmazottat és banki tisztviselőt. Az utolsó megoldandó kérdés a nyugdíjintézet volt, amelyet a következőképpen oldottak meg: a Magyar–Olasz Bank beolvasztotta a Magyar Országos Bank nyugdíjintézetét. Az egyesülés szakmai kritériumaiért Fónagy Aladár,¹¹⁵ dr. Hilb Jenő¹¹⁶ és dr. Glasner Samu¹¹⁷ feleltek. Az igazgatóságnak az egyesüléssel kapcsolatos indítványát a közgyűlés elfogadta.¹¹⁸

¹¹⁴ A közgyűlése 33 részvényes volt jelen 5233 szavazatot képviselve.

¹¹⁵ Fónagy Aladár (1878–1965) faipari vállalkozó. <http://www.budaipolgar.hu/helytortenet/fonagy.html> (letöltés: 2021. júl. 13.)

¹¹⁶ Dr. Hilb Jenő (1878–1943). <https://www.wikitree.com/wiki/Hilb-38> (letöltés: 2021. júl. 13.)

¹¹⁷ Dr. Glasner Samu (1860–1945(?)) ügyvéd. <https://www.geni.com/people/Dr-Salamon-S%C3%A1muel-Samu-Glasner/6000000003518005452> (letöltés: 2021. júl. 13.)

¹¹⁸ MNL OL Z 77 1. csomó 1. tétel.

III. 2. A Magyar Országos Bank Részvénytársaság¹¹⁹ egyesülése a Magyar–Olasz Bank Részvénytársasággal

1920. április 19-én délelőtt 10 órakor nemcsak a Magyar Fakereskedők Hitelintézetének közgyűlése ült össze, hanem sor került a Magyar Országos Bank Részvénytársaság (továbbiakban: Magyar Országos Bank Rt.) XXVI. évi rendes közgyűlésére is.¹²⁰ A közgyűlés napirendjének 5. pontjában került sor az igazgatóság azon javaslatának megtárgyalására, amelyben a két bank egyesülését kezdeményezték. Ez alapján arra tettek javaslatot, hogy a 300 millió korona alaptőkével és 193 millió korona tartaléktőkével Budapesten megalapítandó Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságba (továbbiakban Magyar–Olasz Bank Rt.) a Magyar Országos Bank beolvadjon. Ez úgy ment végbe, hogy a Magyar Országos Bank Rt. a Magyar–Olasz Bank Rt. részvényeiből 210.000 darabot jegyzett, egyenként 200 korona névértékben. A Magyar Országos Bank Rt. vagyonállapotát az 1919. december 31-ei állással a társaság üzletvitele a Magyar–Olasz Bank Rt számlájára került felvezetésre. A részvéncsere is rendben lezajlott. Az újonnan megalakult bank, a régi bank tisztviselőit és alkalmazottait hiánytalanul átvette. Ahogyan fentebb írtuk, a társaság nyugdíjintézete is beleolvadt a Magyar–Olasz Bank Rt. nyugdíjintézetébe. Ezen intézmények összeolvadásával kapcsolatos szakmai előkészítéssel és végrehajtással Stein Ármin, Neumann Gábor igazgatósági tagok, illetve Horváth Sándor igazgató lettek megbízva. Munkájuk részét képezte az ingatlanok elidegenítése is, amelyeknek bevételei a Magyar–Olasz Bank Rt.-ot illették meg.¹²¹

¹¹⁹ Budapest Terézvárosi Takarékpénztár Rt. néven 1893-ban alakult. Kezdő alaptőkéje 2,5 millió forint, mely 1910-ben 5 millió koronára, 1917-ben 40 millióra, majd ugyanazon évben 50 millió koronára emelkedett. A bankügyletek mellett 1895-ben a zálogkölcson üzletágat is bevezette. Budapesten a Király utcában, a József és Károly körúton, a Ferenciek terén és az Üllői úton zálogházakat is nyitott. 1917-ben beolvastotta a Központi Kereskedelmi és Iparbank Rt.-t s a bécsi Allgemeine Depositenbank A.G. érdekkörébe került. Nevét 1917. október 12-én Magyar Országos Bank Rt.-re változtatta. A bankszerű üzletágakat lebonyolító osztályok mellett 1918-ban áru-, építőanyag-, fém- és géposztályt állított fel. A bécsi Allgemeine Depositenbankkal együtt részt vett a fiumei villamos művek alapításában. Több helyi érdekű vasút tartozott érdekkörébe, többek között az Árvavölgyi HÉV Rt. és a Szigetvár-Kaposvár HÉV Rt. 1920. április 19-én beolvadt a Magyar–Olasz Bank Rt.-be. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_56/?pg=123&layout=s (letöltés: 2024. febr. 24.)

¹²⁰ A közgyűlésen 45 részvényes volt jelen 39.022 darab társulati részvényt képviselve.

¹²¹ MNL OL Z 77 1. csomó 1. tétel.

Részletek a Magyar Országos Bank alapszabályából¹²²

A Budapesti Takarékpénztár és az Országos Zálogkölcson Részvénytársaság 1917. október 12-én elhatározta, hogy ezentúl a Magyar Országos Bank Részvénytársaság cég alatt fog működni.¹²³

A társaság székhelye Budapest. Hatásköre a szorosabb értelemben vett Magyarországra (tehát az erdélyi részeket és Fiumét is ide értve) terjedt ki, ezeken a területeken bárhol létesíthetett fiókokat és képviselőségeket. De külföldön is szervezhetett fióktelepeket a takarékpénztári üzlet keretébe tartozó üzletágak művelése érdekében, érdekeinek megfelelően.¹²⁴

A társaság célja: a banküzlet keretébe tartozó üzletágak művelése és kézizálog ügyletek folytatása (miniszteri rendelet alapján),¹²⁵ de különösen: pénzbetéteknek kamatozás végett való elfogadása volt, betétkönyvekre, pénztári jegyekre, folyósámlára. Kézi zálogkölcson-üzlet folytatása, nevezetesen előlegezés értékpapírokra, arany- és ezüsttárgyakra, ékszerekre, ingó és egyéb kézizálogra. Továbbá váltók, utalványok, kötelezvények, járadékok, közraktári zálogjegyek (Warrant)¹²⁶ és más mindenféle hitelpapírok és követelések le- és visszleszámítolása.¹²⁷ A szolgáltatások közé tartozott hitelnyújtás magánszemélyeknek, cégeknek vagy nyilvános számadásra kötelezett vállalatoknak.¹²⁸ Ezen kívül kölcsönök nyújtása törvényhatóságoknak és községeknek, állami vagy magánsorsjátékoknak szervezése és azokban részvétel. Illetve közvetítő kereskedelem.¹²⁹

A bank legfontosabb fórumai: a közgyűlés, az igazgatóság, a választmány és a felügyelőbizottság.¹³⁰

¹²² A fejezet megegyezik a Magyar Országos Bank története (1917–1920) tanulmányom Fejezetek a bank alapszabályából című fejezetével. In: KRE-Dit 2021/1. szám <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/pap-istvan-a-magyar-orzagos-bank-reszvenytarsasag-tortenete-1917-1920/> (letöltés: 2022. febr. 10.)

¹²³ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 1. oldal.

¹²⁴ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 1. oldal.

¹²⁵ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 2. oldal.

¹²⁶ Közraktári jegy: az az okmány, melyet a közraktár a nála letett tárgyakról kiállít, melyben ezek átvételét elismeri és magát azok kiadására kötelezi. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/060/pc006086.html> (A Pallas Nagy Lexikona, letöltés: 2021. jan. 20.)

¹²⁷ Leszámítolás: az a pénzügyi ügylet, ahol a bank lejárat előtt megvásárol egy más nevére kiállított fizetési ígéretet (váltót), majd a lejáratkor a banknak teljesíti az adós. A bank haszná abból származik, hogy a vételi árat a váltóban feltüntetett névérték alatt (bizonyos kamattal csökkentve) állapítja meg. Az ügylet során azonban fennáll annak a kockázata, hogy a váltó adósa nem tud teljesíteni. A bankoknak lehetőségük van a leszámított váltókat viszontleszámítolni a jegybanknál. (<http://ecopedia.hu/leszamisolas>, letöltés: 2021. január. 20.)

¹²⁸ 1909. évi VIII. törvénycikk, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adójáról. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=90900008.TV&targetdate=&printTitle=1909.%20%C3%A9vi%20VIII.%20t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&dbnum=77&referer=1000ev> (letöltés: 2021. jan. 20.)

¹²⁹ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 4–6. oldalak.

¹³⁰ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 11. oldal.

A közgyűlések helye Budapest volt.¹³¹ Az igazgatóságot a társaság részvényesei közül öt évi működési tartamra választották meg, számuk minimum 7, maximum 15 fő volt. Az igazgatóság működéséért az évenkénti tiszta nyereségből tíz százalékos javadalmazásban részesült. Az elnök további tiszteletdíjban volt részesíthető. Az igazgatóság saját tagjaiból választotta elnökét és legfeljebb két alelnökét.¹³² Havonként legalább egyszer üléseztek.¹³³

A választmány az igazgatóságnak mindazon ügyekben és kérdésekben nyújtott véleményt, amelyekben az hozzá fordult. 20-40 tagból állt, akiket rendszerint a közgyűlés választott 3 évre azon részvényesek közül, akik sem az igazgatóságnak, sem pedig a felügyelőbizottságnak nem voltak tagjai.¹³⁴

A bank felügyelőbizottsága 3-7 rendes tagból állt. Tagjait mindenkor egy évre a közgyűlés választotta és újraválaszthatók voltak.¹³⁵ Az elnököt maguk közül választották. A felügyelőbizottság tagjai működésükért éves fizetést kaptak, melyet évről-évre a közgyűlés állapított meg.¹³⁶

A társaság hirdetményeit a hivatalos lapban – Budapesti Közlöny – egyszer tették közzé.¹³⁷

A bank vezetése 1917-ben az alapításkor¹³⁸ az igazgatóságból és a felügyelőbizottságból állt. Az igazgatóság 7 tagjai a következők voltak: Auer Róbert, dr. Dorogi Ervin, Goldstein Pál, Neumann Gábor, Stein Ármin, Török Sándor, Zsolnay Miklós voltak. A két alelnök: Camillo Castiglioni¹³⁹ és Egyedi Lajos lett. A felügyelőbizottságot: Barta Sándor, dr. Csécsi Nagy Miklós, dr. Feleki Béla, Horváth Zsigmond, dr. Spett Ferenc, Szántó Ferenc, Tsuk Sándor alkották.

A bank a közvetlen banki funkciók, mint hitelezés, leszámítolás stb. mellett jelentős ipari vállalatokat is létesített, illetve a már meglévő üzemekben, bankokban is szerzett részesedést.

A bankhoz kötődő vállaltok: az Árvavölgyi Vasút Részvénytársaság, az Esztergom-Füzitői Vasút Rt.,¹⁴⁰ a Bakács Udvar Rt.,¹⁴¹ a Baróti Szeszfinomító, Cognac- és Likörgyár Rt.,¹⁴² a

¹³¹ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 12. oldal.

¹³² MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 18. oldal.

¹³³ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 20. oldal.

¹³⁴ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 22. oldal.

¹³⁵ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 25. oldal.

¹³⁶ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 26. oldal.

¹³⁷ MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabály, 35. oldal.

¹³⁸ 1917-ben, az alapításkor (PI).

¹³⁹ Camillo Castiglioni (1879–1958) róla külön fejezetben esik szó.

¹⁴⁰ Budapest-Esztergom-Füzitői helyi érdekű vasút részvénytársaság: (Esztergomi szénvasút.) VI., Andrássy út 5. Pálya kiterjedése: Budapest-Esztergom-Almás-Füzitői 88,9 km. Az igazgatóság elnöke: Papp János. Tiszta

Britannia Szálló Rt.,¹⁴³ a Decker-féle Kalapgyár Rt.,¹⁴⁴ a Zsombolya, Felsőmagyarországi Fatermelő Rt.,¹⁴⁵ a Neuschloss-Lichtig Faipar Rt.,¹⁴⁶ a Gottschlig Ágoston-féle Rt.,¹⁴⁷ a Gyöngyösi Kereskedelmi és Gazdasági Bank,¹⁴⁸ a Nagyvárad Leszámlító- és Jelzálogbank, a Hungária Szérum-művek Rt.,¹⁴⁹ a Kálnói Magyar Chamotte Árugyár Rt.,¹⁵⁰ a Magyar Acélárugyár Rt.,¹⁵¹ az Országos Bércszántó Vállalat Rt.,¹⁵² a Putnoki Építőanyag Ipar Rt.,¹⁵³ a Siófok Balatonfürdő Rt.,¹⁵⁴ az Unió Kereskedelmi Rt.¹⁵⁵

III. 3. A Központi Kereskedelmi és Iparbankról, mint elődbankról

A Magyar Országos Bank elődbankja a Központi Kereskedelmi és Iparbank volt. A Központi Kereskedelmi és Iparbank 1905. március 30-án 1 millió korona alaptőkével alakult. Megalakulásakor 162 részvényes jegyezte a részvényeket. Az alakuló közgyűlésen több, a kor több ismert személyisége is feltűnt, mint dr. Beck Marcell,¹⁵⁶ báró Feilitzsch Artúr,¹⁵⁷ Kramer

nyereség K: 1.593,524. Szállított 1.958.015 személy és 813.930 tonna áru és poggyász. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 1186.

¹⁴¹ Bakács Udvar Részvénytársaság: Budapest (1910) IX., Bakács u. 1. Tárgya: a Bakács-, Lónyay- és Közraktár-utcák sarkán levő telken épült házak jövedelmeztetése. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 518.

¹⁴² Baróti Szeszfinozító Cognac és Likörgyár Részvénytársaság: (1913) Budapest, VII., Király u. 50. A Magyar országos bank érdekkörében. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 356.

¹⁴³ Britannia Szálloda Részvénytársaság: VI., Teréz-körút 39. A Központi Kereskedelmi és Iparbank alapítása. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 594.

¹⁴⁴ Uniói Kalapgyár Részvénytársaság: (1908) Gyárt: gyapjú-, nyúláször-, velour- kalapokat. Kivitel: Ausztria, Olaszország, Bulgária, Románia, Svájc. Az igazgatóság elnöke: ifj. Koch János. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 873.

¹⁴⁵ Felsőmagyarországi Fatermelő Részvénytársaság:(1915) V., Bálvány utca 5. sz. Magyar Országos Bank Rt. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 546.

¹⁴⁶ Később szóba kerül.

¹⁴⁷ Gottschlig Ágoston Részvénytársaság: (1911) Budapest. X., Martinovics tér 8. Tárgya: likőr-, rum- és cognacgyártás. Elnök: Egyedi Lajos. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 347.

¹⁴⁸ Később szóba kerül.

¹⁴⁹ Később szóba kerül.

¹⁵⁰ Később szóba kerül.

¹⁵¹ Magyar Acélárugyár Részvénytársaság: Budapest. (1895) VI., Váci út 95. Gyártmányai: mindenféle vasúti hordtekeres és csavarrugók, autó- és géprugók, kovácsolt géprészek, kovácsolt szerszámacél. Kivitel: Európa összes államaiba. Elnök: Pazzani Sándor. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 669.

¹⁵² Országos Bércszántó Vállalat Részvénytársaság: Budapest (1912) VI., Andrásy u. 5. A Magyar Országos Bank alapítása. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 627.

¹⁵³ Putnoki Építőanyag Ipari Részvénytársaság. (1908) Megye: Gömör. Székhelyét 1914-ben Budapestről Putnokra helyezte át. A Központi Kereskedelmi és Iparbank Rt. alapítása. Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918) 476.

¹⁵⁴ Siófok Balatonfürdő-Részvénytársaság: Budapest I, Attila-körút 2. sz. Siófok: Fürdő- és szálloda üzem. Nagy Magyar Compass 44/2. (1916) 643.

¹⁵⁵ Később szóba kerül.

¹⁵⁶ Báró Madarassy-Beck Marcell (1873–1945) bankár, országgyűlési képviselő, a Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bankban töltött be különféle pozíciókat. (Ami az 1829 óta Pesten működő Malvieux magán bankház átvételével a bécsi Niederösterreichische Escompte-Gesellschaft és néhány magyar befektető közreműködésével 1869. május 15-én alakult meg részvénytársaságként. A Magyar Leszámlító- és Pénzváltó Bank (Török Mária: A Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank Rt. - iratai: Repertórium {Levéltári leltárak 57. Budapest, 1972. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_57/?pg=0&layout=s (letöltés: 2021. márc. 28.))- a bankszerű üzletágakon kívül alapításától kezdve nagyobb mértékben folyósított mezőgazdasági kölcsönöket.

Miksa,¹⁵⁸ vagy erényi Ullmann Gyula.¹⁵⁹ Bankszerű tevékenysége mellett olyan új üzletágakat is bevett a portfóliójába, mint az ipari és kereskedelmi vállalkozások finanszírozása, amely a korban nem volt szokatlan. 1906-ban a bank megemelte az alaptőkéjét, ezzel így az 2 millió korona lett. A bank többek között tevékenyen vett részt Budapest bérházépítéseinak finanszírozásában is.¹⁶⁰ 1917. december 11-én a Központi Kereskedelmi és Iparbank Rt. beolvadt a Magyar Országos Bank Részvénytársaságba.¹⁶¹ A Központi Kereskedelmi és Iparbank Részvénytársaság¹⁶² székhelye Budapest volt és működési köre a magyar szent korona országaira terjedt ki. A társaság fő célja az volt, hogy a Magyarország területén üzletet folytató vállalkozások, illetve ipart űző kereskedők és iparosok hiteligényeit kielégítse és ezen túl igyekezett érdekeik hathatós képviselőjére is. Hogy mindezt minél könnyebben megvalósíthassa a Központi Kereskedelmi és Iparbank Rt. szakmanként szervezett szakosztályokat alakított ki, még hozzá kereskedők és az iparosok tevékeny részvételével. Ezzel a lépéssel azt a már fentebb említett célt kívánta elérni, hogy az illető szakmához tartozó kereskedők és iparosok érdekeit a lehető legteljesebb körűen képviselhesse és szolgálja.

Emellett nagy súlyt helyezett különböző mezőgazdasági termények adás-vételére: Barcsón és Budapesten közraktárakat is építtetett és helyezett üzembe. A többi budapesti nagybankhoz hasonlóan széleskörű pénzügyi és ipari érdekeltségi hálózatot épített ki. Érdekeltségei állandóan változtak. Az 1940-es évek elején, Budapesten 8 pénzügyi intézetben rendelkezett kisebb-nagyobb érdekeltséggel. A bank a pénzügyi Központ I. kúriájához tartozott és államosítására a nagy bankokkal együtt 1948. január 1-én került sor. <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0555.html> (letöltés: 2021. márc. 28.)

¹⁵⁷ Báró Feilitzsch Artúr (1859–1925) erdész, országgyűlési képviselő, 1905. október 18 – 1906. április 8. között Magyarország Földművelésügyi minisztere. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_Almanach_1901-1905/?pg=267&layout=s (letöltés: 2021. márc. 28.)

¹⁵⁸ Kramer Miksa (1852–1942) a Pesti Chevra Kadisa alelnöke, bankár a Fővárosi Kereskedelmi Hitelintézet vezérigazgatója. <https://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/12787.htm> (letöltés: 2021. márc. 28.)

¹⁵⁹ Ullmann Gyula (1872–1926) magyar műépítész, többek között az ő munkásságának egyik ismert épülete a Szabadság téren álló Amerikai Egyesült Államok nagykövetségének színpompás épülete, amelyet Kármán Géza Aladárrel együtt terveztek.

https://web.archive.org/web/20160304230113/http://budapest100.hu/epiteszek/ullmann_gyula.62.html (letöltés: 2021. márc. 28.)

¹⁶⁰ Erről a témáról többet a KRE-Dit 2022/2. számában. <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/pap-istvan-a-kozponti-kereskedelmi-es-iparbank-reszvenytarsasagnak-a-budapesti-berhazak-es-lakasepitesekben-jatszott-finanszirozasi-szerepe-1908-1911/> (letöltés: 2022. febr. 10.)

¹⁶¹ Jenei Károly: Kisebb takarékpénztári és bankfondok, Repertórium. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_56/?pg=119&layout=s (letöltés: 2021. febr. 01)

MNL OL Z 73 1. csomó 1. tétel, Közgyűlési jegyzőkönyvek 1905. év (részvényesek jegyzéke).

IV. Camillo Castiglioni, a Magyar–Olasz Bank alapítója¹⁶³ (1879–1957)

Fontosnak tartottam a disszertációban kiemelni Castiglioni életrajzát, az általa alapított Magyar–Olasz Bank Rt. életében betöltött elvárhatalatlan érdemei miatt.

Camillo Castiglioni Kemil¹⁶⁴ néven született 1879. október 22-én Trieszt városában, hagyományait ápoló zsidó családban. Egy bátyja volt, Arturo, aki 1874-ben született. Édesapjuk, a köztisztviselő álló Vittorio Castiglioni¹⁶⁵ a trieszti zsidó közösség rabbija volt, édesanyjukat Enrichetta Bolaffiónak hívták. Castiglioni zsenije már korán megmutatkozott többek között azzal, hogy tizenkét évesen négy nyelven beszélt, olaszul, németül, szlovénül és franciául. Egy Via Nuova 26. szám alatti, harmadik emeleti lakásban éltek, nem messze a trieszti tőzsdétől és a Banca Commerciale helyi épületétől. Ez a milió a kis Castiglioni életére nagy hatással volt. 1896-ban Arturo, doktori címe megszerzése után visszatért Triesztbe, és segédorvosként dolgozott a városi kórházban. Camillo Castiglioni neve 19 évesen jelenik meg először a nyilvánosság előtt a *Guida di Trieste e della Venezia Giulia*-ban, mint "ügynök", kereskedelmi és pénzügyi alkusz. Huszonegy éves korában felfogja és megérzi a pénziparban, a kereskedelemben és a hiteliparban rejlő lehetőségeket, és ami még ennél is fontosabb, a kapcsolati háló működésének kiemelt szerepét az üzleti életben. Amikor lehetőséget kapott arra, hogy képviselje a bécsi székhelyű Österreichisch-Amerikanischen Gummiwerke AG-t¹⁶⁶ Konstantinápolyban, Camillo Castiglioni elfogadja azt. A cég többek között pontosan azokat a termékeket gyártja, amelyekre Konstantinápolyban a leginkább szükség volt: cipőket, rugalmas szöveteket, kötszereket, öveket, nadrágtartókat és harisnyakötőket. 1900 tavaszán, amikor Párizsban megnyílt a világkiállítás, Camillo Castiglioni számára életében először nyílt lehetősége arra, hogy nemzetközi porondra lépjen. A konstantinápolyi évek alatt még maga a szultán II. Abdul-Hamid is felfigyelt rá és a kereskedelmi kapcsolatok terén elért érdemeiért, ezért Mecidiye-renddel¹⁶⁷ tüntette ki. Rá egy évre Camillo Castiglioni visszatért Bécsbe hogy átvegye a cég export részlegének irányítását. Ekkor Alaide Vitalival Bécs hetedik kerületében,

¹⁶³ Az életrajz megírásához Reinhard Schlüter: Der Haifisch, Aufstieg und Fall des Camillo Castiglioni, Paul Zsolnay Verlag, Wien, 2020., Stiefel Dieter: Camillo Castiglioni oder Die Metaphysik der Haifische. Wien–Köln–Weimar, 2012. és Gianni Scipione Rossi: Lo squalo e le leggi razziali: Vita spericolata di Camillo Castiglioni. Soveria Manelli, 2017. könyveket használtam fel.

¹⁶⁴ Kemil jelentése: Isten megsegít.

¹⁶⁵ Vittorio Castiglioni (1840–1911) rabbi, tanár. <https://www.geni.com/people/Vittorio-Castiglioni/6000000027066448539> (letöltés: 2021. máj. 05.)

¹⁶⁶ Österreichisch-Amerikanische Gummiwerke AG. 1896-ban Ausztriában alapított gumigyár, amely ma a Semperit nevet viseli. <https://www.brandsex.de/markenlexikon/cover/s/markenlexikon-semperit> (letöltés: 2021. ápr. 08.)

¹⁶⁷ Mecidiye-rend: magasrangú oszmán állami kitüntetés.

a Lindengasse 7. szám alatt laktak, és 1905. május 1-én megszületett első gyermekük, akinek Camillo idősebb testvéréről megemlékezve az Arturo nevet adták. Időközben édesapja is Rómába került, vezető rabbinak. 1906 végén az akkor huszonhét éves Castiglioni a családjával egy kényelmesebb lakásba költözött, a Mariahilfer Strasse 109. szám alá.

A cégvezető és a repülés

1907 kora nyarán érkezett el az a pillanat, amikor Castiglioni az Österreichisch-Amerikanischen Gummiwerke AG. élére (amely időközben a Semperit felvásárlásával egy nagyobb cég lett) állhatott, mivel a részvényesek őt nevezték ki igazgatónak. Ezzel Castiglioni egy 780 főt alkalmazó cég vezetője lette. Minden olyan műszaki termékre, amelyet motor hajtott, nagy érdeklődéssel figyelt. Így került kapcsolatba Alexander Cassinonéval,¹⁶⁸ a karlsruhei Gebrüder Körting AG. bécsi kirendeltségének vezetőjével, vele még Konstantinápolyban ismerkedett meg -, akivel csatlakoztak az 1901-ben Viktor Silberer¹⁶⁹ és Franz Hinterstoisser¹⁷⁰ által alapított Österreichischen Aero-Clubhoz.¹⁷¹ Ezzel a klubbal indult el az osztrák polgári repülés története. A klub tagsága a tagok számára, egyrészt nagy jövőképet, másrészt hobbit és befektetést is jelentett. A polgári repülés, amely akkor még csak álom volt, ma már láthatjuk, hogy valósággá lett. A Wright fivérek repülőgépe 1903-ban emelkedett a levegőbe, amely akkor világszenzáció volt. Castiglioniak ekkor nyílt lehetősége találkozni a klubban keresztül a katonaság képviselőivel, sőt a császári család tagjaival, köztük Salvator Leopold főherceggel¹⁷² is. 1909. április 23-án megalapították a Wiener Bankverein¹⁷³ tevékeny részvételével, a Motor-Luftfahrzeug Gesellschaft m.b.H-t¹⁷⁴ (továbbiakban: MLG) melyben részvényes volt az Österreichisch-Amerikanischen Gummiwerke AG., az Angol-Osztrák Bank, a Budapest Ganz és Társa Danubius Villamossági- Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt. és Weiss Manfréd¹⁷⁵ nagyiparos. Ez a cég repülőgépek gyártására szakosodott, a cég vezetésével pedig Castiglioni bízta meg. Ebbéli

¹⁶⁸ Alexander Cassinone (1866–1931) osztrák gépészmérnök.

¹⁶⁹ Viktor Silberer (1846–1924) osztrák újságíró, repülőúttörő és politikus. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz121907.html> (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁷⁰ Franz Hinterstoisser (1863–1933) osztrák katonatiszt. https://www.biographien.ac.at/oebl_2/325.pdf (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁷¹ Österreichischer Aero-Club. https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/%C3%96sterreichischer_Aero-Club (letöltés: 2021. máj. 05.)

¹⁷² Habsburg-Toscanai Lipót Szalvátor főherceg (1863–1931) a Császári és Királyi hadsereg vezére, a tüzérségi fegyvernem főfelügyelője. <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/go.htm> (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁷³ Carsten Burhop: Die Kreditbanken in der Gründerzeit, Franz Steiner Verlag, 2004.

¹⁷⁴ Motor-Luftfahrzeug Gesellschaft (Motor-Repülőgép Társaság). https://dehu.xcv.wiki/wiki/Oesterreichische_Flugzeugfabrik_AG (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁷⁵ Báro csepei Weiss Manfréd (1857–1922) nagyiparos.

pozíciójában az osztrák-magyar hadsereg vezetésének megbízásával utazott Párizsba, hogy ott megszerezze az addigi legfejlettebb hőlégballon technológiát (Julliot-Lebaudy System).¹⁷⁶ Ezt követően kapott lehetőséget arra, hogy osztrák ballont építsen úgy, hogy a megépítendő hőlégballon tartószerkezetének gumiborítását az Österreichische-Amerikanischen Gummiwerke AG. gyártotta, a motort pedig a bécsi neustadti székhelyű Austro-Daimler¹⁷⁷ cég biztosította. Castiglioni kapcsolatban került a kor egyik nagy repülőúttörőjével, Ignaz Etrich¹⁷⁸ pilótával, akivel együtt dolgoztak, és akinek a nevéhez fűződött a híres Taube¹⁷⁹ (azaz galamb) nevű repülőgép tervezése és gyártása. 1909. december 19-én megjelent egy cikk az Allgemeine Automobil újságban miszerint: *„December 11-én a kereskedelmi miniszter számos kiváló iparost és kereskedőt nevezett ki kereskedelmi tanácsosnak....Camillo Castiglioni igazgató több mint két évig vezette az Österreichisch-Amerikanischen Gummiwerke-t, és kiváló sikereket tudott elérni ezene viszonylag rövid idő alatt. Valószínűleg az egyik legfiatalabb igazgató az autóiparban, ugyanakkor az egyik legaktívabb és leghatékonyabb. A közelmúltban a Motor-Luftfahrzeug Gesellschaft m.b.H igazgatója is lett, és ő szerezte meg a vállalat Parseval és Lebaudy szabadalmait.”* 1911. január 8-án Camillo Castiglioni apja Vittorio, hetvenegy éves korában meghalt Rómában, ezt követően egy évvel, mint több kortársa is – Gustav Mahler,¹⁸⁰ Alfred Adler,¹⁸¹ Peter Altenberg¹⁸² vagy Otto Weininger¹⁸³ – Castiglioni is áttért az evangélikus hitre. Ez a lépése egyben első házasságának végét is jelentette. Tizenkét évvel Trieszt elhagyása után Castiglioni már a bécsi Ringstrassén (Stubenring 20.) lakott, amely azt bizonyította, hogy Bécsben feljutott a csúcsra. 1912. szeptember 6-án kötött kizárólagost szerződést Ludwig Lohnerrel,¹⁸⁴ a kor híres repülőgép tervezőjével, amely üzletileg ismételten jó lépésnek bizonyult. 1912. november 6-án Camillo Castiglioni Budapesten alapított egy újabb légiközlekedési céget Ungarische Flugzeugwerke

¹⁷⁶ Julliot-Lebaudy: Gazdasági Mérnök 1909. 3.

https://adt.arcanum.com/hu/view/GazdasagiMernok_33_1909/?pg=332&layout=s

(letöltés: 2021. márc. 23.) mérnök volt, aki olyan léghajót szerkesztett, amelynek a ballonját rúdszerkezet feszítette és erre függesztették fel a csónakot motorral.

¹⁷⁷ Austro-Daimler: osztrák autógyár. <https://www.austrodaimler.com/en/austro-daimler/> (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁷⁸ Ignaz „Igo” Etrich (1879–1967) osztrák repülőúttörő és tervező. https://www.gracesguide.co.uk/Igo_Etrich (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁷⁹ Etrich Taube egy korabeli repülőgéptípus: Szentnémedy Ferenc: A repülés, Budapest, 1933. <https://mek.oszk.hu/01300/01343/01343.htm> (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁸⁰ Gustav Mahler (1860–1911) cseh-osztrák zeneszerző, karmester.

¹⁸¹ Alfred Adler (1870–1937) osztrák pszichiáter.

¹⁸² Peter Altenberg (1859–1919) osztrák költő.

¹⁸³ Otto Weininger (1880–1903) osztrák filozófus.

¹⁸⁴ Ludwig Lohner (1858–1925) repülőgép-tervező és pilóta.

AG¹⁸⁵ (Ufag) néven. Ebben az üzletben Ludwig Lohner, a Ganz & Co. és Weiss Manfréd voltak a társai. A külföldi megrendelések mellett a hadsereg megrendelése is biztosították a Castiglioni által vezetett vállalatok bevételeit, így Castiglioni az osztrák Daimlerrel, az MLG-vel, Lohnerrel, valamint az Etrichkel és az acélgyáros, Karl von Skodával¹⁸⁶ folytatott együttműködésének köszönhetően, szinte az összes, háborús szempontból fontos termelési szektorban voltak érdekeltségei. Castiglioni olyan erős kapcsolatokkal bírt, hogy még Emil Uzelac¹⁸⁷ légierő parancsnokkal is szembeszállt. Történt ugyanis, hogy nevezettnek feltűnt az MLG cég magas nyeresége és a megrendeléseket befagyasztotta. Castiglioni erre válaszul megalapította a Deutsche Aero-Gesellschaftot (DAG) az MLG mintájára, és ezzel a céggel lépett nemzetközi piacra. Csakhogy 1913. június 6-án Ferenc József egy az asperni repülőtéren megjelenő újságíróinak azt nyilatkozta, hogy beszélt Castiglioni vezérigazgatóval és reményét fejezte ki, hogy az MLG-hez a jövőben sok megrendelés érkezik. Ettől a nyilatkozattól fogva ismét helyreállt a régi rend, folyamatosan érkeztek a hadsereg rendelései az MLG-hez. Uzelac vesztett, Castiglioni (nem először és nem utoljára) győzött. Ernst Heinkel repülőgép-tervezővel való találkozásáról maga Heinkel írt a *Stürmische Leben* című emlékirataiban. Az eseményre 1914-ben került sor. Castiglioni levélben kereste fel Heinkelt, olyan finom levélpapíron, amit a tervező addig még sosem látott C.C jelzéssel ellátva. A levélben a feladó a berlini Hotel Adlon 401. számú lakosztályába invitálta a tervezőt. Heinkel eleget tett a meghívásnak, de a kettejük között lezajló beszélgetés lényegi részében Castiglioni a következőket mondta: „*Mr. Heinkel, szeretném felvenni. Milyen feltételeket szab meg? A hallgatásra folytatás következett. Mr. Heinkel. Nem kívánok hosszú monológot tartani. Két repülőgépgyárat alapítottam egyet Ausztriában és egyet Magyarországon. De hiányzik egy szakmai igazgató. Én pontosan tájékozódтам Önről. Ön az az ember, akire szükségem van. Évi 100.000 korona fizetéssel felveszem.*” Az azonnali „igen” helyett, amelyre egy ilyen helyzetben a legtöbb ember automatikusan ezt válaszolná, Heinkel ezt mondta: „*Nem hagyhatom el a Brandenburgische Flugzeugwerke-t anélkül, hogy ez az üzem össze ne omlana. A Brandenburgische Flugzeugwerke esetében minden attól a repülőgéptől függ, amelyen most dolgozom*”. Itt véget is érhetett volna a beszélgetés, de Castiglionit nem ebből a fából faragták, csak annyit mondott: „*Mr. Heinkel, sajnálom, de nyolc napon belül újra*

¹⁸⁵ Magyar Repülőgépgyár Részvénytársaság (UFAG) 1912-ben alapított magyar repülőgépgyár. <http://monarchiahadiipar.hupont.hu/18/repulogep-gyarak> (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁸⁶ Karl Freiherr von Skoda (1878–1929) a Pilsen-i Skoda-Művek vezérigazgatója. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz122360.html> (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁸⁷ Milan Emil Uzelac (1867–1954) horvát származású osztrák-magyar katonatiszt.

hallani fog felőlem.” Néhány nappal később az alábbi esemény zajlott le. Gottfried Krügel, a Brandenburgische Flugzeugwerke igazgatója és többségi részvényese magához hívatta Heinkelt az irodájába és annyit mondott neki: *„Heinkel úr, tájékoztatnom kell, hogy tegnap eladtam a Brandenburgische Flugzeugwerke részvényeimet egy Bécsből származó, bizonyos Camillo Castiglioni-nak.”* Ezt követően másnap Heinkel ismét meghívót kapott a Hotel Adlonba. Itt a következőket mondta neki Castiglioni: *„Mivel magát nem tudtam felvenni, így az egész gyárat meg kellett vásárolnom, ami sok aranymárkába került. Remélem, hogy megérte.”* Ezen időszakban Castiglioni átvette a Bécs Stadlauban működő osztrák Albatros¹⁸⁸ gyár vezetését. 1915. január 1-jén Lohner átvette az Austro-Daimler részvényeit az MLG-ben, míg a fennmaradó alapító tagok (Wiener Bankverein, Angol–Osztrák Bank, Ganz & Co. és Weiss Manfréd) részvényei Camillo Castiglionihoz kerültek. Castiglioni 1915. június 7-én, egy hónappal az RMS Lusitania brit személyszállító hajó elleni német torpedótámadás után, megszerezte a hamburgi Hanseatische Flugzeugwerke Karl Caspar AG¹⁸⁹-t azzal a céllal, hogy azt egyesítse a Brandenburgische Flugzeugwerkével. Ez idő tájt az Austro-Daimler igazgatója, Ferdinand Porsche egyre inkább a Landwehr Zugok¹⁹⁰ építésére összpontosította erőit. 1918 végére a légierő összes repülőgépének több mint hetven százaléka Heinkel tervezőirodájából származott. Amikor Heinkel Bécsbe vagy Budapestre utazott, Castiglioni egyik Daimler járműve, beleértve a sofőrt is, készen állt a szolgálatára. Heinkelnek mindig fenntartottak egy szobát a Grand Hotelben, a Bristolban vagy az Imperialban.

Eközben Castiglioni érdeklődése egy másik, Ausztria-Magyarországon kívül található társaságra összpontosult, az 1913 októberében alapított Rapp Motorenwerke GmbH-ra.¹⁹¹ A legtöbb korábbi üzletével ellentétben Camillo Castiglioni kezdetben ügyfélként kereste fel a müncheni céget, így lett az MLG a Rapp-Motorenwerke kizárólagos képviselője a Monarchiában. 1917 márciusában Castiglioni részesedést szerzett egy müncheni fegyvergyárban, a Bayerische Flugzeugwerke-ben (BFW)¹⁹² a Bécsi Albatros Werken

¹⁸⁸ Az osztrák Albatros gyárról többet: <https://ww1.habsburger.net/de/kapitel/der-beginn-des-flugzeugbaus-osterreich> (letöltés: 2021. márc. 23.).

¹⁸⁹ Hamburgban alapított repülőgyár.

¹⁹⁰ Landwehr Zug: <https://tanks-encyclopedia.com/ww1/germany/landwehr-zug> (letöltés: 2021. márc. 23.). Ez a szerkezet hasonlít a mai városnéző kisvonat motoros vontatójához, de csak külsőre. Műszaki értelemben ez egy benzinmotorral hajtott jármű, amelynek dinamójából nyert árammal segítették a rákapcsolt vontatmányok tengelyhajtását, amelyet kerékagymotorok hajtottak. Ez segítette a vontatmány haladását. Erről: <http://www.porsche-forever.hu/2013/10/biztos-labakon-a-landwehr-zug/> (letöltés: 2022. aug. 09.)

¹⁹¹ Rapp Motorgyár 1913-ban alapított müncheni gyár.

<https://bmw-grouparchives.com/research/detail/index.xhtml?id=3867408> (letöltés: 2021. márc. 23.)

¹⁹² Bayerische Flugzeugwerke.

keresztül. 1917 májusában az Albatros Műveket átnevezték és átalakították, a neve Phönix Flugzeugwerke AG lett. Castiglioni mellett a részvényesek Lobkowitz August herceg ezredes¹⁹³ és Leopold Salvator főhercegek voltak.

A bankár

Miután Josef Kranz¹⁹⁴ elhagyta a jó hírű Allgemeine Depositenbankot Castiglioni ügyvezető igazgatóként vette át a bank irányítását a részvények többségén keresztül. Igazgató-helyettesei a budapesti bankár, Paul Goldstein - Castiglioni bizalmasa - és az Ufag megalapításától barátja, Neumann Gábor lettek. Castiglioni jó kapcsolatokat ápolt a Ruhr környéki iparmágnással Hugo Stinnes-szel is.¹⁹⁵ A Rapp-Motorenwerke GmbH 1917. július 21-én Bayerische Motoren-Werke (azaz BMW) GmbH-ra változtatta a nevét, amely továbbra is főként Ausztria-Magyarországi megrendeléseiből élt. Még ebben az évben Castiglioni a Depositenbankon keresztül megszerezte az irányítást a Puchwerke AG felett. Castiglioni időközben elkezdett megválni légitársaságaitól és azok részvényeitől. Heinkel erről később így ír: *„Mint később kiderült, ismét ragyogóan tájékozódott. Németországnak és Ausztriának megtiltják a repülőgépek gyártását.”* 1918 végén Castiglioni elsősorban egy dologgal volt elfoglalva, hogy háborút követő tervei tönkremehetnek a győztes hatalmak által diktált békeszerződés miatt. 1918 júliusában, négy hónappal a háború vége előtt, az akkor harminckilenc éves bankár, aki részvényese és ügyvezető igazgatója volt számos autó-, repülőgép- és motorgyárnak, az Albert Salomon Anselm Freiherrn von Rotschild által 1879 és 1884 között épített palotába a Prinz Eugen Straße 20–22. számba költözött. Néhány hónappal a palota megvásárlása után Castiglioni megvette azt a szalonkocsit, amit Ferenc József császár használt. Castiglioni ezt követően úgy utazhatott, ahogy addig csak az uralkodók tehették meg.

Ahhoz, hogy tovább terjeszkedhessen, Castiglioninak folyamatos hitelképességre volt szüksége, ami nemcsak az Allgemeine Depositenbank¹⁹⁶ elnökeként állt rendelkezésére. 1918 óta egy újabb kapcsolat került a képbe: Giuseppe Toeplitz, milánói bankár és az általa vezetett

[https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Bayerische_Motorenwerke_AG_\(BMW\)](https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Bayerische_Motorenwerke_AG_(BMW)) (letöltés: 2023. okt. 26.)

¹⁹³ Ferdinand von Lobkowitz (1850–1926) cseh-osztrák származású politikus.

¹⁹⁴ Josef Kranz (1862–1934) osztrák nagyiparos, bankár.

¹⁹⁵ Hugo Stinnes (1870–1924) német gyáros és politikus.

¹⁹⁶ Az 1920. április 19-én megalakult Magyar–Olasz Bank Rt. részvényjegyzője volt 197.500 részvénnel.

Banca Commerciale Italiana.¹⁹⁷ A korabeli Európa egyik legnagyobb bankja is erős anyagi háttérrel adott Castiglioniaknak, ráadásul komoly pénzügyi érvek szóltak Olaszország mellett. A háború befejezése után a déli szomszédos ország valutája viszonylag stabilabbnak bizonyult az osztrák koronához és a német márkához képest. Közvetlenül a háború befejezése után Giuseppe Toeplitz és Castiglioni hamar rájöttek arra, hogy egymás számára hasznosak lehetnek a háború utáni kiterjedt projektjeikben. Castiglioni a kapcsolataival és a Depositenbankkal, Toeplitz a Banca Commerciale Italianával szállt bele a közös üzletbe. Castiglioni a Depositenbank trieszti fiókját átadta Toeplitznek, cserébe belépett a Banca Commerciale leányvállalatába, a Societa Generale Commerciale (Sogenera) igazgatóságába, amelyet 1918 februárjában alapítottak. Ezzel Castiglioni betette lábát a milánói pénzintézet ajtájába. Az együttműködés kezdete a Sogenera átszervezése és átnevezése volt Banca Italiana di Credito Commerciale (Itabank) névre 1919. július 20-án, amelynek fióktelepei voltak Triesztben, Bécsben és Prágában. Alig öt nappal az Itabank megalapítása után Castiglioni¹⁹⁸ "kölsönös megállapodási szerződést" írt alá a Banca Commerciale Italiana¹⁹⁹ nevében Goldfinger Oszkárral²⁰⁰ és Grosz Bélával, a budapesti Magyar Fekereskedők Hitelintézete Rt.²⁰¹ (Fabank) képviselőivel és többségi részvényeseivel. Ezzel a huszonkét cégből álló kartellel Castiglioniak hozzáférést biztosítottak Kelet-Európa legnagyobb famedencéjéhez, amely Csehszlovákiától Erdélyig terjedt. Toeplitz lehetővé tette Castiglioniaknak, hogy ösztönözze további két bank létrehozását, az egyik a Banca Orientale Italiana (Orientalbanco), a másik a Banca Commerciale Italiana e Bulgara (Bulcomit), egy szófiai székhelyű Comit leányvállalat lettek.

1918. augusztus 13-án a Bayerische-Motor Werke GmbH BMW AG lett.²⁰² Az alaptőke tizenkétfélmillió német birodalmi márkára történő emelésével megpecsételődött a BMW későbbi vezérigazgatójának, Max Wiedmannnek a sorsa. Az új tulajdonosok 1/3 részen Fritz

¹⁹⁷ Banca Commerciale Italiana 1894-ben Milanóban alapított bank. <https://group.intesasanpaolo.com/it/chiamo/storia/banca-commerciale-italiana> (letöltés: 2021. márc. 23.) Érdekességgéppen a bankalapító részvényesek: Banca Berliner Handels Gesellschaft (Berlin), Deutsche Bank (Berlin), Bank für Handel und Industrie (Berlin), Direction der Disconto Gesellschaft (Berlin), Dresdner Bank (Drezda), Stabilimento Austriaco di Credito per Commercio ed Industria in Vienna (Bécs), Basler Bankverein (Bázel), Union Financiere de Geneve (Genf), Societa di Credit Suisse (Zürich), conte Alfonso Sanseverino-Vimercati (1836–1907). *Gianni Toniolo*: Cent'Anni 1894–1994, La Banca Commerciale e l'economia italiana, Fiesole, Nardini, 1994. 28.

¹⁹⁸ Tulajdonos 212.500 db részvénnel.

¹⁹⁹ Tulajdonos 112.500 db részvénnel.

²⁰⁰ Tulajdonos 500 db részvénnel.

²⁰¹ Tulajdonos 720.000 db részvénnel.

²⁰² Kft-ből Rt. lett (megjegyzés tőlem).

Neumeyer,²⁰³ a Zündapp alapítója, 1/3 részen Castiglioni, a fennmaradó 1/3 részen a Nationalbank,²⁰⁴ a Bayerische Vereinsbank,²⁰⁵ a Bayerische Handelsbank²⁰⁶ és a Bayerische Hypotheken- und Wechselbank²⁰⁷ osztozott. Franz Josef Popp, akit Castiglioni ajánlott, továbbra is az igazgatóság tagja maradhatott. Az új felügyelőbizottsági tagok: Hans Christian Dietrich²⁰⁸ (Bayerische Vereinsbank igazgatója, az elnök), Fritz Neumayer, Josef Böhm²⁰⁹ (Deutsche Bank), Paul Goldstein (Allgemeine Depositenbank elnöke), Hjalmar Schacht²¹⁰ (Nationalbank igazgatója), Justizrat Joseph és Castiglioni lettek. Az összes részvényes közül csak Castiglioni tartotta fenn a BMW iránti érdeklődését a háború befejezése után – írja Christian Pierer BMW-történész. Az 1919-ben Castiglioni átvette az összes BMW részvényt, és így azok egyedüli részvényese lett. 1919. február 1-jén a BMW már a katonai megrendelések nélkül folytatta működését.

1919 végén Castiglioni "megérkezett a csúcsra". Felvette az olasz állampolgárságot, ezáltal egy győztes nagyhatalom állampolgára lett, így Bécsben szinte korlátlan vállalkozói szabadsággal rendelkezett. A háború utolsó éveiben meghozott összes döntése és új kapcsolatai katalizátorként hatottak az európai gazdaságtörténelem egyik legragyogóbb karrierjére. A háború után számtalan fizetésektelen vállalat és a gazdasági hiánytermelés majdnem korlátlan lehetőséget kínált a terjeszkedésre, mindenekelőtt az energia-, a nyersanyag- és a pénzügyi szektorban.

Giuseppe Toeplitz fia, Ludovico, a *Bankár* című könyvéből ismerjük a következő jelenetet: „Egy reggel - már nem emlékszem, hogy 1920 vagy 1921 volt - egyedül voltam otthon Varesen. Az apám a bankban volt Milánóban. Hirtelen egy nagyméretű autót láttam bekanyarodni a kertbe: egy Austro-Daimler volt, amit egy sofőr vezetett. A sofőr sapkáján egy messziről is jól látható ezüst CC jel²¹¹ díszelgett. Az ismeretlen és ráadásul be nem jelentett látogatóhoz kimentem, amikor egy kicsi, nem igazán feltűnő férfi lépett ki a limuzinból: egyáltalán nem volt reprezentatív alkatú. Camillo Castiglioni a nevem. Röpké mosoly ütött át kifejezéstartalmon arcán. Kezet fogtunk egymással, de a kezem a kezében maradt. Furcsa

²⁰³ Fritz Ludwig Neumeyer (1875–1935) német nagyvállalkozó.

²⁰⁴ 1816-ban alapított bank, az Osztrák Nemzeti Bank.

²⁰⁵ 1869-ben alapított bajor nagybank.

²⁰⁶ 1869-ben alapított bajor bank.

²⁰⁷ 1835-ben alapított müncheni bank.

²⁰⁸ Hans-Christian Dietrich (1869–1950) német bankmenedzser és főiskolai tanár.

²⁰⁹ Josef Böhm (1865–1929) német politikus és bankár.

²¹⁰ Horace Greeley Hjalmar Schacht (1877–1970) német politikus és bankár a Birodalmi Bank elnöke.

²¹¹ CC= Camillo Castiglioni (megjegyzés tőlem).

kézfogása volt. Rossz érzésem volt ezzel kapcsolatban, mivel mindig is azt hallottam, hogy azt mondják, nem szabad megbízni abban, aki ily módon ráz kezét. {...} Amikor beszélt, úgy formálta a mondatait, mintha szó szerint németre fordítaná őket hallhatóan velencei-trieszti akcentussal. {...} Bár egy igazi cápa volt, inkább egy polipra emlékeztetett - mindig arra gondolva, hogy kinyújtja csúszós csápjait és elkapja a zsákmányát. A CC jel volt a gyenge pontja. A szerénység látszatával úgy szokta magyarázni, hogy bizonyos bolondok azt állítják, hogy a CC-je közvetlenül felváltotta az utódállamok KK-ját, (K.u.K.- PI). A CC díszelgett a gombjai színén, a palotában található ezüst tárgyakon, az autóinak ajtaján. Noha papát (Giuseppe Toeplitz – PI) csodálattal töltötte el Castiglioni sokrétű tevékenysége, mégis azt szokta mondani, hogy ez a hivalkodó önarckép nem illik bele a jelenlegi Ausztria borzalmas nyomorúságába.” A Castiglioni-ról olvasható negatív kép ebben a jelenetben nem véletlen, hiszen Toeplitz fia visszaemlékezésént írta meg 15 évvel a megtörténte után, és ami a legfontosabb, az után, hogy Castiglioni bankár karrierje véget ért.

A Magyar–Olasz Bank Rt. elnökeként

Castiglioni 1920. április 19-én, Budapesten több részvényessel együtt megalapította a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságot. 1920 őszén a Fiat úgy döntött, hogy az osztrák Fiat-Werke AG részvényeinek többségét eladja a Depositenbanknak. Castiglioni azon korábbi vágya, hogy az osztrák autóipar egyesüljön, most megvalósulhatott, ugyanis többségi részesedéssel rendelkezett Ausztria három legnagyobb autóipari vállalatában: a Puchban, a Daimlerben és a Fiatban. 1920 tavaszától a teherkocsik fékeinek licencgyártásával a BMW függetlenné vált a motorépítéstől, amely kezdetben eredményes volt ugyan, de nagyban függött a Knorr-Bremse AG-tól,²¹² annak megrendeléseitől. Ez a helyzet nem tetszett Castiglioni-nak és novemberben eladta százszázalékos BMW részesedését a Knorr-Bremse fő részvényeseinek, akik abban voltak érdekeltek, hogy a két társaságot egyetlen nagyvállalattá egyesítsék a Reichsbahn²¹³ számára. De Franz Josef Poppon²¹⁴ keresztül Castiglioni-nak továbbra is maradt szövetségese a társaságban. Ettől függetlenül Castiglioni megpróbálta újraéleszteni a BMW repülőgép-hajtóművek közvetítői szerződéseit (MLG). Amikor 1921-ben megtudta, hogy a csehszlovák kormány megfelelő repülőgép-hajtóműveket keres saját légierijének felépítésére, a BMW nevében tárgyalásokat kezdett a csehszlovák védelmi

²¹² Knorr-Bremse: 1905-ben Berlinben alapított ipari vállalat.

https://ir.knorr-bremse.com/websites/knorrbremse_ir/English/6000/company-information.html (letöltés: 2022. febr. 15.)

²¹³ Reichsbahn: 1920-ban alapított német birodalmi vasutak.

²¹⁴ Franz Josef Popp (1886–1954) a BMW vezérigazgatója 1922 és 1942 között.

minisztériummal. A szerződést 1922. február 15-én írták alá - igaz, nem a Castiglioni-féle MLG-vel, hanem a Castiglioni által újonnan alapított céggel, a berlini és zürichi székhelyű Nemzetközi Befektetési Vállalattal (IIC).

1921 végétől Castiglioni úgy döntött, hogy legalább a Bayerische Motoren Werke motorépítési osztályát visszaveszi magának. A BMW motorgyártása 1921-ben eredményes volt. Az értékesítés 1922 vége felé tartós visszaesésbe kezdett, amely a gyár részleges bezárásához és az összesen mintegy három és fél ezer dolgozó közül kétezer elbocsátásához vezetett. Abban az időben azonban Németországban az autóipar alig volt jobb, mint Ausztriában. Sok volt a gyártó a piacon, amelyre - a BMW-krónikás Christian Pierer szerint - "egyetlen gyártó is elegendő lett volna", mivel a hiperinflációtól sújtott országban nem volt felvásárlóerő.

Castiglioni tevékenysége a 20-as években sokoldalú volt. Nemcsak bankárként, hanem ipari befektetőként is jelen volt a motorok gyártásában. Castiglioni 4 éven át állt elnökként a Magyar–Olasz Bank élén, miközben tevékenysége nem szűkölt le az elnöki pozícióra, mert folyamatosan keresett más befektetési lehetőségeket is. Castiglioni további polgári terjeszkedési lehetőségeket látott a vállalatban a repülőgép-hajtóműgyártás mellett, különösen a motorkerékpár-gyártásban. Az 5 éve irányítása alatt álló Allgemeine Depositenbank arca gyökeresen megváltozott. A kiváló hírnévnek örvendő, a legjobb esetben is közepes méretű bank a háború előtt elsősorban a textilipar hitelintézetének tekintette magát. Miután Castiglioni átvette, a betéti bank egyfajta holdingtársasággá alakult át, amely Castiglioni terjeszkedési terveit szolgálta, és amely a milánói Banca Commerciale Italiana féktelen tőkebeáramlásának eredményeként Ausztria egyik legnagyobb hitelintézetévé nőtte ki magát. Castiglioni a különféle igazgatói fizetésekből és a felügyelőbizottsági vagy igazgatósági tagság díjazásából származó jövedelme csak viszonylag kis szerepet játszott a jövedelemforrások skáláján. Valójában azok a hatalmas összegek, amelyekkel Castiglioni a luxus életmódját finanszírozta, nagyrészt azoknak a brókerügyleteknek a jutalékaiból származtak, melyeket különféle bécsi, berlini, zürichi, balkáni és olasz üzleti partnerek számára kezelt. 1922 elején a Castiglioni által vezetett Depositenbank mintegy nyolcvan vállalatban rendelkezett részesedéssel Ausztriában, Bajorországban és a Balkánon.

Castiglioni szerepe az osztrák állami pénzügyekben

Az 1920-as években Ausztria pénzügyi helyzetének megsegítésében is szerepelt vállalt Castiglioni. 1922 májusában Ignaz Seipel²¹⁵ lesz az Osztrák Köztársaság kancellárja. Tizenhat nappal korábban az amerikai dollár 10.000 osztrák koronába került a bécsi devizatőzsdén, két héttel Seipel hivatalba lépése után a korona értéke már a felére csökkent (1 USD dollár = 19 400 korona). Az osztrák fizetőeszköz esetében, a belföldi gazdasági és a társadalmi béke megmentése érdekében szükségessé vált – ez ügyben a Seipel-kormány június közepén konkrét tervet nyújtott be – az osztrák pénzügyi és bankrendszer átalakítása, egy központi bankkal. A kormány tervei szerint a tőkét teljes egészében a nagy bécsi bankok biztosították volna, de azok csak akkor lettek volna hajlandók részt venni ebben, ha a bécsi székhelyű külföldi pénzintézetek is szerepet kaphattak volna ezen ügyeletben. Amikor az Itabank és a Banca Commerciale di Credito az összes többi külföldi bankkal együtt jelezte részvételi hajlandóságát, Castiglioni, akit 1922 májusában az olasz érdekek valódi őrének tekintettek, egyedülként mondott nem-et a kormány terveire. Ez a tény különösen az osztrák sajtóban dühös kampányt váltott ki. Az osztrák kormány eleinte inkább „kímélte Trieszt főrabijának fiát”, mivel Castiglioni számos gyengélkedő osztrák vállalatot mentett meg az összeomlástól, később meg azért, mert ő volt az ország egyik legnagyobb munkaadója is. Az sem volt utolsó szempont, hogy Castiglioni jó viszonyt ápolt az olasz kormánnyal. A Seipel-kormány ezért élénk titkos diplomáciát alakított ki Olaszországgal, amelyben Castiglioninak is szerepet szántak, meghívták Veronába az osztrák és az olasz kormány magas rangú képviselői között 1922. augusztus 24-én tervezett találkozóra. Amikor az eseménydús 1922-es év véget ért, Castiglioni végül beleegyezett abba, hogy részt vegyen az Osztrák Nemzeti Bank „projektben”. 1923. február elején például a Pénzügyminisztérium megadta neki a saját bankjának alapítására vonatkozó engedélyt, amely addig – érthető okok folytán – késett. Nem sokkal az Allgemeine Depositenbank elhagyása után Castiglioni megszerezte a Wiener Unionbank²¹⁶ többségét a Magyar–Olasz Bankkal (a Banca Commerciale fiókbankja), a Böhmiscen Union-Bankkal²¹⁷ és a Dresdner Bankkal²¹⁸ együtt. Míg Castiglioni Neumann Gábort²¹⁹ bízta meg a vállalat vezetésével, addig Ausztria második inflációs győztese, a

²¹⁵ Ignaz Seipel (1876–1932) osztrák diplomata, katolikus pap, szövetségi kancellár és Ausztria külügyminisztere.

²¹⁶ 1870-ben alapított osztrák bank.

²¹⁷ 1921 és 1925 között működő cseh bank.

²¹⁸ 1872-ben Frankfurtban alapított német bank.

²¹⁹ Az 1920. április 19-én megalakult Magyar–Olasz Bank Rt. részvényjegyzője volt 500 db részvénnel.

mindössze huszonkilenc éves feketepiaci kereskedő és csempész Siegmund Bosel²²⁰ megszerezte az Unionbank huszonöt százalékát. Castiglioni egymilliárd korona tőkével rendelkező banki és jutalékügyleteiből 1923 februárjában kezdte meg tevékenységét. A vállalat székhelye Bécs, I., Kolowratring 14. szám alatt volt bejegyezve. A bank egyetlen üzleti célja a Castiglioni-csoport kiterjedt üzleti területeinek vagyonkezelése volt. Castiglioni háborús időkből való gyanús ügyleteinek aktái, „ismeretlen módon” eltűntek 1923 májusában a minisztérium irodáiból és soha többé nem kerültek elő. Míg Castiglioni ragyogó profitot keresett az általa javasolt és irányított bankalapításokból, vállalati felvásárlásokból és beruházásokból, addig a Banca Commerciale Italiana feladata volt finanszírozni a terjeszkedést, amely azonban egyre kevésbé térültek meg. Toeplitz 1923 decemberétől kezdte megszakítani a kapcsolatot Castiglionival azzal, hogy először eladta neki a Böhmische Union Bankban lévő Banca Commerciale Italiana részvényeinek felét. Amikor később Toeplitz megtagadta a további közös együttműködést, akkor Castiglioni, a korábbi fő finanszírozója nélkül maradt. Németországban az inflációval kiigazított részvényárfolyamok – akárcsak egy évvel korábban Ausztriában – helyreálltak, és új átmeneti csúcsra törtek 1923 végén. Ebben a helyzetben Castiglioni úgy döntött, hogy elhagyja az eddigi utat, és pénzügyi igényeinek fedezése érdekében új irányt választott: a „szerencsejátékosét.”

1924. április 23-án megalakult a Wiener Schauspielhaus Aktiengesellschaft, amelynek székhelye Bécs, Kolowratring 14. szám alatt (ma Schuberting) volt. A társulat egyetlen célja a Josefstadt Színház fenntartása és működtetése volt. Az igazgatóság Max Reinhardtot nevezte ki művészeti vezetővé és ügyvezető igazgatóvá, aki önállóan irányította a színházat.

A Steirische Wasserkraft- und Elektrizitäts AG osztrák energiaszolgáltató olaszországi befektetési csoport általi átvétele (33,33% Castiglioni, Comit, Credit, Edison és Feltrinelli egyaránt 16,6%) Olaszországban nagy médiafigyelmet kapott, és magának a Ducének az érdeklődését is felkeltette. Ezenkívül, május elején egy újabb, nyilvánvalóan csak közvetetten Castiglionit érintő esemény került a címlapokra: az Allgemeine Depositenbank csődje.

1924. május 24-én Castiglioni nagy megtiszteltetésben részesült, amikor Benito Mussolini, Olaszország államfője az ország legfontosabb kitüntetését adományozta neki, a La gran Croce dell'Ordine della Corona d'Italiát.²²¹

²²⁰ Siegmund Bosel (1893–1945) osztrák nagykereskedő, tőzsdespekuláns.

²²¹ La gran Croce dell'Ordine della Corona d'Italia, egy 1868-ban alapított magas rangú olasz állami kitüntetés.

A vég kezdete

1924. június 24-én az öt nagybank bejelentette, hogy kivonul a Depositenbank mentési akciójából. Június 25-én minden fiók bezárt, ezerötszáz alkalmazott vesztette el munkáját. Castiglioni igyekezett kezelni a helyzetet, ehhez azonban kénytelen volt Toeplitz segítségét kérni, aki azonnal Bécsbe küldte igazgatóját, Adolfo Rossit²²² poggyászában 5,8 millió lírával (körülbelül 250.000 dollár), amely az azonnali csőd elkerülésére volt elegendő. Adolfo Rossi kaotikus és zavaros állapotokat talált a könyvelési és üzleti dokumentumokban a kolowratringi vállalati központban, ezért a teljes Castiglioni-vagyont és az összes beruházást azonnal a kezelésére bízták annak érdekében, hogy a hitelező bankokkal folytathassák a szükséges tárgyalásokat. Ugyanakkor a Bécs I. ügyészség sikkasztás gyanúja miatt nyomozást indított a Depositenbank igazgatósága ellen. Bár Castiglioni két évvel korábban lemondott a Depositenbank minden posztjáról, a vizsgálatok főleg őt érintették. 1924 szeptembere közepén Castiglioni, Neumann Gábor és Paul Goldstein elleni ügyészi panasz alapján az illetékes vizsgálóbíró vizsgálatot indított, emiatt szeptember 27-én elfogatóparancsot adtak ki Neumann és Goldstein ellen. Castiglioni – óvadék megfizetése ellenében – szabadlábon védekezhett. Amikor a nyomozók szeptember 28-án kora reggel kopogtak a Prinz Eugen Strasse 28., az Argentinierstrasse 36. (Neumann Gábor lakása) és a Seilerstätte 15. (Paul Goldstein lakása) számok alatt, egyetlen gyanúsítottat sem találtak otthon. Neumann Gábor előző este sietve indult Budapestre, Paul Goldstein pedig Berlinbe, az olasz Castiglioni pedig Milánóba. Míg Neumann és Goldsteint nyilvánvalóan figyelmeztették, és a meneküléssel elkerülték a letartóztatást, addig Castiglioni valójában tárgyalni ment a Banca Commerciale Italiana vezetésével, a küszöbön álló csőd elkerüléséről. Ettől függetlenül mindezt, különösen Castiglioni esetében, a nyilvánosság menekülésként értelmezte. 1924. október 3-án Castiglioni Bécsbe érkezett (sem a Berlinbe menekült Paul Goldstein, sem a Budapestre menekült Neumann Gábor soha nem tért vissza Bécsbe), hogy szembenézzen az igazságszolgáltatással és letegye a szükséges óvadékot. Hogy a kíváncsi újságírókat elkerülje, néhány megállóval előbb szállt le a vonatról. Az odarendelt sofőrrel egyenesen a bíróságra hajtatott és lefizette az óvadékot. A kialakult helyzet miatt Adolfo Rossi vagyonkezelőt ez arra készítette, hogy diplomáciai szintre terelje az ügyet: a volt betétbanki alkalmazottak ugyanis sürgős jogi lépéseket kívántak tenni kártérítési igényeik benyújtása érdekében Castiglionival szemben, amelynek következtében ideiglenesen elkobozták a vagyonát. Az

²²² A Magyar–Olasz Bank igazgatóságának tagja.

eredmény egy hosszabb tárgyalássorozat lett, amelyben Rossi és a Banca Commerciale Italiana ügyvédje mellett Antonio Chiaramonte Bordonaro²²³ olasz nagykövet, Ignaz Seipel osztrák kancellár és végül maga Castiglioni vettek részt. Castiglioni élt azzal a lehetőséggel, hogy "ellenfelei által elindított" hírhedt sajtókampánya áldozataként mutassa be magát, és tagadjon egy korábbi alkoholkartellre vonatkozó vádat. Ezen kívül elutasította a betéti bank volt alkalmazottai által felhozott vádak is, viszont kijelentette, hogy csak akkor hajlandó önkéntes kártérítést fizetni, ha cserébe felfüggesztik az ellene indított támadásokat. Október 6-án jött a hír Milánóból, hogy a Banca Commerciale Italiana befektetéseket kínálna Castiglioni biztonságáért cserébe és Castiglioni kötelezettségeit 3,7 millió dollárral kívánta fedezni. Október 8-án Neumann Gábor megadta magát a budapesti rendőrségnek, teljes felelősséget vállalt az alkoholkartellért, és elmagyarázta, hogy Castiglioni nem tájékoztatta az ügylet releváns részleteiről. Öt nappal később a mentésben résztvevő öt bank megerősítette, hogy Castiglioni 1922-ben valóban pozitív többlettel távozott a Depositenbanktól. Amikor Castiglioni beleegyezett abba is, hogy 4,8 millió lírával rendezzék a betéti bank volt alkalmazottjainak helyzetét, a bécsi sajtó hullámai – újabb feljelentések hiányában – kezdtek elcsitulni. 1925. február elején Bécsben ismét felforrósodott a hangulat, amiért a Castiglioni ellen indult bírósági eljárást megszüntették. Február 4-én az Arbeiter Zeitung – amely hagyományosan kritizálta Castiglioni – ezt írta: *„Az ügyészség kérelme alapján a vizsgálati bíró határozatával ma leállították az eljárást Camillo Castiglioni ellen. A következő okok miatt, melyek az ügy szempontjából döntőnek bizonyultak: Az Allgemeine Depositenbank összeomlását illetően a vizsgálat kétségtelenül kimutatta, hogy ez az intézet aktív és életképes volt abban az időben, amikor Castiglioni más kezekbe adta át irányítását, és hogy az ezt követő összeomláshoz nem volt köze. Az érdekelt felek, különösen Bondy és Lederer feljelentése alapján indított eljárásban a spiritus ügyben Castiglioni nem volt hibás. Bondy a vizsgálat során feltétel nélkül visszavonta panaszát.”*

1925 áprilisában a Reich elnöke, a szociáldemokrata Friedrich Ebert²²⁴ váratlanul, 54 éves korában elhunyt. (Ehhez hozzájárulhatott az a bírósági végzés, amelyben kimondták, hogy az első világháborúban hazaárulást követett el a lőszergyári munkások sztrájkjának támogatásával). Utódja a hetvennyolc éves tábornok, Paul von Hindenburg lett.

²²³ Antonio Chiaramonte Bordonaro (1877–1932) olasz diplomata és nagykövet.

²²⁴ Friedrich Ebert (1871–1925) szociáldemokrata politikus, német kancellár, a köztársaság első elnöke.

Castiglioni semmiképpen sem tekinthette magát rehabilitáltk. Németországban szoros üzleti kapcsolatban állt a pénzügyi világ fontos személyiségeivel, köztük Felix Deutsch²²⁵ AEG főnökkel, Fritz Gutmann-nal²²⁶ a Dresner Banktól és Otto Hermann Kahn²²⁷ bankárral. Castiglioni nemzetközi szinten erősítette üzleti kapcsolatait, többek között az előbbieken túl az ifj. J. P. Morgannal,²²⁸ akinek támogatásával amerikai hitelt intézett Mussolini Olaszországának, és barátságot kötött többek között Attilio Tamaro²²⁹ diplomatával, akit Bécsbe akkreditáltak. Ez a barátság elkísérte őt élete végéig.

Castiglioni 1924 végén távozott a Magyar–Olasz Bank Rt. elnöki székéből és egyben az igazgatóságából is. Számunkra itt véget érhetne az érdeklődésünk Castiglioni iránt, mégis – tekintettel az eddigi életútra – fontosnak tartjuk bemutatni az életpálya folytatásának legjelentősebb elemeit, mivel az 1924-es bukása koránt sem jelentette karrierjének a végét, bár igaz, ez volt a csúcsa.

Castiglioni nagyobb erőfeszítéseket kívánt tenni annak érdekében, hogy gazdaságilag megerősödjön Olaszországban. Rómában találkozott, többek között Mussolini pénzügyminiszterével, Giuseppe Volpival.²³⁰ Luigi Federzoni²³¹ politikus visszaemlékezéseiből kiderül, hogy Castiglioni a jövőben nem kívánt aprócska ügyekkel foglalkozni, csak nagy tervei voltak: a "kövér plutokrata", a trieszti bankár azt írta Castiglioni-ról, hogy iparterületet akart építeni Polában, a híres (velencei) Marghera kikötőhöz hasonlóan. Az, hogy a "Commendatore" hírneve már nem csengett olyan jól Olaszországban, kiderül abból a pikírt megjegyzésből is, amikor Volpi egy szűkebb körben "fecsegésként" emlegette ezeket a terveket.

1926 szeptemberében átcsoportosítás történt: a BMW és a Castiglioni IIC között. A BMW repülőgép-hajtóműveinek nemzetközi közvetítéssel megkötött jutalékszerződéseit átruházták a Castiglioni-féle Bank voor Handel en Creditre, amelyet Hollandiában külön erre a célra hoztak létre. Időközben a BMW felügyelőbizottságának elnöke, von Stauss és Castiglioni között – aki negyven százalékos tulajdonos volt –, hasonlóan "baráti távolság" volt kialakulóban, mint amely Castiglioni és Toeplitz viszonyában korábban érvényesült.

²²⁵ Felix Deutsch (1858–1928) zsidó származású német nagyiparos.

²²⁶ Friedrich Bernhard Eugen „Fritz” Gutmann (1886–1944) német származású bankár.

²²⁷ Otto Hermann Kahn (1869–1934) német eredetű amerikai pénzügyi befektető, bankár.

²²⁸ John Pierpont „Jack” Morgen Jr. (1867–1943) amerikai bankár, finanszírozó.

²²⁹ Attilio Tamaro (1884–1956) olasz történész, újságíró, diplomata.

²³⁰ Giuseppe Volpi di Misurata (1877–1947) olasz vállalkozó és politikus.

²³¹ Luigi Federzoni (1878–1967) olasz politikus, író.

1927-ben Castiglioni New Yorkba utazott, hogy a Pratt & Whitney²³² a léghűtéses motorok gyártásának engedélyezését megszerezze. Miután a Reichswehr és a Közlekedési Minisztérium támogatta a BMW versenytársát, a Siemenst a brit motorgyártókkal kötött licencszerződésekben, a BMW-nek attól kellett tartania, hogy elveszíti piaci részesedését a repülőgépmotor szektorban. Castiglioni november 6-án a New York Timesnak adott interjút, amelyben Mussolini Olaszországot a stabilitás menedékének nevezte. Hangsúlyozta Ausztria és Európát emelkedését is, amelyet az amerikai befektetők számára, mint ideális helyszínt dicsért. A *La Stampa* című újság 1927. november 9-én ezt írta: *„Castiglioni szerint a Mussolini-kormány óriási erőfeszítéseket tett az elmúlt öt évben, hogy stabilizálja a lírát és nehézségei ellenére mindent megtesz a gazdaság és az ipar támogatása érdekében. Véleménye szerint a helyzet a következő éven belül mindenképpen stabilizálódik. Olaszország aranytartáléka növekszik. Olaszország nagyra értékeli az Egyesült Államok támogatását, és az USA nem fogja megbánni az Olaszországba vetett bizalmat.”*

A szél kezdett Castiglioni ellen fordulni Németországban. Az 1928. május 19-én Bécs és Róma között megkezdett Dél-Tirol ügyével kapcsolatos közvetítői tárgyalásokon megkísérelt megbeszélést szervezni Gustav Stresemann²³³ német külügyminiszterrel. Amikor az ajtó zárva maradt előtte, Bécsbe utazott, ahol Ignaz Seipel – akit újraválasztottak a Szövetségi Kancellári székbe –, beszélgetésre fogadja. Másnap Castiglioni Rómába ment, hogy tájékoztassa Mussolinit a megbeszélésekről. Valójában úgy tűnt, hogy mindkét kormány szándékában állt a közeledés, csak a közvetítő személye kezdett gátló hatást gyakorolni minderre. Végül Benito Mussolini kénytelen volt elhatárolódni az osztrák diplomácia által gyanúsnak ítélt Castiglioni-missziótól, attól a férfitől, aki két amerikai hitelt is intézett Olaszországnak.

1929. április 28-án sor került BMW és a Bank voor Handel en Credit közötti megbízási szerződés felmondására, amely a jutalékrendszer miatt alakult ki. A sarokba szorított Castiglioni végül beleegyezett abba, hogy egymillió márka egyösszegű kifizetéssel megtérítse a kárt BMW-nek. A tőzsdei papírok értékének folyamatos csökkenése következtében azonban Castiglioni jelezte, hogy képtelen visszafizetni a május 27-én megállapodott egymillió márka jutalékot. 1929. október 24-én, csütörtökön – éppen megérkeztek a New York-i tőzsdei összeomlás hírei – a BMW képviselői egyre nagyobb nyomást gyakoroltak rá, és a

²³² Pratt & Whitney egy 1925-ben alapított amerikai repülőgép alkatrészeket gyártó vállalat.

²³³ Gustav Stresemann (1878–1929) német Nobel-békedíjas politikus, a weimari köztársaság külügyminisztere.

küzdelemnek az lett a vége, hogy október 26-án Castiglioni közjegyző előtt aláírt egy megállapodást Berlinben, amely szabályozta a BMW összes részvényének átruházását a felügyelő bizottságban képviselt banki konzorciumra.

A kálvária

Valójában ebben az időben, Németországban már egyre kevésbé volt hely Castiglioni számára. Az, hogy valaki zsidóként tért-e kereszténységre, nem játszott szerepet az új uralkodók "faji alapú" ideológiájában. Castiglioni az USA-hoz fűződő kapcsolatait is megerősítette azzal, hogy több banknál (Import Export Bank, J. P. Morgan és Chase National) regisztrálta magát európai üzleti pénzügyi tanácsadóként. Castiglioni 1924 óta annak a "pénzügyi zsidónak" a megtestesítője volt, akit a náci propaganda a háború utáni évek nyomorúságáért és az 1929-ben kezdődött világgazdasági válságért felelőssé tett. Castiglioninak minden oka megvolt az aggodalomra, különösen azért, mert a fasiszta Olaszország és a nemzetiszocialista Németország közötti egyre szorosabb szövetség kezdett kialakulni. 1937 júniusában Castiglioni hivatalosan kijelentkezett Bécsből és áttette székhelyét Triesztbe, szülővárosába. 1938 szeptemberétől a "Proveddimenti nei confronti degli ebrei starnieri"²³⁴ szerint, amelyet a nürnbergi törvények mentén fogadtak el, minden külföldi zsidó hat hónapon belül kénytelen volt elhagyni Olaszországot. Azokat a zsidókat, akiket 1919. január 1. után honosítottak, megfosztották olasz állampolgárságuktól. Castiglioni is egy volt közülük.

1938. október 13-án Castiglioni a "Cavaliere di Gran Croce"-vel kitüntetett férfi írt az olasz belügyminiszternek, hogy 1922 óta összesen huszonötször fogadta őt a "Duce", és hogy mindig nagylelkűen támogatta Mussolini Bécsben, illetve 1925-ben Volpi, az akkori pénzügyminiszter által vezetett magas rangú küldöttség tagjaként az Egyesült Államokba utazott, hogy segítsen tárgyalni egy amerikai hitelről Olaszországnak. A levél azzal a kéréssel zárult, hogy "ebreoként" - zsidóként – már keresztény hitre tért. Válasz azonban nem érkezett.

Ezután csak egy trieszti honfitársának és diplomatának a segítségére számíthatott, akivel 1929 óta barátok voltak, és aki 1935 óta olasz nagykövetség Svájcban tartózkodott: Attilio Tamaro. Castiglioni továbbra is a Milánóban élt, közben egy svájci üzletben gondolkodott, amiről az 1939. október 20-án kelt levele is tanúskodott, amit Attilio Tamarónak írt: *„Röviden írok Önnek, hogy tájékoztassam, holnap este indulok Zürichbe, és öt napig Svájcban leszek.*

²³⁴ Intézkedések külföldi zsidók ellen. (ford.: PI)

Végül sikerült biztosítani a finomítói üzletet a szükséges tőke összegyűjtésével - oly módon, hogy Önnek nagy örömet szerezzen {...} de inkább szóban mesélek róla. Várom, hogy újra láthassam, és őszintén remélem, hogy ezúttal is élvezhetem finom almás rétesét.” Az ekkor már hatvanéves Castiglioni úgy döntött, hogy egy új céget alapít. A terv háttérében egy jó elképzelés állt. Az 1920-as évek óta Svájc benzin- és fűtőolajának 95 százalékát olyan külföldi termelő vállalatoktól szerezte be, mint a Shell,²³⁵ a British Petrol²³⁶ és a Standard Oil.²³⁷ Az így előállított olajat, az adott termelő országban finomították és leányvállalatok értékesítették, amely drágította az üzemanyagot. 1932 óta az importmenntiségekre kvóták vonatkoztak. Többször próbálták az országot függetleníteni a külföldi benzinszállításoktól saját finomítójának felállításával. Az ezzel kapcsolatos minden kísérlet azonban a tőkehiány, a szükséges engedélyek és a politikai akarat hiánya miatt kudarcot vallott. A világpiacon számos olajfelfedezés eredményeként a kőolaj olcsó és bőséges volt. Ezen kívül Olaszország szomszédos országa az 1920-as évek végén az állami fenntartású Azienda Generale Italiana Petroli (AGIP) megalapításával már bebizonyította, hogy az önellátás modellje működik. Castiglioni tudta, hogy ezzel az üzlettel sok pénzt lehet keresni. Így felmerült az a terv, hogy a sikeres olasz modellt Svájcba helyezik át, ezért megalapította saját finomító cégét. Castiglioni a százezer tonna feldolgozott nyersolajra jutó nettó nyereséget három és legfeljebb tizenhárom millió svájci frank között számolta. A megfelelő tőkebefektetést a milánói Mani testvérek vállalták el, Castiglioni a tudást rakta bele. Castiglioni a svájci Zug kantonban található Rotkreuz önkormányzatot választotta helyszínül. A projekt megvalósításához csupán egy vállalkozás felállítására és a szükséges engedélyek megszerzésére volt szükség, illetve Castiglioniak, a gyepelő szoros kézben tartása érdekében szüksége volt első osztályú politikai kapcsolatokkal rendelkező strómanokra is. 1939 júniusában Castiglioni ezért felvette a kapcsolatot a Svájci Nemzeti Tanács (svájci szövetségi törvényhozás alsóháza) liberális frakciójának elnökével, Ludwig Friedrich Meyerrel.²³⁸ Tízezer (kudarc esetén) vagy ötvenezer frank (siker esetén) jutalék-kötelezettségvállalással és a bőséges vezetői fizetés lehetőségével, ideértve a profit megosztását is, Castiglioni felvette Meyert az igazgatóságba. Az olasz oldalon Carlo Bianchi, az Olasz-Svájci Kereskedelmi Kamara elnöke alapozta meg a kapcsolatokat, aki már 1939 augusztusában megszerezte a szükséges engedélyt az olasz hatóságoktól. Castiglioni zürichi útja 1939. október 21-én, szombaton nagyon jól előkészített

²³⁵ Royal Deutch Shell egy 1907-ben alapított holland-angol olajvállalat.

²³⁶ PB egy 1908-ban alapított, ma is létező brit olajvállalat.

²³⁷ Standard Oil egy 1863-ban indult amerikai olajvállalat.

²³⁸ Ludwig Friedrich Meyer (1872–1959) svájci politikus.

volt. A következő hétfőn megállapodtak Zürichben, hogy megalapítják az IPSA-t négymillió frank alaptőkével. A befektetők és a részvényesek a Mani és Carlo Bianchi testvérek (együtt 1,7 millió frank), a svájci Renato Wild (1,5 millió frank) és az "egyéb svájciak" voltak, amely alatt Castiglioni volt értendő. Amikor Castiglioni a következő csütörtökön visszatért Milánóba, talált egy levelet a postaládájában a Belügyminisztériumtól, amelyben tájékoztatták, hogy kizárták a Fasiszta Pártból és arra kérték, hogy mielőbb távozzon Olaszországból. Hirtelen Svájc lett számára már nemcsak az újonnan törekvő vállalkozói karrier színhelye, hanem az egyetlen megmaradt menedékhely, barátjával Attilo Tamaróval. 1939-ben Ludwig Friedrich Meyer intézkedett, és személyesen kérte a Szövetségi Gazdasági Minisztérium (EVD) érintett illetékeseitől az IPSA szükséges engedélyeit, ideértve a szükséges kőolaj-kvótát is, és közbenjárt Castiglioni tartózkodási engedélyért a Szövetségi Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium vezetőjénél. Ezen kívül Meyer biztosította, hogy Castiglioni házat (Villa Pagnamenta) bérelhet Sorengoban²³⁹ (Ticino kanton), saját villája közvetlen közelében, végül évi 75 000 tonna olajkvótát ígértek az IPSA-nak. Egy hónappal később Castiglioniak zsebében volt Tessin (Ticino) kanton ideiglenes tartózkodási engedélye azzal a megkötéssel, hogy legkésőbb 1941. július 1-jéig el kellett hagynia az országot. Majdnem minden a tervek szerint ment Castiglioni számára, de egy vita közte és Carlo Bianchi között a nyereségmegosztásának típusáról és összegéről végül barátjának, Meyernek a politikai bukását okozta. A vita elfajult és mivel Carlo Bianchi a sajtóhoz fordult, ahol előkerültek a régi panelek, mint pl. az egykori "inflációs hiéna", beárnyékolta svájci jelenlétét. Elkezdtek részletezni a sajtó Castiglioni múltját és ügyeit, amelyet néhány újság az 1920-as évekig "alaposan kikutatott". A következmények előre láthatóak voltak. Castiglioni "az ország gazdaságát fenyegető veszélyként" (Schweizerische Handelszeitung) írták le, és kiutasítását kérték. Meyer szövetségi tanácsos már nem tudott semmilyen támogatást nyújtani, főleg, hogy a sajtókampány során egyre inkább maga is a közkritika célpontjává vált. Amikor a Die Weltwoche végül kritizálta Meyer korábbi munkáját két bank igazgatóságának elnökeként, így a "Castiglioni-botrány" már belpolitikai "Meyer-botrány" dagadt. Meyer beperelte az újságot, de rá kellett jönnie, hogy saját pártjában már elvesztette a politikai bizalmi háttérét. 1941 júniusában Meyer lemondott nemzeti tanácsbeli mandátumáról. Nem sokkal korábban Castiglioni "fellebbezést nyújtott be" tartózkodási engedélye 1941. július 1-jei lejártá ellen, biztosítva a hivatalt arról, hogy most az üzleti életből való visszavonuláson gondolkodik, és már nem akar jövedelmező tevékenységet folytatni. Gyengélkedő egészségi állapotában

²³⁹ Sorengo egy dél svájci település.

egyetlen kívánsága maradt, a nyugdíjba vonulás. A biztonság kedvéért Castiglioni mellékelt egy orvosi igazolást, amely krónikus veseproblémáját igazolta. A hatóságok felfüggesztették a korábbi utasítást, de elrendelték Castiglioni megfigyelését.

Miután a Die Weltwoche 1943. április 4-én arról számolt be, hogy Castiglioni az 1941 májusában elhangzott állításával ellentétben még mindig Svájcban tevékenykedik, a berni szövetségi igazságügyi és rendészeti minisztérium nem kívánatos külföldinek nyilvánította Castiglioni, és felszólította, hogy Svájcot legkésőbb 1943. május 31-ig hagyja el. Svájci sajtóértesülések szerint, az olasz külügyminisztérium az "ebreo" Castiglioni támogatása miatt felmentette és hazarendelte Attilio Tamaro nagykövetet. Tamaro és Castiglioni között a mintegy tizenöt éve tartó több ezer oldalas levélváltás 1934. április 2-án hirtelen megszakad. Amikor 1945. június közepén először írtak újra egymásnak, a második világháború már történelem volt, Attilio Tamaro ismét Rómában, Castiglioni pedig Milánóban élt - igaz, már nem a Via Spigában, hanem a Via Piolti de 'Bianchi 37-ben. De hol töltötte Castiglioni a háború utolsó két évét?

Alfio testvér

San Marino enklávéját, amelyet Olaszország vett körül, láthatóan nem érintették a háború véres eseményei. Különösen a Monte Titano nyugati lejtőjén található kolostorok tűntek nyugodtnak. Például San Marinóban nem a járőröző katonaság határozta meg a városképet, hanem a sétálgató, lakosokkal beszélgető barátok. Egyikük, Alfio testvér szokásává vált, hogy késő délután kísétáljon a Szent Ferenc Konventtől a kanyargós utcákon át a néhány kilométerre lévő Borgo Maggioreba.²⁴⁰ A legtöbb San Marino-i ismerte az idős szerzetest, aki kissé kövérkés alkattal, barna csuhában és nyitott szandálban járkált. Időnként meg-megállt, hogy egyik-másik emberrel csevegjen a mindennapi dolgokról, majd folytatta útját. Ezen találkozások vidám megjegyzéseket vontak maguk után, mert a barátan szokatlan módon igen exkluzív selyem zokni volt, sőt, ami még szokatlanabbnak tűnt, egy a kezében tartott ezüstgombbal díszített sétabot, amit fráter Alfio használt. „Il Frate dalle calze di seta”, azaz a selyemharisnyás barát, így nevezték egymás közt az emberek. San Marinót később „Terra dei Giusti” azaz az igazak földjének nevezték, mert nagyon sok zsidónak adott menedéket a világ legrégebbi köztársaságában. Padre Alfredo Cesari, a San Francesco konvent csaknem ötvenéves apátja, számtalan zsidónak adott menedéket, közöttük nőket és gyerekeket mentett

²⁴⁰ Borgo Maggiore, San Marino kilenc városának egyike.

meg. Frater Alfio egyike volt ezeknek a "zsidóknak", akik közül sokan korábban már kikeresztelkedtek. Frater Alfio, azaz Alfio testvér pedig nem más volt, mint Camillo Castiglioni, akit a nemzetiszocialisták üldöztek az úgynevezett "pénzügyi zsidó" prototípusaként. Miután 1943 áprilisában elhagyta Svájcot, Castiglioni több hétig menedéket talált Varese²⁴¹ tartomány fővárosában, amely a határ közelében található. Csak 1943 nyarán indult hamis papírokkal San Marino irányába, amely alig egy kilométerre fekszik Rimitól nyugatra. Hogy kinek a segítségével és milyen módon valósította meg ezt, valószínűleg örökké homályban marad. Castiglioni, aki soha nem beszélt menekülési útvonaláról és segítőiről, valószínűleg nem vállalta volna el, ezen kockázatos „kalandot” Attilio Tamaro tudta és védelme nélkül. 1944 telén Castiglioni tüdőgyulladást kapott, melyből felgyógyult. Ezen kívül San Marino-i tartózkodása végig nyugodt és zavartalan maradt a háború végéig, amikor is barátja, Alvaro Casali 1945. május közepén autójával Parioliba a Castiglioni család birtokára vitte.

Jugoszláviai kitérő

1949. augusztus 4-én egy Spiegel-riport ezzel a címmel kezdődik: C. Castiglioni hidakat épít - semmi többet nem tudni.... A titokzatos Signor Castiglioni, trieszti pénzügyes az olasz kormány különmegbízottja néhány hónapon belül harmadszor költözött be a számára fenntartott szobákba a Hotel Majesticben. Külön repülőgéppel érkezett Belgrádba röviddel azután, hogy Tito marsall Polóban ismét határozottan megtagadta Trieszt esetleges visszatérését Olaszországhoz. Néhány nappal később, amikor Acheson²⁴² külügyminiszter hangsúlyozta az Egyesült Államok azon törekvését, hogy Trieszt mielőbb visszatérjen Olaszországba, Castiglioni Tito marsallal szemben ült egy pohár raki²⁴³ mellett és eszmét cseréltek a kérdésről. Castiglioni az olasz kormány és valószínűleg a Vatikán is megbízta a Jugoszláviával való kapcsolatok javításáról folyó tárgyalásokkal, nevét ismét titokzatosság lengte körül. Tito elsősorban azzal foglalkozott, hogy Castiglionin keresztül kapcsolatba lépjen az Egyesült Államok bankjaival a Jugoszláviának nyújtandó kölcsönök tárgyalása céljából az 1948-ban elfogadott nyugat-európai Marshall-terv részeként, az Egyesült Államok politikai érdeke a gazdasági kapcsolatok fokozására irányult, így ezek a kölcsönök valószínűleg néhány hónappal később, Castiglioni segítsége nélkül is létrejöttek volna. Azonban Castiglioni hatszázezer dolláros jutalékát – miután negyvenmillió dolláros hitelt

²⁴¹ Varese egy Lombard város.

²⁴² Dean Acheson (1893–1971) amerikai ügyvéd, politikus.

²⁴³ Raki, Törökország mondhatni nemzeti itala, ánizsmaggal ízesített törköly párlat.

kapott az Egyesült Államok állami Export-import bankjától – Tito egyszerűen nem volt hajlandó kifizetni. Castiglioni egy római bíróságon beperelte Jugoszláviát a jutaléka ki nem fizetése miatt. Életében utolsó előtti alkalommal szerepelt a nyilvánosság előtt reflektorfényében.

Egy földi pálya befejezése

1953. január 8-ai ítéletében a római bíróság helyt adott Castiglioni indítványának a jugoszláv állami vagyon lefoglalására, a százezer dolláros jutalékrész miatt, amelyet azok végig vitattak. Egy nappal később a New York Times az alábbi nyilatkozatot tette közzé: "*Az olasz hatóságok lefoglalták a milánói Jugoszláv konzulátust biztosítékként egy olasz állampolgárnak fizetendő összegért.*" Jugoszlávia 1945 óta követelte Castiglioni szülőhelyét, Triesztet. Az 1947-es párizsi békeszerződés óta Trieszt szabad terület volt, de a jugoszláv vétó megakadályozta az Olaszországgal való újraegyesülését. A Castiglioni ügyében történt lefoglalási akció nem igazán járult hozzá a két ország közötti jó viszony alakulásához. Ugyanakkor egy kiváló lehetőséget kínált Olaszország számára, hogy nyomást gyakoroljon Titóra. Amikor az olasz állam 1954 júliusában átvállalta a teljes összeg kifizetését Castiglioninak, cserébe Tito engedett, és beleegyezett Trieszt Olaszországhoz csatolásába, amely tárgyalást 1954. október 5-én Londonban zártak le. Castiglioni pénzügyi mérlege három évtized óta először mutatott ismét pluszt, és nem volt adóssága.

1953 áprilisában a szövetségi bíróság arra a döntésre jutott, hogy a háború alatt elvett és megrongálódott Prinz Eugen Strasse-i ingatlant Castiglioninak ítéli. Ugyanezen évben egy lakásba költözött Róma központjában, a Via dei Monti Parioli utcában. Amikor 1957. december 18-án idősen, betegen és kimerülten meghalt római lakásában tüdőgyulladásban, a halálhír már nem is érdekelte a világot. Castiglionit nem sokkal karácsony előtt a római Verano temetőben temették el, akire ekkor már senki sem emlékezett.

V. A Magyar–Olasz Bank Rt. működése Camillo Castiglioni elnöklete alatt (1920–1924)

V. 1. A kezdetek, az alakuló közgyűlés²⁴⁴

1920. április 19., déli 12 óra. Budapesten a belvárosi Nádor utca 16. szám alatt,²⁴⁵ az akkor még Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság²⁴⁶ épületének üléstermében került sor a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság alakuló közgyűlésére, amelyen a következő részvényjegyzők voltak jelen:

- 1) Banca Commerciale Italiana²⁴⁷ 112.500 db részvénnel,²⁴⁸
- 2) Societa Italiana di Credito Commerciale 45.000 db részvénnel,²⁴⁹
- 3) Camillo Castiglioni 212.500 db részvénnel,
- 4) Allgemeine Depositenbank 197.500 db részvénnel,²⁵⁰
- 5) Adler Roberto 500 db részvénnel,
- 6) dr. Éber Antal 500 db részvénnel,
- 7) Fónagy Aladár 500 db részvénnel,
- 8) dr. Goldfinger Oszkár 500 db részvénnel,
- 9) Neumann Gábor 500 db részvénnel,
- 10) Magyar Fakereskedők Hitelintézete Rt. 720.000 db részvénnel,²⁵¹
- 11) Magyar Országos Bank Rt. 210.000 db részvénnel.²⁵²

Az összesen 11 részvényjegyző 1.500.000 jegyzett részvénye közül 568.000 részvény volt közvetlen módon külföldi, olasz és osztrák kézben. A közgyűlésen jelen lévő részvényesek közfelkiáltással Camillo Castiglioni olasz bankár és üzletembert választották meg elnöknek, aki mindjárt le is vezette az alakuló ülést, amely a következő napirendi pontokat tartalmazta:

1. Határozathozatal az alaptőke 114 millió koronát tévő részének kellő aláírás és befizetés által történt biztosításáról

²⁴⁴ MNL OL Z 75 1. csomó 1. tétel Alakuló közgyűlés 1920. április 19.

²⁴⁵ Ma: az OTP Bank Részvénytársaság egyik székháza.

²⁴⁶ Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaságról később esik szó.

²⁴⁷ Banca Commerciale Italiana (magyarul: Olasz Kereskedelmi Bank) 1894-ben jött létre Milánóban, ma Intesa Sanpaolo néven ismert.

https://group.intesasanpaolo.com/it/chi-siamo/storia/banca-commerciale-italiana#/banca_e_societa/ita_comit_profilo_storico.jsp (letöltés: 2021. ápr. 07.)

(letöltés: 2021. márc. 23.)

²⁴⁸ Képviseli: Camillo Castiglioni és Roberto Adler.

²⁴⁹ Képviseli: Camillo Castiglioni és Roberto Adler.

²⁵⁰ Képviseli: Neumann Gábor.

²⁵¹ Képviseli: Fónagy Aladár és dr. Glaser Samu.

²⁵² Képviseli: Egyedy Lajos és Neumann Gábor.

2. Határozathozatal az alapítókval való megállapodások létesítése tárgyában
3. Határozathozatal a Magyar Fakereskedők Hitelintézete Részvénytársasággal és a Magyar Országos Bank Részvénytársasággal való egyesülés tárgyában
4. Az alapszabályok megállapítása
5. Határozathozatal a társaság megalakulása tárgyában
6. A társaság igazgatóságának kinevezése és a felügyelőbizottság megválasztása
7. Határozathozatal az alapítóknak a kereskedelmi törvény²⁵³ 152 §-ában foglalt felelősség alól való feloldása tárgyában.

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságot az 1920. május 1-én kelt Cg. 19846 számú végzéssel a budapesti királyi törvényszék hivatalosan bejegyezte. Ezután megindíhatta a bank a tevékenységét, amelynek megalakulását, illetve annak előzményeit a korabeli sajtó is izgatottan figyelte. A születés körülményeit nagy izgalom előzte meg, ezt olvashatjuk *Az Est* című újság 1920. április 7-ei cikkében: „A nagy magyar–olasz bank alakulása. Jelentettük, hogy a húsvéti ünnepek előtt Éber Antal, az Agrárbank vezérigazgatója és Fónagy Aladár, a Fabank elnöke Milánóba utazott, ahol folytatták a magyar-olasz bank alapítására vonatkozó ismert tárgyalásokat.”²⁵⁴ Továbbá arról írtak, hogy mely bankok fúziójából és kiknek a vezetésével alakul majd meg a pénzintézet. A részvénytársaság alapítói az első üzleti év tartamára a társaság igazgatóságának tagjai közé az alábbi személyeket nevezték ki:²⁵⁵ Camillo Castiglioni (elnök), Commendatore Giuseppe Toeplitz,²⁵⁶ Fónagy Aladár és báró Madarassy-Beck Gyula²⁵⁷ (alelnökök). Igazgatósági tagok lettek: Roberto Adler,²⁵⁸

²⁵³ 1875. évi XXXVII. törvénycikk, kereskedelmi törvény.

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87500037.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D29> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁵⁴ A teljes cikk a disszertáció mellékletében olvasható.

²⁵⁵ A Nemzeti Újság 95. számában megjelent hirdetés szerint, kisebb elírásokkal (1920. április 20-i szám). https://adtplus.arcanum.hu/en/view/NemzetiUjsag_1920_04/?pg=165&layout=s (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁵⁶ Giuseppe Toeplitz (1866–1938) olasz bankár. Lengyel zsidó család sarja a korabeli Európa pénzügyi életének kiemelkedő pénzügyi alakja. A korszak meghatározó pénzintézetének a Banca Commerciale Italianának ügyvezető igazgatója (1917–1933) az elnöke, Camillo Castiglioni barátja.

http://www.imprese.san.beniculturali.it/web/imprese/protagonisti/scheda-protagonista?p_p_id=56_INSTANCE_6uZ0&articleId=35909&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&groupId=18701&viewMode=normal (letöltés: 2021. márc. 23.)

²⁵⁷ Báró Madarassy–Beck Gyula (1873–1939) bankár, a Magyar Agrár- és Járadékbankban töltött be különféle vezető tisztségeket, 1910 és 1918 között országgyűlési képviselő. <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/madarassy-beck-gyula-baro-76B12/> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁵⁸ A Società Italiana di Credito Commerciale igazgatója.

Commendatore²⁵⁹ Mino Giazana,²⁶⁰ Egyedi Lajos,²⁶¹ gróf Enrico di San Martino Valperga,²⁶² dr. Éber Antal²⁶³ vezérigazgató,²⁶⁴ dr. Goldfinger Oszkár²⁶⁵ és Grosz Béla,²⁶⁶ Goldstein Pál,²⁶⁷ Gualino Riccardo,²⁶⁸ báró Kürthy Lajos,²⁶⁹ Matlekovits Sándor,²⁷⁰ dr. Nagy Ferenc²⁷¹ titkos tanácsosok. Továbbá Neumann Gábor,²⁷² Stein Ármin és báró Szterényi József titkos tanácsos, Mariano Petronio,²⁷³ Deutsch Frigyes²⁷⁴ és dr. Hilb Jenő.²⁷⁵

²⁵⁹ Commendatore: tiszteletbeli megszólítás, annak jár, aki az olasz koronarend tiszti keresztjének birtokosa Akadémiai Olasz–Magyar Szótár, szerkesztette: Herczeg Gyula, Juhász Zsuzsanna, Akadémiai Kiadó, 2000, 194.

²⁶⁰ Mino Giazana a Banca Commerciale Italiana központi igazgatója.

<https://siusa.archivi.beniculturali.it/cgi-bin/siusa/pagina.pl?TipoPag=comparc&Chiave=415479>

(letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁶¹ Egyedi Lajos (eredetileg Stern, 18??–1927) vállalkozó. <http://urbface.com/budapest/a-stern-palota> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

<https://web.archive.org/web/20180420172215/http://benczurhaz.hu/949-H%C3%A1zt%C3%B6rt%C3%A9net>

(letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁶² Enrico di San Martino Valperga (1863–1947) olasz ügyvéd, politikus, a zenei kultúra kiemelt pártfogója. szenátor a Banca Commerciale Italiana végrehajtó-bizottsági tagja.

[https://www.treccani.it/enciclopedia/san-martino-valperga-enrico-conte-di-maglione_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/san-martino-valperga-enrico-conte-di-maglione_(Dizionario-Biografico))

(letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁶³ Dr. Éber Antal (született: Ellenberger, 1872–1950) ügyvéd, politikus, bankár, országgyűlési képviselő.

<https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03609/03613.htm> (letöltés: 2021. márc. 07.)

https://adt.arcanum.com/hu/view/OrszagVilag_1920/?query=dr%20%C3%89ber%20Antal%201920&pg=201&layout=s (letöltés: 2022. febr. 10.)

²⁶⁴ Éber Antal is írt egy cikket a bank alapításáról, amely a disszertáció mellékletében teljes terjedelmében megtalálható. Ebből néhány részlet: „Mint a ma közzétett kommunikéből kitűnik, a Magyar–Olasz Bank alapítása immár végleg elhatározott dolog és én, aki az Olaszországgal való politikai és gazdasági kapcsolatot mindenekfelett magyar érdekek tartom, szerencsésnek érzem magam, hogy az új intézet alapítói annak vezetését reám bízták. A bank alapításának gondolata nem tőlem, hanem Castiglioni Camillótól származik, aki a nála megszokott eréllyel, szívósággal és elmeéllel győzte meg Olaszország legnagyobb és legtekintélyesebb bankját, a Banca Commerciale Italianát ennek az alapításnak a szükségességéről. ...nem tekinthető kíváncsnak az, ha a külföldi tőke egyes hazai vállalatokat egyszerűen összevásárolja, addig az a mód, hogy közös tőkével alapított, de kizárólag magyarok által vezetett pénzintézet vezesse be a külföldi tőkét gazdasági életünk termékenyítésére, közgazdasági és nemzeti szempontból egyaránt örömdetesnek minősíthető.” MNL OL Z 77 1. csomó 2. tétel Az alapítással kapcsolatos feljegyzések és kommunikék 1920.

²⁶⁵ Dr. Goldfinger Oszkár, faipari vállalatok igazgatóságaiban forgott a neve.

²⁶⁶ Gross Béla a Foresta igazgatósági tagja. Magyar Foresta Erdő-és Faipari Részvénytársaság (1920) Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet 1922–1923. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarPenzugyiCompass_1922-923_1/?pg=367&layout=s&query=Foresta (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁶⁷ Goldstein Pál az Allgemeine Depositenbank vezérigazgatója.

²⁶⁸ Riccardo Gualino (1879–1964) olasz kereskedő, finanszírozó és nagyiparos, filmproducer és művészetpártfogó. <https://www.museotorino.it/view/s/d509e3b775364a4daa0ba93c01f06f1c>

(letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁶⁹ Fajkürthy és koltjai báró Kürthy Lajos (1852–1921) földbirtokos, felvidéki főispán és kijelölt miniszter.

<https://web.archive.org/web/20180608122926/https://www.geni.com/people/bar%C3%B3-B3-Lajos-K%C3%BCrthy-fajk%C3%BCrthy-%C3%A9s-koltjai/6000000030652763459> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁷⁰ Matlekovits Sándor (1842–1925) jogász, politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, országgyűlési képviselő. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/matlekovits-sandor-76CCE/> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁷¹ Verseghe dr. Nagy Ferenc (1852–1928) egyetemi tanár, államtitkár, a Magyar Jogászegylet Elnöke, országgyűlési képviselő, Új magyar életrajzi lexikon IV. (L–Ö). Főszerkesztő: Markó László, Budapest, Magyar Könyvklub. 2002. 933–934.

²⁷² Neumann Gábor az Allgemeine Depositenbank bank igazgatója.

²⁷³ Mariano Petronio a Societa Italiana di Credito Commerciale igazgatója.

A bank első felügyelőbizottságának a tagjai: Barta Ödön²⁷⁶ elnök, Eördögh Virgil,²⁷⁷ dr. Feleki Béla,²⁷⁸ pándi Horváth Zsigmond, lovag Jakobovits Rudolf, Lord Adolf²⁷⁹ és Carlo Conte Parravicini,²⁸⁰ Szántó Frigyes, Antonio de Toma mérnök és Mészáros István²⁸¹ voltak.

V. 1. 1. A Magyar Agrár- és Járadékbankról röviden

A Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság 1895. június 1-én az ország mezőgazdasági és közlekedési érdekeinek előmozdítása, mezőgazdasági személyi hitelek megkönnyítése, szövetkezetek alakításának elősegítése és a philoxera által elpusztult szőlőterületek felújításához szükséges kölcsönök biztosítása céljából alakult. Az eredeti alaptőkéje 24 millió korona volt. Az igazgatóság 1895. június 20-án létrehozta az Országos Mezőgazdasági Hitelegyletet, mely a bank anyagi eszközeiből olcsó kamat mellett hosszú lejáratra hiteket nyújtott főként az eladósodott nagybirtokosoknak. 1897-től kezdve egyre nagyobb mértékben kapcsolódott be helyi érdekű vasutak építésének finanszírozásába. Ugyanakkor vidéki pénzüzetek magához csatlakoztatásával megkezdte üzleti hálózatának kiszélesítését. Üzletágainak fejlesztése végett 1898-tól kezdve járadékjegyeket, kamatozó kötvényeket és zálogleveleket bocsátott ki. 1904-ben több pénzüzettel együtt megalapította a Magyar Telepítő és Parcellázó Bank Rt-t, mely a parcellázási üzlet visszaesése miatt 1917. február 24-én az intézetbe beolvadt.

A bank a szőlőkölcsönök folyósításának befejeztével tenyészállatok vételárának előlegezését vezette be. Üzletágai állandóan fejlődtek. Az I. világháború kitörésekor 8 vidéki affiliált pénzüzettel, több ipari érdekeltséggel rendelkezett, vasúti osztálya pedig 25 helyi érdekű vasút ügykezelését látta el. 1920-ban a Magyar–Olasz Bankkal érdekközösséget létesített. Üzleti tevékenységét ettől kezdve az emissziós üzletágra összpontosította, folyó banküzleteit pedig fokozatosan a Magyar–Olasz Banknak engedte át, csak vasúti osztályát és áruosztályát tartotta meg. A két bank ügyvezetését 1920. június 14-e óta 1925. december végéig dr. Éber Antal vezérigazgató irányította. A Magyar Agrár- és Járadékbank Rt. 1926. január 1-én

²⁷⁴ Deutsch Frigyes a Magyar Fakereskedők Hitelintézetének igazgatósági tagja.

²⁷⁵ Dr. Hilb Jenő a Fabank elnökhelyettese több részvénytársaságban volt érdekeltsége.

²⁷⁶ Barta Ödön (született Friedman, 1852–1925) jogász, országgyűlési képviselő. <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0100.html> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁷⁷ Lászlófalvi Eördögh Virgil (1855–1936) magyar királyi kúriai bíró, törvényszéki elnök.

²⁷⁸ Dr. Feleki Béla (született Füchs, 1862–1923) jogász, a Pesti Izraeli Hitközség Elnöke. <https://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0278.html> (letöltve: 2021. ápr. 07.)

²⁷⁹ Lord Adolf a Banca Commerciale Italiana igazgatója.

²⁸⁰ Carlo Conte Parravicini a Banca Commerciale Italiana igazgatója.

²⁸¹ Mészáros István (1874–1952) pápai prelátus. A Székesfehérvári Egyházmegyei Takarékpénztár Rt. felügyelőbizottság tagja, a Székesfehérvári Szent István Segélyező Egyesület elnöke.

beolvadt a Magyar–Olasz Bank Rt-be, ipari és közlekedési vállalatainak iratanyagát a Magyar–Olasz Bank Rt. vette át.²⁸²

V. 2. Részletek a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság Alapszabályából (1920)

„A társaság cége magyarul (1.§): Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság. Olaszul: Banca Ungaro–Italiana Societa Anonima. Angolul: Hungarian–Italian Bank Limited. Franciául: Hongroise–Italienne Société Anonyme. Németül: Ungarisch–Italienische Bank Aktiengesellschaft.

A társaság székhelye (2.§): Budapest; jogosult azonban igazgatósági határozattal más helyeken is fióktelepeket, képviselőségeket és expositurákat is felállítani.

A társaság tartama (3.§): A társaság tartama a kereskedelmi cégjegyzékbe történt bevezetések közzétételétől számított 90 évben van megállapítva, mely időtartam azonban közgyűlési határozattal meghosszabbítható.

A társaság célja (4. §): a Magyar Királyság pénzügyi, mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi érdekeinek előmozdítása olasz tőke bevonása által és ennek érdekében a magyar királyság és Olaszország között a pénzügyi és kereskedelmi vonatkozások megkönnyítése és fejlesztése.

A társaság üzletkörébe tartozik (5.§): váltók, csekkek, közraktári jegyek le- és visszleszámítolása, állampapírok, szelvények, utalványok, járadékok biztosítási kötvények leszámítolása, elfogadványhitelek nyújtása. Záloglevelek és más kötvények, mindenfajta érték és értékpapír, külföldi váltó, érmek és nemesércek vétele, eladása és zálogba vétele; továbbá előlegnyújtás árukra és nyerstermékekre; hitelnyújtás folyószámlán; ígervények kiállítása és eladása. Pénzbetéteknek elfogadása folyószámlára, amelyről a betevő csekkel vagy más módon rendelkezhetik; pénzbetéteknek betéti könyvek, vagy kamatozó, vagy bemutatóra, vagy névre szóló, meghatározott felmondási, vagy lejáratú időre kiállított pénztári jegyek ellenében való átvétele; pénzbetéteknek kamatozás céljából való elhelyezése. Kölcsönök nyújtása az államkormányzatnak, törvényhatóságoknak, városoknak, községeknek, testületeknek és más társulatoknak, a kamatoknak és a tőke visszafizetésének, közterhek – vagy egyéb fedezeteknek biztosítása ellenében, letétek elfogadása. Kölcsönök nyújtása ingatlanok tulajdonosainak, beleértve házakat, telekkönyvi bekebelezés ellenében; zálogjoggal terhelt ingatlanoknak az

²⁸² vö: Jenei Károly: Kisebb takarékpénztári és bankfondok: Repertórium (Levéltári leltárak 56., Budapest 1972.) Z 69–71.

intézet kinnlevősegei behajtása végett való megszerzése és azok újbóli eladása; fennálló jelzálog követelések átvállalása. Záloglevelek kibocsátása az 1876. évi XXXVI. és 1889. évi XXX. t.-c. értelmében, kamatozó kötvények kibocsátása az 1897. évi XXXII. t.-c. értelmében kamatozó járadékkötvények és más címletek kibocsátása; olyan kölcsönök nyújtása és megszerzése, továbbá olyan vasúti címletek vétele vagy zálogba vétele, amelyek alapján kötvények kibocsáthatók. Tőke- vagy járadékösszegre szóló, az állam által közvetlenül, vagy közvetve biztosított kötelezvények, nemkülönben a forgalomnak átadott valamely magyar közlekedési vállalat által kibocsátott kamatozó elsőbbségi kötvények vagy jövedelmező részvények megszerzése, zálogba vétele és eladása; a társaság zálogleveleinek és egyéb kötvényeinek adásvétele és zálogba vétele. Áruknek vagy nyers termékeknek saját számlára, vagy bizományban való vétele. Mező- és erdőgazdasági birtokoknak adásvétele, bérbeadása és kezelése. Szövetkezetek, társulatok, egyesületek szervezése a talajjavítás, a mező- és erdőgazdaság és a közlekedés érdekei előmozdítására, az azokban való részvétel és a részükre való pénzbeszerzés, kölcsönök nyújtása által jelzálogra, kézizálogra és más megfelelő biztosítékok ellenében. Mező- és erdőgazdasági, ipari, kereskedelmi és közlekedési vállalatok létesítése, az azokban való részvétel és az azok részére való pénz beszerzése. Bizományi ügyletek. A társaság jogosult mindezen ügyleteket úgy önállóan a maga számára, mint pedig más személyekkel, társaságokkal vagy bankházakkal együtt elvállalni és foganatosítani.”

A fentebb felsorolt tevékenységek teljesen megfelelnek azon szolgáltatásoknak, amelyet általában a bankok nyújtanak az ügyfeleknek. A Magyar Agrár- és Járadékbank egy 1907-es kiadású²⁸³ alapszabályával összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy igen nagy a hasonlóság. Az alapszabály első pontjai között a cég megnevezése, a cégjegyzésre jogosultak köre, a társaság székhelye, valamint a társaság tartama és a társaság érvényes hirdetéseinek szerepelnek. A társaság üzletköre azonban eltérőbb, tekintettel arra, hogy az agrárbank kifejezetten az agrárium hitelezésére jött létre. Mindjárt azzal kezdi: *”Hitelnyújtás mezőgazdasági szövetkezetek részére {...}, a talajjavítás, telepítés, a mező- és erdőgazdaság és a közlekedés érdekei előmozdítása a magyar korona országaiban való létesítése...”* Az általános tartalom nagyban hasonlít a Magyar–Olasz Bank tevékenységéhez, mint kölcsönök nyújtása törvényhatóságoknak, záloglevelek kibocsátása, váltók leszámítolása és visszleszámítolása. Az alaptőke és annak konkrét felosztása is részét képezte az alapszabálynak úgy, mint: „Az

²⁸³ MNL OL Z 69 Közgyűlési iratok 4. csomó.

alaptőke 350.000 millió korona, felosztva 1.750.000 darab, egyenként 200 korona névértékű bemutatóra szóló részvényre.”

A Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság részvényeseinek egy felajánlott részvénytcsere kapcsán tartott a bank 1920. június 14-én egy rendkívüli közgyűlést. *„Az alapítók fenntartották maguk részére az alaptőke-emelések alkalmával újonnan kibocsátandó részvények 30%-ának ugyanazon feltételek és kibocsátási ár mellett leendő átvételére vonatkozó elővételi jogot.”*

A Magyar–Olasz Bank Rt. részvényeit két nyelven, magyarul és olaszul állították ki, mivel olasz tőke bevonásával alakult, szemben a Magyar Agrár- és Járadékbankkal, ahol a magyar nyelv kizárólagos használata annyira evidens, hogy ez az alapszabályban fel sem merült.

A közgyűlésen való részvétel tekintetében a részvények birtokszámában volt különbség, a Magyar–Olasz Bank esetében 25, míg az Agrárbank esetében 10 részvény birtoklása elegendő volt egy szavazatra. A közgyűlések belső rendszerében nem találtam kiemelkedő különbséget, sőt mindkét bank esetében a közgyűlés helyszíne Budapest volt, és csak arról tanácskoztak, ami a közzétett napirendben megjelölésre került. A közgyűlések meghívóit az Agrárbank esetében a „Budapesten megjelenő hivatalos lapban” kellett közzétenni (1907), míg a Magyar–Olasz Bank esetében (1920) ez a „Budapesti Közlöny” volt, amely mindkét esetben a nevek különbözőségén túl, ugyanazt a fórumot jelentette. Szótöbbséggel hoztak határozatot, de szavazategyenlőség esetén az elnöki szavazat döntötte el az éppen aktuális kérdés sorsát.

„(17.§) A közgyűlés hatáskörébe tartoznak: a) az igazgatóságnak a társaság lefolyt évbéli üzleteiről szóló jelentése; b) az igazgatóság számadásai az osztalékra vonatkozó indítvánnyal együtt; c) a felügyelőbizottságnak az igazgatóság által összeállított zárszámadása és mérlege, valamint az igazgatóságnak a nyereség felosztása iránti indítványára vonatkozó jelentések; d) a felmentvény megadása az igazgatóság, és felügyelőbizottság részére. A közgyűlésnek továbbá fenn van tartva: e) az igazgatóság és felügyelőbizottság, vagy ezek egyes tagjainak választása és elmozdítása; f) az alaptőke leszállítás és felemelése; g) rendkívüli veszteségeknek a tartalékalapból való fedezése feletti határozat; h) minden alapszabály módosítás; i) más társasággal vagy vállalattal való egyesülés; k) olyan kartellszerződés kötése, melyek minden társasági ügyletnek közös haszonra való vitelét célozzák; l) a társaságnak az alapszabályokban meghatározott idő előtti feloszlása, a feloszlás módjának és

a felszámolók számának megállapítása, valamint kinevezésük és elmozdításuk; m) minden indítvány, melyet az igazgatóság, vagy felügyelőbizottság a közgyűlés elé terjeszt.”

A fenti paragrafus szó szerint megegyezik a Magyar Agrár- és Járadékbank alapszabályában foglaltakkal. Az igazgatóság számában találtam eltérést, mert amíg a Magyar–Olasz Bank esetében 10–30 fő közötti volt, addig a Magyar Agrár- és Járadékbank esetében ez a szám 9–17 fő. A kezdeti megválasztásuk tekintetében is volt eltérés, míg bankunk esetében az igazgatóság tagjait *„az első üzleti év tartamára az alapítók neveznek ki, azon túl pedig a közgyűlés választ,”* addig a Magyar Agrár- és Járadékbank esetében az első három üzleti évre nevezték ki a vezetést. Közös volt azonban mindkét bank esetében, hogy a későbbi megbízatás 5 évre szólt. A felügyelőbizottság tagjainak számában is volt különbség a két bank között, a Magyar–Olasz Bank esetében ez 3–11, míg az Agrárbank esetében ez a szám 3–7 fő volt, mindkettő esetében 3 évre lettek megválasztva a tagjai.

„Mérleg, osztalék, tartalékalap. (33.§) Minden üzletév végén az igazgatóság meghatározza az intézet követeléseit és tartozásait, ezekről leltárt és mérleget készít. A társaság üzleti éve január 1-én kezdődik és ugyanazon évi december 31-én végződik.” Ezek az alapszabályi szövegek is teljes egyezést mutatnak mindkét bank esetében.

A feloszlás és felszámolás esetében is szinte szó szerint megegyeznek az alapszabályok szövegei.

„Feloszlás és felszámolás (67.§) A társaság a 3.§-ban meghatározott idő után feloszlik, ha az ezt megelőző évben tartott közgyűlés nem határoz a további fennállás iránt. A 3.§-ban meghatározott idő előtt azonban feloszlik a társaság: a) a kereskedelmi törvény 201.§-ban foglalt esetekben; b) ha az igazgatóság vagy a felügyelőbizottság, vagy ha egy vagy több részvényes, kik az összes részvényeknek legalább tizedrészét helyezik letétbe, más társasággal való egyesülést, vagy a feloszlást javasolják és ezen javaslat a közgyűlés által elfogadtatik. (68.§) A felszámolás az 1875. évi XXXVII. t.c.. erre vonatkozó rendelkezése alapján történik. A közgyűlés a felszámolókat a társasági ingatlanoknak szabadkézből való eladására is feljogosíthatja.”²⁸⁴

A fenti összehasonlításból is látható, hogy a két bank tekintetében az alapszabályok eltérése inkább a specifikáció miatt volt, hiszen a Magyar Agrár- és Járadékbank kifejezetten az

²⁸⁴ MNL OL Z 77 1. csomó 1. tétel a dőlt betűs sorok szó szerinti idézetek a bank alapszabályából.

agrárium hitelezésére alakult közvetlen a filoxéra okozta sokk után, míg a Magyar–Olasz Bank Rt. ilyen külön specializált réteget nem kívánt megszólítani, általános szolgáltatásokat nyújtó banknak számított.

V. 3. Gazdasági és történelmi háttérkép 1920–1924 között

Az alapítás 1920. április 19-én történt, innen számíthatjuk az első üzleti évet, amely eszerint nem volt teljes. Ebben az időszakban zajlott le a történelmi Magyarország szétesése, amelynek során jelentős sebet ejtett az országon a békeszerződés által elrendelt területek elcsatolása. A pénzrendszer is átalakuláson ment keresztül. Az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai közül a Magyar Királyság különítette el utolsóként pénzrendszerét. A lehetőségek korlátozottak voltak, így egyszerűen a bankjegyeket csak felülbélyegezték. Az infláció megugrott. A folyamatosan gyorsuló pénzkibocsátás a korona árfolyamának csökkenését eredményezte, az év végére ez a februári jegyzést sem érte el.²⁸⁵ A magyar kormányzat részéről sem tétlenkedtek, Korányi Frigyes²⁸⁶ és Hegedüs Lóránt²⁸⁷ pénzügyminiszterek vezetésével hoztak meg olyan döntéseket, amelyek mérsékelni tudták az inflációt, de megállítani nem. Ezt tükrözték az éves kimutatásokban szereplő nominális nagyságrendbeli változások. A korábban már említett külső hitelforrások elérhetetlen volta miatt az ország kénytelen volt belső erőforrásaira hagyatkozni, a fellépő hiány pedig akkora volt – a pénzügyi és gazdasági válság közepette –, hogy a kiadások felét sem volt képes finanszírozni. Korányi Frigyes egy rendkívül nehéz időszakban lett az ország pénzügyminisztere. Kiemelt feladatának tekintette a békeszerződés pénzügyeket érintő részének előkészítését. Mivel ekkor még nem volt önálló valutája Magyarországnak – utolsóként a Monarchia utódállamai közül –, felülbélyegezték a koronát és ezzel elindult valamiféle önálló fizetőeszköz megteremtése. Korányi új adók bevezetésével, adóemelésekkel és a gabona exportjából származó plusz bevételekkel kívánta egyensúlyban tartani a költségvetést.²⁸⁸ Utódjával, Hegedüs Lóránttal szemben, aki inkább a nagytőkét képviselte, a mezőgazdaságot illetően a szövetkezeti elgondolás híve volt. Hegedüs a költségvetési hiányt a bevételek jelentős emelésével, illetve a kiadások (elsősorban az állami kiadások) nagyarányú csökkentésével tervezte elérni. Több

²⁸⁵ Tomka B.: A magyarországi pénzintézetek i.m. 71.

²⁸⁶ Korányi Frigyes báró (1869–1935) 1919. szeptember 12. és 1920. december 16. között volt pénzügyminiszter.

²⁸⁷ Hegedüs Lórántól (1872–1943) 1920. december 16. és 1921. szeptember 27. között volt pénzügyminiszter.

²⁸⁸ Botos János: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. In: Múltunk 2015/3. sz. 102–103.

korábbi adónem megemelésre került és bevezette az egy százalékos forgalmi adót. Olyan új közterhek kerültek bevezetésre, mint a hadiváltság, vagyon- és vagyonváltság adója. Hegedüs terveiben a Magyar Nemzeti Bank felállításának célja mellett egy külföldről felveendő nemzetközi kölcsön felvétele is szerepelt, amely kettős cél a korábban leírtakkal együtt járult volna hozzá az ország stabilizálásához.²⁸⁹

Egy bank vezetésében mindenkor kiemelkedő szerep jut az igazgatóságnak,²⁹⁰ amely testület minden év elején, a megelőző üzletévről egy mindenre kiterjedő jelentést készített. A legelső igazgatósági jelentés dátuma: 1921. május 23. Az ebben olvasottakból a következőt tudhattuk meg: *”a végzetes világháború szerencsétlen befejezése után a Magyar–Olasz Bank Rt. volt az első oly hiteléleti alakulat, amelyben külföldi tőke nagyobb arányban részt vett.”*²⁹¹ Arra a nagyon fontos megállapításra juthatunk ebből a részletből, hogy a rendkívüli nemzetközi politikai helyzetben, amely Magyarországot súlyosan érintette, a külföldi tőke bizalma feléledt. Ezt a helyzetet mutatja az, hogy a korabeli Európa egyik legtekintélyesebb pénzintézete, a Banca Commerciale Italiana vállalta a legjelentősebb tőkerészt a bank alapításában. Az elhúzódó háború után következő forradalmi mozgalmak utóhatásainak elcsendesedését követően – a sok nélkülözés közepette – a magyar társadalomra nagy teher nehezült. Szükségessé vált a belső rend konszolidációja és a nyugalom helyreállítása. Az igazgatóság nyugtázta azt, hogy a kormányzat nagy erőfeszítéseket tett mindezek megvalósulása érdekében és ezzel a kor legrendezettebb országai közé sorolta Magyarországot.²⁹² Továbbá azt is megállapította, hogy *„a Nyugat és Kelet közötti kereskedelem súlypontját szinte mesterségesen tolták el Budapestről,”*²⁹³ ami azt jelentette, hogy a kereskedelem ágazatát sújtotta leginkább ezen válságos időszak alatt és amely egy európai politikai döntés volt. *„A Magyar–Olasz Bank 1920. július 19-én átadta a Ferenciek tere 4. szám alatti kézizálogkölcsön üzletét, ahol az állami zálogház 1921. december 5-én a kereskedelemügyi miniszter engedélyével felvételi helyet nyitott.”*²⁹⁴

Az 1920. április 19-ei megalakulást követően rövid időn belül a Magyar–Olasz Bank Rt. vezető érdekeltséget vállalt a Magyar Agrár- és Járadékbankban, ahol 1920. június 14-ét

²⁸⁹ Botos J.: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. In: Múltunk 2015/3. sz. 106–107., Sárközi Zoltán: Hegedüs Lóránt (1872–1943). In: Századok. 1996/2. sz. 447–448.

²⁹⁰ Ld. a XVI. 12. számú mellékletben.

²⁹¹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1920.

²⁹² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1920.

²⁹³ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1920.

²⁹⁴ Botos János: A bizományi Kereskedőház és Záloghitel Rt. és jogelődjei története (1773–1993.), Budapest, BAV Rt., 1993. 28.

követően megszerezte a Magyar Agrár- és Járadékbank részvényeinek több mint háromnegyede feletti tulajdont, így a két intézet között érdekközösség alakult ki.

1920. június 14-én a Magyar–Olasz Bank Rt. rendkívüli közgyűlést²⁹⁵ tartott, amelyre két oka volt a pénzintézetnek,²⁹⁶ az egyik, hogy az alaptőkét fel kellett emelniük 350 millió koronára az eddigi 300 millióról, a másik ok pedig az alaptőke emeléssel járó alapszabály módosítása. Az ülés végén az igazgatóság tagjai közé választották gróf Alfredo Dentice di Frasso-t²⁹⁷ és Giberto Borromeo herceget.²⁹⁸

Az 1921. üzletévben²⁹⁹ Magyarország közgazdasági helyzetében nem következett be számottevő javulás. Az ország legfontosabb termelési ágában a mezőgazdaságban nem állt be zavar, emellett az ipari és kereskedelmi ágazatban érintettek is mindent megtettek annak érdekében, hogy megmaradt pozíciójukat jobban ki tudják építeni. A gazdasági élet hazai mutatói jobbára kedvezőtlen, mint kedvező jelenségeket mutattak. Erős passzivitást mutatott a kereskedelmi mérleg, de az államháztartás is jelentékeny deficittel számolhatott, sőt a magyar korona árfolyamának kedvezőtlen állása is annak volt bizonyítéka, hogy közgazdasági életünk nem bírta el a békeszerződés Magyarországra rótt terheit.

A magyar fizetőeszköznek, a koronának folytonos árfolyam ingadozása erősen kockázatos játékká tette a komoly alapokon megindított gazdasági aktivitást. Az ipari és kereskedelmi tevékenységet megbénította a pénz értékének csökkenése folytán előálló pénzhiány. A Közgazdasági Szemle erről így írt:

„...Amennyiben valutánk nem változik, 1922. évben az árszínvonal további nagyarányú emelkedésére lehetünk felkészülve, annál is inkább, minthogy számos cikk árában más árak emelkedésének áthárítása még nem érvényesült teljesen. Ezen kívül a felemelt forgalmi adó, a lakbér és a vasúti tarifa előrelátható emelése kétségtelenül igen nagymértékben hozzá fognak

²⁹⁵ MNL OL Z 75 1. csomó 1. tétel 1. Rendkívüli közgyűlés 1920. június 14.

²⁹⁶ A közgyűlésen jelen voltak: dr. Éber Antal, Goldfinger Oszkár, Neumann Gábor, dr. Elek Sándor, báró Kürthy Lajos, Lányi Mór, dr. Nagy Ferenc, Salamon Andor, dr. Matlekovits Sándor, dr. Hilb Jenő.

²⁹⁷ Alfredo Dentice di Frasso gróf (1873–1940) az olasz haditengerészet admirálisa, vállalkozó, politikus. Repülőgép-balesetben vesztette életét.

<https://notes9.senato.it/Web/senregno.NSF/d7aba38662bfb3b8c125785e003c4334/8bd834d8538904964125646f005b08d7?OpenDocument> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁹⁸ Giberto Borromeo herceg (1859–1941) olasz nemes, üzletember, politikus.

<https://notes9.senato.it/Web/senregno.NSF/d7aba38662bfb3b8c125785e003c4334/39d6b5160d1622934125646f00593d93?OpenDocument> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

²⁹⁹ Ld.: a XVI. 12. számú mellékletben a bank vezetését.

*járulni a közszükségleti cikkek árszínvonalának emelkedéséhez. Viszont, ha valutánk árfolyama javul, megsemmisítheti mindezen körülmények áremelő hatását...*³⁰⁰

Ezeket a gondolatokat fogalmazta meg Alföldi Antal a korszak gazdasági szakértője is: „Az 1921-es esztendő a koronának minden eddigi ingadozásánál nagyobb fel és lefelé való hullámozását hozta magával.”³⁰¹

1921. üzletévben számottevő emelkedés következett be a banknál elhelyezett betétkönyvekben és folyószámlákra érkezett összegekben az 1920. üzletévet záró mérleg adataihoz képest. Míg az 1920. évi mérlegben e címen 660.540.624,89 koronát, az 1921. üzletévben 1.127.108.007,42 koronát könyvelhetett el a bank.

Az 1922. üzletév³⁰² sem hozott az ország gazdasági életében javulást, ahogyan azt az igazgatóság jelentése is kiemeli. A belpolitikai helyzetben azonban lényeges konszolidáció következett be. A magyar kormány nagy erőfeszítéseket tett a valutaspekuláció megszüntetésére, ami hozzájárult a korona stabilitásához. Ezeket az intézkedéseket később kiigazítások követték. A német márka értékének zuhanása azonban nem hagyta érintetlenül a magyar fizetőeszközt sem, ami újbóli pénzromlást hozott, és nagyban nehezítette a gazdasági és pénzügyi szektor életét, egyben az ország mindennapjait is.³⁰³ „A koronakínálat és a féktelen valuta a devizavásárlás megakadályozására 1922. augusztus 16-án újjáalakul a Devizaközpont. Ennek működését a Hazai Bank³⁰⁴ évi jelentése következő képen jellemzi: ez a rendszabály annyiban kétségtől megfosztja a kívánt eredményt, hogy a korona további esésének átmenetileg nemcsak elejét vette, hanem árfolyamának viszonylagos állandósítását is lehetővé tette.”³⁰⁵

³⁰⁰ Közgazdasági Szemle XLVI. évfolyam 1922. január-március, Budapest in: Dálnoki-Kováts Jenő: Árszínvonal, munkabér és életszínvonal 1921-ben 73.
http://real-j.mtak.hu/5809/1/KozgazdasagiSzemle_1922.pdf (letöltés: 2021. júl. 22.)

³⁰¹ Alföldi A.: A Budapesti Pénzügyintézetek i.m. 117.

³⁰² Ld.: a bank vezetése a disszertáció XVI. 12. számú mellékletében található.

³⁰³ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1922.

³⁰⁴ Hazai Bank Rt. 1894-ben alakult. Elnök: gróf Wenckheim Dénes (v. b. t. t.). alelnök: báró Hatvány Béla. Alelnök- vezérigazgató. Szécsi Pál (kincs, főtan.). Igazgatóság: Biró Zsigmond (udv. tan., PHETE ein.), dr. Darányi Gyula (udv. tan., PHET. ig. tag.), Dominicé Frédéric (Génévé), Erney Károly (a felsőház tagja, kincs, főtan. PHET. vezérig.), Grüner Tivadar (kincs, főtan., PHET. ig. tagja), Hajós Menyhért (korm. főtan., PHET. ig. tag.), Jaberg Paul (Zürich), br. dr. Kohner Adolf. Lombard Albert (Génévé), dr. Rapoch Jenő, Rosenberg Ármin (korm. főtan.), Rosenthal Adolf, Schmidt-Richárd, Schrecker S. Lipót, dr. Szilágyi Artúr Károly (udv. tan.), gróf Teleki Pál (ny. min.-elnök, PHET igazg. tag.), dr. Tóth Béla (kincst. főtan. PHET igazg. tag), dr. Wittmann Ernő. Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet 1930–1931. Budapest, 1930. 158.

³⁰⁵ Alföldi A.: A Budapesti Pénzügyintézetek i.m. 124.

Kiolvasható volt az is a Hazai Bank jelentéséből, hogy az adott körülmények között a hazai pénzüzetek eltérően a normális időktől nem voltak képesek az ország hitelszükségleteit kielégíteni. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank éves jelentése is nagyon hasonlóakat fogalmazott meg. *„A tartozások a háború folyamán a kormányok intézkedései következtében jelentékeny mértékben felügyeltek és rendezésük a korona értékcsökkenése folytán, melyet a békeszerződésnek a tartozások visszafizetésére vonatkozó szigorú intézkedései egyáltalán nem vesznek tekintetbe, ma aránytalanul megterhelik a pénzüzeteket és ezek között kivált azokat, amelyek a háború előtt érdemeket szereztek maguknak a hazai közgazdaság körül akkor, amikor a külföldi tőkének Magyarország iránti érdeklődését felkelteni tudták. De bármily rengeteg, alig elviselhető áldozatokkal jár is ezeknek a tartozásoknak a kifizetése, végleges rendezésük elkerülhetetlennek mutatkozik, mert csak így teremthető egészséges alap az intézetek továbbműködésére.”*³⁰⁶

Ez az utolsó üzletév, amikor még Camillo Castiglioni tölti be a bank elnöki posztját.³⁰⁷ Magyarország gazdasági és pénzügyi viszonyaiban 1923 sem hozott áttörést. A magyar korona árfolyama is csak rövid időközökre tudott nyugvópontra jutni és ez a körülmény rányomta bélyegét a gazdasági élet minden megnyilvánulására. A magyar korona értékének 1923-ban bekövetkezett lemorzsolódása a gazdasági élet egész területén az arányok igen nagymértvű eltolódását hozta magával.

*„A tisztán papírpénzzé vált pénzünkkel inflacionális gazdálkodás folyik, úgyhogy a bankjegyforgalom 1923. évi szaporodása meredek lejtőjű vonalat mutatva, a korona belső értékének teljes pusztulására, hatalmasan növekvő drágaságra, emelkedő számjegyekre és csökkenő aranyértékekre vezet az egész vonalon. Mindenki azon csalódásban él, hogy az emelkedő számok folytán vagyona szaporodik, holott az elégtelen termelés, a nagy állami és egyéni fogyasztás folytán a valóságban csökken.”*³⁰⁸

A magyar korona értéke egy év alatt a zürichi jegyzésben hetedére esett vissza, a tényleges helyzet ennél még sokkal rosszabb volt, mert a bécsi jegyzésben a valódi üzletkötések alapján a korona értékének egy tizenegyed csökkenése volt mérhető. A növekvő jegyforgalom és a

³⁰⁶ Alföldi A.: A Budapesti Pénzüzetek története napjainkig, TÉBE Kiadóvállalata, Budapest, 1928. 127.

³⁰⁷ Ld.: a bank vezetése a disszertáció XVI. 12. számú mellékletében található.

³⁰⁸ Alföldi A.: A Budapesti Pénzüzetek i.m. 133.

romló korona arányát is mutatták aztán a budapesti pénzüzetek, köztük a Magyar–Olasz Bank Rt. mérlegei végösszegeinek nagy növekedése.³⁰⁹

Alföldi Antal szerint a korona érték hullámzása indította arra a Magyar–Olasz Bankot 1923-ban, hogy bevezesse a búza-pénztárjegyeket.³¹⁰

A bank mérlegében új tételek jelentek tehát meg, mint a búza-pénztárjegyek és búzahitelek tételei, amelyekről az igazgatósági jegyzőkönyvek így írtak. A lakosság egyre jobban rákényszerült arra, hogy a bankban tartott pénzt folyamatosan kivegye, értékpapírokba pedig egyre kevésbé fektetett. Ez a pénzügyi magatartás azt a helyzetet vonta magával, hogy a bank – nem lévén elegendő készpénze – nem tudott kellő nagyságrendben – az amúgy sem túl kedvező helyzetben lévő – mezőgazdaság számára megfelelő hiteleket biztosítani. A fennálló hitelbajok orvoslására olyan új értékegységet kellett keresnie a mezőgazdasági hitelekre és betétekre, amely mindkét fél igényét megfelelően ki tudta úgy elégíteni, hogy ezzel a bank működése sem került veszélybe. Ekkor lett a búza kiválasztva, mint új értékegység, ami ezzel egy új üzletágat is elindított. A bank elfogadott betéteket 6, 9 vagy 12 hónap időtartamra. A betéteseknek a megfelelő mennyiségű búzáról szóló pénztárjegy került kiállításra, és azt a lejáratkor a búza mindenkori ára szerint váltották be. A mezőgazdaságban érdekelteknek búzaérték alapján állítottak ki hitelt úgy, hogy az illető gazdálkodó az igénybe vett búzamennyiségnek megfelelő összeggel tartozott a lejáratkor érvényben lévő búzaár alapján. Az új üzletág az 1923-as év folyamán jó eredményeket hozott. 23.000 métermázsa – amely 2300 tonnának felel meg (megjegyzés PI) – búzának megfelelő betétre volt kereslet, ami után az ehhez tartozó összegű mezőgazdasági hitelt folyósították.³¹¹

Megállapíthatjuk, hogy a bank megtalálta azt az értékegységet, amely választ adott a fennálló hitelnehézségekre. Igaz, ez később megváltozott, mivel a búza aranykorában kifejezett átlagára nagy ingadozást mutatott és ezzel egy időben a magyar fizetőeszköz stabilizálása időszerűtlenné tette a búzapénztárjegyek kibocsátását. (1923. évi átlagár 15.95 ar. kor., 1924. évi átlagár 23.42 ar. kor., 1925. évi átlagár 31.85 ar. kor.,).³¹²

³⁰⁹ Alföldi A.: A Budapesti Pénzüzetek i.m. 134.

³¹⁰ Alföldi A.: A Budapesti Pénzüzetek i.m. 138.

³¹¹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1923.

³¹² Alföldi A.: A Budapesti Pénzüzetek i.m. 139.

A III. rendes közgyűlést³¹³ 1923. április 24-én tartotta meg a bank, amelyen Castiglioni elnökölt. A közgyűlésen 37 részvényes volt jelen.

1923. július 18-án rendkívüli közgyűlést³¹⁴ tartottak,³¹⁵ melynek célja az volt, hogy az alaptőkét megemeljék 350 millió koronáról 700 millió koronára 200 korona névértékű, bemutatóra szóló új részvény kibocsátásával. Ezzel egyúttal az alapszabályokat is módosítani kellett. Még ugyanezen esztendőben december 20-án is tartottak egy rendkívüli közgyűlést.³¹⁶ Ezen alkalommal a korábbi 700 millió korona alaptőkét 200 korona névértékű új részvény kibocsátása által 1.050.000.000 koronára emelték és ehhez az alapszabályokat is módosították.

Az igazgatóság úgy látta, hogy az állam pénzügyei kedvezően alakultak, de a magánszektor állapota nem volt kielégítő állapotban 1924-ben. A közszolgáltatásokat sújtó terhek a magánszektor is erősen érintették azzal együtt, hogy az infláció jobbra megszünt, a korona stabilizálódott és ez a gazdasági élet egész területén változásokhoz vezetett. A tőzsdén az értékpapírok óriási mértékűt estek, a mezőgazdaságban az állatárak zuhantak, az ipar és a kereskedelem, tekintettel a fogyasztás lényeges összezsugorodására, eladási nehézségekkel küzdött. A forgalmi adók, a vasúti szállítási díjak, a vámok, és a fogyasztást terhelő adók folytonos emelése drágulást hozott. Az ipari termelés és a kereskedelmi forgalom a mobil tőke hiányától szenvedett, mert azt meg magas kamatláb sújtotta. A lakosság óvatosságának és a bankok szigorúan betartott pénzügyi elveinek köszönhetően, annak ellenére, hogy az országban a termés gyenge volt – ez Magyarországon, mint mezőgazdasági államban mindig erősen érezte hatását –, távolról sem látszottak olyan riasztó jelenségek, amelyek a gazdasági jövő alakulását komolyan veszélyeztették volna. Az ilyen nehéz időkben is a hazai pénzintézetek minden erejüket megfeszítve csak olyan lépéseket tettek, amelyek képesek voltak a folytonosan változó gazdasági viszonyokhoz alkalmazkodni. Ez egyrészt azt jelentette, hogy meg kellett felelniük a gazdasági élet követelményeinek, másrészt meg kellett

³¹³ A közgyűlésen megjelent vagy képviselt nagyobb részvényesek (név/részvények száma): Neumann Gábor/13.820, Camillo Castiglioni/587.066, dr. Halmi Miklós/21.000, Hartenstein Jenő/45.675 MNL OL Z 75 3. csomó 1. tétel 3. rendes közgyűlés 1923. április 24.

³¹⁴ A rendkívüli közgyűlésen megjelent nagyobb részvényesek (név/részvények száma): Castiglioni/619.917, Neumann Gábor/29.287, Fuchs Jenő/100.000, dr. Halmi Miklós/30.000, Hartenstein Jenő/20.000, MNL OL Z 75 3. csomó 1. tétel 2. rendkívüli közgyűlés 1923. július 18.

³¹⁵ 40 részvényes jelenlétében.

³¹⁶ A rendkívüli közgyűlésen megjelent vagy képviselt nagyobb részvényesek (név/részvények száma): Lodovico Mazzotti Biancinelli/65.982, Hartenstein Jenő/36.300, Internationale Textilindustrie AG/169.000, dr. Éber Antal/29.175, Castiglioni/610.000, Internatioanl Investment Co./600.000, Neumann Gábor/59.984, dr. Halmi Miklós/10.000. MNL OL Z 75 3. csomó 1. tétel, rendkívüli közgyűlés 1923. december 20.

kímélniük a rájuk bízott tőkét a veszteségektől. Ezt a nehéz feladatot, az igazgatóság álláspontja szerint a bank jól teljesítette. A jelentés külön megemlíttette az anyaintézetet, a Banca Commerciale Italiana-t, mivel az tettel és tanáccsal támogatta a Magyar–Olasz Bank működését és ennek volt köszönhető, hogy fokozottabb mértékben sikerült a hazai közgazdasági élet rendelkezésére állni.³¹⁷

„Az állam a folytonos drágításával; a magas adókkal, valóságos mesterségesen teremti meg az állami inflációt, amelynek ellenszereiről azonban nem tud gondoskodni, A gazdasági életben véghezmenő belső változásoknak kellene bekövetkezni, hogy a korona emelkedésével arányosan csökkennének az árak, a termelés fokozását kellene olcsóbb hitelekkel lehetővé tenni, mert hiszen az mégis abszurdum, hogy a vidéken ma is még 60—80, sőt 100 százalék a kamat, többet kellene dolgozni s a takarékossgot kellene fejleszteni.” – írta Magyarország című újság 1924-ben.³¹⁸

1924. április 14-én került sor a IV. rendes közgyűlés megtartására, melyen 35 részvényes volt jelen.³¹⁹ A felügyelőbizottság tiszteletdíját 11.000.000 koronában állapították meg és az Alapszabályokba is bekerült néhány új passzus (66–72. §), amely a búzázáloglevelek kibocsátását szabályozta az 1923. évi XLII. t.c. értelmében.³²⁰

A Magyar Nemzeti Bank részvényeinek jegyzésére a Magyar–Olasz Bank Rt. is jegyzési helyül lett kijelölve. 1.123.100 aranykorona névértékű jegyzést értek el, amelyből a Banca Commerciale Italiana 493.500 koronát, a bank érdekeltségéhez tartozó iparvállalatok 106.000, egyéb MOB Rt. ügyfelek pedig 388.500 koronát jegyeztek.

Az 1924. július 15-én megtartott igazgatósági ülésen született döntés arról, hogy a bank kilép a TÉBE kötelékéből, mivel más intézetek kvótáihoz képest aránylag magas kvótával volt képviselve a TÉBE által képviselt akciókban illetve az általa érvényesíthető jogokban, viszont a kvóták számait erőviszonyok tekintetében figyelmen kívül hagyták.³²¹

³¹⁷ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1924.

³¹⁸ Magyarország 1924. november 12. 240. szám 13.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Magyarorszag_1924_11/?query=gazdas%C3%A1gi%20helyzet%201924&pg=132&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

³¹⁹ A közgyűlésen 35 részvényes jelent meg, ezek közül a nagyobb részvényesek (név/részvények száma): Castiglioni/2.362.016, Magyar Agrár-és Járadékbank/31.144, Fuchs Leo/70.500, Hartenstein Jenő/40.500 MNL OL Z 75 4. csomó 1. tétel 4. rendes közgyűlés 1924. április 14.

³²⁰ Lásd: a negyedik üzletévben (1923) Alföldi Antal jegyzetét a búzakötvényről.

³²¹ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1924.

Az 1924. október 17-i igazgatósági ülésen döntés született a népszövetségi kölcsön jegyzése tárgyában az alábbiak szerint: a népszövetségi kölcsön 11.597.250 aranykorona névértékű magyar részjegyzésének elhelyezésére a budapesti pénzintézetek és a Gyáriparosok Országos Szövetségében (GYOSZ) egyesült iparvállalatok részvételével szindikátus alakult, amelyben a bankcsoport a magyar részjegyzés 60%-ának, a GYOSZ 40%-nak elhelyezésért vállalt szavatosságot. A Magyar–Olasz Bank Rt. a szindikátus bankcsoportjában 3%-kal vett részt.³²²

V. 4. Bankfiókok és pénzintézeti érdekeltségek 1920–1924 között

A Magyar–Olasz Bank Rt. 1920-ban öt vidéki városban nyitott fiókintézetet: Hódmezővásárhelyen, Miskolcon, Sátoraljaújhelyen, Szegeden, Szombathelyen. Budapesten hét helyen voltak fiókjai: az Andrássy úton, a Belvárosban, a József-körúton, a Király utcában, a Népszínház utcában és a Thököly úton. A bank nem csak saját fiókokat üzemeltetett, hanem terjeszkedési politikájának része volt az is, hogy több vidéki pénzintézetben is részesedést szerzett. Ilyen volt az Enyingi Takarékpénztár³²³ és a Sárospataki Takarékpénztár Részvénytársaság.³²⁴ E két pénzintézetet úgy vonták érdekkörükbe, hogy részvényeikből megfelelő tételeket átvettek. A Magyar–Olasz Bank korábbi jogelődjével hosszabb ideje fennálló szövetségi viszonyban lévő vidéki intézetek közül több esetben alaptőkeemelést hajtottak végre. Ilyenek voltak a Szabolcsi Agrártakarékpénztár Részvénytársaság³²⁵ Nyíregyházán, ahol az alaptőkét 1,5 millió koronáról 3 millióra, illetve a Kisvárdai Takarékpénztár,³²⁶ ahol szintén az alaptőkét 1,5 millió koronáról 3 millió koronára emelték fel.

A banknak folyamatosan szüksége volt az anyaintézet támogatására is. Hogy a két ország piacait és a gazdasági kapcsolatokat elmélyítsék, a milánói Banca Commerciale Italiana

³²² MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1924.

³²³ Enyingi Takarékpénztár (1872) Fiók: Szilasbalhás. Alapítása: Tamási-i Hitelbank Rt. Alaptőke: 300.000 K. Igazgatóság dr. Bélák Sándor(elnök), dr. Mihályfi József, dr. Kenessey Pongrác (alelnök), Heumann Lipót, Kányai József, Csikvándy Ernő, Szűcs Zoltán, Vineze Sándor, Vertheim Ármin.(Szf.-vár), Wertheim Samu, Nagy A. Mihály, Schrikker Sándor, Bibó Dezső. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 230.

³²⁴ Sárospataki Takarékpénztár Rt. (1868) Fiók: Vencsellő. Alaptőke: 450.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 849.

³²⁵ Szabolcsi Agrártakarékpénztár Rt. (1892) Előbb Nyíregyházai Gazdasági és Kereskedelmi Hitelintézet Rt. Érdekközösségben a Magyar Agrár- és Járadékbankkal. Fiók: Rakamaz. Alaptőke: 1.500.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 721.

³²⁶ Kisvárdai Takarékpénztár (1869) Érdekközösségben a Magyar Agrár- és Járadékbankkal. Alaptőke: 1.500.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 453.

bankban létrehozta egy képviselőseget Banca Ungaro-Italiana – Italia néven, amely önálló részvénytársaságként működött.

A bank részesedést vállalt annak a 420 millió korona összeget kitevő kincstári váltónak a leszámítolására, amelyet a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium bocsátott ki. Ezt erősíti meg Pogány Ágnes is, aki azt írja: *”1919 szeptemberében 23 budapesti pénzügyintézet 420 millió korona kincstári váltókölcsönt nyújtott a Pénzügyminisztériumnak háromhavi lejáratra.”*³²⁷ A kölcsön intézésében még a Magyar-Olasz Bank elődbankja, a Magyar Országos Bank vett részt. Illetve Budapest székesfőváros által kibocsátott 200 millió korona összegű 4,5% törlesztésű kölcsönkötvények átvételére és értékesítésére megalakult szindikátusban is részt vett a bank. A fővárosi pénzügyintézetek által, Budapest tűzifa szükségleteinek beszerzése céljából engedélyezett 20.000.000 korona folyószámlahitel nyújtásában is részt vett. *„A fővárosi váltókölcsön egy részét, akárcsak a kincstári esetében, a jegybanknál refinanszírozták.”*³²⁸

A budapesti fiókok számát egy fiókkal, a Teréz-körúton megnyitottal szaporította a bank. A vidéki intézetek közül 1921-ben a Gyöngyösi Bank Részvénytársaságban emeltek alaptőkéket³²⁹ 1.200.000 koronáról 2.400.000 koronára, illetve a Szolnoki Mezőgazdasági Takarékpénztár Részvénytársaságban³³⁰ került sor alaptőke emelésre 1.200.000 koronáról 3 millió koronára. Vidéken a Pénzügyintézeti Központ engedélyével Nyíregyházán állítottak fel új fiókot. A további terjeszkedést mutatta, hogy a Szabolcsi Agrár Takarékpénztár Részvénytársasággal folytatott tárgyalások eredményeképpen az 1921 decemberében megtartott közgyűlésen elhatározták, hogy a Takarékpénztár beolvad a Magyar-Olasz Bankba. A saját fiókhálózatának bővítése mellett további érdekeltségek is bekerültek a bank portfóliójába, mint pl. az egy szindikátusban összeállt Magyar-Olasz Bank, Magyar Általános Hitelbank, Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület, amelyek egyenlő arányban

³²⁷ Pogány Ágnes: A magyarországi közkölcsönök története az első világháború kitörésétől a pénzügyi stabilizációig. <https://core.ac.uk/download/pdf/33183068.pdf> (letöltés: 2021. júl. 21.) 87. o.

³²⁸ Ld. fenti mű 87. o.

³²⁹ Gyöngyösi Bank Rt. (1888) Fiókok: Jászárokszállás, Jászfényszaru. Alaptőke: 340.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 302.

³³⁰ Szolnoki Mezőgazdasági Takarékpénztár Rt. (1889) a Magyar Agrár- és Járulékbank affiliációja. Fiókok: Dévaványa, Tiszaföldvár, Tiszaroff. Alaptőke: 1.200.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 984.

részesedve megszerezték az *Első Magyar Általános Biztosító Társaság*³³¹ részvényeinek jelentős mennyiségét.

1922-ben a vidéki üzleti élet további erősítésének céljából a bank kiterjesztette összeköttetéseinek hálózatát úgy, hogy részt vett több bank, többek között a *Makói Közgazdasági Bank Részvénytársaság*³³² (15 millió korona alaptőkével) és a *Paksi Közgazdasági Bank Részvénytársaság*³³³ (5 millió korona alaptőkével) alapításában. Egyúttal a *Karcagi Népbank Részvénytársaság*³³⁴ is érdekkörébe emelte.

Az 1923-as üzletév alatt a bank érdekkörébe vonta a *Mezőtúri Takarékpénztárt*.³³⁵ A *Tápiószelei Gazdasági Bank*³³⁶ cég alatt helyi jellegű kisebb pénzügyintézetet alapított. Beolvasztotta intézetébe a már korábban érdekkörébe vont *Makói Közgazdasági Bank Részvénytársaságot*,³³⁷ amely ezentúl, mint ottani bankfiók folytatta működését. Vidéki affiliációk közül több bank esetében került sor alaptőkéje emelésre. Többek között a *Gyöngyösi Bank* 8.4 millió koronáról 20 millió koronára, a *Karcagi Népbank* 1 millió koronáról 5 millió koronára, a *Kisvárdai Takarékpénztár* első ízben 6 millió koronáról 12 millióra, majd 12 millió koronáról 24 millió koronára, a *Paksi Közgazdasági Bank* 5 millió koronáról 10 millió koronára, a *Sárospataki Takarékpénztár* 2.4 millió koronáról 6 millió koronára, végül a *Szolnoki Mezőgazdasági Takarékpénztár* 9 millió koronáról 135 millió koronára. Valamennyi affiliált intézet üzletmenete kedvező volt, ugyanezt mondhatták el a budapesti és vidéki fiókok esetében is.

1924-ben az üzletkörbe bevont pénzügyintézetek üzletmenete kielégítőnek mutatkozott, a várakozásoknak teljesen megfeleltek. Hogy hatékonyságukat növelhessék, üzleti tevékenységüket bővíthessék, szükségük volt a saját tőkék szaporítására, amely tőkeemelést

³³¹ Első Magyar Általános Biztosító Társaság (1857) IV., Vigadó-tér 1. Alaptőke: 8.000.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 114.

³³² A Magyar–Olasz Bank Rt. (Bpest) makói fiókja. (1922) Alakult a Makói Közgazdasági Bank Rt.-ből, amelyet 1922 dec.-ben magába olvasztott. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 338.

³³³ Paksi Közgazdasági Bank Rt. (1922) MOB alapítása. Alaptőke: 40.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 445.

³³⁴ Karcagi Népbank Rt. (1889) MOB érdekeltsége. Alaptőke: 100.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 273.

³³⁵ Mezőtúri Takarékpénztár (1869) Alaptőke 12.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 362.

³³⁶ Tápiószelei Gazdasági Bank Rt. (1923) A MOB érdekeltsége. Alaptőke: 10.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 614.

³³⁷ Makói Közgazdasági Bank Részvénytársaság. (1922) 1923-ban fuzionált a Magyar–Olasz Bank Rt.-vel Budapest és jelenleg, mint annak fiókjának intézete működik. Nagy Magyar Compass 50/1. (1925) 470.

jelentett. 1924-ben a *Gyöngyösi Banknak* 40 millió koronáról 80 millió koronára, a *Karcagi Népbanknak* 5 millió koronáról 100 millió koronára, a *Kisvárdai Takarékpénztárnak* 24 millió koronáról 96 millió koronára, a *Mezőtúri Takarékpénztárnak* 12 millió koronáról 400 millió koronára, a *Paksi Közgazdasági Banknak* 40 millió koronáról 160 millió koronára, a *Sárospataki Takarékpénztárnak* 6 millió koronáról 120 millió koronára, a *Szolnoki Mezőgazdasági Takarékpénztárnak* 135 millió koronáról 405 millió koronára emelte fel alaptőkéjét.

V. 5. A bank vállalati érdekeltségei 1920–1924 között

A korabeli bankokhoz hasonlóan a Magyar–Olasz Bank is törekedett arra, hogy vállalatokat vonjon érdekkörébe és így azok hasznából is részesüljön. Ilyen volt többek között: a *Hazai Fatermelő Részvénytársaság*³³⁸ is, amely az adott külső körülmények között fennálló termelési és szállítási nehézségek dacára igen jó üzleteredménnyel zárta az 1920-as üzletévet. A cégnél alaptőke emelést is végrehajtottak, 17,5 millió koronáról 30 millió koronára emeltek. Egy másik igen ismert vállalat is a bank érdekköréhez tartozott, a *Neuschlosz–Lichtig Repülőgépgyár és Faipari Részvénytársaság*.³³⁹ Ez a cég az egykori UFAG utóda, amely Castiglionihoz kötődött, mutatva hihetetlen tehetségét az olyan jövedelmező befektetések iránt, amelyeknek volt jövőjük, igaz, akkor ezt sokan még nem látták, de ő igen.³⁴⁰ A repülőgépgyártás fő profilját a hadiipari megrendelések tették ki, így ez a cég komoly jelentőséggel bírt. Ebből is látszik, hogy a Magyar–Olasz Bank Rt. jó befektetést csinált azzal, hogy érdekkörébe vonta a fenti részvénytársaságot. A cég albertfalvai telepét igyekeztek nagyszabású beruházásokkal kibővíteni és üzemét új iparcikkek gyártására is kiterjesztették. Az alaptőke-emelésben részesek voltak az Allgemeine Depositenbank, amelyik bankunk alapításában komolyabb részvénytőkepakettel szállt be és más üzletbarátok,³⁴¹ ezzel az alaptőkét 26 millió koronáról 50 millió koronára emelték fel.

Egy fontos döntést hozott meg a bank azzal, hogy egy 1920. szeptember 29-i döntést követően a pénzügyintézet belépett a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületébe (TÉBE), amely

³³⁸ Hazai Fatermelő Rt. (1915) Perczel Mór utca 2. Alaptőke: 10.000.000 K. Igazgatóság: dr. Eber Antal (elnök), Laendler Aladár (alelnök), Hartenstein Jenő (vezérigazgató), dr. Szüllő Géza, dr. Sebestyén Samu, Storfer Bertalan, György Lajos, Rózsa Lajos, Berger Lipót. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Alfréd, 1917–1918 (Budapest, 1918) 264.

³³⁹ Neuschlosz–Lichtig Repülőgépgyár és Faipari Részvénytársaság. <https://faipar.hu/hirek/par-perc/8190/az-albertfalvai-faipari-gyar-toertenete> (letöltés: 2021. júl. 21.)

³⁴⁰ <https://24.hu/kultura/2018/01/04/az-elfeledett-albertfalvai-repulegepgyar-ami-orokre-megvaltoztatta-a-katonai-repulest/> (letöltés: 2022. aug. 24.)

³⁴¹ Az üzletbarátok kifejezés rendszeresen előfordul az iratokban, de azok pontos megnevezése nélkül.

„1919. január 23-án alakult meg 23 taggal. Székhelye Budapesten, az V. kerületi Fürdő utca 2. szám alatt volt. Alapításakor az igazgatói poszt betöltetlen maradt, az igazgatóhelyettes és jogtanácsos dr. Sichermann Bernát, az első főtitkár pedig Kresz Károly volt.”³⁴² Ezzel a döntéssel egy erős érdekképviselői szervezetben találta magát a bank. A korábbi megállapodásokban foglaltaknak megfelelően a Magyar Agrár- és Járadékbank átengedte a volt Magyar Országos Bank tulajdonában lévő vasúti részvényeket, melyekért cserébe átengedte az affiliált pénzügyintézeteknél meglévő részvényérdekeltségeit.³⁴³

A Magyar–Olasz Bank Rt. a bécsi Union Bankkal³⁴⁴ részt vett a Magyar Motor és Gépgyár Részvénytársaság (Szombathely)³⁴⁵ alaptőkéjének 550.000 koronáról 5 millió koronára való felemelésében. Ez a cég sok lakossági igényt is kiszolgált olyan mezőgazdasági eszközök, mint pl. szecskagép gyártásával. Részesedést vállalt a bank a Rothmüller S. Fém- és Bádógárugyár Részvénytársaságban³⁴⁶ és a Herkules-művek Részvénytársaságban.³⁴⁷ Az Angol–Magyar Bankkal³⁴⁸ együtt részt vettek a Fiumei cserzőanyag gyár alaptőkéjének megemelésében, továbbá egy szindikátust alakítva megszerezték a „Klotild” Első Magyar

³⁴² A Takarékpénztárak és Bankok Egyesületéről (TÉBE) röviden lásd: 11. o.

<https://www.bankszovetseg.hu/Content/Publikaciok/A-Magyar-Banksz%C3%B6vets%C3%A9g-r%C3%B6vid-t%C3%B6rt%C3%A9nelme.pdf>) (letöltés: 2022. febr. 08.)

³⁴³ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1920.

³⁴⁴ Union Bank 1871-ben alapított bécsi bank. <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Unionbank> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

³⁴⁵ Magyar Motor és Gépgyár Részvénytársaság, Szombathely, Magyar Nagylexikon VIII. (Ff–Gyep). Főszerk. Bárány Lászlóné. Budapest, 1999. 469.

³⁴⁶ Rothmüller S. Fém- és Bádógárugyár Részvénytársaság, (1918) VI. Váci u. 141. Préművek, bádogdobozok, konzervdobozok, tartályok, bádog tömegcikk gyártása, a MOB és az Allgemeine Depositenbank (Bécs) érdekeltsége. Az igazgatóság elnöke: Castiglioni Camillo. Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (1922–1923) Iparvállalatok, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923. 727.

³⁴⁷ Herkules-művek Rt. (1889) VI. Figyelő u. 14. Előbbi cége 1917-ig. Langfelder V. gépgyári rt. Gépgyár, kazánműhely, vasöntöde. A MOB érdekeltsége. Az igazgatóság elnöke: Neumann Gábor (Bécs). Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (1922–1923) Iparvállalatok, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923. 698.

³⁴⁸ Angol–Magyar Bank: Baross Gábor kezdeményezésére 1890-ben alakult Magyar Kereskedelmi Rt. név alatt. A vállalatot a tengerentúli és a balkán országokkal való kereskedelem szolgálatába kívánták állítani. A múlt század kilencvenes éveiben a tengerentúli kereskedelmi forgalmat Triesztn keresztül bonyolították le. Baross Gábor a Magyarország szempontjából hátrányos trieszti kikötő helyett Fiumét igyekezett Magyarország import és exportkereskedelmének központjává kiépíteni. A terv végrehajtásában a Magyar Kereskedelmi Rt.-nek fontos szerepet szánt. A vállalat a nemzetközi áruforgalom lebonyolításában rövidesen vezető szerepet vívott ki magának. A balkáni államokban sűrű fiók és affiliációs hálózatot épített ki. Üzletköre fokozatosan bővült és a nemzetközi relációk megteremtése mellett magyar vállalatok alapításával és finanszírozásával is foglalkozott. A vállalat a bankszerű üzletágak bevezetése után 1910-ben cégnevét Magyar Bank és Kereskedelmi Rt.-re, majd 1920-ban angol tőkeérdekeltség bekapcsolódása után Angol–Magyar Bank Rt.-re változtatta. A II. világháború kezdetén ismét visszavette korábbi cégnevét, 1945-ben pedig újra Angol–Magyar Bank Rt. lett a cég neve, melyet államosításáig megtartott. Az intézet székháza /V. Bajcsy-Zsilinszky út 32./ az ostrom alatt kiégett. in: Jenei Károly: Kiseb takarékpénztári és bankfondok: Repertórium (Levéltári leltárak 56., Budapest, 1972) 61.

Vegyipari Részvénytársaság³⁴⁹ részvénytöbbségét. A Dr. Pápay-féle oltóanyag- és szérumintézetnél³⁵⁰ emelték az alaptőkét, és megszerezték a részvények többségét a Magyar Belhajózási Rt-ben a Banca Commerciale Italiana és a Lloyd Triestino bevonásával. 10 millió korona alaptőkével létrehozták a Bibó Kálmán Gabonakereskedelmi Részvénytársaságot³⁵¹ és megalapították a Kunz Textilkereskedelmi Részvénytársaságot.³⁵² Szegeden is növelte a bank az érdekeltségeit azzal, hogy két részvénytársaságot alapított: az egyik a Hűtőház- és Élelmiszerszállító Rt.,³⁵³ a másik a Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.³⁵⁴ Ezen utóbbiban a 3 millió koronás alaptőkéből a bank 1.500.000 koronát, Szeged város 1.000.000 koronát Várnay Dezső a részleges vételár fejében 500.000 koronát jegyzett. Ezen kívül az új részvénytársaság megvette a szegedi Engel Nyomdát Szeged városától.³⁵⁵ Mindezen részvénytársaságok Castiglioni és az igazgatóság azon elképzeléseibe illettek bele, hogy széleskörű vállalati, ipari és mezőgazdasági cégekben minél több tulajdont szerezzenek meg, melyekhez a kimeríthetetlen nemzetközi pénzügyi forrást Castiglioni kapcsolatai biztosították.

1921-ben az állam magyaróvári ipartelepének hasznosítása végett a Magyar Leszámítoló- és Pénzváltó Bankkal és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal összetársulva 20 millió korona alaptőkével sor került a *Magyaróvári Ipartelepek Részvénytársaság*,³⁵⁶ megalapítására. Egy új állami lőporgyár megépítésének feladataival, 10 millió korona alaptőkével a *Magyar*

³⁴⁹ Klotild Első Magyar Vegyipar Rt (1889) V. Deák Ferenc u. 18. Az igazgatóság elnöke: Castiglioni Camillo. Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (1922–1923) Iparvállalatok, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923, 756.

³⁵⁰ Dr. Pápay-féle Oltóanyag és Szérumintézet Rt. (1918) VI. Teréz krt. 31. Az igazgatóság elnöke: Lestyánsky Sándor. Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (1922–1923) Vegyipari részvénytársaságok, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923, 768.

³⁵¹ Bibó Kálmán Gabonakereskedelmi Rt. (1920) V. Szabadság tér 14. Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (1922–1923) Kereskedelmi és ipari részvénytársaságok, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923, 398.

³⁵² Kunz Textilkereskedelmi Rt. (1920) V. Deák Ferenc u. 10. A MOB alapítása. Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (1922–1923) Textil- és kézműáru-részvénytársaságok, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923, 648.

³⁵³ Hűtőház és Élelmiszerszállító Rt. (Szeged) budapesti irodája. (1920) VII. Király u. 57. A MOB alapítása. Az igazgatóság elnöke: dr. Karátson Antal. Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (1922–1923) Élelmiszer-, hús-, jég-, konzerv- és állatkereskedelmi részvénytársaságok, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923, 239.

³⁵⁴ Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. (1920) Budapest V. Rudolf rakpart 4. A MOB alapítása. Az igazgatóság elnöke: Somogyi Szilveszter polgm. Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet (1922–1923) Szeged, szerkesztette: Kormos Gyula, Budapest, 1923, 1340.

³⁵⁵ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1920. május 21.

³⁵⁶ Magyaróvári Ipartelepek Rt. (1922) IV. Vámház u. 4. Tárgya a magyaróvári lőporgyári telepek bizományi értékesítése s azokkal vállalatok alapításában közreműködés. Alaptőke: 20.000,000 K. Igazgatóság: dr. Reusz Andor (alelnök), Balogh Sándor, Bartók Ferenc, Bekény Zoltán, Bún József, Dräsche Lázár Alfréd, Garay Károly, Griinn János, Holländer József, dr. Moskovits Miklós, Révész Alfréd, dr. Reusz Andor, Schweiger Ödön, dr. Szomjas Lajos, Bárány Vojnits Sándor. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1922–1923 (Budapest, 1923) 816.

Lőporgyáriüzemi Részvénytársaságot,³⁵⁷ is létrehozta ugyanez a szindikátus. A Magyar–Olasz Bank több üzlettársával együtt a Délvasút vonalain fekvő pályaudvarok vendéglátóipari egységeiben is prosperáló üzletet láttak, ezért került sor a *Délvasúti Fürdőforgalmi és Kereskedelmi Részvénytársaság*,³⁵⁸ megalapítására, amely 4.500.000 korona alaptőkével indította meg működését. Az ország vezetői pénzügyi intézetei 300 millió folyóhitelt engedélyeztek az *Országos Szeszértékesítő Részvénytársaság*³⁵⁹ számára, ebben az üzletben 10% részesedést vállalt a Magyar–Olasz Bank Rt. A hazai érdekeltségek mellett külföldre is kitekintett a pénzügyi intézet azzal, hogy részese lett a „Polonia” *Naphta Részvénytársaság*³⁶⁰ megalapításának. Ezen cég azt tűzte ki céljául, hogy a lengyelországi Drohobycz környékén megszerzett petróleumterületek feltárásával jut bevételhez.

Kuriózumként említhetjük meg azt a dr. Germanus Gyula³⁶¹ tanárnak megítélt 30.000 korona folyószámlahitelt, melynek fedezetéül apja, Germanus Ferenc bőrnagykereskedő kézfizető kezessége szolgált.³⁶² 1921. május 23-i igazgatósági ülésen báró Szerényi József méltatta dr. Éber Antal munkásságát. Ennek oka többek között az volt, hogy az intézmények egyesülése során, azok fúziója kapcsán temérdek adminisztratív nehézségeket kellett leküzdeni, mert a Magyar Fakeskedők Hitelintézete nem megfelelő ügyvitelének és hiányos könyvelésének következtében igen zavaros helyzet állt elő. A helyzet tisztázásában dr. Éber Antal vitathatatlan érdemeket szerzett és ennek is köszönhető, hogy az egyesülés végül is zökkenőmentesen zajlott le.³⁶³

1922-ben az alábbi cégek mindegyike kivétel nélkül a hazai ipar különféle ágazatainak egy-egy „zászlóshajója” volt. Ezekben a befektetésekben is láthatóvá válik a bank széleskörű érdeklődése mindazon iparágak iránt, amelyek nemzetgazdasági és export szempontok

³⁵⁷ Magyar Lőporgyár Üzemi Rt. (1921) IX. Kálvin-tér 7. Üzletköre: katonai és vadászlőpor, agyaggalambok gyártása. Alaptőke: 100.000,000K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1922–1923 (Budapest, 1924) 887.

³⁵⁸ Délvasút Fürdőforgalmi és Kereskedelmi Rt. (1921) VIII. Erzsébet-krt. 41. Alakult a Délvasút magyar vonalain levő vasúti vendéglők és büfék átvételire és a Balaton-melléki fürdőtelepek kihasználására. Alaptőke: 4.500,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1922–1923 (Budapest, 1923) 402.

³⁵⁹ Országos Szeszértékesítő Rt. (1921) IV. Váci-u. 12. Állami ellenőrzés alatt álló szeszértékesítő szerv a mezőgazdasági és ipari érdekképviselők bevonásával. Alaptőke: 12.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1922–1923 (Budapest, 1923) 721.

³⁶⁰ Polonia Naphta Rt. (1921) V. Akadémia u. 5. A MOB érdekeltsége. Alaptőke: 20.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1922–1923 (Budapest, 1923) 462.

³⁶¹ Germanus Gyula dr. (1884–1979) orientalista, arab nyelvészeti író, irodalmár, történész, országgyűlési képviselő.

³⁶² MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1921. január 28.

³⁶³ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1921. március 23.

alapján is hasznos és huzamosabb idővel számolva biztos befektetésnek számítottak. A *Mohácsi Selyemipar Részvénytársaság*ot a bank üzletbarátaikkal együtt 50.000.000 korona részvénytőkével alapította meg.³⁶⁴ Ezt az új vállalatot, mint modern selyemszövődét úgy rendezték be és arra szánták, hogy az majd jelentős mértékben hozzájárul a selyemszövet import csökkentéséhez, ezzel kedvező hatást ér el a hazai selyemipar további fejlődésére. A hazai textilipar erősödésének egyik jelzője, hogy önálló szakmai újságot indítottak 1906-ban „*Magyar Textilipar*” címmel. A 18. században megindult magyar selyemipari ágazat fokozatos fejlődési pályán volt egészen az I. világháborút lezáró békéig, ugyanis az akkor elvett területek nehezen pótolható veszteséget jelentettek ezen iparág számára. Mégsem mondhatjuk, hogy akkor mindennek vége volt. A megmaradt területekre koncentrálna az ipar lassú fejlődésnek indult, Bezerédj Pál³⁶⁵ munkásságának köszönhetően a megmaradt országban több helyütt is (Győr, Komárom, Mohács, Békéscsaba) selyemfonodákat alapítottak.³⁶⁶ A mezőgazdaságban a vetőmag nemesítése már a dualizmusban is prioritást élvezett, és ez a két világháború között sem változott, egy alapvetően olyan természeti adottságokkal rendelkező országban, ahol a mezőgazdasági termelés az állami bevételek egyik meghatározó forrása volt. 1909-ben alakult meg Budapesten az Országos Vetőmagtenyésztő Intézet, amit 1910-ben Magyaróvárra helyeztek és Országos Növénynemesítő Intézet néven folytatta a munkát.³⁶⁷ A vetőmagvak nemesítésének céljára 10 millió korona alaptőkével megalakult „*Selecta*” *Magtermelő Részvénytársaság*³⁶⁸ alapításában is részt vett a bank. A vállalat nagyarányú termelést és exportot bonyolított le nemesített magvakban. A jövőbeni üzleti kilátásai igen kecsegtetőek voltak. Részvények vásárlásával részesedése lett a *Magyar Keményítőipar Részvénytársaságnál*,³⁶⁹ az itt készült nyersanyagot az élelmiszeripar használta fel többek között ipari szőlőcukor előállításánál, amelyből alkoholt gyártottak, illetve ételek sűrítésére és tészták készítésére is használtak keményítőt. A vállalat Erzsébetfalván (ma Pesterzsébet, Bp. XX. kerülete) modern gyártelepet épített és kedvező feltételek között kezdte meg működését. 1922-ben a bank érdekköréhez

³⁶⁴ Mohácsi Selyemipar Rt. (1922). A MOB alapítása. Alaptőke: 80.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 763.

³⁶⁵ Bezerédj Pál (1840–1918) szekszárdi földbirtokos, az MTA tagja. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bezeredj-pal-74BCD/> (letöltés: 2022. aug. 25.)

³⁶⁶ Lázár Károly: A magyar selyemipar története. http://www.lazarky.hu/08pub/111_2012_02-03_pdf/95_Selyemipar.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

³⁶⁷ Agrártörténeti Szemle 22. évfolyam (1980) 1–2. sz. Gonda Béla: A biológiai alapok a magyar mezőgazdaság fejlesztésében (1858–1978) 204.

³⁶⁸ Selecta Magtermelő Rt. (1922) Alaptőke 100.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 626.

³⁶⁹ Magyar Keményítőipar Rt. (1916) a MOB érdekeltsége. Alaptőke: 30.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 886.

tartozó vállalatok is fejlődést mutattak. Ilyen volt a *Hazai Fatermelő Részvénytársaság*, amelynek 1922. üzletéve igen jól alakult, ezért is emelték fel alaptőkéjét 40 millió koronáról 48 millió koronára. Az egyik legrégebbi hazai gépgyár a *Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Részvénytársaság*³⁷⁰ üzletmenete az előző évinél jóval kedvezőbb képet mutatott, a vállalat állandó fejlődésének megfelelően. A cég megrendelésekkel megfelelően el volt látva. A *Magyar Motor- és Gépgyár Részvénytársaság* gyártmányai mind a hazai, mind a külföldi piacon jó hírnévnek örvendtek. Emiatt került sor alaptőkéjének emelésére 5 millió koronáról 10 millió koronára.

A *Stadler Mihály Sodronyszövet- Fonat- és Vasárugyár Részvénytársaság*,³⁷¹ valamint a *Rothmüller S. Fém- és Bádogárugyár Részvénytársaság* prosperáló működést mutattak, ezen utóbbi társaságnak alaptőkéjét 16 millió koronáról 24 millió koronára emelték fel. A *Neuschlosz–Lichtig Repülőgépgyár és Faipari Részvénytársaság* által gyártott termékek³⁷² iránt egyre nagyobb volt a kereslet, ezért a vállalat alaptőkéjét 85 millió koronáról 127.500.000 koronára emelték fel. A *Szegedvárosi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság* üzleti tevékenysége a várakozásoknak mindenképpen megfelelt.

1923-ban az érdekkörhöz tartozó jelentékenyebb vállalat üzletmenetéről a következőket állapíthatjuk meg: a *Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt.* 37.000.160 korona alaptőkéjét 87 millió koronára emelte fel. Az 1923-as üzletév alatt minden üzemében folyt a teremelés és megrendelésekkel is el volt látva. A *Magyar Motor- és Gépgyár Rt.* alaptőkéjét 10 millió koronáról 45 millió koronára emelte. A tőkeemelésből befolyt összeget a vállalat a gyártelep nagyarányú kibővítésére fordította. A *Stadler Mihály Sodronyszövet-, Fonat- és Vasárugyár Rt.* alaptőkéjét 16 millió koronáról 40 millió koronára emelte fel, mely egyrészt dróthúzó üzemét bővítette, másrészt újabb gyártási ágakat vett fel portfóliójába. A *Rothmüller S. Fém- és Bádogárugyár Rt.* is megemelte alaptőkéjét márciusban 24 millió koronáról 48 millióra, októberben ezen összeget tovább emelte 72 millió koronára. A *Nemzetközi Fém- és*

³⁷⁰ A cégnek kiemelkedő szerepe volt a hazai folyószabályozások technikai eszközeinek (szivattyúk) gyártásában. http://www.evizig.hu/Vizeink/Vizeink_2015_december.pdf (letöltés: 2021. okt. 10.), http://ativizig.hu/sajtoszoba/vizpart/vizpart_200812.pdf (letöltés: 2021. okt. 10.)

³⁷¹ Stadler Mihály Sodrony-, Szövetfonat- és Vasárugyár Rt. (1872) A MOB és az Union bank (Bécs) érdekeltsége. Alaptőke: 40.000.000K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 850.

³⁷² Erről többet: [file:///C:/Users/Pap%20Ist%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20\(DESKTOP-OKMPQ9K\)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53.pdf](file:///C:/Users/Pap%20Ist%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20(DESKTOP-OKMPQ9K)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53.pdf) (letöltés: 2022. febr. 07.)

*Vaskereskedelmi Rt.*³⁷³ alaptőke-emelést hajtott végre 10 millió koronáról 30 millió koronára és ugyanezt tette az *Általános Vas- és Szerszámkereskedelmi Rt.*³⁷⁴ az 5 millió koronáról 30 millió koronára való emeléssel. A *Neuschlosz-Lichtig Repülőgépgyár- és Faipar Rt.* esetében is volt alaptőke-emelés két részletben, júniusban 127.500.000 koronáról 255 millió koronára, majd decemberben 255-ről, 510 millió koronára. A vállalat a befolyt tőkéből főleg karosszériaüzemét fejlesztette, amely megrendelésekkel hosszabb időre bőven el volt látva. A *Juta- és Kenderipar Rt.*³⁷⁵ nagy félkész- és készárukészletekkel rendelkezett. A *Magyar Kender- és Lenipar Rt.*³⁷⁶ a hosszú szerb megszállítás³⁷⁷ alatt szenvedett üzemi károkat teljesen helyre hozta és üzemét is megindította. A *Mohácsi Selyemipar Rt.* a gyárát fokozatosan fejlesztette, úgyhogy már 40 szövőgéppel dolgoztak és a gyártmányaik, nagy keresletnek örvendtek, ami az üzem további kibővítését tette szükségessé. A *Magyaróvári Ipartelepek Rt.*, amelynél a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal és a Magyar Leszámlító- és Pénzváltó Bankkal közösen volt a bank érdekelve, a magyaróvári gyártelep fokozatos értékesítésére vonatkozó állami megbízást eredményesen bonyolította le. A társaság alaptőkéjét 25 millió koronáról 100 millió koronára emelte fel. A magyaróvári gyártelepen folytatta tevékenységét a *Magyar Mezőgazdasági Vegyipar Rt.*,³⁷⁸ amelynek kénsav- és műtrágyagyára egyaránt kedvező eredményeket mutatott. A gyár teljesítőképességét a lefolyt üzletévben mintegy 30%-kal emelte, gyártmányainak mintegy 25%-át külföldön értékesítette. A *Magyar Lőporgyárüzemi Rt.* új gyártelepének építése folyamatban volt. A társaság üzeme kifogástalanul működött még a régi telephelyen. A *Beremendi Portlandcement- és Mészművek Rt.-nek*³⁷⁹ a termelése növeléséhez alaptőke-emelésre volt szüksége, így a társaság az

³⁷³ Nemzetközi Fém- és Vaskereskedelmi Részvénytársaság. (1920) Magyar–Olasz Bank alapítása a volt Országos bank fémosztályának átvételére. Alaptőke: 30.000.006. Nagy magyar Compass 49/2. (1922) 690.

³⁷⁴ Általános Vas- és Szerszámkereskedelmi Részvénytársaság. (1919) A Magyar–Olasz Bank alapítása. Alaptőke: 5.000.000. Nagy Magyar Compass 48/2. (1920) 569.

³⁷⁵ Juta- és Kenderipar Rt. (1905) A MOB érdekeltsége. Alaptőke: 15.000.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 748.

³⁷⁶ Magyar Kender- és Lenipar Rt. előbb Salzmann és társa. (1905) MOB érdekeltsége. Alaptőke: 30.000.000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1923–1924 (Budapest, 1924) 755.

³⁷⁷ Erről bővebben: Szűts Emil: Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 1991.

³⁷⁸ Magyar Mezőgazdasági Vegyipar Részvénytársaság. (1917) A magyar királyi földművelésügyi minisztérium és a Magyar–Olasz Bank, a Magyar Leszámlító- és Pénzváltóbank és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekkörében. Tárgya: kénsav és műtrágya előállítás, az ehhez szükséges nyersanyagok beszerzése és vegyipari cikkek vétele és eladása. Alaptőke 5.000.000 K. Nagy Magyar Compass 49/2. (1922) 1200.

³⁷⁹ Beremendi Portlandcement és Mészművek Részvénytársaság. (1917) A Magyar Agrár- és Járadékbank és a Magyar Általános Hitelbank alapítása. Alakult a Schaumburg-Lippe herceg dárdai uradalmához tartozó beremendi cementgyár, kavics- és kőbányák és mészművek átvételére. Alaptőke: 7.000.000 K.

Elnök: báró dr. Madarassy-Beck Gyula. Elnökök: dr. Éber Antal, Vida Jenő. Igazgatósági tagok: báró Kornfeld Pál, dr. Putnoky Mór, Révész Alfréd, Visnya Ernő, Lányi Mór, Fuchs Richárd, dr. Rappaport Alfréd, Spiegl Béla, Lénárt Jakab. Nagy Magyar Compass 49/2. (1922) 298.

alaptőkéjét 14.000.520 koronáról 82.356.000 koronára emelte fel, a befolyt összeget üzemi átalakításokra fordította. A *Magyar Belhajózási Rt.*³⁸⁰ hajóparkja teljes kapacitásában foglalkoztatva volt. A társaság az alaptőkéjét 20 millió koronáról 60 millió koronára emelte fel és a befolyt összeget a hajópark javítására és nyersanyagok beszerzésére fordította.

1924-ből a bank érdekkörébe tartozó vállalatok közül néhányat emeltünk ki. A *Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt.* üzleti jelentésében az állt, hogy a vállalat 120 milliárd korona forgalmat ért el és átlagban 1500 munkással dolgoztatott. Ami pedig a jövőt illette, a vállalat foglalkoztatása a kedvezőtlen konjunktúra ellenére is kielégítő volt és a gyár számottevő megrendelési állománnyal rendelkezett. A *Magyar Motor- és Gépgyár Rt.* cséplőgépfelszerelő és asztalosműhely részleget állított fel, ami által teljesítőképessége nagymértékben emelkedett. A *Stadler Mihály Sodronyszövet-, Fonat- és Vasárugyár Rt.* önálló erőtelepet létesített és üzemét is lényegesen kibővítette. A *Magyar Mezőgazdasági Vegyipar Rt.*, műtrágya- és kénsavtermelése, valamint forgalma számottevő mértékben fokozódott. A *Magyar Lőporgyárüzemi Rt.* magyaróvári üzemét megszüntette, tevékenységét az épülőben lévő új gyártelepén folytatta tovább. A *Beremendi Portlandcement- és Mészművek Rt.* termelése is fokozódott és emellett a gyártott cement minőségét is lényegesen javította. A gyártott cementből és a jó hírű terméskövéből nagyobb mennyiséget tudott külföldön értékesíteni. A *Juta- és Kenderipar Rt.* a megelőző év folyamán ki tudta egyenlíteni a háború előtti adósságait és a teljes körű foglalkoztatottságon túl az éves forgalma elérte a békebeli időkben megszokott nagyságát. A *Magyar Kender- és Lenipar Rt.* a békebeli üzemének 75%-át érte el. A *Mohácsi Selyemipar Rt.* rövid fennállása ellenére oly mértékű fejlődést mutatott, hogy újabb szövőszékek felállítására volt szüksége. A *Magyar Belhajózási Rt.* hajóparkja az 1923-as évben a rossz hajózási konjunktúra ellenére elbocsátás nélkül üzemelt. A *Hazai Fatermelő Rt.* készleteinek nagyobb mértékben való értékesítését vette programjába és e téren jelentős eredményt tudott felmutatni. A *Rothmüller S. Fém- és Bádógárugyár Rt.*, az *Általános Vas- és Szerszámkereskedelmi Rt.*, valamint a *Nemzetközi Fém- és Vaskereskedelmi Rt.* üzletéve kielégítő eredménnyel zárult.

³⁸⁰ Magyar Belhajózási Rt. (1901) a Magyar–Olasz Bank érdekkörében. A Weisz Mór és Jakab hajózási vállalatából alakult. Alaptőke: 60.000,000 K. Nagy Magyar Compass 49/2. (1922) 1526.

Érdekességgént megjegyezzük, hogy a Magyar–Olasz Bank Rt. 1923-ban részt vett a *Società Veneziana Alberghi per la Riviera del Carnaro*³⁸¹ megalapításában, amely bírói árverésen értékes abbaziai és lovranai szállodaingatlanokat szerzett meg.

V. 6. A bank vagyoni helyzete 1920–1924 között

A bank tiszta nyeresége az első üzleti évben 38.197.894 korona és 60 fillért tett ki, amely az alaptőke 9,16%-os kamatozásának felelt meg. A tiszta nyereség felhasználása tekintetében az igazgatóság javaslatot terjesztett elő néhány lényeges kérdés vonatkozásában (osztalékfizetés, tartalékalaphoz csatolandó összeg, igazgatósági jutalék), melyeket a közgyűlés is jóváhagyott. Az amúgy alapszabályokban előírt tartalékalapon felül még mintegy 3,5 millió koronát fordítottak az alap külön javadalmazására. További 2 millió koronát fordítottak az intézetbe korábban beolvadt Magyar Országos Bank Részvénytársaság alkalmazottai nyugdíjalapjának javadalmazására. Ezen felül jutott a dr. Elek Sándor Alap számára is 500.000 K. A bank első üzletéve jó eredménynek számított. Camillo Castiglioni igazgatósági jutaléka 1920-ban 102.422,40 korona; végrehajtó-bizottsági jutaléka: 183.981,30 korona volt, ami összesen: 286.423,70 koronaát tett ki.³⁸² Az igazgatósági jutalék fejenkénti összege 51.211,20 korona volt (kivéve Deutsch Frigyes, az övé: 34.140,80 korona és a néhai Mariano Petronio jutaléka: 29.875,28 korona), a végrehajtó-bizottság tagjainak³⁸³ jutaléka: 91.990,64 korona.

Az 1921. üzletévben a bank 43.620.284,94 korona tiszta nyereséget ért el (1920-ban ez 38.197.894,64 korona volt), ami az előző évről áthozott 2.878.105,14 korona figyelembevétele nélkül az alaptőke évi 11,64%-os (1920-ban 9,16%) kamatozásának felelt meg. A bank alkalmazottainak és tisztviselőinek illetményei az 1920-as 23.702.906,38 koronával szemben 38.305.756,68 koronára, az adók és költségek, mint kiadások 25.548.459,03 koronával szemben pedig 47.397.687,35 koronára emelkedtek, ebbe az alkalmazotti létszám emelkedése is belejátszott. Az igazgatóság a tiszta nyereség

³⁸¹ Velencei székhelyű abbaziai és lovranai hoteltársaság, vezérigazgatója: Nyeviczkey Zoltán dr. (1887–1940) m. kir. kormányfőtanácsos, a Magyar–Olasz Bank igazgatója. in: A Magyar Feltámadás Lexikona (szerk: Szentmiklóssy Géza), Budapest 1930. 887.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Lexikon_MagyarFeltamadasLexikona/?query=Societ%C3%A1%20Veneziana%20Alberghi%20per%20la%20Riviera%20del%20Carnaro&pg=844&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

³⁸² Összehasonlítottam egy tótkomlósi tanító Adamkovits János éves fizetési adataival (23.093 K) Castiglioni éves fizetését, ami 286.423 koronát tett ki. A különbség tízszeres.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/D_Totkomlos_Tanito_fizetesi_lajstrom_1905_1947/?pg=89&layout=s (letöltés: 2022. febr. 10.)

³⁸³ Tagok: Camillo Castiglioni, Fónagy Aladár, dr. báró Madarassy-Beck Gyula, Adler Róbert, Neumann Gábor, dr. Éber Antal, dr. Goldfinger Oszkár, Paul Goldstein.

felhasználásánál kiemelten kezelte a részvényeseknek járó osztalékot (17 korona részvényenként). Ugyanígy járt el a tartalékalapra fordítandó összeg (1,1 millió korona), a maguk jutaléka (2,3 millió korona) illetve az alkalmazottak nyugdíjalapjának javadalmazása (2,5 millió korona) kapcsán is.

1922-ben a bankba vetett bizalom töretlennek bizonyult, mivel a folyószámlákon és betéti könyvekben elhelyezett összegek az előző esztendei 1.127.108.007,42 koronáról 2.272.066.709,40 koronára emelkedtek. A hitelezők számláján pedig majd háromszoros nagyságú összeget mutatott a mérleg, ugyanis az előző évi mérlegben 644.222.520,72 koronát, míg az aktuális üzleti évben 1.947.214.424,18 koronát mutatott. A bank által kezelt idegen tőkék összege 4.200.000.000 koronára rúgott az 1921. évi mérlegben kimutatott 1.800.000.000 koronával szemben. A váltótárca állomány is emelkedést mutatott az előző évi 338.991.098,40 koronával szemben 776.439.807,50 koronára emelkedett. A hiteligények növekedése is bizalmat mutatott, amely hitelek 919.015.248,09 koronáról 2.237.594.054,98 koronára ugrottak. A bank 1922-ben 94.8 millió korona tiszta nyereséget könyvelt el (1921-ben ez 43.6 millió korona volt). Ennek felhasználásáról, mint minden évben, az igazgatóság döntött, melynek alapján a bank részvényenként 35 korona osztalékot fizetett (1921-ben 17 koronát). A tartalékalapra 3,65 millió koronát, az igazgatóság jutalékára 7,3 millió koronát fordítottak. A nyugdíjalap javadalmazására 5 millió koronát használtak fel.

Az 1923. évi mérleg adatai számszerűleg sokszorososan felette álltak az 1922. éviéeknek. Az eltérésekben egyrészt szerepet játszott a korona értékének eltolódása, másrészt azonban kifejezésre jutott az a fokozott tevékenység, amelyet egyes üzletágakban a bank kifejtett. A takarékkönyvekre és folyószámlákra elhelyezett betétek 2.272.066.709,40 koronáról 16.618.810.598,68 koronára, a hitelezők tétele pedig 1.947.214.424,18 koronáról 17.607.463.064,41 koronára emelkedett úgy, hogy az intézet által kezelt idegen tőkék összege az 1922. évi 4.219.281.133,58 koronával szemben 34.226.273.663,09 koronát tettek ki. Az intézet sikeres működésének megfelelően a nyereség-veszteségszámla, igen kielégítő eredményeket mutatott. A tiszta kamatjövedelem az 1922 évi 149.731.598,08 koronával szemben 2.435.215.934,82 koronát, a különféle jutalékok 68.642.300,40 koronával szemben 1.103.140.035,25 koronát, az értékpapírokon, külföldi értékeken előállított nyereségek és egyéb jövedelmek pedig 91.646.486,17 koronával szemben 2.680.800.917,11 koronát tettek ki. Ezekkel a jelentős eredményekkel szemben azonban igen erős mértékben emelkedtek az intézet terhei is, amelyek közül a tisztviselők illetményei 118.865.559 korona 81 fillérről

1.983.634.346,18 koronára, a költségek és adók pedig 90.056.565,47 koronáról 1.194.989.422,30 koronára emelkedtek. A mérleg szerinti tiszta nyereség 3.025.468.573,95 koronát tett ki. Az igazgatóság döntése folytán részvényenként 600 koronát fizetett a bank. A tartalékalapra 149.1 millió koronát és a nyugdíjalapra 190 millió koronát fordítottak. 1924. évben a tiszta nyereség 8.004.037.530,27 korona volt. Részvényenként 1000 korona osztalékot fizettek.

Az Elek Sándor Alap és a bank karitív tevékenysége

A Magyar–Olasz Bank történetében meghatározó szerep jutott dr. Elek Sándornak,³⁸⁴ aki mint a Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság ügyvezető igazgatójaként fejtett ki a bank életében rendkívüli tevékenységet. Már a bank alapításának első évében, 1920. július 10-én egyesített igazgatósági ülésen sor került az alap létrehozására. A Magyar Agrár- és Járadékbank³⁸⁵ és a Magyar–Olasz Bank Rt³⁸⁶ vezetése elhatározta, hogy létrehoznak az elhunyt tiszteletére egy dr. Elek Sándor Alapot.³⁸⁷ Dr. Elek Sándor felejthetetlen érdemeket szerzett a három intézet ügymenetének egységesítésében. A nevével létrehozott alappal kívánták emlékét megőrizni úgy, hogy az intézet segélyre szoruló alkalmazottainak kisegítését tűzték ki célul, melynek kapcsán a fentebb említett nyereség vonatkozásában felosztási javaslatra tettek előterjesztést.

A bank a pénzügyi szolgáltatásokon és befektetéseken túl karitatív célokra is szánt összegeket. Minden évben igyekezett támogatni különféle egyesületeket, társulatokat, jogi személyeket. 1921-ben többek között a budapesti rendőrség hangversenyét 1000, a hadifoglyok hangversenyét 2000, a Budapesti Körletparancsnokságot 1000, a gyermeknyaraltatási hozzájárulást 1000 és végül a Rózsafüzér Jótékony Egyletet 2000 koronával támogatta.³⁸⁸

³⁸⁴ Haláláról a Nemzeti Újság 1920. július 10-i számának 3. oldalán olvashatunk: https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1920_07/?query=Dr.%20Elek%20S%C3%A1ndor%201918&pg=36&layout=s (letöltés: 2022. febr. 08.)

³⁸⁵ Jelen voltak: Barta Ödön, Enyedy Béni, dr. Éber Antal, báró Kürthy Lajos, Lányi Mór és dr. Matlekovits Sándor.

³⁸⁶ Jelen voltak: dr. Éber Antal, dr. Hilb Jenő, báró Kürthy Lajos, dr. Matlekovits Sándor, Stein Ármin.

³⁸⁷ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1920.

³⁸⁸ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1921. szeptember 28.

*A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság és a Magyar Agrár- és Járadékbank Alkalmazottainak Nyugdíjintézete*³⁸⁹

1922. április 19-i igazgatósági ülésen előkerült a nyugdíjügy kérdése, amelyről azért kellett tárgyalni, mert az intézet alkalmazottainak eddig az időpontig nem volt nyugdíjintézete. A Magyar–Olasz Bank Rt-be beolvadt Magyar Fakereskedők Hitelintézete Rt. és a Magyar Országos Bank Rt. intézeteken belül már korábban működött egy-egy nyugdíjintézet, amelynek vagyonát immáron az egyesülést követően a Magyar–Olasz Bank Rt. kezelte. A Magyar Agrár- és Járadékbank alkalmazottainak is volt már nyugdíjintézete. Itt volt az ideje annak, hogy mindezeket egy egységes keretben, egységesen kezeljék. Az a döntés született, hogy a Magyar Agrár- és Járadékbank meglevő nyugdíjintézete megfelelő alapszabály módosítás után felveszi Magyar–Olasz Bank Rt. nyugdíjjogosult alkalmazottait tagjai közé, illetve egyúttal átveszi a Magyar Fakereskedők Hitelintézete és a Magyar Országos Bank nyugdíjintézeteinek a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságnál kezelt vagyonát. Az így egységesült új intézet neve: „A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság és a Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság Alkalmazottainak Nyugdíjintézete” lett. Ehhez azonban még szükséges volt a Pénzügyminisztérium és a Belügyminisztérium hozzájárulása is, amelyekkel a bank folyamatosan egyeztetett.³⁹⁰

1922. május 15-én került sor a II. rendes közgyűlésre,³⁹¹ amelyen Camillo Castiglioni elnökölt.³⁹² A közgyűlésen 72 részvényes volt jelen személyesen vagy képviselő útján. A felügyelőbizottság tiszteletdíját 150.000 koronában állapította meg a közgyűlés, melynek felosztásáról saját maguk döntöttek.

V. 7. Változások a bank vezetésében (1920–1924 között)

Az első üzleti évben Deutsch Frigyes, dr. Hilb Jenő, dr. Goldfinger Oszkár és Fónagy Aladár egyébirányú elfoglaltságukra való tekintettel lemondtak a banknál viselt igazgatósági

³⁸⁹ A nyugdíjrendszerről és általában a kor szociálpolitikájáról bővebben: Tomka Béla: Szociálpolitika, Fejlődés, formák, összehasonlítások, Budapest, Osiris, 2015., illetve Tomka Béla: A Jóléti állam, Európában és Magyarországon, Budapest, Corvina, 2008.

³⁹⁰ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1922. A nyugdíjintézet szabályzatát az igazgatósági ülés jegyzőkönyve után csatolták.

³⁹¹ A közgyűlésen megjelent vagy képviselt nagyobb részvényesek (név/részvények száma): Allgemeine Depositenbank/99.745, Ferdinánd Barabás/10.000, Camillo Castiglioni/344.036, Fuchs Leó/100.000, Magyar Agrár- és Járadékbank/16.801, Ludovico Mazotti Biancinelli/47.666, Szász Ernő/20.000.

MNL OL Z 75 2. csomó 1. tétel 2. rendes közgyűlés 1922. május 15.

³⁹² Mivel azonban Castiglioni nem tudott magyarul dr. Nagy Ferenc volt segítségére a tolmácsolásban, és levezető elnökként is ő működött közre.

tagságukról.³⁹³ A banki alkalmazottak összlétszáma (igazgatók, tisztviselők, altisztek, segédek) az első üzleti évben: 1032 fő volt.³⁹⁴

A második üzleti évben elhunyt az igazgatóság egyik tagja fajkúrti és koltai Kürthy Lajos báró, egy másik tag pedig Gross Béla, más irányú elfoglaltságára való tekintettel a banknál viselt igazgatósági tagságáról lemondott.³⁹⁵

A harmadik üzleti évben, 1922-ben elhunyt a felügyelőbizottság tagja dr. Feleki Béla,³⁹⁶ Goldstein Pál, az Allgemeine Depositenbank alelnöke, igazgatósági tag az intézetnél viselt igazgatósági tagságáról és gróf Parravicini Károly a felügyelőbizottsági tagságáról mondott le.³⁹⁷

A negyedik üzleti évben Szterényi József báró az intézetnél viselt tisztségéről lemondott.³⁹⁸ Szterényi báró a Lloyd Bank elnöki állását foglalta el, a két tisztség nem volt összeférhető, ez volt az oka a lemondásának.³⁹⁹ A felügyelőbizottságban való tagságáról gróf Carlo Parravicini is lemondott, helyébe Enrico Righit, a Banca Commerciale Italiana igazgatóját javasolták.⁴⁰⁰

Az ötödik üzleti évben Camillo Castiglioni az intézménynél bírt részvényérdekeltségeinek eladásával lemondott igazgatósági tagságáról és elnöki tiszteréről. Castiglionival együtt Neumann Gábor is távozott az igazgatóságból. Ő az intézetbe fuzionált Magyar Országos Banknak vezérigazgatója volt, majd a bank alapítása óta annak igazgatósági és végrehajtóbizottsági tagja is. Kettejük távozásával dr. Arturo Castiglioni és Hartenstein Jenő is lemondott igazgatósági tagságáról.⁴⁰¹

V. 8. Értékelés

Összegzésképpen elmondható, hogy a Castiglioni által alapított Magyar–Olasz Banknak a magyar gazdasági életben jelentős szerep jutott, de nem szabad elfeledkezni a nemzetközi vonatkozásokról sem, többek között arról, hogy Castiglioni nélkül ma a BMW márka nem

³⁹³ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1920.

³⁹⁴ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1920. szeptember 29.

³⁹⁵ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1921.

³⁹⁶ Dr. Feleki Béla a Fővárosi Közgyűlés tagja.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/BPSZKJ_1907/?query=Feleki%20B%C3%A9la&pg=164&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

³⁹⁷ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1922.

³⁹⁸ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1923.

³⁹⁹ MNL OL Z 76 24. csomó 12. tétel Volt igazgatósági tagokra vonatkozó iratok Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1945, 1923. október 11.

⁴⁰⁰ MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924, 1923. december 4.

⁴⁰¹ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1925.

létezne. Az irányításával létrehozott bank által tulajdonolt, a gazdaság különféle ágazatait magába foglaló gyárak és vállalatok jelentős szerepet töltek be a Horthy-korszak gazdaságtörténetében. Azok a gyárak, amelyeket a következőkben említek, a XX. század magyar gazdaságtörténetében megkerülhetetlenek. Az egyik a Magyar Lőporgyári Részvénytársaság,⁴⁰² amelyet 1921-ben alapítottak eredetileg hadiipari alapprofillal, lőpor és robbanóanyag gyártására. A gyár a megalakulása óta folyamatosan működik, ma Nitrokémia Zrt. néven.⁴⁰³ Egy másik kiemelkedő példa a Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyári Részvénytársaság, amely három korábbi magyarországi cég egyesüléséből alakult. Fő profilja volt a vasöntés, vízturbinák, továbbá mezőgazdasági gépek, gőzgépek, belsőégésű motorok gyártása, illetve vasúti- és villamoskocsik gyártása is szerepelt a vállalat profiljában. A cég jogutódja a Ganz és Társa Danubius Rt.⁴⁰⁴ De megemlíthetjük a Neuschlosz–Lichtig Repülőgépgyár és Faipari Részvénytársaságot is,⁴⁰⁵ amely kreatív termékeivel ismert volt a két világháború közti Magyarországon. De nem feledkezhetünk el a Beremendi Portlandcement- és Mészművek Rt-ről⁴⁰⁶ sem, amelynek története több mint 100 esztendőre nyúlik vissza. A Horthy-korszak gazdasági életében építőipari alapanyaggyártás tekintetében egy nagyon jelentős üzemről van szó, ma Duna–Dráva Cement néven üzemel a cég.⁴⁰⁷

Camillo Castiglioni volt a bank első elnöke, 4 esztendőnyi munkája alatt a Magyar–Olasz Bank Rt. határozott fejlődésnek indult mindazon nehézségek közepette, amely a trianoni Magyarország gazdasági környezetét és az ország kiszolgáltatott pénzügyi helyzetét jellemezte. A bank alapításánál részt vevő elődbankok faipari részesedései is meghatározóak voltak az intézet befektetései között. Castiglioni folyamatosan konzorciumokat hozott létre – akár csak ideiglenesen is – azzal, hogy az iparba, ipari üzemekbe, gyárakba, vállalatokba befektessen. A korszak kiváló pénzügyi szakembere, dr. Éber Antal segítette munkáját a bank

⁴⁰² Magyar Lőporgyári Üzemi Rt. (1921) IX. Kálvin-tér 7. Üzletköre: katonai és vadászlőpor, agyaggalambok gyártása. Alaptőke: 100.000,000K. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet, szerkesztette: Kormos Gyula, 1922–1923 (Budapest, 1924) 887.

⁴⁰³ Nitrokémia Zrt. <https://www.nitrokemia.hu/index.php/rolunk> (letöltés: 2022. nov. 11.)

⁴⁰⁴ Ganz Holding. <https://www.ganz-holding.hu/a-mult/197-toerteneti-attekintes> (letöltés: 2022. nov. 11.)

⁴⁰⁵ Az albertfalvai faipari gyár története.

[file:///C:/Users/Pap%20Istv%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20\(DESKTOP-OKMPQ9K\)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Pap%20Istv%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20(DESKTOP-OKMPQ9K)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53%20(1).pdf) (letöltés: 2022. nov. 11.)

Neuschlosz–Lichtig Repülőgépgyár és Faipari Részvénytársaság. <https://faipar.hu/hirek/par-perc/8190/az-albertfalvai-faipari-gyar-toertenete> (letöltés: 2021. júl. 21.)

⁴⁰⁶ Beremendi Portlandcement és Mészművek Részvénytársaság. (1917) A Magyar agrár- és járadékbank és a Magyar Általános Hitelbank alapítása. Alakult a Schaumburg-Lippe herceg dárdai uradalmához tartozó beremendi cementgyár, kavics- és kőbányák és mészművek átvételére. Alaptőke: 7.000,000 K. Nagy Magyar Compass 49/2. (1922) 298.

⁴⁰⁷ Duna–Dráva Cement. <https://www.duna-drava.hu/hu/beremend-50> (letöltés: 2022. nov. 11.)

vezérigazgatójaként. Az elnök jobbra kifelé, a vezérigazgató befelé kell, hogy irányt mutasson. Nyugodtan mondhatjuk, jó választás volt. Sok vállalati érdekeltség került a bank látókörébe, és pénzügyi mérlege is azt mutatta, hogy erős intézményként szolgálta a hazai hitelezést és számtalan esetben nyújtott megbízható pénzügyi szolgáltatást. A bank alapításában kiemelt szerepet betöltő Banca Commerciale Italiana és az Allgemeine Depositenbank jelentős tőkeerővel álltak az új pénzintézet mögött. Az olasz anyaintézet a korabeli Európa egyik legmeghatározóbb pénzintézete volt, ami reményteli jövőt nyújtott a hazai alapításnak. A Banca Commerciale Italiana és annak vezetője, Giuseppe Toeplitz is ott álltak Castiglioni mögött.⁴⁰⁸ Ezen elnöki ciklus alatt az ország gazdasági helyzete korántsem volt rózsás, miközben a bank folyamatosan terjeszkedett, vidéki fiilálékat hozott létre, tulajdoni részesedéseket szerzett vállalatokban és kimutatásai alapján állandóan növekedett.

VI. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság működése Berzeviczy Albert (1853–1936)⁴⁰⁹ elnöklete alatt (1925–1931)

VI. 1. Az 1924–1931-es évek történelmi és gazdaságtörténeti eseményei

Az 1924. esztendő fordulópontot jelentett Magyarország gazdaságtörténetében. A korona gyengélkedése tovább folytatódott, az év első hónapjaiban a bankjegy-infláció által okozott kóros tünetek egyre veszélyesebben jelentkeztek, a bankjegyforgalom folyton-folyvást emelkedett, amely a tőzsdei árfolyamok és a külföldi fizetőeszközök értékének rohamos emelkedését vonta maga után és a koronától való félelem a spekulációnak egyre veszélyesebb elharapódzásához vezetett. Ezek a betegségi tünetek, amelyek már-már gazdasági élet összeomlásával fenyegettek, a kormányt arra indították, hogy egyre nagyobb eréllyel és nyomatékkel sürgesse a Nemzetek Szövetségénél a magyar pénzügyek szanálásának az osztrák példa szerint való végrehajtását. Ideiglenes intézkedéseként a kormány életbe léptette a valorizált koronának, az ún. takarékkoronának az intézményét. Ennek kapcsán súlyos kényszerkölcsönt vetett ki a lakosságra, egyben pedig az átmeneti idő bajainak orvoslásaként valutakölcsönt igényelt a hazai pénzintézetektől és nagyobb iparvállalatoktól, amelyet azok siettek is a kormány rendelkezésére bocsátani. Mindezek az átmeneti intézkedések a

⁴⁰⁸ A Banca Commerciale Italianáról (BCI) készült két bemutató anyagot – amely rámutat az anyavállalat nagyságára és benne a Magyar–Olasz Bank Rt. helyére –, a disszertáció végén a XVI. 20-21. számú mellékletben helyeztem el.

⁴⁰⁹ Életrajza a disszertáció mellékletében található.

legnagyobb veszélyeken átsegítették addig a gazdaságot, amíg végül felállott az oly régóta áhított Magyar Nemzeti Bank.⁴¹⁰

Az állami beavatkozás a háború után is megmaradt, ennek egyik fő eleme a külgazdaság hatásai ellen védekező gazdaságpolitika. A kiviteli és behozatali tilalom érvényben maradt, ezzel fenntartva a háború alatti korlátozásokat. A korlátozások Jugoszláviában és Csehszlovákiában 1923-ig, Romániában és Magyarországon 1924-ig voltak jelen.⁴¹¹

Az albizottság által tárgyalt szanalási jegyzőkönyvek, amelyek 1924. március 14. után emelkedtek jogerőre, kétrétű problémát tártak fel Magyarország tekintetében. Azt állapították meg, hogy az ország helyzete csak akkor orvosolható, ha mind költségvetési és pénzügyi, mind a kereskedelmi mérleg tekintetében javulást tud felmutatni. Kiemelten fontos volt, hogy a termelés és a fogyasztás egyensúlyba kerüljön. A megítélendő 250 milliós kölcsön biztosítékaul szolgáló jövedelmeket (vám, dohány, só, cukor) a főbiztos lefoglalta a kölcsön törlesztésére. A felesleget a magyar kormány rendelkezésére bocsátotta. A jegyzőkönyvben az is szerepelt, hogy az ország minden más bevételét a vasutakból származókat leszámítva tehermentesíteni kellett, hogy szükség esetén azok is lefoglalhatók legyenek.⁴¹²

Az I. világháború gazdaságilag rendkívül megterhelte Magyarországot, a háborús időszak az ország két és félévnyi békejövedelmét emésztette fel. Az állam kénytelen volt jelentősen beavatkozni a gazdasági életbe, az állami ellenőrzés elkerülhetetlen volt. A közvetlen háborús kiadásokat a hadikölcsönök kibocsátásával próbálták finanszírozni, de ennek komoly pénzromlás lett a következménye.⁴¹³ „Magyarország a jóvátételi bizottsággal egyetértésben a Népszövetség támogatását kérte, majd 1924. február 21-én megkapta az elsőbbséget 250 millió aranykorona szanalási kölcsönre. Ezzel párhuzamosan az 1924. március 14-én létrejött megállapodás alapján Magyarországnak 1924 elejétől 1943 végéig terjedő 20 évben összesen 200 millió aranykoronát köteles jóvátételként fizetni.”⁴¹⁴ Miután Ausztriát a Népszövetség talpra állította, a figyelem középpontjába Magyarország került. Az 1924. március 14-i genfi jegyzőkönyvvel kezdetét vehette Magyarország szanalása. Ennek értelmében a jóvátételi bizottság a jóvátételi zálogjogot felfüggesztette, amely elengedhetetlen volt a 250 millió

⁴¹⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1924.

⁴¹¹ Berend T. Iván: Európa gazdasága a XX. században, MTA Történettudományi Intézet, Budapest 2008. 64.

⁴¹² Sz. Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 111–114.

⁴¹³ Szávai, F. (2010). Vitás és vitatott gazdasági kérdések az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után. *Közép-Európai Közlemények*, 3 (1), 63.

⁴¹⁴ Szávai, F. (2010). Vitás és vitatott gazdasági kérdések az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után. *Közép-Európai Közlemények*, 3 (1), 66.

aranykoronás helyreállítási kölcsön kibocsátásához. Ez képezte az alapját az államháztartási egyensúly megteremtésének és a fizetőeszköz stabilizációjának.⁴¹⁵ Erről a 250 millió aranykorona szanálási kölcsönről az igazgatóság évi jelentésében is olvashatunk: „...amíg a Nemzetek Szövetsége végre a reparációs zálogok felszabadítása által lehetővé tette az ezen zálogokkal biztosított 250 millió aranykorona külföldi kölcsön kontrahálását...”⁴¹⁶

1924 májusában létrejött a Magyar Nemzeti Bank, működése az Állami Jegyintézet⁴¹⁷ megszűnését követően 1924. június 24-én indult meg.⁴¹⁸ Első elnökének, Popovics Sándornak⁴¹⁹ kiváló kapcsolata volt Montagu Normann-nal,⁴²⁰ a Bank of England⁴²¹ elnökével. Barátságuk még Popovics Osztrák–Magyar Bank elnöki állásának idejéből eredeztethető. Mivel a magyar korona stabilizálásához az angol fontot vették alapul, Normann és Popovics megállapodtak, hogy az MNB 4 millió angol font kölcsönt vesz fel annak érdekében, hogy a jegybank idegen fizetési eszközkészlete gyarapodjon. Nem kis összegről volt szó, 1 angol font 346.000 koronát ért abban az időben. A Nemzeti Bank nemcsak a valutakészletet bővítette, hanem tudatosan és bölcs előrelátással az előírt minimum 20%-os ércfedezetét az év végéig 54,4%-ra emelte.⁴²² Ez a tény megemlíti a bank éves igazgatósági jelentése is: „...ez idő szerint az alapszabályokban megkívánt 20% ércfedezettel szemben a Magyar Nemzeti Bank forgalomban lévő bankjegyei 54-55%-kal vannak ércben és devizában

⁴¹⁵ Alföldi A.: A Budapesti Pénzügyintézetek i.m. 143–144.

⁴¹⁶ MML OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1924.

⁴¹⁷ Az 1921. évi XIV. törvénycikkkel megalapították a Pénzügyminisztérium felügyelete alatt álló Magyar Királyi Állami Jegyintézetet. „Az 1921. évi XIV. törvénycikk a pénzforgalom ideiglenes szabályozásáról preambulumban kifejtette, hogy rendelkezései addig szólnak, amíg a magyar nemzeti jegybank felállításra kerül, fennállása és az általa végzett működés átmeneti.” A Jegyintézet 1921. augusztus 1-jén kezdte meg működését az Osztrák–Magyar Bank budapesti főintézetének épületében és annak alkalmazottaival, fiókhálózatával. A jegybank néhány feladatát átvette, mégsem tekinthető banknak, két sorozatban, 1920-ban és 1923-ban adott ki államjegyeket. A kibocsátónak nem kellett előírt bankjegyfedezetet biztosítania, hanem a kormányzat igényeihez igazíthatta a kibocsátás mennyiségét. A szanálási törvénycsomag részeként 1924. április 26-án lépett életbe a Magyar Nemzeti Bank létesítéséről és szabadalmáról szóló törvény. A Magyar Nemzeti Bank 1924. május 24-én tartotta alakuló közgyűlését a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, a bank első elnöke Popovics Sándor lett. Sipos Ágnes: Az önálló magyar jegybank születése, mint a 20-as évek gazdasági stabilizációjának kulcsfontosságú eleme. In: Periodica Eoconomia, III. évf., 2010. november (110-121) 115., 118. http://gti.ektf.hu/anyagok/po/2010/2/PO20102szam_SiposA.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

⁴¹⁸ Szávai, F. (2010). Vitás és vitatott gazdasági kérdések az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után. Közép-Európai Közlemények, 3 (1), 67.

⁴¹⁹ Dr. Popovics Sándor (1862–1935) pénzügyminiszter, felsőházi tag, belső titkos tanácsos, a Magyar Nemzeti Bank első elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Fabro Henrik - Ujlaki József, szerk.: Sturm-féle országgyűlési almanach 1906–1911. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól Budapest, 1906. 203–204. https://web.archive.org/web/20150624165023/http://www.ogyk.hu/regi_honlap/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11b/203.htm (letöltés: 2021. júl. 26.)

⁴²⁰ Montagu Normann (1871–1950) angol bankár a Bank of England elnöke 1920 és 1944 között.

⁴²¹ 1694-ben alapított angol bank, az Egyesült Királyság Központi bankja.

⁴²² Alföldi Antal: A Budapesti Pénzügyintézetek története napjainkig, TÉBE Kiadóvállalata, Budapest, 1928. 144.

fedezve.”⁴²³ „A főbiztos előbbi jelentéseiben olvasható az is, mint hozta piacra a közönség külföldi valutakészletét a stabilizálási év első felében, amelyet a bank bármilyen összegben megvett és valóban meg is vehetett azért, mert annak helyét a forgalomban saját jegyeivel pótolta. E készletét más oldalról és főleg devizával kiegészítve, elérhette azt, hogy 1924. május havában 7145 milliárd korona jegyforgalommal annak értéke 52.9 százalék erejéig volt biztosítva, arany, deviza és valutakészletével, amelynek összege 3779 milliárd korona volt.”⁴²⁴

1924 júniusára a Nemzeti Bank az infláció leküzdésére vonatkozó törekvéseit siker koronázta. Mint fentebb láthattuk, a korona árfolyamát az angol fonthoz kötötték (346.000 korona = 1 font, 1 aranykorona = 17.000 papírkorona), ami alapján megállapították a korona stabilizációs árfolyamát. A folyamatot pozitívan befolyásolta, hogy ekkor indult meg, bár nem a legkedvezőbb feltételekkel ugyan, a népszövetségi kölcsön folyósítása.⁴²⁵

1925-ben az államháztartás egyensúlya fenntartható volt, sőt az állami bevételek meghaladták a kiadásokat - jegyzi meg az igazgatóság a beszámolójában. A kormány a Nemzetek Szövetségének jóváhagyásával a feleslegeket hasznos beruházások céljaira kívánta fordítani. A Magyar Nemzeti Bank a valuta stabilizációjában betöltött szerepét jól teljesítette, a pénzügyi állandóságba vetett bizalom mind belföldön, mind pedig külföldön helyreállt. Ehhez járult hozzá a magyar törvényhozás azzal, hogy az 1925. évi XXXV. törvénycikkkel⁴²⁶ új magyar valutát, a pengőértéket léptette életbe. Ezt követően a pénzügyminiszter 7000/1925. számú P.M. rendelete alapján a mérlegvalódiság helyreállítása érdekében az új pengőértékben kiállított mérlegek közzétételét rendelte el, amely a bank életében is változást jelentett.⁴²⁷ Többek között e témában *Európai aranyvaluták között jó helyen lesz a magyar pengő* címmel írt cikket az Ujság című lap, 1925. október 28-án.⁴²⁸ A valuta csak 1927. január elsején kerül majd bevezetésre, addig viszont már a hozzáalakulás megkezdődött.

⁴²³ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1924.

⁴²⁴ Jankovich Béla: A papírpénz inflációja és értéke az utolsó évtized tapasztalatai nyomán, in: Közgazdasági Szemle, szerkesztette: Heller Farkas, XLIX évfolyam – 68. kötet, Pallas, Budapest 1925. 105. http://real-j.mtak.hu/5812/1/KozgazdasagiSzemle_1925.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

⁴²⁵ Berend T. Iván – Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1944, Budapest, Kossuth, 1975., 216–217.

⁴²⁶ Az 1925. évi XXXV. törvénycikk a pengőérték megállapításáról és az ezzel összefüggő rendelkezésekről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92500035.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39> (letöltés: 2021. júl. 26.)

⁴²⁷ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1926. április 14.

⁴²⁸ Lapunk már ma reggel részletesen ismertette az új pénzjavaslatot. Adataink egytől-egyig megfelelnek a tényeknek. Egy aranykorona 1.7554 pengőnek fog számítani. A fennálló jogszabályokba foglalt és a korona-értékre vonatkozó intézkedéseket 1927. január első napjától kezdve pengőértékben megállapítottaknak kell tekinteni. Az olyan pénztartozást, amely az 1923. évi február 10-ike után keletkezett, és amelyet valamely, belföldi aranyérmében valósággal kell teljesíteni, az adós választás szerint a pengőérték arany-érméiben is

A mezőgazdasági termelésről azt írták, hogy az kedvező képet mutatott 1925-ben. Ez annak volt betudható, hogy az ország kereskedelmi mérlege, amely 1924-ben még 127,8 millió, addig 1925-ben már csak 40,8 millió aranykorona passzivitást mutatott. A pénz értékállóságába vetett bizalom lényegesen növelte a magyarországi pénzintézeteknél kezelt hazai tőkéket. A közgazdasági élet rendelkezésére álltak külföldi és rövid lejáratú hitelek úgy, hogy mindeközben az amúgy már abnormálisan magas kamatláb tovább csökkent. Ezt a kamatlábirányzatot erősítette a Magyar Nemzeti Bank, amikor az 1924. év végén még 12 ½%-ban megállapított váltóleszámitolási kamatlábat 1925. március 27-től 11%-ra, május 28-tól 9%-ra, majd 1925. október 22-től 7%-ra csökkentette. A magángazdaságokat sújtotta leginkább sok olyan tényező, melyek együttes hatásukban tartották depresszióban ezt a szektort. Az okok a következők voltak: a súlyos közterhek, adók, illetékek, vámok, vasúti szállítási díjak stb., amelyeket az állam pénzügyeinek szanálása hozott magával, súlyos terhet jelentett a gazdaság összes résztvevőjének. A kormányzat kellő mérlegelés után igyekezett ezeken a terheken csökkenteni, mégis még mindig magasak voltak a terhek a mezőgazdasági termelés minden egyes ágára, így a gazdasági élet normál menete nem tudott megindulni. Mindehhez még hozzájárult az a szomorú leépítés, amely a trianoni békeszerződés mellőzhetetlen következménye volt. Növekedésnek indult a fizetésképtelenek száma és a munkanélküliség is magas mutatókkal bírt, továbbá a gazdasági helyzet az értéktőzsdén is jelentkezett azzal az érdektelenséggel és árfolyamok lemorzsolódásával, amely az 1925-ös esztendőt jellemezte.⁴²⁹

A magyarországi közterhek súlyáról olvashatunk az 1925. január 1-én megjelent Magyar Kávésipar című újság kezdő hasábjain: *„Akkor, amikor a hatósági rendszabályok megszüntével mód és alkalom nyílnék szabadabb mozgásra, a leromlott üzletek újjáalakítására, előttünk áll a gazdasági pangás sötét fellege, melynek mélységét, idejét nem ismerjük és hatásait ki sem számíthatjuk. Amikor az egész gazdasági társadalom súlyos*

teljesítheti. A magyar pengőnek a külföldi jelentősebb aranyérmékhez való viszonya a következő lesz: Egy pengő annyi, mint 0.03594 aranyfont, vagy 0.1749 aranydollár, vagy 0.43512 arany holland forint, vagy 0.90644 aranyfrank, vagy 0.65263 arany skandináv korona, vagy 0.73422 arany birodalmi márka, vagy 1.24295 arany osztrák schilling, vagy 0.362576 aranyforint, vagy 0.88316 aranykorona. Fordítva pedig egy font 27.8251 pengővel, egy dollár 5.7175 pengővel, egy arany holland forint 2.29824 pengővel, egy arany frank 1.10322 pengővel, egy arany skandináv korona 1.53227 pengővel, egy arany birodalmi márka 1.361996 pengővel, egy osztrák schilling 0.804339 pengővel, egy arany forint 2.75805 pengővel, végül egy aranykorona egyenlő 1.15854 pengővel. Politikai körökben úgy alakult a helyzet, hogy biztosra veszik a 12.500-as osztószám megszavazását. in: Újság, 1925. október (1. évfolyam 97–93. szám) 90. szám https://adt.arcanum.com/hu/view/Ujsag_1925_10/?query=magyar%C5%91%20peng%C5%91%201925&pg=503&layout=3 (letöltés: 2021. júl. 26.)

⁴²⁹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1925.

operáción esik keresztül, mi is, mint annak egyik tényezője, megérezik az operáló kés okozta fájdalmat. Mi is véreziünk és áldozunk. A nap-nap mellett fokozódó közterhek súlya mindjobban nehezedik reánk, már-már szinte odajutunk, hogy a közpénztárak nem társaink, de a mi uraink, amelyek megengedik, hogy vállalatunkat az ő javukra vezethessük. A bizonytalan jövő tévovázásra, stagnálásra késztet mindnyájunkat, megbénult a forgalom, a fogyasztás, a vállalkozási kedv. És csüggednünk mégsem szabad! Remélnünk kell jobb idöket, jobb viszonyokat. Bízunk kell a magyar gazdaság, a mi iparunk regeneráló erejében, hogy a nagy válságot megúszva, új életre, új munkára kel és erős, nagy munkával magához tér abból a nagy betegségből, amelybe önhibáján kívül esett.”⁴³⁰

1926-ban folytatódott az állami pénzügyek konszolidációja. Az államháztartás egyensúlya stabilnak volt mondható. A Magyar Nemzeti Bank vezetése igyekezett teljes mértékben biztosítani a magyar valuta stabilitását. Ezáltal mind belföldön, mind külföldön erősödött a bizalom a magyar valuta iránt, továbbá a nemzeti bank folytatta az országos kamatlábcsökkentésre vonatkozó gyakorlatát, aminek következtében a hivatalos váltóleszámítolási kamatlábat a jegybank főtanácsa 1926. augusztus 25-én 6%-ra csökkentette. Először olvashattunk az igazgatóság jelentésben olyan pozitív mondatot, mint amit most idézünk: *”...jogos alapja van annak a reményünknek, hogy a háborús összeomlás és az infláció hatásaként mutatkozott gazdasági válság legrosszabb részén túl vagyunk és gazdasági életünk a lassú, de biztos javulás talajára lépett. (kiemelés tőlem -PI)”*.⁴³¹ A bank vezetése is látta, érzékelte és írásban ki is fejtette mindannak az erőfeszítésnek az eredményét, amit a Bethlen-kormány ez ügyben tett, és amely időszak már inkább a gazdaság megerősítéséről szólt, sem mint a lyukak befoltozásáról. Igaz, hogy a stabilizálódott pénzügyeinknek nem tett jót a frankhamisítási botrány.⁴³²

A postatakarékpénztárnál és a 13 legnagyobb budapesti banknál⁴³³ kezelt betétek összege 1925 végétől 1926 végéig 449,9 millió aranykoronáról 633,7 millió emelkedett.

⁴³⁰ Magyar Kávésipar 28. szám 1925. január 1., Szerkesztő és laptulajdonos: Barta Manó, Ködös új esztendő címmel. https://www.epa.hu/03800/03804/00109/pdf/EPA03804_magyar_kavesipar_1925_01.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

⁴³¹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1926.

⁴³² Frankhamisítási ügyről: https://ng.24.hu/kultura/2007/12/14/a_frankhamisitasi_botrany/ (letöltés: 2021. júl. 27.)

⁴³³ Többek között a Kereskedelmi Bank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár, a Magyar Jelzáloghitelbank, a Magyar Földhitelintézet, a Hitelbank és a Leszámítoló Bank, az Angol–Magyar Bank, a Magyar–Olasz Bank és a MOKTAR sorolható ezek közé a legerősebb bankok közé. A Magyar–Olasz Bank Rt. a mérlegfőösszege alapján a korszak 5. és/vagy 6. legnagyobb bankja volt, mint ma a Raiffeisen Bank. (saját megjegyzés - PI)

A fenti állításokat erősíti meg Tomka Béla is: „Korszakunkban a bankfejlődést a közepes nagyságú intézetek erősödése jellemezte. 1927-re a világháború előtti időszakhoz képest a legnagyobb intézetek tőkeereje az összes pénzintézetéhez viszonyítva nőtt, ugyanakkor a közepes nagyságúakéhoz képest nem. 1913-ban a Kereskedelmi Bank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár, a Magyar Jelzáloghitelbank, a Magyar Földhitelintézet, a Hitelbank és a Leszámloló Bank volt a hat legjelentősebb fővárosi - s egyben hazai — hitelintézet. 1927-ben a Hitelbank, a Kereskedelmi Bank, a Hazai Takarékpénztár, az Angol–Magyar Bank, a Magyar–Olasz Bank és a MOKTAR sorolható ezek közé. A felsorolt 6 vezető intézet a 13 legnagyobb hazai pénzintézet és a Postatakarékpénztár mérlegfőösszegének 1913-ban 62,6%-át, 1927-ben 61,5%-át birtokolta.”⁴³⁴ A csőd és kényszerfelszámolások száma az év elején még 359 volt, a végére mindösszesen 96. A hivatalosan kimutatható munkanélküliek száma 30.000-ről 22.000-re csökkent. A magyar királyi államvasutak által szállított áruk mennyisége az 1925. évvel szemben mintegy 20%-kal emelkedett. De ugyanez volt elmondható a postatakarékpénztár csekk és clearing-forgalmáról, illetve a Magyar Nemzeti Bank giro-forgalmáról is. Kétségtelenül megállapítható, hogy a gazdasági fellendülés megindult Magyarországon. Az 1926. április 14-ei igazgatósági ülés kiemelt jelentőségű volt abban a tekintetben, hogy az ülésen személyesen vett részt Giuseppe Toeplitz alelnök, aki beszédében kifejtette, hogy ismerve az ország helyzetét, bízik a magyarság ellenálló erejében, amellyel le fogja küzdeni az elé gördülő akadályokat, másrésről pedig a Magyar–Olasz Banknak vezetésében maximális bizalma van. Kifejtette, hogy a hosszú háború és a békeszerződés feltételei még a győztes államokban is súlyos gazdasági problémákat teremtettek és különösen a valutavédelem okozott nagy gondot. Törekedni kell az olasz–magyar kapcsolatok még jobb megerősítésére – tette hozzá.⁴³⁵ 1926. december 18-án rendkívüli közgyűlésen⁴³⁶ került sor a Magyar Agrár- és Járadékbankkal való egyesülésre, amely 30 millió korona alaptőke-emeléssel is együtt járt, így 1.050.000.000 koronáról 200 korona névértékű részvény kibocsátásával 1.080.000.000 koronára emelkedett az alaptőke. Ezzel együtt az Alapszabályok vonatkozó passzusa is módosítást nyert.

Az 1927-es esztendő különleges évnak számított a magyar–olasz kapcsolatok terén. Hosszas diplomáciai előkészítést követően 1927. április 5-én került sor az olasz–magyar barátsági szerződés aláírására. Ezt a rendkívüli eseményt előzte meg, és lényegében elő is készítette a

⁴³⁴ Tomka B.: A magyarországi pénzintézetek i.m. 87.

⁴³⁵ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1926.

⁴³⁶ 30 részvényes volt jelen.

kulturális kapcsolatok kiszélesítése. Ugyanezen év március 16-án a Római Egyetem díszdoktorává avatta az egyébként Olaszországban is elismert Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi minisztert.⁴³⁷ A kultuszminiszter ezen látogatás alkalmával lerakta a Római Magyar Akadémia alapjait és megegyezés született arról is, hogy a Római Egyetemen magyar tanszék létesül. A kölcsönösség jegyében hamarosan Budapesten is tervezték egy olasz nyelv- és irodalom tanszék, Pécsen, Szegeden, valamint Debrecenben olasz nyelvi lektorátusok létrehozását. Tervbe vették továbbá, hogy a magyar fővárosban létesül egy Olasz Kulturintézet is.⁴³⁸ Az olasz–magyar barátsági szerződés mérföldkönek tekinthető a két ország kapcsolatában. A szerződés aláírását követően szükségessé vált a gazdasági kapcsolatok további bővítése.⁴³⁹

Itt kell kiemelni az igazgatóság jelentésében, a fent említett mondatok megerősítésének bizonyítékát: *”Mielőtt üzleteredményünk részleteinek ismertetésére áttérnénk, kedves kötelességünk, hogy **anyaintézetünknek** (kiemelés tőlem – PI), a Banca Commerciale Italiana-nak, amely üzletmenetünk fejlődését az elmúlt üzletév folyamán is megtisztelő bizalommal és hathatós jóindulattal támogatta, hálás köszönetünket tolmácsoljuk.*”⁴⁴⁰ A bank részvényesei közül is meghatározó részt képviselt az olasz kézben lévő részvények száma. Az 1928. március 12-én megtartott közgyűlésen értékelték az 1927. év üzletévi eseményeit, az ezen közgyűlésen megjelent vagy képviselő útján részt vett részvényesek/részvények száma igazolja az olasz tőke segítségét. A Banca Commerciale Italiana Direzione Centrale, Milano 2532, a Böhmische–Union Bank,⁴⁴¹ Prag (ez a bank is BCI érdekeltség - PI) 9138, a Societa Internazionale di Credito Mobiliare ed Immobiliare, Lugano (ezt 1921-ben alapította a BCI)⁴⁴² 124.024, a Societa Italiana di Credito,⁴⁴³ Wien (szintén BCI alapítás 1919-ben) 5396, Giuseppe Toeplitz (helyette: dr. Éber Antal) 250 részvénnel volt jelen. Ez összesen: 141.340 részvény a 169.399 részvényből, azaz több, mint 83 %-a, a képviselt részvényeknek olasz érdekeltségű.

⁴³⁷ Hamerli Petra: Magyar–olasz kapcsolatok és regionális hatásaik (1927–1934) PhD dolgozat 2018., 70.

⁴³⁸ Hamerli P.: Magyar–olasz kapcsolatok i.m. 71.

⁴³⁹ Hamerli P.: Magyar–olasz kapcsolatok i.m. 77.

⁴⁴⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1927.

⁴⁴¹ Böhmische–Union Bank, 1872-ben alapított cseh bank Prágában.

<https://internationalhistory.intesasanpaolo.com/world-map/> (letöltés: 2021. júl. 28.)

⁴⁴² A Banca Commerciale Italiana terjeszkedéséről egy kitűnő írás: *Allessandro Iacopini: L’espansione della Banca Commerciale Italiana in Europa orientale durante il fascismo.* <https://doi.org/10.4000/diacronie.528> (letöltés: 2021. júl. 28.)

⁴⁴³ Societa Italiana di Credito, Wien, 1919-ben alapított bank.

<https://internationalhistory.intesasanpaolo.com/world-map/sede/IT-ISP-MAPPAESTERA-0000362> (letöltés: 2021. júl. 28.)

Csak összevetésképpen a magyarnak tartott legnagyobb hazai bank az OTP, amit a közvélekedés magyar banknak tart, a 2021. március 31-én közzétett adatai alapján a tulajdonosi struktúrája tekintetében 71%-ban külföldi tulajdonú.⁴⁴⁴ Nem volt ez másképp az Magyar–Olasz Bank esetében sem, ahol ez az arány 1928-ban még nagyobb volt. Így tehát érthető, hogy a Magyar–Olasz Bank Rt. igazgatósága miért emlékezik meg minden esztendőben a Banca Commerciale Italiana kiemelkedő szerepéről. Az intézetnek a 20-as és 30-as években a hazai pénzpiacon betöltött 5. vagy 6. helye már önmagában is igazolja a két ország közötti gazdasági élet mind szorosabb összekötöttségét. 1927. március 22-én került sor a VII. rendes közgyűlés megtartására.⁴⁴⁵ A közgyűlésen a 60.300/1922 I.M. számú rendelet⁴⁴⁶ 11.§-a értelmében⁴⁴⁷ megjelent dr. Kuncz Ödön⁴⁴⁸ egyetemi tanár is, mint az intézetbe beolvadt Magyar Agrár- és Járadékbank Rt. által kibocsátott 4%-os vasúti járadékkötvények birtokosainak közös képviselőjére megválasztott egyedüli gondnok. Érdekessége a közgyűlési dokumentumoknak, hogy a benyújtott vagyonmérlegben, a korábbiaktól eltérően, egyszerre szerepeltek pengőben és koronában az egyes tételek értékei. Az 1927-es évben a mezőgazdaság nehézségeiről is írt az igazgatóság jelentése, amelyet igazolnak a következő sorok is: *„A fokozatos eladósodás is mutatja, hogy a magyar birtokos osztály mai gazdálkodási módja egészen rossz: ugyanakkor, midőn, 1927-ben a földből csupán 1-1.5% hasznot tudott kihozni, a banktőkének átlagban 7.6–8.4% kamatot fizetett. A növekvő kamatteher azután tovább gyengítette a földbirtok jövedelmezőségét és végül a mezőgazdasági világválság bekövetkeztével a földbirtokot a teljes csőd felé kergeti. Egy a képviselőházban elhangzott kijelentés szerint ma Magyarországon 7 millió kat. hold föld*

⁴⁴⁴ Tulajdonosi struktúra OTP 2021. https://www.otpbank.hu/portal/hu/IR_Tulajdonosi_struktura (letöltés: 2021. júl. 28.)

⁴⁴⁵ 39 részvényes volt jelen, ezekből a nagyobb részvényesek: Societa Internazionale Mobiliare ed Immobiliare, Lugano/124.024, Böhmische–Union Bank, Prag/9.800 MNL OL Z 75 7. csomó 1. tétel 7. rendes közgyűlés 1927. március 22.

⁴⁴⁶ A magyar királyi igazságügyminiszternek 60.300/1922. I. 1. számú rendelete a bemutatóra szóló vagy forgatmány útján átruházható részkötvények és záloglevelek birtokosainak képviselőjéről, valamint a részkötvények birtokosait illető követelések telekkönyvi bejegyzéséről. Budapesti Közlöny 1922. december 14. 286. szám.

https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiKozlony_1922_12/?pg=40&layout=s&query=60.300%2F1922 (letöltés: 2021. júl. 28.)

⁴⁴⁷ 11. §. Ha az adós részvénytársaság vagy szövetkezet, a gondnok a részvénytársaság vagy a szövetkezet közgyűlésén megjelenhetik, felszólalhat és az alapszabályok rendelkezéseinek megtartásával javaslatokat terjeszthet elő és azt is követelheti, hogy az adós vagyoni helyzetére és ügyvitelére vonatkozó adatokat vele közöljék.

⁴⁴⁸ Dr. Kuncz Ödön (1884–1965) jogász, közgazdász, a MTA levelező tagja. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kuncz.html> (letöltés: 2021. szept. 06.)

*eladó.*⁴⁴⁹ A kereskedelmi mérleg passzivitásában mutatkozó mínusz az a mezőgazdasági termékek exportjának hátrányos körülményeivel magyarázta az igazgatóság, azonban megjegyezték, mint öröndetes tény, hogy a magyar királyi kormány „*egyre fokozódó érdeklődést tanúsít az export fellendítését érintő kérdések iránt*”.⁴⁵⁰

A mezőgazdaság közepesen jó termést takarított be, de az árak – különösen az állatoknak és az állati termékeknek az ára – kedvezőtlen változása nem tett jót a szektornak. Ezzel szemben a gyáripár eredményei kedvezőbb képet mutattak. Az állami, városi és községi beruházások illetve a jelzálogkölcson-üzlet megélénkülése a magánépítkezések megszorodásával munkaalkalmat teremtettek és a lakosság fogyasztóképességét növelték. Ezen okok a kereskedelem helyzetén is javítottak azáltal, hogy a csődök és fizetéseképtelenségek száma az 1927-es évben az előző évihez képest lényeges csökkenést mutatott. A kereskedelmi mérleg passzivitásának jelentős mértékű emelkedése aggodalommal töltötte el az igazgatóságot. Az emelkedés magyarázható volt azzal, hogy a nagy részben hasznos és indokolt beruházások előidéztek egyfajta importszükségletet. Továbbá a lakosság igen alacsony életszínvonalának lassú emelkedése is magával hozta azon cikkek utáni igényt, amely csak importból volt biztosítható. A mérleg passzivitásának elmozdulását a bank igazgatósága az ország mezőgazdasági termelésének emelésében látta azzal együtt, hogy a nem rentábilis beruházásokat el kívánták kerülni és nagyobb takarékoságot szorgalmaztak az állam részéről.⁴⁵¹

1928 első napján Olaszországból Ausztrián át egy tehervonat érkezett Szentgotthárdra. A fuvarokmányok szerint gépalkatrészeket szállított. Amikor az osztrák vámőrök ellenőrizték az egyik vagon tartalmát, akkor derült ki, hogy géppuskák vannak benne. Egyértelművé vált, hogy tiltott fegyvercsempészésről van szó. Az ügy nem tett jót Magyarországnak nemzetközi megítélésének és a még csak bimbózó olasz-magyar kapcsolatoknak.⁴⁵² Ez az esemény a bank életét nem rázta meg, de az 1928-as üzletév gazdasága stagnált, amely két okra volt visszavezethető. Az egyik ok a külföldi kötvénypiacoknak, különösen az Egyesült Államok kötvénypiacainak hangulatváltozása volt, melynek eredményeként egyre nehezebb és súlyosabb feltételek között voltak elhelyezhetőek hosszúlejáratú kölcsönkötvények. Ránki

⁴⁴⁹ Eörsi Béla: Magyar mezőgazdasági válság, Új Európa, Budapest, 1931. 38. http://mtda.hu/books/eorsi_bela_magyar_mezogazdasagi_valsag.pdf (letöltés: 2021. júl. 28.)

⁴⁵⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1927.

⁴⁵¹ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1927. október 5.

⁴⁵² Az esetről bővebben Zsiga Róbert: A szentgotthárdi fegyverbotrány, Pannon Műhely, Szombathely, 1990.

György erről így ír a Gazdaság és külpolitika című művében: „1928-tól az Egyesült Államok tőzsdéjén a belső fellendülés a nemzetközi kölcsönök helyett a belső spekuláció irányába sodorta a tőkemozgást, a szükségletek fedezésére nem csupán a kiáramló tőkemennyiséget csökkentette, de rövid lejáratú hitelek is felmondásra kerültek. A hitelfeltételek megnehezültek, a hitelpiac feszültté vált.”⁴⁵³ A másik okként az igazgatóság jelentése a mezőgazdaság kedvezőtlen termelési illetve értékesítési viszonyaival függött össze. Leginkább az állatértékesítés piacán jelentkeztek nehézségek. „A mezőgazdasági termékek elhelyezése azonban már a világháborút követő évtized közepétől súlyos problémát okozott Magyarországnak s általában a délkelet-európai országoknak. Ezen országok, melyek a századforduló körüli időszakban Európa legfőbb élelmiszerszállítói közé tartoztak, a világháború után – annak ellenére, hogy az orosz gabona korábbi versenye jelentősen csökkent – nem tudták megtartani nyugat-európai piacaikat.”⁴⁵⁴ Németországgal indultak tárgyalások kereskedelmi szerződések megkötésének szükségességéről, főleg állat- és húskivitel ügyében, de azok több ízben sikertelenek maradtak.⁴⁵⁵ Az előző évi összehasonlításban a kereskedelmi mérleg 20,1 millió pengővel mutatott rosszabb eredményt, mint a korábbi év, tekintettel a mezőgazdasági termékek exportjára ható - fentebb említett - hátrányos körülményekre. A magyar gazdasági élet, kedvező jelensége volt a takarékosági hajlam, ami azt jelentette, hogy a lakosságnál, még ha lassan is, de jelentkeztek megtakarítások. És ez a pénzügyi intézetek által kezelt betéti állományoknak az évről-évre való fokozatos növekedését mutatta. A Magyar–Olasz Bank Rt. esetében ez az előző pénzügyi évet alapul véve a betéti könyvön, a folyószámlán és a csekkszámlán elhelyezett betéti állománynak a 31%-os növekedését jelentette.

„Az 1920-as évek második felének fellendülése nem lebecsülendő eredménnyel járt Magyarországon, mivel 1929-re az egy főre jutó bruttó hazai termék mintegy 18%-kal haladta meg az utolsó békeév színvonalát... Ezzel a magyar gazdaság teljesítménye nemzetközi kontextusban is igen kedvező aránynak számított: látható ez például Ausztria teljesítményével összevetve, ahol 1913-hoz képest a növekedés mindössze 6,8%-os volt.”⁴⁵⁶

Benito Mussolini 1928. június 5-i szenátusi beszédében nyíltan kiállt a magyar határrevízió szükségessége mellett. Novemberben, Milánóban megalakult az *Amici dell' Ungheria* nevű

⁴⁵³ Ránki György: Gazdaság és külpolitika, Magvető Kiadó, Budapest, 1981, 88.

⁴⁵⁴ Ránki Gy.: Gazdaság és külpolitika i.m. 103.

⁴⁵⁵ Ránki Gy.: Gazdaság és külpolitika i.m. 105–106.

⁴⁵⁶ Tomka Béla: Az első világháború és a trianoni béke gazdasági hatásai Magyarországon. In: A Magyar Társadalom 1918 után, Szerk. Bodó Zsombor, Budapest, MTA, 2018. 66.

egyesület, melynek feladata – az egyesület irredentizmussal összefüggő eszméin keresztül – a magyar kultúra megismertetése volt Olaszországban. Ezek a fejlemények érthetően nagy lelkesedést váltottak ki Magyarországon.⁴⁵⁷ Az egyre jobb és továbbra is szépen bővülő olasz–magyar kapcsolatok alátámasztották a bank alapítóinak már 1920-ban felvetett gondolatát, miszerint a bank a két ország egyre szorosabb együttműködését fogja szolgálni.⁴⁵⁸

VI. 2. Az igazgatóság jelentései

1928–1929-ben a FED⁴⁵⁹ lépései a termelés hanyatlásához vezettek. Ugyan a szervezet csak a tőzsdei árfolyamokat szerette volna letörni, de hibázott akkor, amikor olyan kamatérzékeny területeken, mint az építkezések és az autóvásárlások kamatlábemelést hajtott végre.⁴⁶⁰ A New York-i tőzsde 1929. október 24-én, a hírhedt „fekete csütörtökön” omlott össze. Ekkor egy olyan gazdasági válság kezdődött, amely különböző módon, de a világ minden jelentős gazdasági szereplőjére hatással volt.⁴⁶¹ Az igazgatóság jelentésében ez állt: *„a mezőgazdaság a tengerentúli államok fokozott versenyének és a terményekben ezáltal bekövetkezett lényeges árcsökkenéseknek hatásait súlyosan szenvedti.”*⁴⁶² Alföldi Antal is megerősítette az igazgatóság jelentésében foglaltakat: *„A mezőgazdaság termésfeleslegek külföldi értékesítése mind nagyobb nehézségekbe ütközik. Előállott az a helyzet, hogy míg iparunk fokozódó mértékben tudja a belföldi fogyasztást kielégíteni, addig a mezőgazdaság a külföldi vámkorlátok és meg nem felelő világpiaci árak folytán termékeit alig tudja értékesíteni.”*⁴⁶³

Ezek a jelenségek negatívan érintették a kisgazda társadalom vásárlóképességét, ezzel maguk után vonva a földárak lényeges csökkenését. Ennek ellenére a bank kereskedelmi mérlege javuló tendenciát mutatott.⁴⁶⁴ A gazdaságot megrengette a mezőgazdaság válsága. Az agrárrolló kinyílása és a külkereskedelemben megjelenő hiány tovább mélyítette az ágazat problémáit.⁴⁶⁵ *„A világgazdasági válság első éveiben a nemzetközi pénzügyi és hitelkapcsolatok, ha meg is nehezedtek, de még működtek. Újabb rövid- vagy középlejáratú hitel-injekciókkal lehetett a fizető- és termelőképeség megerősítésére sietni. A válság által*

⁴⁵⁷ Hamerli P.: Magyar-olasz kapcsolatok i.m. 107–108.

⁴⁵⁸ Hamerli P.: Magyar-olasz kapcsolatok i.m. 111.

⁴⁵⁹ Fed: Federal Reserve System.

<https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/other20180205a.htm> (letöltés: 2021. aug. 02.)

⁴⁶⁰ Pogány Ágnes: A nagy válság nagy magyarázatai, az 1930-as évek gazdasági válsága az újabb szakirodalom tükrében, Korall 54., 2013, 160.

⁴⁶¹ Berend T. Iván: A világgazdasági válság (1929–1933) sajátos hatásai Közép- és Kelet-Európában in: Történelmi Szemle, 1982. (25. évfolyam) 45.

⁴⁶² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1929.

⁴⁶³ Alföldi Antal: A budapesti Pénzintézetek története napjainkig, TÉBE Kiadóvállalata, Budapest, 1928, 198.

⁴⁶⁴ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1929.

⁴⁶⁵ Berend T. I.: A világgazdasági válság (1929–1933) i.m. 51.

sújtott adós országok fizetőképessége azonban egyre inkább kérdésessé vált, a hitelezők pedig egyre óvatosabbak lettek.”⁴⁶⁶ A bank igazgatósági jelentésében ennek megfelelően nem volt még megtalálható a tőzsdei krach közvetlen hatása. A válság teljes mértékben még nem érte Magyarországot.

A befektetések pangása ellenére 1929-ben 1.720.820 dollár összegű jelzálogkölcst is folyósított a bank. Az igazgatóság jelentésében közösségi kölcsönüzletről is esett szó, minekután a Magyar–Olasz Bank Rt. vezetése sohasem szűnt meg megemlékezni az anyaországi bankjáról vagy Olaszország politikai szerepéről a bank gazdasági életében. Jelen esetben az olasz kormányt dicsérte a jelentés azzal, hogy beleegyeztek egy nagyobb mennyiségű (2 millió dollár) 7 és fél %-os községi kötvénynek az olasz piacokon történő kihelyezéséről. Magát a tényleges kötvényüzletet az anyaintézet, a Banca Commerciale Italiana vette kézbe, ezzel is erősítette a Magyar–Olasz Bank Rt. piaci pozícióját.⁴⁶⁷ Az 1928. évben létrehozott Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság Elismert Vállalati Nyugdíjpénztárának alapszabályait a Népjóléti és Munkaügyi M. Kir. Miniszter 257/1929. Nyug. számú leiratával jóváhagyta.⁴⁶⁸

1929. február 11-én egy a Magyar–Olasz Bankot később érintő megállapodás is született Európában, jelesen Olaszország és az Apostoli Szentszék közötti történelmi paktum, melyben megteremtődött az önálló Pápai Állam. Ennek azért volt nagy jelentősége, mert a Vatikán Amministrazione Speciale della Santa Sede⁴⁶⁹ Citta del Vaticano név alatt 1930-tól jelentős részvényt pakettel (20.000 db részvény) szállt be a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságba. Ezzel a részvényt pakett mennyiséggel a mindenkor legnagyobb befektetők közé tartozott a Vatikán. A fentiek alátámasztását igazolja az 1929. március 20-án megtartott IX. rendes közgyűlés, amelyen 54 részvényes volt jelen, köztük a legnagyobbak: a Societa Internazionale di Credito Mobiliare ed Immobiliare (Lugano) 204.206, a Bancomit Corporation (New York)

⁴⁶⁶ Berend T. I.: A világgazdasági válság (1929–1933) i.m. 54.

⁴⁶⁷ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1929.

⁴⁶⁸ A nyugdíjpénztár alapszabályai megtalálhatók a MOL Z 75 9. doboz iratanyai között.

⁴⁶⁹ Amministrazione speciale della Santa Sede (A.P.S.A.: a Szentszék Különleges Igazgatósága), mai nevén l'Amministrazione del patrimonio della Sede Apostolica, amely az Apostoli Szék Vagyongazdálkodása és VI. Pál pápa hívta létre 1967. augusztus 15-én a Regimini Ecclesiae Universae apostoli konstitúcióval, amelyben két korábbi hivatali formázott egybe A.P.S.A. néven. Erről bővebben magyarul: <https://www.magyarokurir.hu/hirek/szentszek-vagyonanak-kezeloi> (letöltés: 2021. aug. 04.) De ezt a kérdéskört is érinti Bálint Róbert a PPKE Kánonjogi Posztgraduális Intézetnél megírt doktori disszertációjában a 46. oldalon. https://www.htk.ppke.hu/uploads/File/disszertacio/Balint_Robert_Disszertacio.pdf (letöltés: 2021. aug. 04.)

80.000, a Böhmische-Union Bank (Prága) 14.480, a Solo Handels A.G. (Zürich) 10.106 és végül Riccardo Gualino 9173 részvénnyel.⁴⁷⁰

Az olasz kapcsolatok fontosságát igazolandó 1929. november 27-én volt Benito Mussolini első magyarországi mellszobrának avatása a bank épületében.⁴⁷¹

„Új kapukat nyitottak fel, melyeken keresztül Magyarország új lehetőségek felé megy” – kezdte főcikkét a Keleti Újság 1930. február 1-ei számában,⁴⁷² amelyben beszámoltak Bethlen István beszédéről a Képviselőházban, amelyet a hágai megegyezésről tartott. De miről is szólt konkrétan ez a megegyezés? A legfontosabb pontja ennek a következő volt: „Magyarország visszanyeri pénzügyi szuverenitását azáltal, hogy a trianoni szerződés 180. cikkében a szövetséges és társult hatalmak javára Magyarország összes vagyonára és jövedelmeire megállapított zálogjog véglegesen megszűnik.”- áll az 1931. évi XI. törvénycikk⁴⁷³ indoklásában.

Az 1930. március 10-én megtartott X. rendes közgyűlésen 53 részvényes 361.519 6/25 részvény képviseletében volt jelen,⁴⁷⁴ a bank teljes részvénytartalma 400.000 darab részvény. Érdekes megvizsgálnunk, hogy ez a részvénytartalom milyen nagyságúnak számított. A megvizsgált részvénytartalom nagysága az alábbi sorrendet követi: a legnagyobb részvényes a Societa Internazionale di Credito Mobiliare ed Immobiliare – Lugano (BCI)⁴⁷⁵ 213.379 darab részvénnyel, amely 8535 szavazatot jelentett és ezzel az első helyen állt. Ezután második volt a Bancomit Corporation – New York (BCI) 80.000 darab részvénnyel (3200 szavazat). Harmadik helyen állt a Vatikán a 20.000 darab részvényével (800 szavazat), akit szintén dr. Éber Antal képviselt, negyedik helyen Ludovico Biancinelli olasz üzletember állt 17.000 darab részvénnyel (680 szavazat), ötödik helyen a Böhmische–Union Bank (Prága, ez is BCI érdekeltség) 14.481 20/25 darab részvénnyel (579 szavazat). Mind az öt befektető részvényest dr. Éber Antal képviselte. Ez az öt befektető 344.860 darab részvényt képviselt a 361.519 részvényből. Tehát jogosan mondhattuk, hogy a Vatikán 20.000 darab részvényével

⁴⁷⁰ MNL OL Z 75 9 csomó 1. tétel 9. rendes közgyűlés 1929. március 20.

⁴⁷¹ A mellszoboravatásról bővebben, Závoczki Adrienn: A Duce első magyarországi mellszobra. https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_duce_elso_magyarorszagi_mellszobra (letöltés: 2021. aug. 09.)

⁴⁷² Keleti Újság 1930. február 1. (szombat) 1. oldal.

⁴⁷³ 1931. évi XI. törvénycikk a trianoni szerződésből folyó kötelezettségekre vonatkozó egyezmények becikkelyezéséről.

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93100011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D40> (letöltés: 2021. aug. 04.)

⁴⁷⁴ Ki személyesen, ki képviselet útján.

⁴⁷⁵ BCI: Banca Commerciale Italiana, az olasz anyavállalat közvetlen érdekeltségei.

(3. hely az 53 részvényes közül) nagy befektetőnek számított a Magyar–Olasz Bank Rt. életében. Ugyanezen közgyűlésen jóváhagyásra került a „Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság Elismert Vállalati Nyugdíjpénztára”-ának alapszabálya is, amelyet a minisztérium engedélyezett.

Az igazgatóság a jelentésében megállapította, hogy az 1930. év sem hozott változást, sőt inkább negatív változást a mezőgazdasági termelés tekintetében. Ennek a hatása a kereskedelmet és az ipart is érintette. A gazdasági depresszióról azt írta a jelentés, hogy 1929-ben nagyrészt inkább a mezőgazdasági ágazatot sújtotta, de 1930-ban már kiterjedt az ipar és a kereskedelem területére is. A jelentés a következőket írta: „{...} Ennek örvendetes jele, kereskedelmi mérlegünk alakulása, amennyiben ez a mérleg az 1930. év folyamán először zárult mintegy 80 millió erejéig aktív egyenleggel {...}” továbbá „{...} a beállott aktivitást egyrészt a lakosság életszínvonalának messzemenő takarékoság útján redukálása, másrészt azonban a mezőgazdasági kivitelnek fokozottabb organizációja idézték elő.”⁴⁷⁶ Az igazgatósági jelentésben szereplő helyzetjelentés egybecseng az Eckhardt Ferenc által az ország állapotáról írtakkal: „Évtizedek óta, az első aktív kereskedelmi mérleg 1930-ban készült: 77,5 millió pengő kiviteli többlettel zárult, ami az előző évihez viszonyítva több mint százmillió pengős javulást jelentett. Ezt elsősorban a gazdasági válság hozta létre: a fogyasztóképeség hanyatlása és a külföldi hitelek megszorítása a behozatal csökkenésével járt, viszont a nagyobb kivitel is a belföldi fogyasztóképeség csökkenése tette lehetővé....A legfontosabb kiviteli cikk, az élő állat lett, mely a búza, illetve a liszt elé az első helyre került.”⁴⁷⁷ A kialakult gazdasági recesszió természetesen lassította a tőkeképződés folyamatát, így a pénzintézetek által kezelt takaré- és folyószámlákon lévő betétek állaga alig mutatott emelkedést az előző évihez képest. Mégis a Magyar–Olasz Bank Rt. iránti bizalmat jelentette, hogy a romló viszonyok közepette mind a takaré- és betétállomány (38,6 millió pengőről 41,7 millió pengőre), mind pedig a folyószámla- és csekkbetétállomány (37,1 millió pengőről 39,1 millió pengőre) emelkedett.

„Európában 1931 közepe felé érkezett el a csőd: előbb 1931 májusában Bécsben a Creditanstalt, július közepén pedig a német Danat-bank csukta be kapuit, s három nappal a német államcsőd után 1931. július 14-én magyar kormány bejelentette a ”három napos

⁴⁷⁶ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1930.

⁴⁷⁷ Eckhardt Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve 1841–1941, Budapest, 1941. 293.

magyar bankszünetnapot”- írja Kaposi Zoltán.⁴⁷⁸ A hír nem véletlenül keltett szenzációt a piacokon. A bécsi bankház annak a Rotschild családnak a tulajdonban állt, amelynek nemcsak a neve volt garancia a megbízhatóságra, hanem az osztrák ipar kétharmadának birtokosaként vagy befektetőjeként nagyon jelentős gazdasági szerepet töltött be.⁴⁷⁹ Az Egyesült Államokban csak 1931-ben 2290 bank jelentett fizetéseképtelenséget.⁴⁸⁰ Magyarország, a többi országhoz hasonlóan protekcionista gazdaságpolitikát folytatott, azonban így a külkereskedelem visszaszorult, a devizabevételek pedig elapadtak. Ez a hitelnyújtást is megnehezítette. Ebben a helyzetben előírták, hogy külföldi fizetőeszközhöz kizárólag a MNB engedélyével lehessen hozzájutni, illetve az exportőröknek be kellett váltaniuk a valutájukat ugyanitt. Korlátozták a bankbetétek kivételét is, amivel a bankpánikot és közvetve a bankok összeomlását szerették volna megakadályozni. A világpiaci árak ingadozása a mezőgazdaságot befolyásolta a legnegatívabban.⁴⁸¹ Az ebben az évben létrejött olasz–osztrák–magyar kereskedelmi megállapodás is elsősorban az agrárium helyzetét próbálta meg enyhíteni azáltal, hogy a magyar szarvasmarha, ló, sertésszár, szalonna, vaj, zab, maláta piacát biztosította Olaszországban, cserébe olyan olasz termékek, mint a rizs, déligyümölcs, sajt, szardínia, személygépkocsi, traktor, papír értékesítése kezdődött meg nálunk. Az augusztusban aláírt német–magyar kereskedelmi egyezmény ugyanezt az elvet követve a magyar exporttermékek elhelyezését a német termékek magyarországi piacon történő értékesítéséhez kötötte.⁴⁸²

Az igazgatóság jelentése sem volt derűlátó, a pénzügyi szektorra és különösen a saját pénzintézetük helyzetére a nemzetközi körülmények erősen hatottak, mivel az osztrák és a német bankok, amelyekről a hazai pénzpiac is nagyban függött, sorra omlottak össze, ezáltal mintegy lavinát elindítva maguk után. A külföldi rövidlejáratú hitelpiacokon soha nem látott fejtelenség volt tapasztalható. Az, hogy az angol font streling eltért az aranyalaptól és nagy külföldi valuták is megremegtek, igen negatívan befolyásolta a magyar pénzügyeket és banki életet.⁴⁸³

A tőkeszegény és mezőgazdasági jellegű Magyarország fokozottan megérezte ezt a válságot. „A gazdasági válság tehát olyan helyzetbe hozta a földbirtokosokat, hogy sokan közülük nem

⁴⁷⁸ Kaposi Zoltán: A XX. század gazdaságtörténete, Budapest–Pécs, Dialóg–Campus Kiadó, 1998. 107.

⁴⁷⁹ Berend T. I.: A világgazdasági válság (1929–1933) i.m. 54.

⁴⁸⁰ Berend T. I.: A világgazdasági válság (1929–1933) i.m. 45.

⁴⁸¹ Kaposi Z.: Magyarország gazdaságtörténete i.m. 296.

⁴⁸² Kaposi Z.: Magyarország gazdaságtörténete i.m. 299.

⁴⁸³ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1931.

*tudtak maradéktalanul eleget tenni az adókötelezettségeiknek. A helyzet a földbérlőket is fokozottan érintette, mivel a földbirtokosok gyakran bérlőikre hárították az egyébként törvény szerint őket terhelő földadó megfizetését.”*⁴⁸⁴

A Pester Lloyd 1931. július 23-i számában⁴⁸⁵ arról olvashattunk, hogy a Magyar Nemzeti Bank megbízott különféle pénzüzeteket, hogy külföldi fizetőeszközökkel bonyolíthasson üzleteket a 4100/1931. 7. számú kormányrendelet alapján ezek többek között az alábbiak:⁴⁸⁶

Angol–Magyar Bank, Belvárosi Takarékpénztár, Budapesti Székesfővárosi Községi Takarékpénztár, Hazai Bank, Hermes Magyar Általános Váltóüzlet Rt., Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete, Magyar Általános Hitelbank, Magyar Általános Ingatlanbank, Magyar Általános Takarékpénztár, Magyar–Cseh Iparbank, Magyar Forgalmi Bank, Magyar Földhitelintézet, Magyarországi Földhitelintézetek Országos Szövetsége, Magyar Jelzálog Bank, Magyar Leszámlító- és Pénzváltó Bank, **Magyar–Olasz Bank** (kiemelés tőlem), Magyar Országos Központi Takarékpénztár, Országos Központi Hitelszövetkezet, Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület, Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Bécsi Bankverein magyarországi fiókjai.⁴⁸⁷

„A bécsi Creditanstalt körül lefolyt események azzal a további következménnyel jártak, hogy a nyugati pénzpiacok bizalmát a közép-európai bankokban megingassák, és elsősorban az amerikai, később az angol, svájci és holland hitelezőket is arra késztessek, hogy rövid lejáratú hiteleiket, különösen Németországban és Ausztriában, de utóbb Magyarországon is bizonyos mértékig felmondják {...} A kormány arra törekedett, hogy a részben már beígért újabb külföldi kölcsönök megszerzésével hidalja át a magyar bankpiacon 1931. nyarán már

⁴⁸⁴ Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon módszerek és megközelítések Szerk. Demeter Gábor–Szulovszky János, 2018., 283.

http://real.mtak.hu/85372/1/Teruleti_egyenlotlensegek_nyomaban_PROBA8_u.pdf (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁴⁸⁵ Pester Lloyd – reggeli kiadás 1931. július 23. 165. szám. 8.

⁴⁸⁶ Eredetiben német nyelven: „Auf Grund des Artikels 7 der Regierungsverordnung Nr. 4100/1931 M. E. hat die Ungarische Nationalbank mit der Abwicklung des Verkehrs in ausländischen Zahlungsmitteln die Geldinstitutszentrale, die kön. ung. Postsparkasse und folgende, der ersten und zweiten Kurie der Geldinstitutszentrale angehörenden Institute beauftragt: Britisch–Ungarische Bank, Innerstädtische Sparkasse, Budapest 'Hauptstädtische Gemeindesparkasse, Vaterländische Bank, „Hermes“ Ungarische Allgemeine Wechselstuben A.G. Landes-bodenkreditinstitut der Kleingrundbesitzer, Ungarische Allgemeine Creditbank, Ungarische Allgemeine Realitätenbank, Ungarische Allgemeine Sparkasse, Ungarisch–Böhmische Industrialbank, Ungarische Verkehrsbank, Ungarisches Bodenkreditinstitut, Landesgenossenschaft Ungarischer Bodenkreditinstitute, Ungarische Hypothekenbank, Ungarische Eskompte- und Wechselbank, Ungarisch–Italienische Bank, (kiemelés tőlem) Landes–Zentralsparkasse, Landes–Zentralkreditgenossenschaft, Vaterländischer Sparkassenverein, Pester Ungarische Commerzialbank, Wiener Bankverein ungarländische Filiale.”

⁴⁸⁷ Ezzel a témával az alábbi mű is foglalkozott: *Botos János: A Magyar Nemzeti Bank története II., Az önálló jegybank 1924–1948*, Budapest, Presscon, 1999. 119.

*likviditási problémaként is jelentkező feszültségeket.”*⁴⁸⁸ A korabeli sajtó az eseményről így számolt be: „*A Magyar Távirati Iroda jelenti: A kormány tagjai Klebelsberg Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszternek, a miniszterelnök helyettesének elnöklésével, ma hajnali egy órakor a pénzügyminisztériumban minisztertanácsot tartottak, amelyen megjelent Popovics Sándor, a Nemzeti Bank elnöke is. A minisztertanács Wekerle Sándor pénzügyminiszter jelentése alapján foglalkozott a nemzetközi pénzügyi és gazdasági helyzetben az utolsó napok folyamán előállott bonyodalmakkal, amelyek a német kormányt rendkívüli intézkedésekre kényszerítették. Németország pénzügyi helyzetének ez a súlyosbodása szükségessé tette, hogy a magyar kormány óvóintézkedésekhez nyúljon a végből, hogy a németországi nehézségeknek a mi közgazdasági életünkre való esetleges kihatását megelőzze, illetve ellensúlyozza. A kormány ezért elhatározta, hogy rendeletet ad ki, amely szerint július 14., 15. és 16. napjain a pénzügyintézetek és hitelügyletekkel üzletszerűen foglalkozó cégek pénztáraikat zárva tartani kötelesek. A miniszteri tanácskozás félhárom órakor ért véget.”*⁴⁸⁹ Gróf Klebelsberg Kunó, mint a miniszterelnöki teendők ideiglenes ellátásával megbízott m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztere 1931. július 14. napján aláírta a 4000. M.E. számú rendeletet a pénzügyintézetek pénztárainak 1931. évi július hó 14-én, 15-én és 16-án zárva tartása tárgyában: „*A nemzetközi gazdasági és hitelügyi eseményekre való tekintettel a m. kir. minisztérium a következőket rendeli.*

1.§ Pénzügyintézetek és hitelügyletekkel üzletszerűen foglalkozó egyéb cégek pénztáraikat az 1931. évi július hó 14., 15. és 16. napján kötelesek zárva tartani.

Váltón, csekken, kereskedelmi utalványon, kereskedelmi ügyleten vagy bármely más magánjogi ügyleten alapuló kötelezettség tekintetében ezeket a napokat úgy kell tekinteni, mint a vasárnapokat, ennél fogva ezeken a napokon óvást felvenni, és egyéb biztosítási intézkedéseket tenni nem lehet és az adós ezeken a napokon nem köteles teljesíteni.

*2.§ E rendelet az 1931. évi július hó 14. napján lép életbe.”*⁴⁹⁰

1931. március 3-án tartotta a bank a XI. rendes közgyűlését.⁴⁹¹ Az igazgatóság jelentésében megemlíti a háromnapos bankzárlatot is. Augusztus 14-én Párizsban sikerült 5 millió

⁴⁸⁸ Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank (1867–1948). Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995. 225–226.

⁴⁸⁹ Budapesti Hírlap 1931. július 14. 1.

⁴⁹⁰ Budapesti Hírlap 1931. július 14. 5.

⁴⁹¹ Megjelent 58 részvényes, közülük a legnagyobb részvényesek: Amministrazione Speciale della Santa Sede Citta del Vaticano/20.000, Conte Lodovico Mazzotti Biancinelli/17.000, Bancomit Corporation, New

angolfont kölcsönt felvenni, amelynek magyar tranche-ában a bank is aránylagosan részt vett – írja a jelentés.⁴⁹² A Keleti Újság hasábjain is megjelent a hír, amely az igazgatóság jelentését erősíti: „Nagyban hozzájárult a nyugalom visszatéréséhez az a körülmény, hogy az 5 millió angol font összegű kincstárjegyek elhelyezése — amint ezt már korábban is közöltük — végleges befejezést nyert. Ezen kincstárjegyekből a budapesti pénzüzetek 1.5 millió font értékű tranchet vettek át a következő részesedési arányban: 13.5% Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, 12% Pesti Hazai Első Takarékpénztár és Hazai Bank együttesen. 10% Angol–Magyar Bank Rt. 8% Magyar Általános Hitelbank. 8% Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank. 7% Magyar Általános Takarékpénztár. 5.5% Magyar Országos Központi Takarékpénztár. 5.5% **Magyar–Olasz Bank**. (kiemelés tőlem – PI) 30.5% 22 kisebb intézet.”⁴⁹³

A válság hatása a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságra

A válság súlyosságát jelezte az is, hogy a Pénzüzeti Központ kimutatása szerint a magyar pénzüzetek betétállománya fél év alatt 1931. június 30-tól november 30-ig 18,3%-kal csökkent. A jelentés megemlítette a devizagazdálkodás szabályozását is, mert a gazdasági helyzet a Magyar Nemzeti Banktól megkívánta ezt a lépést. A folyó banküzletről szóló részben a jelentés kitért arra, milyen okok folytán nem érintette a Magyar–Olasz Bank Rt.-t tragikusan a válság. A bank vezetése mindent elkövetett, hogy az intézet pénzügyi mobilitását, fizetőképességét fenntartsa a legkedvezőtlenebb körülmények között is. Fokozatossággal, de arra törekedtek, hogy olyan állandó érdekeltségeiket, amelyek a korabeli viszonyok között csak súlyos gondot okoztak volna, elkezdték lassanként leépíteni. Továbbá a kihelyezéseiket igyekeztek összecszerűen oly módon és megosztásban csoportosítani, amely a lehető legnagyobb rugalmasságot biztosította az intézet számára. Igaz, hogy minden igyekezetük ellenére a takarékbetét- és folyószámla állományuk 80,8 millió pengőről 71,9 millió pengőre csökkent, ugyanakkor a tartozásaikat 28,1 millió pengőről sikerült 12,9 millió pengőre levinni. Mindezt úgy voltak képesek megtenni, hogy az intézetnek újabb hitelt nem kellett felvennie.⁴⁹⁴

York/80.000, Banca Commerciale Italiana DC Milano/21.108, Societa Italiana di Credito Wien/9.445, Societa Internazionale di Credito Mobiliare ed Immobiliare Lugano/195.315, Böhmische-Union Bank Prag/13.481. MNL OL Z 75 12. csomó 1. tétel 11. rendes közgyűlés 1931. március 3.

⁴⁹² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1931.

⁴⁹³ Keleti Újság 1931. augusztus 19. 186. szám. A cikk címe: A bankkorlátozások megszüntetését követő napon Budapesten a betétbetevők voltak többségben.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/KeletiUjsag_1931_08/?pg=158&layout=s (letöltés: 2021. aug. 03.)

⁴⁹⁴ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1931.

1925. április 6-án ült össze a bank V. rendes közgyűlése, amelyen 34 részvényes volt jelen.⁴⁹⁵ A közgyűlés elfogadta az igazgatóság beszámolóját és egyben köszönetét és elismerését fejezte ki a lemondott elnöknek Camillo Castiglioni-nak. A felügyelőbizottság tiszteletdíja is megállapításra került.⁴⁹⁶ A Magyar–Olasz Bank Rt. 1925. évben is mindent megtett ügyfeleiért.

VI. 3. Bankfiókok, pénzügyi és vállalati érdekeltségek 1925–1931 között

1925-ben a vidéki fiókhálózat kiépítése is folytatódott, Orosházán és Békéscsabán nyílt egy-egy fiók. A Népszínház utcai budapesti fiók beolvadt a József-körúti fiókba, így a banknak 8 budapesti és 9 vidéki fiókja volt abban az évben. A Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság, amely eddig is a Magyar–Olasz Bank Rt. érdekkörébe tartozott, beolvadt a Magyar–Olasz Bank Rt.-be, úgy, hogy a Magyar Agrár- és Járadékbank vagyona és üzleteredménye már a saját mérlegben és eredményszámlán lett belefoglalva. Az érdekkörébe bevont vidéki pénzügyi intézetek saját tőkevagyonát pengőértékben kifejezve a következőképpen alakult: Gyöngyösi Bank Rt. 800.000 pengő, Karcagi Népbank Rt. 131.450,05 pengő. Kisvárdai Takarékpénztár Rt. 118.199,93 pengő, Mezőtúri Takarékpénztár Rt. 374.556,21 pengő, Paksi Közgazdasági Bank Rt. 72.001,30 pengő, Sárospataki Takarékpénztár Rt. 104.000 pengő, Szolnoki Mezőgazdasági Takarékpénztár Rt. 385.000 pengő, Tápiószélei Gazdasági Bank Rt.⁴⁹⁷ 10.000 pengő.

A bank érdekkörébe tartozó ipari vállalatok közül kiemeljük a *Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt.-t.*, amely az előző évben magába olvasztotta a *Magyar Motor- és Gépgyár Részvénytársaságot*. Az így egyesített vállalat 8.082.368 pengő saját vagyont mutatott fel aranymérlegében. A *Stadler Mihály Sodronyszövet-, Fonat- és Vasárugyár Rt.* az 1925. évben annyi osztalékot fizetett, mint 1924-ben. A *Magyar Mezőgazdasági Vegyipar Rt.*, a *Magyar Lőporgyárüzemi Rt.* és a *Magyaróvári Ipartelepek Rt.* – amely három vállalat irányítását a magyar állammal kötött szerződés alapján a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal és a Magyar Leszámlító- és Pénzváltó Bankkal együtt vitte a bank, igen kielégítő eredményeket értek el. A *Beremendi Portlandcement- és Mézőművek Rt.* felértékelési

⁴⁹⁵ A közgyűlése megjelent nagyobb részvényesek: Banca Commerciale Italiana (Milano)/63.300, Soc. Internazionale di Credito Mobiliare ed Immobiliare (Lugano)/2.708.253, Riccardo Gualino (Torino)/76.170, Böhm Unionbank (Prag)/245.000, Enrico Bianco barone (Torino)/15.000, Magyar Agrár- és Járadékbank/72.781 MNL OL Z 75 5. csomó 1. tétel 5. rendes közgyűlés 1925. április 6.

⁴⁹⁶ 27.000.000 korona.

⁴⁹⁷ Tápiószélei Gazdasági Bank Részvénytársaság (1923). A Magyar–Olasz Bank affiliációja. Alaptőke: 10.000 P. in: Nagy Magyar Compass 51/1. (1927) 607.

mérlegében 2.058.900 pengő alap- és tartaléktőkét mutatott ki és kedvező üzletmenet mellett az 1925. évre az újonnan megállapított aranyalaptőke után 5% osztalék kifizetését irányozta elő. A *Juta- és Kenderipar Rt.* fúzió útján magába olvasztotta a *Magyar Kender- és Lenipar Részvénytársaságot* és működését *Magyar Kender-, Len- és Jutaipar Rt.* cégnév alatt folytatatta tevékenységét. Az egyesített részvénytársaság felértékelési mérlegében az alaptőke 5.000.000 pengő lett, amely egyenként 40 pengő névértékű részvényre oszlott és 4.000.000 pengő tőketartalékkal rendelkezett. A *Magyar Királyi Selyemfonodák Haszonbérlete Rt.*⁴⁹⁸ saját vagyonát 1.740.000 pengőben mutatta ki és 250 névértékű részvényei után 8% osztalékot fizetett. A *Mohácsi Selyemipari Rt.*, az 1925. üzletévre 12 % osztalékot fizetett. A *Magyar Belhajózási Rt.* felértékelési mérlege 900.000 pengő alaptőkét és ugyanannyi tartalékot tüntetett fel és az elmúlt üzletévre 5% osztalékot fizetett. A *Hazai Fatermelő Rt.* az előző év folyamán új vezetőség irányítása mellett igyekezett mobilitását a viszonyoknak megfelelő céltudatos termelési és értékesítési tevékenységgel előmozdítani. A társaság felértékelési mérlege 960.000 pengő részvénytőkét és 960.000 pengő tartalékot mutatott ki. A *Nemzetközi Fém- és Vaskereskedelmi Rt.* üzletéve a viszonyokhoz képest elég kedvező eredménnyel zárult. A társaság felértékelési mérlegében 170.000 pengő saját tőkét mutatott ki. Az *Orczy-ház Rt.*⁴⁹⁹ jövedelme a lakbérrendelet hatására az év folyamán megfelelően emelkedett. A lakbérrendeletéről a *Nyírvidék* című újság 1924. május 1-jei számában is olvashattunk,⁵⁰⁰ melyben a Magyar Távirati Irodára hivatkozott: Az új lakbérrendelet a Hivatalos Lap mai számában jelent meg. Az aranykoronának megfelelő papírkorona összegét havonként állapítja meg a pénzügyminiszter – címmel. A cég aranymérlegében 960.000 pengő saját tőkét mutatott ki. A *Società Veneziana Alberghi per la Riviera del Carnaro* abbaziaai és lovranai szálloda üzemének menete és jövedelmezősége kielégítő volt.

Az 1925. december 3-i igazgatósági ülésen arra az elhatározásra jutottak, hogy a Magyar–Olasz Bank Rt. nevét külföldön is mind jobban megismertessék és külföldi összeköttetéseiket jobban elmélyítsék. Ennek érdekében havonta a magyar pénzügyi és gazdasági helyzetről francia nyelven kívántak egy jelentést kiadni, melyet olyan külföldi körök részére szerettek volna továbbítani, amelyek a bank szempontjából relevanciával bírtak. Ugyanezen ülésen

⁴⁹⁸ Magyar Királyi Selyemfonodák Haszonbérlete Rt. (1918) Fonótelepek: Győr, Tolna, Komárom. Szövöde: Békéscsaba. Cérnázó: Tolna. Alaptőke: 1,562.500 P. Nagy Magyar Compass 51/2. (1927) 649.

⁴⁹⁹ Orczy-ház Rt. (1907) Alaptőke 768,000 P. in: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (szerk.) Entresz Ferenc, 1927–1929 (Budapest, 1928) 450.

⁵⁰⁰ Nyírvidék 1924. május 5. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Nyirvidek_1924_05/?pg=0&layout=s (letöltés: 2022. márc. 01.)

született döntés egy rendkívüli közgyűlés összehívásáról is, amelynek arról kellett döntenie, hogy a Magyar Agrár- és Járadékbank végérvényesen beolvadjon a Magyar–Olasz Bank Rt.-be.⁵⁰¹

1926-ban a vidéki bankfiókok közül a szombathelyi fiók útján részvénytöbbséget szereztek a *Körmendi Központi Takarékpénztárban*.⁵⁰² A *Mezőtúri Takarékpénztárban* az eddigi kisebbségi részvénytöbbséget után többséget szerzett a bank. A vezetést is újjászervezték, továbbá érdekközösségi viszonyt létesítettek a Dunántúl egyik tekintélyes pénzintézetével a Nagykanizsai Takarékpénztár Részvénytársasággal.⁵⁰³

A bank ipari és vállalati érdekeltségei közé tartozott ekkoriban többek között: a *Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt.*, a *Stadler Mihály Sodronyszövet-, Fonat-és Vasárugyár Rt.*, a *Magyar Mezőgazdasági Vegyipar Rt.*, a *Magyar Lőporgyárüzemi Rt.* és a *Magyaróvári Ipartelepek Rt.*, a *Beremendi Portlandcement- és Mészművek Rt.*, a *Magyar Kender-, Len- és Jutaipar Rt.*, a *Mohácsi Selyemipari Rt.* és a *Magyar Királyi Selyemfonodák Haszonbérlete Rt.*, a *Magyar Belhajózási Rt.*, a *Hazai Fatermelő Rt.*, a *Nemzetközi Fém- és Vaskereskedelmi Rt.*, az *Orczy-ház Rt.* és a *Societa Veneziana Alberghi per la Riviera del Carnaro*. A cégek kielégítően működtek az 1926-os üzletévben. A Magyar Agrár- és Járadékbank Áruüzleteinek Folytatására Alakult Részvénytársaság vetőmag és borüzlet terén kiemelkedően teljesített.

1927-ben a budapesti fiókhálózatot is bővítette a bank a Ferenc-körúti fiókkal, vidéken pedig Körmenden létesített új fiókot. A *Hatvanvidéki Takarékpénztár Részvénytársaság*⁵⁰⁴ részvénytöbbségét megszerezte, így azt a jövőben majd saját fiókjaként kívánta működtetni. A *Nagykanizsai Takarékpénztárral* az érdekközösséget a bank, kölcsönös megállapodással megszüntette.⁵⁰⁵ A Magyar–Olasz Bank Rt. vidéki fiókjai 1926-ban (11): Békéscsaba, Hatvan, Hódmezővásárhely, Körmend, Makó, Miskolc, Nyíregyháza, Orosháza,

⁵⁰¹ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1925.

⁵⁰² Központi Takarékpénztár Rt. Körmenden. (1910) Alaptőke: 60.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass (szerk: Kormos Gyula) 2. kötet, 1923–1924 (Budapest, 1924.) 320.

⁵⁰³ Nagykanizsai Takarékpénztár Rt. (1845) Alaptőke: 600,000 P. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet (szerk: Entresz Ferenc) 1927–1929, (Budapest, 1928) 405.

⁵⁰⁴ Hatvanvidéki Takarékpénztár Rt. (1873) Alaptőke: 10.000,000 K. Igazgatóság: br. Radvánszky Albert földb. (elnök, Bpest), Blumenthal Béla (vezérigazgató), Balogh Sándor PMKB alig. (Bpest), Blumenthal Dániel, Blumenthal Sándor fiók ig. (Heves), Csépany Géza ügyv. (főügyész), dr. Fodor Lajos (ügyész), **dr. Gallovich Győző esp. pléb. (Tura)**, Goldstein Ernő (Bpest), Keleti László, Koós Samu ipkamarai elnök (Miskolc), Murczkó Endre keresk., Stekler József földb. (Ócsa), Sternberg Albert v. ig. (Bpest), **Tokay István ref. lelk.**, Boross Miksa gyárig. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet (szerk.: Kormos Gyula), 1923-1924 (Budapest, 1924) 221. *(az ökömenéhez nem kellett várni a II. vatikáni zsinatig (1962–65), azért a pénz sok mindenkét összehoz....- saját megjegyzés)*

⁵⁰⁵ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1927. október 5.

Sátoraljaújhely, Szeged, Szombathely. A budapesti fiókok (9): Váci utca 27–29. (Belvárosi fiók), Károly krt. 14., Andrássy út 5., Teréz- körút 29., Erzsébet-körút 45–47 (Royal Nagyszálló), Thököly út 26., József-körút 2. (ferencvárosi fiók), József körút 84., Kálvária tér 18.⁵⁰⁶

Az ipari és kereskedelmi vállalatok terén is történt egy jelentősebb változás, melyet a bank célszerűnek és ésszerűnek ítélt meg. Nem kívánt az általános közgazdasági szempontból oly kívánatos koncentrációs folyamatoknak útjába állni, így hozzájárult ahhoz a tranzakcióhoz, amellyel a Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt. fúzió útján beolvadt a Ganz és Társa – Danubius Gép-, Waggon- és Hajógyár Részvénytársaságba.⁵⁰⁷ A létrejött fúzió kapcsán minden 7 darab Schlick-részvény ellenében 3 darab Ganz-részvényt kaptak a részvényesek cserébe. A két üzem koncentrációjának kezdeti nagyobb kiadásainak gyors letörlesztése érdekében azzal kompenzált mindkét vállalat, hogy nem fizetett osztalékot az 1926-os üzletévre. *”Elsősorban a gépipar az, amelyre nézve az ország gazdasági erejének növelése üdvös. E meggyőződésünktől vezérelve működtünk közre az MLBP-vel és a Magyar-Olasz Bankkal azon koncentráció megteremtésében, melyet a Ganz és Társa Danubius Gép-, Vagon- és Hajógyár Rt. 1926 közepén, a Schlick–Nicholson Gép-, Vagon és Hajógyár Rt., valamint a Gép-, és Vasútfelszerelési Gyár Kistarcsa⁵⁰⁸ beolvasztása útján keresztül vitt. E művelettel kapcsolatban a Ganz Rt. alaptőkéjét 9450 ezer pengőről 11.699 ezer pengőre emelte. E tevékenység folytatásaként újabb alaptőke-emelés nélkül a Lipták Építési és Vasipari Rt-t⁵⁰⁹ is magába olvasztotta a Ganz.”⁵¹⁰*

⁵⁰⁶ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1927.

⁵⁰⁷ Ganz és társa Danubius Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt. (Alapítva: 1869). A Magyar Általános Hitelbank érdekeltsége. 1911-ben magába olvasztotta a Danubius Hajó- és Gépgyár Rt.-t; 1927 júl. 11-én a Schlick–Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt.-t. 1927 évi december 23-án tartott közgyűlésen magába olvasztotta a dr. Lipták és társa Építési és Vasipari Rt.-t. Alaptőke 11.699,450 P. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet 1927–1929 (Budapest, 1928) 808.

⁵⁰⁸ Gép- és vasútfelszerelési Gyár Rt. V., Lipót-körút 22. Alaptőke: 2.500.000P. 1927. július hó 11-én beolvadt a Ganz és Társa–Danubius Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt.-be, és így megszűnt. Nagy Magyar Compass 51/2. (1927) Iparos-részvénytársulatok 439.

⁵⁰⁹ Dr. Lipták és Társa Építési és Vasipari Rt. (1911) Központ: Pestszentlőrinc. A vállalat az Angol–Magyar bank Rt. közbejöttével a dr. Lipták és Társa Építési és Vasbetonépítő Vállalatból alakult. 1922-ben tagja lett a Stinnes concernnek, ez a viszony azonban 1924-ben barátságos úton felbontatott, azóta a részvénytöbbség újra az Angol–Magyar Bank birtokában van. Alaptőke: 3,000.000 P. Nagy Magyar Compass 51/2. (1927) Iparos-részvénytársulatok 448.

⁵¹⁰ Tallós Gy.: A Magyar Általános Hitelbank i.m. 195.

1928. március 12-én került sor a VIII. rendes közgyűlés megtartására,⁵¹¹ ezen a közgyűlésen döntöttek a Hatvanvidéki Takarékpénztárnak a Magyar–Olasz Bank Rt-be történő beolvadásáról.⁵¹²

A Ganz és Társa Danubius Gép- Waggon és Hajógyár Rt.-ben, a Nemzetközi Fém és Vaskereskedelmi Rt.-ben és a Villányi Pezsgőgyár és Borpince Rt.-ben⁵¹³ lévő érdekeltségeit 1928-ban a bank értékesítette.

1928. augusztus 6-án Szeged városáról, egy dollárkölcson kapcsán a következőket olvashattuk az igazgatóság jelentésében: *”Szeged Magyarországnak Budapest után legnagyobb városa, az ország leggazdagabb vidékén, 120.000 lakossal és 14.500 házzal. A lakosság nagyobb része mezőgazdasággal foglalkozik. A városban van egyetem, vasút igazgatóság, bíróságok stb. A város 1927. december 31-én lezárt vagyonmérlege 92.123.182,73 pengő tiszta vagyont mutat ki. Ebben a tiszta vagyonban a városnak 70.000 kat. hold kiterjedésű saját mezőgazdasági ingatlanai vannak.”*⁵¹⁴

Egy igen tekintélyesnek jelzett amerikai bankcsoportról is írt a jelentés dollárra szóló záloglevelek kapcsán, amelynek tagja voltak: William R. Compton & Co.,⁵¹⁵ Hallgarten & Co.⁵¹⁶ és a Bancomit Corporation.⁵¹⁷ Az 1928. február 23-ai igazgatósági ülésen alaptőke emelésről született döntés, amelynek értelmében az eddigi alaptőke összege 10.800.000

⁵¹¹ 47 részvényes volt jelen, közülük a nagyobb részvényesek: Böhmische-Union Bank Prag/9.138, Societa Internazionale Mobiliare ed Immobiliare, Lugano/124.024, Solo Handels A.G. Zürich/15.101 MNL OL Z 75 8. csomó 1. tétel 8. rendes közgyűlés 1928. március 12.

⁵¹² MNL OL Z 75 9. csomó 1. tétel 8. rendes közgyűlés 1928. március 12.

⁵¹³ Villányi Pezsgőgyár és Borpince Rt. (1917) Alaptőke: 18.000.000 K. Igazgatóság: Szily Tamás (elnök), Barta Ödön, Dobai István, Eiser János, dr. Éber Antal MOB vezig., dr. Héderváry Lehel, Klaber Ödön (Sopron), Rózsa Lajos (ügyvezető-igazgató), Bessenyei Zenó nemzgy. képv., Naredi József (műszaki-igazgató), dr. Halmi Miklós, dr. Hegyeshalmy Lajos. In: Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (szerk.: Kormos Gyula) 1923–1924, (Budapest, 1924) 727.

⁵¹⁴ MNL OL Z 76 3. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1928–1930, 1928.

⁵¹⁵ William R. Compton & Co. <https://cite.case.law/mo-app/220/1081/> (letöltés: 2021. aug. 02.)

⁵¹⁶ Hallgarten & Co. 1850-ben alapított amerikai pénzügyintézet.

⁵¹⁷ A Bancomit Corporation-ról olvashattunk a Nemzeti Ujságban, Amerikai tőkeérdekeltségek a Banca Commerciale Italianánál című cikkében, 1928. szeptember 23-ai. 16. számának 48. oldalán: *New York-i távirati jelentés szerint egy amerikai bankárcsoport Field, Glore et Co, vezetése alatt, amelyhez a Lehman Brothers, Hallgarten et Co., E. H. Rollins et Sons, The Bancomit Corporation, és J. A. Sisto et Co, bankcégek is csatlakoztak. Megállapodást kötöttek a Banca Commerciale Italianával, hogy amerikai tőke érdekeltséget vállal ennél a pénzügyintézetnél. A Banca Commerciale Italiana amerikai részvényei rövidesen kibocsátásra kerülnek. Az intézetnek, melynek székhelye Milano, Budapesten a Magyar-Olasz Bank az érdekeltsége. Amerikai érdekeit az 1924-ben alakult a Banca Commerciale Italiana Trust Company of New York és az újabban alapított Bancomit Corporation képviselik.*

https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1928_09/?pg=359&layout=s&query=Amerikai%20t%C5%91ke%C3%A9rdekelts%C3%A9gek%20a%20Banca%20Commerciale%20Italian%C3%A1n%C3%A1l (letöltés: 2021. aug. 02.)

pengőről 20.000.000 pengőre emelkedett. Ugyanezen ülésen Barta Arnold igazgatósági tag rámutatott arra, hogy a vezérigazgató által beterjesztett záró számadások arról tesznek tanúbizonyságot, hogy az intézet egy év alatt ismét nagyot fejlődött, s ez dr. Éber Antal vezérigazgató és dr. Halmi Miklós helyettes vezérigazgató illetve az igazgatók és az egész tisztviselői kar kiemelkedő szakmai munkáját dicséri. Ezen eredmények a Banca Commerciale Italiana anyaintézet hathatós támogatása nélkül nem valósulhattak volna meg. Ezt erősítette meg Adolfo Rossi igazgatósági tag hozzászólása is.⁵¹⁸ Az előző évi tiszta nyereség összege 1.710.804,37 pengő volt, az aktuális üzletévé 2.869.713,78 pengő. Az összegek közötti különbség magáért beszélt.

1929-ben a Magyar–Olasz Bank Rt. vidéki pénzügyi érdekeltségei között találhattuk a Szolnoki Mezőgazdasági Takarékpénztár Rt.-t, a Gyöngyösi Bank Rt.-t, a Mezőtúri Takarékpénztár és Népbank Rt.-t, a Sárospataki Takarékpénztár Rt.-t, a Pestmegyei Abonyi Takarékpénztár Rt.-t,⁵¹⁹ a Karcagi Népbank Rt.-t, a Paksi Közgazdasági Bank Rt.-t, a Kisvárdai Takarékpénztár Rt.-t és a Tápiószelei Gazdasági Bank Rt.-t. A bank ugyanakkor megszüntette három vállalatban is az érdekeltségét: a Beremendi Portlandcement és Mészművek Rt.-ben, a Magyar Kender-, Len- és Jutaipar Rt.-ben és a Societa Veneziana Alberghi per la Riviera del Carnaróban.

Az 1931. üzletévben a bank részt vett a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének és a Pénzügyi Központnak a kezdeményezésével megalakult *Magyar Szavatossági Bank*⁵²⁰ alapításában⁵²¹ továbbá a fővárosi bankok csoportja által a kormány kezdeményezésére alakított *Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet*⁵²² államilag garantált kötvényeinek

⁵¹⁸ MNL OL Z 76 3. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1928–1930, 1928.

⁵¹⁹ Pestmegyei Abonyi Takarékpénztár (1870). Alaptőke: 18.000,000 K. In: Magyar Pénzügyi Compass 2. kötet (szerk.: Kormos Gyula) 1923–1924, (Budapest, 1924) 2.

⁵²⁰ Magyar Szavatossági Bank, Budapest. (1931) Célja: hogy pénzügyi intézetek részére kötelezettségeik teljesítésének, különösen a náluk elhelyezett takarékpénztárak és folyószámlabetétek kifizetésének elősegítése céljából, továbbá pénzügyi intézetek útján iparvállalatok részére átmenetileg váltóhiteleket folyósítsanak. A szövetkezet mindenféle oly biztosításokat megszerezhet, amelyet a tőle hitelt igénybevevő cég felajánl. Váltóhitelt oly pénzügyi intézetnek és pénzügyi intézet útján oly iparvállalatnak is engedélyezhet, amely a szövetkezetnek nem tagja. A szövetkezet üzletének folytatása céljából a Magyar Nemzeti Banktól vagy más hazai vagy külföldi pénzügyi intézettől hiteleket vehet igénybe. Egyébírányú üzleti tevékenységet nem folytathat. Egy üzletrész névértéke 5,000 P. In: Nagy Magyar Compass 56/1. (1932) 535.

⁵²¹ MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1931. szeptember 7.

⁵²² Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet. Budapest. Alakult: az 1930. évi XLI. t.-c. alapján, 1930. évi szeptember hó 30-án. Üzletrésztőke: 1.000,000 P. Alapítótársak: Angol–Magyar Bank Rt., Belvárosi Takarékpénztár Rt., Budapest Székesfővárosi Községi Takarékpénztár, Magyar Általános Hitelbank, Magyar Általános Takarékpénztár, Magyar Jelzáloghitelbank, Magyar Leszámlázó és Pénzváltó Bank, Magyar–Olasz Bank Rt., Magyar Országos Központi Takarékpénztár, Pesti Hazai Első Takarékpénztár, Pesti Magyar Kereskedelmi Bank. A Szövetkezet tagjainak száma 1931. dec. 31-én változatlanul 11, sem a tagszámban, sem

átvételébe 612.450 pengőt, a magyar állam által kibocsátott útépitési kötvények átvételébe pedig 829.787,75 pengőt fektetett.

VI. 4. A bank vagyoni helyzete 1925–1931 között

1926-os üzletévben a pénztári forgalom az előző üzletévvvel szemben növekedést mutatott 227.957.600 pengőről 431.305.606,10 pengőre emelkedett. Az 1925. üzletév tiszta nyeresége 11.092.407.631,60 koronát tett ki. Ebből az igazgatóság javaslatára részvényenként 1500 korona osztalékot fizetett a bank a részvényeseknek. A tartalékalap külön dotációjára 217.120.381.58 koronát fordítottak. A megváltozott pénzügyi viszonyokhoz az alapszabályt is módosítani kellett, amelyből egy lényeges pontot emeltünk ki. A nyereségből eddig 10% volt az igazgatóság jutaléka, az új alapszabályok értelmében ez a jövőben 6% lett. A következő üzletévben e szerint számolták már a jutalékot. Az 1926-os üzletévben bevezetett jelzálogkölsön üzletágba külföldi bankok is érdekeltté váltak, többek között: Lee, Higginson & Co.,⁵²³ J. Henry Schröder,⁵²⁴ továbbá a P.W. Chapman & Co.,⁵²⁵ A.M. Lamport & Co. Az aktuális üzletév tiszta nyeresége 1.710.804,37 pengő volt. Ebből az összegből a bank 5 pengőt fizetett részvényenként. Az igazgatóság – most már csak – 6%-os alapszabályszerű jutaléka 94.483,91 pengő volt. A tartalékalap külön dotációjára 61.263,41 pengőt, a nyugdíjalap javadalmazására 100.000 pengőt fordítottak.

Az 1927-es üzletévben a Magyar Pénzintézeteknek Záloglevél Kibocsátó Szövetkezetére⁵²⁶ az év végén 2.786.615,82 pengő összegű kölcsönt engedélyeztek. A bank kereskedelmi

az üzletrészekben változás nem történt. A Szövetkezet célja a kölcsönösség alapján közös üzletkezelés mellett a) kölcsönök folyósítása : 1. családi házak vagy az 1924. évi XII. t.-c. alapján létesülő társasházak építésének céljaira; 2. az Országos Falusi Kislakás Építési Szövetkezet részére az 1927.: XIX. t.-c.-ben meghatározott hitelek nyújtására, 3. öröklakások létesítése céljából alakult szövetkezetek részére feltéve, hogy az ily szövetkezetek tagjaival szemben az 1930.: XLI. t.-c. 11. §-ában foglalt szabályok alkalmazást nyerhetnek; 4. a pénzügyminiszternek az 1930.: XLI. t.-c. 2. §-a értelmében kivételes, méltánylást érdemlő esetekben adott engedélye alapján oly épületek megszerzésére, amelyeknek építése az 1930.: XLI. t.-c. életbelépése után vette kezdetét; 5. ipar- testületi székházakat terhelő kölcsönök rendezése az 1931: XXXIV. t.-c. alapján. In: Nagy Magyar Compass 56/1. (1932) 539.

⁵²³ Lee, Higginson & Co: bostoni alapítású amerikai befektetési bank.

⁵²⁴ Johann Heinrich Schröder (1784–1883) hamburgi születésű, majd Londonba települő bankár későbbi cégneve.

https://books.google.hu/books?id=pcS-DAAAQBAJ&pg=PA12&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (letöltés: 2021. aug. 02.)

⁵²⁵ Paul Wadsworth Chapman (1880–1954) Chicagóból származó amerikai bankár és üzletember.

⁵²⁶ Magyar Pénzintézeteknek Záloglevélkibocsátó Szövetkezet (alapítva: 1926). A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, a Magyar Általános Hitelbank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület, a Magyar Leszámlató és Pénzváltó Bank, a Magyar Általános Takarékpénztár, a Magyar-Olasz Bank érdekeltsége. A vállalat tárgya: hogy a m. kir. pénzügyminiszter által az 1925. évi XV. t.-c. 1. §-a szerint megadott jogosítvány alapján összesen legfeljebb 15.000.000 dollár névértékű 7 és 1/2%-os és 35 év alatt törlesztendő zálogleveleket bocsásson ki olyan mezőgazdasági ingatlanokra adott kölcsönök alapján, amelyeket a szövetkezeti tagok valamelyike nyújtott

mérlegének áruforgalma is nagyot nőtt 739,7 millió aranykoronáról 835,4 millió aranykoronára, a kiviteli összérték összege 700,1 millió aranykoronáról 748,1 millió aranykoronára emelkedett. A gazdasági élet fellendülése magával hozta a folyó banküzletág emelkedését is. A pénztári forgalom 431,3 millió pengőről 562,1 millió pengőre, az összforgalom 1.626,1 millió pengőről 2,126,5 millió pengőre emelkedett. Az üzletévben elért tiszta nyereség: 1.250.605,60 pengő volt. A részvényeseknek a bank részvényenként 4 pengőt fizetett. A tartalékalap külön dotációjára 41.222,39 pengőt fordítottak, a nyugdíjalap javadalmazására is került 80.000 pengő.⁵²⁷

1928-as üzletévben a Magyar–Olasz Bank 2.869.713,78 pengő tiszta nyereséggel zárta. Ebből az összegből egyenként 50 pengő névértékű részvény után 5 pengőt fizetett. A tartalékalap külön dotációjára 171.330,34 pengő jutott, míg a vállalati nyugdíjpénztárba 100.000 pengőt utaltak.

1929-es üzletévben a bank éves tiszta nyeresége az előző évi 2.869.713,78 pengőről 2.925.520,11 pengőre emelkedett. Ebből az 50 pengő névértékű részvény után részvényenként 5 pengőt fizettek a részvényeseknek. A tartalékalap külön dotációjára 194.489,50 pengőt szántak, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára 125.000 pengő került befizetésre.

1930-as üzletévben a bank tiszta nyeresége 2.931.115,63 pengő volt (az előző évi: 2.925.520,11 P). Ebből 50 pengő névértékű részvény után 5 pengőt fizettek. A tartalékalap külön dotációjára 194.389,59 pengő került elkülönítésre, a régi nyugdíjasok nyugdíjjárulékára 125.000 pengő.⁵²⁸

és saját készfizető kezessége mellett a szövetkezetre engedményezett vagy kivételesen olyan kölcsönök alapján, amelyeket a szövetkezeti tagok valamelyikének készfizető kezessége mellett a szövetkezet maga nyújtott. Ezek között a korlátok között tehát a szövetkezetnek célja ilyen kölcsönöknek engedményezés útján való megszerzése, vagy kivételesen ilyen kölcsönöknek nyújtása és ezen az alapon zálogleveleknek kibocsátása. A szövetkezet egyéb üzletekkel s nevezetesen sem gazdasági, sem ipari hitelek nyújtásával nem foglalkozhatik. A szövetkezet zálogleveleket csak olyan jelzálogos kölcsönök alapján bocsáthat ki, amely kölcsönöknek összege nem haladja meg az illető jelzálogul lekötött ingatlan, vagy ingatlanok becsértékének 25%-át. Mindaddig, míg a társaság által kibocsátott záloglevelek forgalomban vannak, a közgyűlés a feloszlást el nem határozhatja. Az üzletész névértéke 10.000 P. (A tagok a szövetkezet kötelezettségeiért üzletészük névértéke erejéig felelősek.) Igazgatóság: Erney Károly PHETE vezig., dr. Éber Antal MOB vezig., dr. Horváth Lipót MÁT eln., dr. Jacobi Olivér PMKB ügyv. ig., br. Kornfeld P. MÁH h.-vezig., br. Madarassy-Beck Marcell ML és PB eln., vezig., Weiss Fülöp PMKB (elnök), Sir William Goode mgzó (London). In: Magyar Pénzügyi Compass (szerk: Entresz Ferenc) 1. kötet, 1927–1929 (Budapest, 1928.) 55. illetve MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1927. november 28. Megtalálható még ezzel kapcsolatos információ Tallós Gy.: A Magyar Általános Hitelbank i.m. 202.

⁵²⁷ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1926.

⁵²⁸ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1930.

1931-es üzletévben a bank tiszta nyereség 1.963.922,61 pengő volt, amin azért meglátszott a válság, mert az előző évi 1930-as üzletév nyeresége elérte 2.931.115,63 pengőt. A gazdasági környezetben bekövetkező változásokhoz képest ez is szép üzleti eredménynek volt tekinthető. A tiszta nyereségből 50 pengő névértékű részvény után, részvényenként 3 pengő osztalékot fizetett a bank. Tehát a válság ellenére is fizetett a bank osztalékot. A tiszta nyereségből a tartalékalap külön dotációjára 168.023,03 pengő, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára pedig 100.000 pengőt költöttek.

VI. 5. Változások a bank vezetésében (1925–1931 között)

1925-ben az igazgatóság egykori tagja Matlekovits Sándor 1925. november 30-án, a felügyelőbizottság elnöke Barta Ödön pedig 1925. november 13-án elhalálozott.

A következő évben Egyedi Lajos, aki az igazgatóságnak kezdetektől fogva tagja volt, szintén elhunyt⁵²⁹ és egy frissen megválasztott igazgatósági tag Kőszeghy Sándor is elhalálozott.⁵³⁰

1928. szeptember 8-án elhunyt az igazgatóság megbecsült tagja dr. Nagy Ferenc, aki korának elismert jogtudósa és közéleti szereplője volt, és aki kezdettől fogva tagja volt a bank igazgatóságának.⁵³¹

1929. január 25-én pedig gróf Almásy Imre hunyt el, aki igazgatósági tagságán kívül az Országos Mezőgazdasági Kamara elnöke is volt.⁵³² Fuchs Leó⁵³³ és Riccardo Gualino igazgatósági tagok lemondtak a bank igazgatóságában betöltött tisztségükről.⁵³⁴

VI. 6. „Különleges” esetek és ügyek

Az 1927. november 28-ai igazgatósági ülésen ritka pillanatoknak lehettek tanúi a jelenlévők, mert a szokásostól eltérően Enrico San Martino di Valperga gróf, az őt meleg szavakkal köszöntő Berzeviczy Albertet aranylakodalma alkalmából köszöntötte. Ilyen magánünnepekről ritkán olvashatunk hivatalos jelentésben.⁵³⁵

⁵²⁹ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1927. június 24.

⁵³⁰ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1927. október 5.

⁵³¹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1928.

⁵³² MNL OL Z 76 3. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1928–1930, 1929.

⁵³³ MNL OL Z 76 3. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1928–1930, 1930. február 10-i ülésen jelentették be.

⁵³⁴ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1929.

⁵³⁵ MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927, 1927.

A bank életének egy másik ritka pillanata, amikor alkalmazottai közül bűncselekményt követ el valaki, egy ilyen esetről is beszámolt az 1929. március 4-én megtartott igazgatósági ülés. A bank Károly-körúti fiókjában három alkalmazott, a pénztáros, az ellenőr és két könyvelési tisztviselő összejátszottak és 1928. év második félévétől a banknál jelentkező ügyfelek által a takarékbetétekben elhelyezett összegeket nem vezették be a napi pénztárkönyvbe, sem a pénztárba, így összesen 176.900 pengőt sikkasztottak. A bűncselekményre úgy derült fény, hogy az év végi mérlegmunkálatok eredményeiben nem jöttek ki a számok, ekkor fedezték fel a hiányt. A bank vezetése azonnal a rendőrséghez fordult, amelynek eredményeként két banki tisztviselőt letartóztattak. Két tisztviselőnek a bank mondott fel haladéktalanul, a felelős vezető is elmozdításra került. Továbbá intézkedéseket hoztak az ilyen jellegű bűncselekmények hatékonyabb kiszűrésére és megelőzésére, minden fiókjuk tekintetében. Az elsikkasztott összegből készpénzben 45.000 pengő térült meg. Különféle fedezetekkel élt a bank 30.300 pengő tekintetében, a fennmaradó 101.600 pengőt pedig részben a Károly-körúti fiók 1928. évi üzleti eredményéből, részben a többi fiókok együttes nyereségéből írták le.⁵³⁶

Az 1930. szeptember 22-i igazgatósági ülésen szóba került az Isteni Megváltó Leányai (Filiae Divini Redemptoris) katolikus apácarend ügye. A rend Hollandiában különféle bankok útján 900.000 Hfl. (holland florin vagy forint) névértékű, 25 év alatt törlesztendő 8%-os kötvénykölcsonnt bocsátott ki. A kölcsönből befolyó összeg a Budapest főváros által a rendnek ingyen átengedett telkeken (Budapest I. Nagyboldogasszony út) létesítendő nevelőintézet építésére szolgált. A kölcsönért a magyarországi, ausztriai, jugoszláviai, csehszlovákiai, és észak-amerikai egyesült államokbeli összes rendtartományok szavatosságot vállaltak, és a kölcsön a meglevő és felépítendő kb. 4 millió pengőre becsült ingatlant jelzáloggal megterhelték.⁵³⁷ Ez ma a Szent Margit Gimnázium neobarokk épülete Budán, amely a gazdasági válság éveiben épült.

VI. 7. Értékelés

Berzeviczy Albert elnöklete alatt a bank töretlenül fejlődött. Elnöki időszaka alatt került sor a pengő bevezetésére és ugyancsak ezidőtájt lett aláírva az olasz–magyar barátsági szerződés is, amely megerősítette Olaszország és Magyarország között a kulturális és gazdasági kötelekeket. Lerakták a Római Magyar Akadémia szellemi alapjait. Berzeviczy elnök igen elkötelezett volt Olaszország felé és ez a bank élén az intézetnek csak előnyt jelentett. Erre a

⁵³⁶ MNL OL Z 76 3. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1928–1930, 1929.

⁵³⁷ MNL OL Z 76 3. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1928–1930, 1930.

periódusra esett a világgazdasági válság elhúzódó hatása is, mert míg 1930-ban a bank betéti- és folyószámlaállománya a megelőző évihez képest növekedett, a begyűrűző válság hatásai az 1931-es évben kisebb visszaesést mutattak. Azonban meg kell jegyezni, hogy a válság ellenére a bank továbbra is fizetett osztalékot a részvényeseinek, ami egyáltalán nem mondható jelentéktelen teljesítménynek. Berzeviczy Albert mindent megtett a bank elnökeként, hogy ne vezesse zátonyra a rábízott hajót. A Magyar–Olasz Bank Rt. a romló nemzetközi és hazai gazdasági környezetben megőrizte piaci vezető helyét. Az említett korszakban is az első 10 hazai pénzintézet egyike volt, mutatva a jól gazdálkodás példáját. Az elnök olasz kapcsolati beágyazottsága mellett szólt az a bizalom, ami abban mutatkozott meg, hogy a Vatikán is jó befektetésnek tartotta egy jelentősebb részvényt pakettel beszállni a bank életébe. A hosszú állami múltra – különféle formákban és megnevezéssel – visszatekintő Vatikán ebbéli lépése is mutatja, hogy az intézet ebben az elnöki periódusban is igyekezett olyan vállalatokat és pénzintézeteket érdekkörébe vonni, melyek biztosították a fejlődését, vagy olyan részvényt is köreiben tudni, amivel erősen növelhette nemzetközi megítélését és pozícióját. A kiváló szakmai vezetésnek köszönhetően a gazdasági világválság nem rengette meg a pénzintézetet és nem kellett alkalmazottakat elbocsátania. Berzeviczy Albert személye és elnöksége pozitív hatással volt a bank életére, ráadásul Berzeviczy Albert a bank elnöki pozícióján túl széleskörű társadalmi megbízatásokkal bírt és az ezekkel járó társasági élet is csak emelte a pénzintézet jó hírnevét.

VII. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság működése dr. Éber Antal (1872–1920)⁵³⁸ elnöklete alatt (1932–1937)

VII. 1. Történelmi kitekintés 1932–1937 között

Magyarországon a gazdasági válság mérséklődését három tényező együtt állása eredményezte: az első ilyen tényező az állam gazdaságpolitikai ágazati fejlesztéspolitikája volt. Emellett az 1930-es évek második felében elinduló lassú áremelkedésnek is fontos szerepe adódott a világpiacokon, és nem utolsósorban a német politikai és gazdasági változások hatásai is befolyásolták a mérséklődését. A magyar gazdaság szerkezete rugalmatlan volt, annak rendszerszintű átalakítása elkerülhetetlenné vált. A mezőgazdaságban jelentkező munkanélküliség megoldására Gömbös Gyula miniszterelnöksége (1932–1936) idején tettek kísérletet, a végrehajtott telepítési akcióban 80.000 kisbirtok jöhetett létre.⁵³⁹

⁵³⁸ Rövid szakmai életrajza a disszertáció XVI. 7. számú mellékletében található.

⁵³⁹ Kaposi Z.: A XX. század gazdaságtörténete i.m. 301.

Gömbös külpolitikáját a jobbra tolódás veszélye jellemezte. Politikájában arra törekedett, hogy a barátinak mondható magyar–olasz kapcsolat fenntartása mellett a Németországhoz való közeledés is megvalósuljon. Ő sokkal jobban szeretett volna a német kapcsolatokra támaszkodni, mint korábban Bethlen. Gömbös kinevezését megkönnyebbüléssel nyugtázták Rómában, mivel Károlyiban – a franciákhoz való esetleges közeledése miatt – nem bíztak. Az 1932. november 10-11-én lezajlott római találkozójukon a magyar miniszterelnök azt vázolta fel a Ducénak, hogy a nehéz gazdasági helyzet ellenére a magyar belpolitikai helyzet nem ingott meg.⁵⁴⁰

VII. 2. Az igazgatóság jelentései

Az igazgatóság jelentése kaotikusnak nevezte gazdasági életünk és országunk állapotát. Hitelvisszavonások történtek, melyek adott esetben pánikot okoztak egy-egy ország életében. Az intézet vezetősége kötelességének tartotta, hogy az állam által támasztott hiteligényeknek megfeleljen. Az intézet a vállalt kötelezettségeit – a létesített külföldi megállapodások figyelembevétele mellett – a részvényesek érdekeinek szem előtt tartásával, tárgyi és személyi kiadások apasztásával igyekezett megvalósítani. A bank elvként tartotta a jövőre nézve, hogy az intézet saját ipari vagy kereskedelmi vállalkozása helyett kizárólag bankszerű üzlettel foglalkozzon, ipari vagy kereskedelmi érdekeltséget ne vállaljon. Amint erről Tomka is ír munkájában: „*A bankok tőkefelszívó-képességének csökkenése kihatott ipari kapcsolataikra is. Némelyik intézet – pl. az Olasz–Magyar Bank⁵⁴¹ — tudatosan az érdekeltségek felszámolásának, vagy legalább jelentős csökkentésének útját járta, de az fel sem merült Magyarországon, hogy a vegyes bankok típusát a krízis után — Belgiumhoz vagy Olaszországhoz hasonlóan — törvényekkel szüntessék meg, annál is kevésbé, mert a bankok viszonylag stabilnak bizonyultak a válság során is. A helyzet ebben a tekintetben inkább a németországihoz hasonlított: itt is, ott is javaslatok születtek az univerzális bankok rendszerének átalakítására, de végül nem történt központi beavatkozás. Ez annál is inkább érthető volt, mert a bankok ipari befolyása — legalábbis relatíve — tudatos mérséklő üzletpolitika híján is jelentősen csökkent.*”⁵⁴² Ezen elv mentén vált ellenállóképessé a MOB a nehéz kihívásokkal szemben. Minden nehézség ellenére a bank továbbra is bírta a befektetők bizalmát. Ennek tudhatók be eredményei is. A betétkönyvekben elhelyezett összegek

⁵⁴⁰ Hamerli P.: Magyar–olasz kapcsolatok i.m. 213–218.

⁵⁴¹ Helyesen: Magyar–Olasz Bank (megjegyzés: PI).

⁵⁴² Tomka B.: A magyarországi pénzintézetek i.m. 125.

34.512.002,79 pengőt tettek az előző évi 34.548.001,67 pengővel szemben, ami 1/10%-os csökkenésnek felelt meg.

1932. február 10-én ült össze az igazgatóság. Ezen az ülésen rendkívül fontos események történtek, többek között dr. Éber Antal vezérigazgató lemondásának bejelentésére is sor került. Dr. Éber Antal vezérigazgató megható köszönetnyilvánítással adta tudtára az igazgatóságnak abbéli szándékát, hogy a lejárt mandátuma után nem kívánna a székében maradni. Sok egyébirányú közéleti elfoglaltságára hivatkozott előadásában. Éber bölcsességét az is mutatta, hogy ezt előre jelezte az igazgatóság számára, hogy az időben tudjon megfelelő utódot találni a posztra. Arról is beszélt, hogy más intézeteknél ez a személyügyi előrelátó politika hiánya bizony nagyon negatívan befolyásolta az adott intézmény életét. Mivel már egy ideje a vezérigazgatói teendőket dr. Halmi Miklós látta el, és így ő a bank napi életére teljes körű rálátással bírt, ezért Halmit kívánta jelölni erre a pozícióra. Éber felszólalásában azt is elmondta, hogy minden szerénységgel elmondhatja, hogy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank után a legelső helyen a Magyar–Olasz Bank áll a hazai pénzügyi piacon. Tekintettel a jelölt személyére Éber Antal arról is beszélt, hogy így már nyugodtan tud majd visszavonulni, de emellett a kontinuitás is megmarad, amely megnyugtatta nevezettét.⁵⁴³ Ezt követően Adolfo Rossi a Banca Commerciale Italiana képviselőjében és nevében szólt hozzá és kifejezte sajnálatát, hogy dr. Éber Antal döntése miatt. Dr. Berzeviczy Albert elnök a folytonosság szellemének megtartása végett lemondott elnöki posztjáról és azt dr. Éber Antalnak ajánlotta fel, aki a poszt elfogadásáért cserébe azt kérte az igazgatóságtól, hogy dr. Berzeviczy Albertet tartsák meg tiszteletbeli elnöknek. Ezt követően a jelenlévő igazgatósági tagok közfelkiáltással dr. Éber Antalt elnöknek, majd nevezett indítványának megfelelően – szintén közfelkiáltással – dr. Berzeviczy Albertet tiszteletbeli elnökké választották. Ugyanezen vezetés hasonló módon választotta meg a bank új vezérigazgatóját, dr. Halmi Miklóst.⁵⁴⁴ Az 1932. február 25-ei igazgatósági ülésen dr. Halmi Miklós vezérigazgató arról beszélt, hogy az 1931. üzletév tanulságai és a rendkívül súlyos gazdasági helyzet miatt, az előző évi gyakorlathoz hasonlóan az igazgatóság a közgyűlésnek kisebb mértékű osztalék elfogadását javasolta. Mindemellett elkerülhetetlenné vált a tisztviselői illetmények csökkentése, annak ellenére, hogy ezt már egy ideje elodázták, szemben az állami kifizető helyekkel. A csökkentések kapcsán az alábbi alapelveket fogalmazták meg: az évi 3000 pengőig terjedő fizetések érintetlenek maradtak. Az e feletti fizetéseket pedig nem lineárisan,

⁵⁴³ MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1932.

⁵⁴⁴ MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1932.

hanem progresszív módon szállították le, de ez a nyugdíjat nem érintette, az a leszállítás előtti állapotból volt számítandó. Ezen felül egyéni elbírálást is alkalmaztak, kinek-kinek érdemei szerint. Legfontosabb megjegyzése az volt, hogy a bank azon kevés pénzüzetek közé tartozott, amely sértetlenül vészelhette át a válságot.⁵⁴⁵ Ugyanezen a napon tartották a bank XII. rendes közgyűlését.⁵⁴⁶

Az augusztus 2-i igazgatósági ülésen bemutatták Ernesto Krauszt, akit a Banca Commerciale Italiana delegált az intézethez, és akit a következő közgyűlésen az igazgatóság tagjává kívántak választani. Krausz eddig a Banca Commerciale Italiana Triestina ügyvezető igazgatói székét töltötte be. A vezérigazgató a hazai gazdasági helyzetről beszélt. „*A közismert viszonyok folytán rendszeres banktevékenység kifejtéséről szó sem lehet.*” Szóba került az angol Stillhalte-egyezmény, amely 1932. február 1-től augusztus 1-ig biztosította a magyar bankoknak és az ipari valamint kereskedelmi vállalatoknak az általuk igénybe vett elfogadványhitelek és készpénzelőlegek fenntartását.⁵⁴⁷ Erről írt a Magyar Hírlap 1932. április 10-ei számában „*A külföldi pénz és árutartozás új rendje. Mennyiben módosítja az angol Stillhalte az eddigi devizaelőírásokat?*” című cikkében.⁵⁴⁸

Az 1932. december 9-ei igazgatósági ülésen tudomást szerezhettünk arról, hogy dr. Halmi Miklós vezérigazgatót az Olasz Koronarend Középkeresztjével tüntették ki. A vezérigazgató véleménye a gazdasági helyzetről továbbra sem volt optimista. Sajnálatos módon, a piacokon komoly összeroppanás ment végbe. Egyre lehangolóbb a likviditációs állapot volt, ami semmi esetre sem mutatta a lábadozás legkisebb jelét sem. A helyzet értékelésében fontos volt a valósággal történő szembenézés, amely alapján a vezetés azt állapította meg, hogy még mindig nem voltak túl a krízis mélypontján. A bank óvatos vezetése azonban jól látta előre a bajt, ezért nagyobb kihelyezéseik nem voltak, az ipari érdekeltségeket minimális szintre süllyesztették, a kihelyezéseket egyfajta rugalmasság jellemezte és mindezen adottságok a többi intézethez képest nagyobb mozgásteret biztosítottak a bank számára. Ez az üzletpolitika adhatott a jövőre nézve olyan előnyöket, amelyeket akkor még biztosan meghatározni vagy

⁵⁴⁵ MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1932.

⁵⁴⁶ Ezen 52 részvényes jelent meg, azok közül a legnagyobb részvényesek: Amministrazione Speciale della Santa Sede, Citta el Vaticano/20.000, Societa Anonima di Partecipazione ed Affari Finanziari, Lugano/11.988, Societa Internazionale di Credito 75 Mobiliare ed Immobiliare Lugano/195.315, Societa Italiana di Credito Handelsniederlassung Wien/10.935. MNL OL Z 75 12. csomó 1. tétel 12. rendes közgyűlés 1932. február 25.

⁵⁴⁷ MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1932.

⁵⁴⁸ Magyar Hírlap 42. évfolyam 78. szám 21.

https://adt.arcanum.com/en/view/MagyarHirlap1891_1932_04/?pg=94&layout=s (letöltés: 2021. aug. 18.)

jelezni nem lehetett.⁵⁴⁹ A TÉBE kötelékébe tartozó budapesti bankok közül az 1932. június hó 30-ai egységes mérlegkimutatásban a Magyar–Olasz Bank Rt. a 4. legerősebb banknak számított, és minden gazdasági nehézség ellenére tartotta jó pozícióját.

Mussolini 1933 szeptemberében mutatta be a dunai memorandum dokumentumait. A Duce abból indult ki, hogy a Duna mentén lévő országok gazdasági helyzete még mindig ingatag volt és a korábbi próbálkozások egy nagyobb gazdasági egység létrehozására (néhány kisebb, főleg olasz kezdeményezésre létrejövő siker mellett) addig kudarcot vallottak. A dokumentum szerint Magyarország és Ausztria kis mérete és népessége, valamint nyersanyaghiánya megnehezítette az együttműködés kialakulását. Ezért volt szükség arra, hogy azok a nem dunai országok, amelyeknek passzív volt a külkereskedelmi mérlege, velük szemben biztosítsák a piacuk egy részét annak árucikkei számára. Olaszországnak mindkét országgal szemben passzív volt a külkereskedelmi mérlege. A javaslat kitért arra, hogy olyan kétoldalú megállapodásokra lett volna szükség, amely ezen országok nyersanyagai, mezőgazdasági és ipari exportcikkei számára különleges kedvezményeket biztosítottak volna a legnagyobb kedvezmény elvének megsértése nélkül. Mivel az olaszok tudtak Hitler ausztriai aktivitásáról, ráadásul látták a fejlődő német–magyar kapcsolatokat, készletet éreztek a cselekvésre. 1933-ban Gömbös a Führerhez látogatott, ahol nem kapott ígéretet megfelelő mértékű gazdasági és külpolitikai támogatáshoz, így nem akart lemondani az olasz kapcsolatokról. Az olasz–magyar tárgyalás egy szorosabb együttműködést helyezett kilátásba Ausztriával a Habsburg-ház visszatérését kizárva. Egyetértettek abban, hogy a semmeringi egyezmény⁵⁵⁰ kiterjesztésével létrejöhet az olasz–osztrák–magyar vámunió, mint ahogy abban is, hogy barátságos viszonyt kívántak ápolni Németországgal, valamint, hogy közös érdekük a két német nyelvű állam kapcsolatának normalizálása volt.⁵⁵¹ Hitler kancellársága 1933-ban borús eget festett Európa jövője kapcsán még akkor is, hogyha bizonyos későbbi döntésekből Magyarországnak akkor előnye származott.

Az igazgatóság jelentésében ezt írja: „*A londoni gazdasági konferencia, amelytől a világ közvéleménye, ha nem is a problémák azonnali megoldását, de annak nemzetközi egyezményekkel való előkészítését és ezzel kapcsolatban a válság enyhülését és fokozatos levezetését várta, eredmény nélkül oszlott szét.*”⁵⁵² Ezt igazolja Láng Imre Keynes és a New

⁵⁴⁹ MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1932.

⁵⁵⁰ Semmeringi egyezmény: egy 1932 februárjában három ország Olaszország, Ausztria és Magyarország részvételével aláírt megállapodás gazdasági együttműködéséről.

⁵⁵¹ Ránki Gy.: Gazdaság és külpolitika i.m. 241–247.

⁵⁵² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1933.

Deal című tanulmánya is, amelyben a következőket írta: „*A világszerte érvényesülő elzárkózási tendencia a londoni valutáris és gazdasági konferencia kudarcával, 1933 nyarán tetőzött.*”⁵⁵³

Az igazgatóság jelentése fel is tette a nagy kérdést, vajon mi történt volna, ha egy évvel korábban (1934-ben készült az előző évi beszámoló – saját megjegyzés PI) tudták volna mindazt, ami 1933-ban gazdasági, pénzügyi és politikai téren példátlan horderejű eseményekben következik be. A beszámoló igen finoman fogalmaz, mondhatnánk abszolút apolitikusan, mégis érződik, hogy a bank vezetésének mi a véleménye a felszín alatti „hallgat a mély”-ről. Az Egyesült Államok szociális és gazdasági nehézségei, azt, hogy bankokat kényszerült bezárni ez a gazdag állam, és mindennek következtében a dollár, ami eddig pénztechnikailag a legjobban körülbástyázott, arannyal legjobban fedezett volt, letért az aranyalapról, az európai ész nem is nagyon tudta felfogni.⁵⁵⁴ Európa nagy országa Németország, ahol szintén hatalmas változások történtek mind gazdasági, mind politikai téren. A jelentésben azt is megemlíti, hogy a Népszövetség válságba került két kivált nagyhatalom miatt (Japán és Németország). Mindezekről függetlenül – ahogyan a jelentés megállapította – a gazdasági élet visszafejlődése megállt, sőt sok országban bár lassú, de biztató jele látszódott annak, hogy működtek a regeneráló erők a gazdasági élet területén. Úgy látták az igazgatóságban, hogy amilyen mértékben érvényesül a gazdasági élet automatizmusa a javulás irányában, olyan mértékben enyhülhetnek a politikai és gazdasági feszültségek. A magyarországi helyzetet két dolog súlyosbította, az egyik az ország államadóssága, a másik pedig az, hogy az ország valójában mezőgazdasági ország volt. Ez a külföldi adósság aggasztotta a bank vezetését is, mert véleményük szerint mindaddig, amíg ez terhet ró ránk, addig Magyarország gazdaság mérlege és a jövő helyzetének útja nem volt pontosan kijelölhető, de az adósságrendezés és a jövő kötelezettségeinek megállapítása a kereskedelmi mérleg alakulásával és a valutának jövőbeli értékével is összefüggött. Az 1933-as esztendőben a gabonaárak tovább estek.⁵⁵⁵ A korabeli sajtó is foglalkozott ezzel a kérdéssel. A Magyarság című lap 1933. szeptember 1-jei számában ezt olvashattuk: „*A magyar agrártársadalomnak éppúgy, mint gazdasági életünk vezetőinek tudomást kell venni arról a tényről, hogy a búzatermelés válságának nagyobb fokú és rögtönös enyhülése még akkor is néhány évig eltarthat, ha a londoni megállapodásokat a túlfeljesztett búzatermelés*

⁵⁵³ Láng Imre: Keynes és a New Deal 41. in: Történelmi Szemle 1978. (21. évfolyam) https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1978_1/lang.pdf (letöltés: 2021. aug. 05.)

⁵⁵⁴ MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1933. október 7.

⁵⁵⁵ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1933.

korlátozása tekintetében a tengerentúli agrárállamok, valamint az európai ipari országok szigorúan be fogják tartani és így a fölhalmozott tengerentúli készletek elapadása előbb-utóbb bekövetkezik.”⁵⁵⁶

1933. március 14-én ült össze a XIII. rendes közgyűlés.⁵⁵⁷ A külkereskedelmi aktívum 81 millió pengő volt. Azonban a Magyar Nemzeti Bank adataiból tudomásul kellett vennie az igazgatóságnak, hogy a valutakészletek számottevően nem gyarapodtak, mert a többletből 44 millió pengő az Ausztriával való kereskedelemből adódott, amely olyan valutában jelentkezett, amely a fennálló klíring-szerződés⁵⁵⁸ miatt, más országokkal szemben teljesítendő fizetésekre nem volt használható és a kiviteli érték zöme korábban fennálló tartozásokra lett fordítva. A jelentés tisztán és világosan fogalmaz a bank mindenkori küldetését tekintve, amikor azt írta: *”A mi feladatunk – hitelintézeteké, kik egybe vagyunk forrva az ország gazdasági életével – hogy megtaláljuk és megőrizzük a helyes egyensúlyt a jelen kívánalmai és a jövő nagy érdekei között”.*⁵⁵⁹ A bank élénken vett részt különösen az Olaszország felé irányuló exporttevékenység finanszírozásában és a kereskedelmi összeköttetés lebonyolításában. Mindemellett kötelességüknek érezték az idegenforgalom fokozását és ennek pénzügyi úton történő elősegítését.

Az olasz–osztrák–magyar vámunió – Ausztria visszakozása miatt – 1932-ben nem jött létre, de a vámunióról a két másik fél nem tett le. Több más fontos gazdasági megállapodást sikerült ettől függetlenül megvalósítani. 1934-ben a római jegyzőkönyvek tovább erősítették a három ország közötti kapcsolatot. Az elsőben rögzítették, hogy a béke és a gazdaság működőképessége érdekében megvitatják egymással álláspontjaikat. A másodikban a három ország gazdaságának fejlesztése kapcsán, a magyar búza áresése által érintett Magyarország helyzetének megoldása céljából, hazánknak fenn kellett tartania piacának egy részét az osztrák és az olasz termékeknek. A harmadik az Ausztria és Olaszország közötti gazdasági kérdéseket szabályozta. A jegyzőkönyveket pozitív visszhang jellemezte Európában, bár nem tartották ezeket politikailag lényegesnek. Az olaszoknak a Dunai térségben való térnyerését a

⁵⁵⁶ Magyarország, XIV. évfolyam, 189. szám, 1933. szeptember 1. A búzaértékesítés gondjai c. cikk https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarorszagMilotayPetho_1933_09/?pg=0&layout=s (letöltés: 2021. aug. 05.)

⁵⁵⁷ 53 részvényes volt jelen, közülük a legnagyobb részvényesek: Banca Commerciale Italiana DC/171.108, Hambros Bank Limited London/17.000, Societa Internazionale di Credito Mobiliare ed Immobiliare, Lugano/137.318, Societa Italiana di Credito Bankniederlassung Wien/10.936.

MNL OL Z 75 13. csomó 1. tétel 13. rendes közgyűlés 1933. március 14.

⁵⁵⁸ Klíring: a fizetési megbízások fogadásának, a teljesíthetőség formai és tartalmi kritériumai ellenőrzésének, a címzett bank részéről történő továbbításának, és bizonyos esetekben a bankok közötti kiegyenlítéshez szükséges adatok előállításának folyamata. <https://www.bankihitel.hu/?us=fogalomtar&id=153> (letöltés: 2021. aug. 05.)

⁵⁵⁹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1933. 11.

franciák már nem veszélyeztették. 1933-ban Franciaország is elismerte Olaszország elsőbbségét a Duna-medencében, mivel az itt található államokat gazdasági érdekeik az itáliai partokat is mosó Adriai-tengerhez kötötték. Sokkal jelentősebb vetélytárssá nőtte ki magát a térséget tekintve Németország, amely igyekezett hasonló megállapodásokat kötni a dunai államokkal, mint az olaszok. Az 1934-es magyar–német egyezmény, amely egyfajta kiegészítése volt az 1931-ben megkötöttnek, lehetővé tette a magyar búzafelesleg németországi exportját. 1935 év végén is sor került egy német–magyar fizetési szerződés rögzítésére, mely a kétoldalú kereskedelem finanszírozásáról szólt és ebben is jutott lebonyolítási szerep a Magyar–Olasz Bank számára.⁵⁶⁰ 1934-ben egy másik, nem jelentéktelen esemény is történt, a Balkáni paktum aláírása. Ez az egyezmény, egy katonai-politikai megállapodás volt Jugoszlávia vezetésével, Görögország, Törökország és Románia között.⁵⁶¹ Erre az eseményre az igazgatóság jelentése is kitért, ugyanis megemlíti, hogy Magyarország, Ausztria és Olaszország között 1934 májusában, Rómában létrejött megállapodások alapján Magyarország fokozta behozatalát ezen országokból. 1934-ben Olaszországból 23,2 millió pengőről 41,2 millió pengőre, Ausztriából 62,4 millió pengőről 81,8 millió pengőre emelkedett a behozatal összege. A külkereskedelmi mérleg (azaz a kivitel) csökkenésének fő oka a gyenge gabonatermés volt, emiatt a számok következőképpen alakultak: Ausztriába 105,7 millió pengőről 99,3 millió pengőre, míg Olaszországba 33,7 millió pengőről 33,5 millió pengőre csökkent a kivitel.⁵⁶² A továbbiakban a jelentés reményét fejezte ki, hogy a Magyarországra nézve előnytelen külkereskedelmi forgalom kedvezőtlen eltolódása megváltozik. Németország esetében a jelentés megemlítette, hogy behozatali többletünkkel szemben aránylag egy kicsivel nagyobb kiviteli többlet lépett fel. Sajnálatos tényként említette a jelentés, hogy a kiviteli többlet fejében sem juthattunk megfelelő összegű szabad devizához, mivel az a külföldi hitelezők javára adósságszolgálat fejében letétbe helyezett pengőösszegek felhasználásával az úgynevezett addicionális⁵⁶³ export következtében a külföldi hitelezők követeléseinek rendezésére utalták át. *„Amíg intézetünk nemzetközi relációi az egész világ gazdasági krízisének befolyása alatt állanak, addig az intézet belföldi üzleti tevékenysége kénytelen azokhoz a súlyos problémákhoz alkalmazkodni, amelyek az ország belső gazdasági és pénzügyi életét dominálják; ily körülmények között*

⁵⁶⁰ Botos J.: A Magyar Nemzeti Bank i.m. 170–171.

⁵⁶¹ Hamerli P.: Magyar–olasz kapcsolatok i.m. 242–249.

⁵⁶² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1934. 11.

⁵⁶³ Addicionális: jelentése kiegészítő.

bankszerű normális tevékenységről beszámolni alig lehet.” – írta a jelentés.⁵⁶⁴ Ennek okai között volt számos korlátozás, a nemzetközi pénzforgalom teljes megkötöttsége, a kötött devizagazdálkodás, a clearingrendszerek, a kontingentálások,⁵⁶⁵ a külkereskedelem állami kézben tartása pedig szinte lehetetlenné tették, hogy egy bank normális módon működjön. Ebben a helyzetben, a belső tőkeképződésre volt utalva a bank, amelynek azonban előfeltétele a normális hitelélet, és az előfeltételezte a régi kötelezettségek jogos és méltányos rendezését. 1934. március 19-én került sor a XIV. rendes közgyűlésre.⁵⁶⁶ Az igazgatóság véleménye szerint az egyes tengerentúli és európai államok válságra adott válasza nem látszott eredményesnek és annak ellenére, hogy némely angol tényező szerint a válság véglegesen leküzdést nyert, más országokban, köztük Magyarországon sem lehetett erőteljes javulásról beszélni, azonban egyes országok igyekeztek önellátóak lenni, így valamelyest elzárkóztak a piactól. A nemzetközi tőke- és áruforgalom megkötött volt és a politikai ellentétek sem tettek jót ennek a helyzetnek. Ezen körülmények között a pénz sem tudott működni, a szabad kereskedelmi forgalom hiánya miatt a gazdasági fellendülés teljesen elképzelhetetlen volt. Egyes államok pedig, tekintettel mindezekre, az életszínvonal és a gazdaság életképességének fenntartása végett inkább a belső piachoz fordultak, mint az alig-alig működő nemzetközi kereskedelem felé.

Az 1934. év mezőgazdasági szempontból Magyarország életében rossz esztendő volt, mert a gabonaneműek hozama az előző évi 48 millió métermázsával szemben mindössze kb. 29 millió volt, így a tengerifélék, a burgonya és a zöldség 15–20%-kal nagyobb hozamát nem számítva, a szántóföldi termények hozama átlagban 30–50%-kal volt kevesebb, mint az előző évi. Ebbe természetesen az is beleszámított, hogy az 1933. év termésátlag viszont jóval meghaladta az átlagosat. A kedvezőtlen terméseredményért az év második felében megemelkedő gabonaárak jelentettek némi kárpótlást. A gazdavédelmi intézkedések is eredményesek voltak úgy, mint a kamatterhek leszállítása, a törlesztéses kölcsönöknél a kölcsön felfüggesztése. – írta a jelentés.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1934. március 3.

⁵⁶⁵ Kontingentálás: A bankjegyforgalom érdekében több államban bizonyos megszorításokat állapítottak meg a kibocsátható jegyek mennyisége tekintetében. E megszorítások vagy általában azt célozzák, hogy egy bizonyos összegben túl jegyet ne lehessen kibocsátani. Vagy megállapítják az ércfedezet nélküli részét a jegyforgalomnak; több államban pedig azt az elvet fogadták el, hogy ugyan a jegyek mennyiségét megállapították, azonban megengedték ezen túl is jegyet kibocsátani, csak hogy a többlet után egy jelentékeny jegyadó fizetendő. <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/053/pc005312.html> (letöltés: 2021. aug. 05.)

⁵⁶⁶ Megjelent 55 részvénye, ebből a nagyobb részvényesek: Societa di Credito Mobiliare ed Immobiliare/253.318, Banca Commerciale Italiana DC/53.996, Societa Italiana di Credito, Wien/10.936.

MNL OL Z 75 14. csomó 1. tétel 14. rendes közgyűlés 1934. március 19.

⁵⁶⁷ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1934.

VII. 3. Adósságvédelmi intézkedések

A különféle kormányok az adósságaikkal küzdő gazdaságok csődjét elkerülendő adósvédelmi intézkedéseket hoztak, amelynek lenyomata az igazgatósági ülési jegyzőkönyvekben jól látható.⁵⁶⁸ A Földteherrendező Országos Bizottság⁵⁶⁹ a hitelezők és az adósok közötti magánegyezségeket igyekezett előmozdítani, a hitelezők elzárkózása miatt kevés sikerrel. Az 1931-től működő Országos Hitelügyi Tanács⁵⁷⁰ a 8-10%-os kamatokat mérsékelhette, így sokkal jobb hatásfokkal működött, mint az előző intézmény. Számos birtok elkerülte az elárverezést a kormány 14.000/1933. M.E. rendeletének köszönhetően, amely védetté nyilvánította azokat a földeket, amelyeknél az adósság a kataszteri tiszta jövedelem tizenötszörösét meghaladta. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az állam a tartozásuk egy részét visszafizette vagy a visszafizetés határidejét meghosszabbította.⁵⁷¹ *„Hogy a gazdaadósságok végleges liquidálása fog-e és milyen áldozatokba kerülni, ma alig állapítható meg. Mindesetre az ez évi eddigi üzleti tevékenységből úgy látjuk, hogy az üzleteredmény, a legóvatosabb mérlegelés mellett is, az elmúlt évinél nem lesz hátrányosabb. Nem hallgathatjuk el, mily végtelenül fontos szerepet fog játszani a magyar pénzüzetek, mint hitelezők és a magyar állam, mint adós közötti viszony végleges szabályozása.”* – olvasható az 1934. december 6-ai igazgatósági ülés jegyzőkönyvében.⁵⁷²

Az igazgatósági jelentés a birtokok eladósodásáról közölt adatai szerint Magyarország 981.100 birtokából, melynek összterülete 15.451.400 kat. hold, jelzálogos bekebelezéssel 328.500 birtok (5.284.000 kat. hold) volt megterhelve. Ezek közül védetté lett nyilvánítva 77.900 birtok (1.955.300 kat. hold), azaz az összes birtok 7,9%-a (a területet alapul véve 12,7%-a). Az adósság összege ugyanezen kimutatás szerint pedig 2.015,5 millió pengő volt, amelyből 950 millió esett védett birtokra. A bank továbbra is minden áldozatot vállalt a birtokok megmentése érdekében, viszont az el nem adósodottak hitelképességeire és szükség esetén hitelezésükre is figyelemmel kellett lennie. Az iparban valamivel jobb helyzet volt tapasztalható, de itt is visszafogták a lendületet a szabadon felhasználható devizák

⁵⁶⁸ MNL OL Z 76. 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938. 1934. 52–55. (kézzel írt grafit számok)

⁵⁶⁹ 1931. évi VIII. törvénycikk a földteherrendezés előmozdítására szükséges intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93100008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D40> (letöltés: 2021. aug. 05.)

⁵⁷⁰ Országos Hitelügyi Tanács, erről többet: *Holbesz Aladár: A magyar hitelszervezet története*, Budapest, May János Nyomdai Műintézet, 1939. 314–318.

⁵⁷¹ *Honvári János: Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*, Budapest, Aula, 2003. 375.

⁵⁷² MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1934.

beszerzésénél mutatkozó nehézségek. A tatarozási hitelakcióban⁵⁷³ a bank is részt vállalt, 1.000.000 pengőt bocsátott saját forrásból új hitelek formájában az ügyfelek részére.

Az európai diplomácia új korszaka köszöntött be Hitler hatalomra kerülésével. A Führer nem fogadta el a versailles-i békerendszert, ennek jól látható jele volt Németország távoztása a Népszövetségből. A németekre kényszerített békeszerződés megváltoztatása azonban nem tűnt könnyű feladatnak. Franciaország és Csehszlovákia is kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött az időközben a Népszövetségbe is belépő Szovjetunióval, így Németország két tűz közé került. Ráadásul ekkor még Hitler és Mussolini sem ápoltak jó kapcsolatokat. Mindezek ellenére Hitler 1935-től több alkalommal is szembement a versailles-i béke rendelkezéseivel. Első lépésként a 100 000 főben maximalizált német haderőt mintegy ötszörösére növelte az általános hadkötelezettség bevezetésével. Az ezt elítélő brit, francia és olasz reakciók mellett a Komintern VII. kongresszusa is a fasizmus ellen foglalt állást, úgy tűnt, hogy Hitler elszigetelődik. Ez azonban csak látszólag volt így. 1936-ban létrejött az antikomintern paktum a zsidókat egyre jobban elnyomó Harmadik Birodalom és Japán között, ehhez pedig egy év múlva a fasiszta Olaszország is csatlakozott. Egyértelművé vált, hogy Európa ismét a háború szélére sodródott, amelyre a gazdasági világválságból lábadozó magyar gazdaság egyáltalán nem volt felkészülve.

Hazánkban ekkor a gazdasági nehézségek mellett politikai válság is kibontakozóban volt. Gömbös Gyula miniszterelnök és a 1931-ben lemondó, de a háttérben Horthy erős embereként továbbra is befolyásos Bethlen István küzdelme több fronton is zajlott. Gömbös 1935-ben a bethlenistának tartott Imrédy Béla pénzügyminisztert és Kállay Miklós földművelésügyi minisztert is leváltotta, de a honvédség tisztikarában is komoly változtatásokat eszközölt, többek között Kápráthy Kamilló főparancsnoknak, a helyettesének Vogt Valdemárnak és Röder Vilmos vezérkari főnöknek is távoznia kellett. Mivel Horthy nem ellenezte az „erős kéz” politikáját, ezért Bethlen és az őt támogatók közül többen (Kállay Miklós, Keresztes-Fischer Ferenc, Pesthy Pál, Rakovszky Iván⁵⁷⁴) kiléptek Gömbös tisztogatásai után a kormánypártból.⁵⁷⁵

⁵⁷³ Ipartestületek lapja 1933. április 9-i 15. szám.

https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_IpartestuletekLapja_1933/?pg=170&layout=s (letöltés: 2021. aug. 05.)

⁵⁷⁴ A bank igazgatóságának tagja volt.

⁵⁷⁵ vö: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/17.html> (letöltés: 2021. aug. 06.)

Az igazgatóság jelentése a világgazdaság szempontjából kedvező jelenséggént fogta fel az egyes felhalmozott nyersanyagkészlet csökkenését, az ipari termelésben és a nemzetközi áruforgalomban bekövetkezett némi emelkedést, a munkanélküliek számának csökkenését és a mezőgazdasági termékek árszínvonalának emelkedését. A magyar államháztartás egyensúlyát még ugyan nem sikerült elérni, de ebben a gazdasági és pénzügyi környezetben már az is nagy szó volt, hogy a helyzet nem romlott. A megtermelt gabona minősége kielégítő volt, mennyisége azonban továbbra is az utolsó 10 év átlaga alattinak számított. Mindent összevetve azonban a mezőgazdaság helyzete javult az igazgatóság jelentése szerint. A gazdátartozások rendezésére született 10000/1935. M.E. számú rendelet⁵⁷⁶ is igyekezett a bajokat orvosolni. *„A rendelet értelmében a gazdaadósok kamatterhe ½%-kal csökkent, vagyis a nem védett gazdaadósok évi 5% kamatot tartoztak fizetni, a védettek pedig rövidlejáratú tartozásaik után mindössze 3,5%-ot. A rendelet véglegesen rendezte a 10 kat. holdon, illetve 100 korona kat. tiszta jövedelmen aluli védett kisbirtokosok rövidlejáratú tartozásait, amennyiben a kat. tiszta jövedelem 40-szeres szorzatát meg nem haladó ilyen tartozások 50 éven át évi 4,5% annuitással⁵⁷⁷ törlesztendő hosszúlejáratú tartozásokká alakíttatik át. A 20 kat. holdnál nem nagyobb birtokokra pedig kiterjesztette a rendelet azokat a kedvezményeket, amelyeket az 1933. évi rendezés a 10 holdnál nem nagyobb birtokok számára biztosított. Végül nagyjelentőségű a rendeletnek amaz intézkedése, amelynek értelmében az 1000 kat. holdnál nem nagyobb területű védett birtokoknak a kat. tiszta jövedelem 40-szeresét meghaladó terhei egy részéért az állam a hitelezőket 40 éven át évi 3%-os annuitással törlesztendő állami könyvjóváírással kielégíti, másik részét pedig törölte.”*⁵⁷⁸

Az abszolút tárgyilagos jelentésben fellelhető a bankvezetés aggodalma is, mert véleményük szerint a hiteléletbe való mindenféle mesterséges beavatkozás, a szerzett jogoknak rendeleti úton történő megváltoztatása aggályos, mert ez, a tőkeképződésnek és ennek megfelelő hitelnyújtásnak az alapját képező, a gazdasági életben is nélkülözhetetlen bizalom gyengülésével jár. A gazdaadósság rendezése a magyar államnak is nehéz volt, de a bankokra is erős terhet rótt. Bizakodott a vezetés abban, hogy több ilyen vagy ehhez hasonló intézkedésre nem kerül sor. Az ipari termelésről azt írta a jelentés, hogy egy-két iparág kivételével emelkedő tendenciát mutatott, de a nyersanyag árak emelkedése hátrányosan

⁵⁷⁶ 10000/1935. M.E. rendeletről bővebben: http://misc.bibl.u-szeged.hu/15641/1/polgari_jog_1935_001-034b.pdf (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁵⁷⁷ Annuitás: Olyan közgazdasági eszköz, amikor meghatározott futamidőn keresztül kap egy szereplő azonos nagyságú pénzügyi összeget meghatározott kamat mellett. <https://idegen-szavak.hu/annuit%C3%A1s> (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁵⁷⁸ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1935. 9–10.

befolyásolta a jövedelmezőséget. A kereskedelem azonban korlátokat szenvedett továbbra is.⁵⁷⁹

Az 1936-os berlini nyári olimpia a náci Németország propagandacéljait szolgálta. Németország gyorsan kiépítette szövetségi rendszerét, még ugyanazon év őszén létrejött a Berlin-Róma tengely, Ausztria harapófogóba került. Németország és Japán szövetsége, az antikomintern paktum a kommunista Szovjetunió ellen irányult. Az olaszok agresszív terjeszkedését a Hoare-Laval békekísérlet⁵⁸⁰ nem tudta megakasztani, az olasz–abesszin háború folytatása a konfliktus kiszélesedésének veszélyét hordozta magában. A kirobbanó spanyol polgárháború⁵⁸¹ végérvényesen bebizonyította, hogy a gazdasági érdekek összeütközése mellett a világnézetek egymás elleni küzdelme is hamarosan színre lép.⁵⁸² Az 1936-ban elhunyt Gömbös Gyulát Darányi Kálmán váltotta a miniszterelnöki székben. Milan Hodža csehszlovák miniszterelnök terve meg kívánta szüntetni a kétoldalú kiszolgáltatottságot és gazdasági közeledéssel akarta javítani a Duna-völgyi országok tárgyalási pozícióit. Ez a közeledési kísérlet a magyar fél számára nem volt alternatíva. Gömbös megfogalmazása szerint: Magyarországon a Duna-térség Németország nélkül történő gazdasági újrendezésének gondolata egyértelmű visszautasításra talált.⁵⁸³

Az igazgatóság jelentése megjegyzi, hogy a nemzetközi pénzpiac működése majdnem teljesen megszűnt és a szabad devizaforgalmú országokat áthidalhatatlan űr választotta el a kötött gazdálkodású országoktól. Európa nyugati felében a felhalmozott tőkék alig találtak elhelyezést, Közép-Európában tőkeképződésről beszélni nem lehetett, a külföldi hitel nem ért vagy nem érhetett el Magyarországra. A tőkeképződés hiányába a hiteléletet két módon

⁵⁷⁹ Megjelent 47 részvényes, köztük a nagyobb részvényesek: Banca Commerciale Italiana DC Milano/307.534, Societa Italiana di Credito Wien/10.936.

MNL OL Z 75 15. csomó 1. tétel 15. rendes közgyűlés 1935. március 11.

⁵⁸⁰ Az olasz–abesszíni konfliktus tárgyában tartott aug. 15-i párisi angol-francia-olasz konferencia eredménytelenül végződött. A háború kitörése után a francia kormány, bár több ízben hangoztatta olaszbarátságát, megszavazta Genfben az olasz agressziót és életbe léptette az olaszellenes népszövetségi szankciókat, Angliának pedig azon kérdésére, hogy a szankciók miatti megtámadtatása esetén számíthat-e fegyveres francia támogatásra, okt. 19-én megnyugtató választ adott. Laval az okt. 4-i min.-tanácson hangsúlyozta, hogy katonai szankciókra Olaszország ellen francia részről nem kerülhet sor, nov. 2-án pedig elérte, hogy Franciaország és Anglia együttes mandátumot kapjanak a Népszövetségtől a hadviselő felek közti közvetítésre. Beható angol-francia tárgyalások után dec. 8-án Hoare angol külügymin. Párizsba jött és ott megszületett az olaszoknak Abesszíniában messzemenő engedményeket provideáló ún. 11. Hoare-Laval-terv, amely azonban nem került elfogadásra. Külpolitikai adatok 1935. évről (Budapest, 1936) Franciaország 59–60. https://library.hungaricana.hu/en/view/KULUGY_KulpAdat_1935/?query=Szamos%20foly%C3%B3&pg=62&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁵⁸¹ A spanyol polgárháborúról. <https://honvedelem.hu/hirek/hetvenot-eve-kezdozott-a-spanyol-polgarhaboru.html> (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁵⁸² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1936.

⁵⁸³ Ránki Gy.: Gazdaság és külpolitika i.m. 309.

lehetett beindítani: az egyik, a külföldi hitel, amely nem állt rendelkezésre, a másik pedig az inflációs eszközök, amelyeket viszont a bank el akart kerülni.⁵⁸⁴ 1936. március 16-án tartották meg a XVI. rendes közgyűlést.⁵⁸⁵ „1936-ban {...} a dunai államokban azonban, bár a vámvédelmet rendkívüli mértékben alkalmazták, a tőkeképződés folyamata mindenütt lassú és elégtelen volt. Emellett azonban még a nemzetközi kölcsönök is megszűntek a dunai államokban a politikai és gazdasági biztonság hiánya miatt.” –írta a Közgazdasági Irodalmi Szemle.⁵⁸⁶

VII. 4. Sajtókép

Az Ország–Világ⁵⁸⁷ így írt a mezőgazdaságban jelentkező válságról. „Az Ország–Világ ismételten rámutatott arra, hogy mezőgazdasági kivitelünk nem annyira a világpiaci áráktól, mint inkább a világpolitika eseményeitől függ. Ez pedig vajmi változékony és ingatag alap, amelyre a magyar mezőgazdaság jövedelmezőségét felépíteni nem igen lehet. A közelmúltban többször érték súlyos csatlódások a magyar mezőgazdákra, mert amikor a nagy fáradtsággal kitermelt áruikat értékesíteni akarták, a túlkínálat folytán az árak a termelési költségeket sem érték el. Különösen állott ez az állattenyésztésre és szorosabban a sertéstartásra, amely az alacsony állattárak és az idegenből vásárolt kukorica miatt nemrégiben valóban ráfizetéses termelési ág volt. A Németországgal kötött zsírsertés kiviteli szerződés egyszeriben felfűtötte ezt az üzletágot, aminek első és természetes következménye a belföldi fogyasztás nagymérvű drágulása volt.”⁵⁸⁸

A mezőgazdasági hitelélet állapota nem volt a legjobb, a betétek csökkenése a legnagyobb és a régi adósságok visszafizetése a legkisebb mértékű volt. A magyar–olasz árucserforgalommal kapcsolatos kompenzációs üzletekben való nagyobb részvétel biztosítása céljából megállapodást létesítettek a Magyar Általános Hitelbankkal, amelynek értelmében az ilyen üzleteket egyenlő arányú részesedéssel, közös vezetés mellett, közös számlára bonyolították. Ezt a célt szolgálta a Magyar–Olasz Árucserforgalmi Kft. megalakítása.⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1936.

⁵⁸⁵ 51 részvényes volt jelen, közülük a legnagyobb részvényesek: Banca Commerciale Italiana DC Milano/308.048, Societa Italiana di Credito Wien/10.936.

MNL OL Z 75 16. csomó 1. tétel 16. rendes közgyűlés 1936. március 16.

⁵⁸⁶ Közgazdasági Irodalmi Szemle, 1947.11.01. (8. évfolyam, 11. szám) 968. https://adt.arcanum.com/hu/view/KozgIrodSzemle_1947/?query=t%C5%91kek%C3%A9p%C5%91d%C3%A9s%20hi%C3%A1nya%201936&pg=1011&layout=s (letöltés: 2022. szept. 01.)

⁵⁸⁷ Ország–Világ: 1879 és 1938 között Budapesten megjelenő ismeretterjesztő képes hetilap volt.

⁵⁸⁸ Ország–Világ 1936 (57. évfolyam, 1–39. szám) 5. Mezőgazdasági kivitelünk válságba fog kerülni című cikk.

⁵⁸⁹ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1936. január 31.

Az igazgatóság jelentésében arról írtak, hogy az 1937-es évben az ország pénzügyi helyzete javult. Az államháztartás pénzügyi egyensúlya helyreállt és nem volt szükség kölcsön felvételére. A Magyar Királyi Államvasutak igazgatósága az év folyamán visszafizette azt a 20 millió pengős kölcsönt, amelyet budapesti pénzintézetektől vett fel 3 évvel korábban. A devizahelyzet is javult, amely a Magyar Nemzeti Bank pénzügypolitikáját dicsérte. A népszövetségi kölcsön véglegesen rendezésre került – írta a jelentés.⁵⁹⁰ A Nemzeti Újság Új feladatok előtt című cikkében ez állt: *„Pontosan és híven teljesítette Magyarország vállalt kötelezettségeit — mondja a népszövetségi kölcsönbizottság jelentése abban a jelentésében, amelyet a népszövetségi kölcsön rendezéséről adott ki. Pontosan és híven — ezzel a két szóval fejezi ki a nemzetközi pénzvilág előtt elismerését azért, hogy Magyarország jó adós volt.”*⁵⁹¹ A magyar pénzügyi kormányzat és az MNB vezetésének fontos eredményeképpen a Népszövetség Magyarország pénzügyi ellenőrzését beszüntette és ezzel az ország várható pénzügyi konszolidációja felé lényeges lépés történt. A Budapesti Hírlap így írt erről 1937. június 29-ei számában a Megkezdtük külföldi tartozásaink rendezését című írásában: *„A külföldi adósságaink rendezése érdekében nagyjelentőségű előrehaladást sikerült elérnünk. Fabinyi Tihamér⁵⁹² pénzügy-miniszternek Imrédy Béla a Magyar Nemzeti Bank elnöke társaságában folytatott londoni, majd párizsi tanácskozásai ugyanis eredménnyel jártak. Ennek jelentőségét lapunk vezető helyén méltatjuk.”*⁵⁹³ A magyar mezőgazdaság helyzetét az elmúlt esztendőhöz hasonlóan tartotta az igazgatóság. Volt ugyan egy kisebb földár-emelkedés az év első felében, de aztán ez a tendencia megállt. A bank vezetése ehhez még hozzáfűzte, hogy véleményük szerint a gazdaadósságok rendezésének helyes módja az lenne, ha az érdekeltek méltányos üzletet kötnek, az új birtokos nagyobb tőkeerővel rendelkezve jobban gazdálkodhat és hitelképes termelőként van jelen a piacon. A bank vezetése a belső ügyfélkör és a betéti állomány öröndetes növekedéséről tett jelentést. Hosszú évek után ez volt az első olyan beszámoló, aminek pozitív volt a kisugárzása, optimistább lett a hangvétele. A beszámoló konkrétan nem említi a pontos helyet, csak annyit, hogy egy nagyobb alföldi mezőgazdasági ingatlan eldarabolásával a kormány által óhajtott birtokszerzési lehetőséget

⁵⁹⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1937.

⁵⁹¹ Nemzeti Újság 1937. július 01. 146. szám, Új feladatok előtt.

https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1937_07/?query=N%C3%A9psz%C3%B6vets%C3%A9gi%20k%C3%B6lcs%C3%B6n%201937&pg=0&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁵⁹² Fabinyi Tihamér (1890–1953) jogász, politikus. A Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója és elnök-vezérigazgatója 1938–1944. Németül, angolul, franciául és olaszul kiválóan beszélt.

⁵⁹³ Budapesti Hírlap 1937. június 29. 145. szám, vezércikk.

https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiHirlap_1937_06/?pg=316&layout=s (letöltés: 2021. aug. 09.)

elősegíteni kívánta a bank.⁵⁹⁴ Erről szólt az Új Somogy újság Egészséges birtokforgalom című cikkében: „A kormánynak igenis van birtokpolitikai elgondolása, amelynek célja az egészséges birtokforgalom lehetőségeinek helyreállítása és biztosítása, vagyis az, hogy elhárítsa a gazdák földszerzési lehetőségének útjából az akadályokat. Ezt pedig korántsem azon az úton akarja elérni a kormány, hogy a nagybirtok és a középbirtok lefaragásával szerezzen — kényszereszközök alkalmazása mellett — birtokszerzési lehetőséget a kisgazdáknak és nincsteleneknek, hanem ellenkezőleg arra törekszik, hogy az egyes birtokkategóriák között némely országrészekben fennálló igen nagy aránytalanságokat kiegyenlítse, és pedig az egészséges birtokforgalom előmozdítása és fokozása révén.”⁵⁹⁵ Ezt, a kormány által óhajtott birtokszerzési lehetőséget⁵⁹⁶ segítette a pénzügyintézet a fentebb említett módon. Ez adott ötletet a bank vezetésének arra, hogy Kispesten, a főváros közvetlen szomszédságában, egy igen forgalmas és iparilag fontos helyen házhelyeknek való parcellázásokat kezdeményezzen. Erről szólt a Nemzeti Újság 1938. február 22-ei számában: „...Kispesten kisebb házhelyek parcellázását kezdeményezték. Kiemeli, hogy a budapesti vitézi telkeken tervbe vett házak felépítésére félmillió pengő hosszúlejáratú kölcsönt bocsátott rendelkezésre, hogy ezt a hitelműveletet a Banca Commerciale Italiana igazgatósága teljes megértéssel üdvözölte.”⁵⁹⁷

Országos Vitézi Szék

Van az a pillanat, amikor nem pusztán az üzleti haszon miatt tesz valamit a bank, legalább is az igazgatóság beszámolója szerint szívesen tették, „amidőn az Országos Vitézi Széknek a budapesti vitézi telkeken tervbe vett házak felépítése céljaira P 500.000,- összegű hosszúlejáratú kölcsönt bocsátottunk rendelkezésre; örömmel emlékezünk meg arról, hogy ezt a hitelműveletet a Banca Commerciale Italiana igazgatósága teljes megértéssel üdvözölte.”⁵⁹⁸

A vitézi rendet 1920-ban alapították, amelynek célja az volt, hogy meg kell tartani mindazokat, akik a világháborúban és a forradalmak alatt egyéni vitézségükkel és nemzeti

⁵⁹⁴ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1937.

⁵⁹⁵ Új-Somogy 1935.02.14. 36. szám vezércikk.

https://adt.arcanum.com/hu/view/UjSomogy_1935_02/?query=birtokszerz%C3%A9si%20lehet%C5%91s%C3%A9g&pg=50&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁵⁹⁶ 1936. XXVII. törvénycikk a telepítésről és más földbirtokpolitikai intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93600027.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41> (letöltés: 2021. aug. 09.). Jeszenszky Erik: Földbirtokviszonyok alakulás Magyarországon In: Korunk 11. évfolyam 3. sz. (1936. március) http://epa.oszk.hu/00400/00458/00304/pdf/EPA00458_Korunk_1936_03_206-213.pdf (letöltés: 2021. aug. 09.)

⁵⁹⁷ Nemzeti Újság 1938. február 42. szám 14.

https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1938_02/?query=magyar%20olasz%20bank%20parcell%C3%A1z%C3%A1s%20Kispest%201937&pg=299&layout=s (letöltés: 2022. szept. 01.)

⁵⁹⁸ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1937. 11.

érzésükkel kitűntek. A vitézi rend szervezeti szabályzatában meghatározott követelmények alapján vitézi telkekben részesültek a vitézek és őket egy szervezet fogta össze. Ez egy hierarchikus szervezet volt, nagyjából a katonaság mintájára. Az ország nyolc vitézi törzsszékre oszlott. A felvétel külön ünnepség keretében történt, a középkori lovaggá ütsi szertartáshoz hasonlóan, amelyet a kormányzó hajtott végre.⁵⁹⁹

VII. 5. Bankfiókok, vállalati érdekeltségek és a bank vagyoni helyzete (1932–1937)

1932-ben arról döntöttek, hogy a racionalizálás jegyében a bank bezárja Budapesten a Kecskeméti utcában lévő fiókját, a vidékiek közül a hevesi fiókját. Az üzletév tiszta nyeresége 1.425.237,47 pengőt tett ki, ebből az összegből 50 pengő névértékű részvény után részvényenként 2.50 pengőt fizettek osztalékként. A tartalékalap külön dotációjára 68.165,64 pengő lett elkülönítve. A régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára 75.000 pengő.⁶⁰⁰ 1933-ban a bank érdekeltségébe tartozó vállalatok közül felszámolás alá került a Magyar Belhajózási Rt.

A bank tiszta nyeresége 1.030.452,47 pengő volt, ebből 50 pengő névértékű részvény után részvényenként 1,50 pengőt fizettek osztalékként. A tartalékalap külön dotációjára 32.679,19 pengőt, a Magyar–Olasz Bank Rt. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztárának 150.000 pengőt, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára 50.000 pengőt fordítottak.⁶⁰¹ 1934-ben megszüntette a bank a nyíregyházi fiókot és az állomány egy részét a Nyírvidéki Takarékpénztár Rt-nek⁶⁰² adták át. Az érdekeltségi körbe tartozó vállalatok folyamatosan felszámolásra kerültek, többek között a Mohácsi Selyemipar Rt., a Magyaróvári Ipartelepek Rt., a Magyar Mezőgazdasági Vegyipar Rt., a Hazai Fatermelő Rt.

A bank 1934. üzletévi tiszta nyeresége 1.043.832,40 pengő volt, ebből 50 pengő névértékű részvény után részvényenként 1,50 pengőt fizettek osztalékként. Változás állt be az igazgatóságnak járó kifizetések terén, most már csak 3,6%-os jutalékról beszélhettünk.⁶⁰³ A Magyar–Olasz Bank Rt. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztárának dotációjára 150.000 pengőt, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára 50.000 pengőt fordítottak. 135.753,77 pengőt új számlára vezettek át.

⁵⁹⁹ Vitézi-rend: Révai Nagy Lexikona, 19. kötet: Vári–Zsüri (1926).

⁶⁰⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1932.

⁶⁰¹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1933.

⁶⁰² Nyírvidéki Takarékpénztár Rt. Nyíregyháza. Alaptőke: 217.500 P. In: Nagy Magyar Compass 60/1. (1936) 376.

⁶⁰³ MNL OL Z 75 15–16. csomó XV. rendes közgyűlés (1935. március 11.) jegyzőkönyvének 1. napirendi pontja, amelyben dr. Halmi Miklós vezérigazgató bejelenti, hogy az igazgatóság a neki járó jutalékot lecsökkentette, ezért szerepel itt 6% helyett 3,6%.

Az 1934. december 6-ai igazgatósági ülésen, az ülést levezető elnök dr. Berzeviczy Albert mély részvétét nyilvánította dr. Halmi Miklós vezérigazgatónak, akinek a közelmúltban hunyt el a felesége. Ilyen személyes hangvételű jelentéstartalom ritkán volt olvasható az igazgatósági ülési jegyzőkönyvekben, amely jelzi Halmi Miklós kiemelkedő szerepét a bank életében.⁶⁰⁴

Az 1935-ös évi jelentés kitért egy eddig még meg nem említett témakörre is, mégpedig az idegenforgalomra. Ugyanis annak emelkedése miatt javult az ország devizahelyzete. *„Az ideérkező idegenek 1934-ben naponta átlag 30 P-t költöttek; utazási költségük személyenként 33,6 P. Ezen az alapon az aktív eredmény meghaladta a 29 millió P-t, 1934. évi külkereskedelmi mérlegünkben 7,8%-ot jelentett és mint valutaszerző gép-, búza- és állatkivitelünk után a negyedik helyen állott. Ez mutatja a modern idegenforgalom növekedő jelentőségét a közgazdaság terén is, amit az egyre célirányosabb propaganda bizonyára még jobban emelkedő irányzattal fog fokozni.”* – írja a turizmus javulásáról az Új lexikon 1936-ban.⁶⁰⁵

1935-ben a bank Budapesten két új fiókot nyitott, az egyik Horthy Miklós körtéren⁶⁰⁶ nyílt, a másik a Lipót körúton. 1935-ban a bank üzletének tiszta nyeresége 1.060.692,14 pengő volt, ebből 50 pengő névértékű részvény után részvényeként 1,50 pengő = 3% osztalékot fizetett. A tartalékalap külön dotációjára 28.328,50 pengőt, a Magyar–Olasz Bank Rt. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztárának 150.000 pengőt, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára 75.000 pengőt fordított.

1936-ban további üzleti lehetőséget érezvén a Magyar Királyi Selyemfonodák Haszonbérlete Rt. (melyben a pénzügyintézetnek érdekeltsége volt) és a bank, „Domus” Háziipari és Iparművészeti Kft-t hozott létre azzal a céllal, hogy főképpen magyar népművészeti cikkeket (csipkét és más kézimunkákat, festett és faragott tárgyakat, játékokat, fa- és díszműárakat stb.) elsősorban a falusi lakosság foglalkoztatása útján állítson elő és lehetőleg export útján hozza forgalomba. A vállalat a legfontosabb nyugati piacokon az eladás kiépítésével foglalkozott és ezekre a helyekre gazdag mintakollekciót küldött ki.⁶⁰⁷ Új fiókot 1936-ban

⁶⁰⁴ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1934. december 6.

⁶⁰⁵ Új lexikon 3. kötet FER-IRA, szerk.: Domándi László és Juhász Vilmos, Budapest, Dante-Pantheon, 1936, 1815.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Lexikon_UjLexikon_03/?query=idegenforgalom%201934&pg=616&layout=s (letöltés: 2022. szept. 01.)

⁶⁰⁶ Horthy Miklós körtér ma Móricz Zsigmond körtér.

⁶⁰⁷ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1936. január 31.

nem nyitott, viszont a Horthy Miklós körtéri fiók jövőbeni fejlődését az új híd megnyitásától várták. Ez az új híd pedig a mai Petőfi híd,⁶⁰⁸ amelyet 1937. szeptember 12-én adták át, akkoriban ez is a kormányzó nevét viselte.

A bank tiszta nyeresége az 1936-os üzletévben 1.060.692,14 pengő volt. Ebből az összegből 600.000 pengő, vagyis 400.000 darab egyenként 50 pengő névértékű részvény után részvényenként 1,50 pengő = 3% osztalékot fizetett. A tartalékalap dotációjára 28.328,50 pengőt, a Magyar–Olasz Bank Rt. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztárának 150.000 pengőt, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára pedig 75.000 pengőt költöttek.

A Magyar–Etiópai Kereskedelmi Kft.

1936. szeptember 4-én döntött az igazgatóság egy Magyar–Etiópai Kereskedelmi Kft. létrehozásáról, amelynek célja az volt, hogy tanulmányozza és megvalósítsa a magyar ipari és kereskedelmi tevékenység etiópai lehetőségeit. A társaság tagjai voltak még a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Rt, az Angol–Magyar Bank Rt. és a Magyar Élelmiszerszállító és Árukereskedelmi Rt.⁶⁰⁹ A Magyar–Olasz Bank Rt. 25%-os részesedéssel (40.000 pengő) járult hozzá a Kft megalapításához.⁶¹⁰ Az etióp térség iránti érdeklődést az abesszíniai háborút követő olasz gyarmati uralom keltette fel Olasz Kelet–Afrikában.⁶¹¹

A legutóbbi igazgatósági ülést követő időszakban is történtek változások a külföldi valuták tekintetében. A francia frank, a holland forint, a svájci frank és az olasz líra is veszítettek értékükből. Ez az esemény, nagy összegek vesztesét jelentette és váratlanul érte a pénzpiacokat. Nemcsak, hogy váratlanul érte őket, hanem egy fél hónapon keresztül még bizonytalanságban is tartotta azokat. A folyamatos leértékelések még a cseh koronát sem kímélték.⁶¹² Ezzel a ténnyel a Délmagyarország: Mit várhatunk? című cikke is foglalkozott.⁶¹³ *„Optimisztikus felfogással ezt a folyamatot és a három nagy pénzügyi világhatalom*

⁶⁰⁸ Petőfi híd. <https://web.archive.org/web/20140107183334/http://budapestcity.org/07-hidak/Petofi-hid/index-hu.htm> (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁶⁰⁹ Magyar Élelmiszerszállító és Árukereskedelmi Rt. (1896) (Előbbi cége: Magyar Élelmiszerszállító Rt.) Érdekkörébe tartozó vállalatok: Budapesti Központi Ált. Tejcarnok Rt, Budapesti Jégárúsító Rt, Első Magyar Mechanikai Hordógyár Hermann János és fiai Rt.; Központi Tejcarnok Üzemeit Ellátó Sütőipari Rt, Magyar Vadkiviteli Rt.; Óbudai Kristály Jéggyár Rt, Fővárosi Jéggyár Rt. Alaptőke: 3,750.000 P PMKB. In: Nagy Magyar Compass 60/2. (1936) 113–114.

⁶¹⁰ MNL OL Z 76. 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1936.

⁶¹¹ Az abesszíniai háborúról és a történelmi háttéréről többet: *Ormos Mária–Majoros István*: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás. 1814–1945, Budapest, Osiris, 1998. illetve a témához még: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/magyar_kereskedok_afrika_szarvanal (letöltés: 2023. márc. 09.)

⁶¹² MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1936. december 3.

⁶¹³ Délmagyarország 1936. október 1. 231. szám 1. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarorszag_1936_10/?pg=0&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

megállapodását olybá tekinthetnénk, mintha ezzel a devalvációs folyamat véget ért volna. A beavatottak nem ismerik azonban félre azt, hogy a dolgok további folyása teljesen a német márka helyzetétől függ és ha a német márkánál valami nem várt esemény következne be, az a közép-európai valutákat is feltétlenül magával rántaná s új helyzet elé állítaná.” – folytatta az igazgatóság összegzése. A Pesti Naplóban Bud János írt erről egy hosszú cikket: Világ gazdasági vajadás címmel 1936. október 29-án a 248. szám első oldalain.⁶¹⁴

Az igazgatóság nem volt optimista a közeljövőt illetően, amikor megjegyezték, hogy a Népszövetség pénzügyi bizottságának Magyarországon működő tanácsadója, Tyler⁶¹⁵ legközelebbi jelentése nem lesz annyira optimista, mint az előző.

1937-ben az Eger–Putnoki, a Bicske–Székesfehérvár–Sárbogárdi, a Félégyháza–Majsa–Halasi, a Kaposvár–Fonyódi, a Szigetvár–Kaposvári és a Szolnok–Kiskunfélegyházi helyi érdekeltségű vasúti részvénytársaságait a bank felszámolta, mivel azokat a magyar állam megváltotta évjáradékok fejében.⁶¹⁶ A bank tiszta nyeresége: 1.089.300,95 pengő volt. Ebből az összegből 600.000 pengő, vagyis 400.000 darab egyenként 50 pengő névértékű részvény után, részvényenként 1,50 pengő = 3% osztalékot fizetett. A tartalékalap külön dotációjára 26.889,39 pengőt, a régi nyugdíjasok nyugdíjjárulékára 250.000 pengőt fordítottak.

VII. 6. Változás a bank vezetésében 1932–1937 között

1933-ban elhunyt a bank igazgatóságának egykori tagja Lodovico Mazzotti Biancinelli gróf és olasz pénzügyi befektető.⁶¹⁷ 1935-ben több emberi veszteség is érte a bankot, König Tivadar dr. nyugalmazott pénzügyminiszteri államtitkár, aki alig egy évig volt a bank igazgatóságának a tagja, elhunyt. A másik eset Szántó Frigyes halála volt, aki a bank felügyelőbizottságának volt az elnöke hosszú éveken keresztül. A harmadik pedig Eördögh Virgil felügyelőbizottsági tag halála, aki ny. királyi kúriai bíró volt. 1936-ban egy igen súlyos veszteség érte a bankot, március 22-én elhunyt Berzeviczy Albert a Magyar–Olasz Bank Rt. egykori elnöke. Az elhunyt tiszteletére 1936. március 24-én ülést tartott az igazgatóság, amely ülést kizárólag a halott emlékének kívánták szentelni. Az ülésen dr. Éber Antal elnökölt, aki szimbolikus jelentőséget látott abban, hogy Berzeviczy Albert ugyanazon a napon hunyt el, amelyen az

⁶¹⁴Pesti Napló:

https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1936_10/?query=1936%20nagyhatalmi%20p%C3%A9nz%C3%Bcgyi%20meg%C3%A1llapod%C3%A1s&pg=606&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁶¹⁵ Royall Tyler (1884–1953) történész, diplomata, közgazdász, a Népszövetség Pénzügyi Bizottságának pénzügyi tanácsadója a magyar kormánynál 1931–1938.

⁶¹⁶ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1937. június 23.

⁶¹⁷ MNL OL Z 76 4. csomó 1 tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933, 1933.

olasz-magyar kapcsolatok elmélyítését a két ország újabb szerződés aláírásával biztosította.⁶¹⁸ Erről szolt az Esti Kurír cikke, amely beszámolt Gömbös Gyula és Schuschnigg római tárgyalásairól és arról, hogy a magyar miniszterelnök Mussolininál és az olasz királynál járt.⁶¹⁹ 1936. január 31-től Krausz Castelli vezérigazgató-helyettes az őt delegáló Banca Commerciale Italianával történt megállapodás alapján az aktív szolgálattól 3 és fél év után visszalépett, de az igazgatóság tagja maradt.⁶²⁰ 1937. augusztus 20-án elhunyt Pekár Gyula igazgatósági tag.⁶²¹

VII. 7. Értékelés

Dr. Éber Antal elnöklete alatt a bank továbbra is töretlenül fejlődést mutatott, a nemzetközi és hazai gazdasági környezetben megőrizte magasan tartott piaci helyét. Minden gazdasági nehézség ellenére az olasz–magyar kapcsolatokat jól illusztrálta és ez is ezen elnöki periódus iránti olasz elköteleződést mutatta – előre vetítve a bizalmat dr. Éber Antal iránt –, hogy dr. Halmi Miklós vezérigazgatót az Olasz Koronarend Középkeresztjével tüntették ki. Azonban érdemes megjegyezni, hogy dr. Éber elnöksége egy olyan nehéz időszakra esett, amelynek első szakaszában a gazdasági válság hosszan elnyúló nemzetközi hatásai erősen mutatkoztak. Pontosan emiatt, hogy a lendület ne vesszen el, a bank ebben az elnöki periódusban a vállalati portfólió racionalizálására törekedett, és ezzel biztosította a pénzügyi folyamatok fejlődését. A nemzetközi tőke- és áruforgalom megkötöttsége és a politikai ellentétek sem tettek jót egy fejlődő gazdasági környezetnek, inkább annak ellentétéként mutatkoztak. Ezen körülmények között a pénz sem tudott szabadon működni, ezáltal a kereskedelmi forgalom is szűk keresztmetszetet mutatott. A nemzetközi és hazai gazdasági környezet a növekedést kevésbé biztosította. Messze volt már az első világháború vége és Trianon is, a kisebb-nagyobb diplomáciai sikerek reménykeltőek voltak. Az Etióp–Magyar Kereskedelmi Kft.-ben való aktív részvételt is a pozitív eredmények közé sorolhatjuk. Ezáltal is erősítettük kapcsolatunkat Olaszországgal és annak nemzetközi tevékenységével. Dr. Éber Antal elnökségét is pozitívan értékelhetjük a bank szempontjából: ez volt az az utolsó időszak, amikor a bank még „magyar kézben” volt, azt ezt követő időszakra már a háború hosszú árnyéka vetődött.

⁶¹⁸ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1936. március 24.

⁶¹⁹ Esti Kurír:

https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiKurir_1936_03/?query=1936%20m%C3%A1rcius%2022.%20m%C3%A1sodik%20r%C3%B3mai%20szer%C5%91d%C3%A9s&pg=250&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

⁶²⁰ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1936. január 31.

⁶²¹ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1937. november 10.

VIII. A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság működése Guido Romanelli (1876–1973)⁶²² elnöklete alatt (1938–1943)

VIII. 1. Romanelli megválasztása

Az 1938. szeptember 28-ai rendkívüli közgyűlésen⁶²³ került sor dr. Éber Antal lemondását követően Guido Romanelli és Silvio Ruberti igazgatósági taggá választására. A levezető elnök (báró Madarassy–Beck Gyula dr.) egy nagy pátoszú beszédet tartott. Elmondta, hogy Romanelli neve milyen jól cseng Magyarországon, hiszen az ország életének egy igen tragikus időszakában játszott „védőangyal” szerepet, és ezt Magyarország nem fogja elfelejteni neki. Majd így folytatta: *”Büszkék vagyunk arra, hogy Romanelli ezredes igazgatósági taggá való megválasztását javasolhatjuk és boldogok leszünk, ha neki a közgyűlés után megtartandó igazgatósági ülésen az intézet elnöki állást fel fogjuk ajánlani.”*⁶²⁴

Ezt követően az igazgatóság a bank elnökévé választotta Guido Romanellit, aki köszönő beszédet mondott. Meghatotta az iránta tanúsított bizalom és az a fogadtatás, amelyben a bankban részesülhetett. Azt is elmondta, hogy tudja, mekkora felelősség terheli a vállalt és azt is hozzátette, hogy nem lesz könnyű dolog Éber Antal örökének átvétele. Romanellinek az volt az álláspontja, hogy a két ország kapcsolatát még gyümölcsözőbbé teszi majd a rendes bankszerű tevékenység, ez fogja építeni Olaszország és Magyarország barátságát. Maga a pillanat is sorsdöntő volt, hiszen Európa történetében is fontos események zajlottak le és a kapcsolatok kibontakozásának iránya jó ívet vehetett azzal, amennyiben a gazdasági életben is jó az együttműködés.⁶²⁵

Az 1943. április 14-ei ülésen arról kaptunk hírt, hogy a kormányzó úr Guido Romanellinek a Magyar Érdemrend Nagykeresztjét adományozta, mely hírről a Függetlenség című újság január 9-ei 6. számának 4. oldalán beszámolt: *”Romanelli ezredes kitüntetése. A kormányzó Guido Romanelli ezredesnek a Magyar Érdemrend Nagykeresztjét adományozta. A kitüntetést*

⁶²² Szabó Mária: A Romanelli-misszió című könyve mutatta be magyarországi tevékenységét. Mundus, Budapest, 2009.

⁶²³ Megjelent nagyobb részvényesek: Banca Commerciale Italiana DC Milano/312.448, Amministrazione Speciale della Santa Sede, Città del Vaticano/20.000, Società Italiana di Credito/11.616.

MNL OL Z 75 20. csomó 1. tétel 5. rendkívüli közgyűlés 1938. szeptember 28.

⁶²⁴ MNL OL Z 75 20. csomó 1. tétel 5. rendes közgyűlés 1938. szeptember 28. közgyűlési jegyzőkönyv.

⁶²⁵ MNL OL Z 76 5. csomó Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1938.

Kállay Miklós miniszterelnök személyesen nyújtotta át január 5-én a külügyminisztériumban.”⁶²⁶

Dr. Éber Antal munkájának emléket állítva alapítványokat hoztak létre. Az egyik, egy 50.000 pengő összegű alapítvány, amely a bank tisztviselőinek jóléti alapját szolgálta. A másik egy 25.000 pengő összegű alapítvány, amely a budapesti Királyi Olasz Iskola⁶²⁷ olyan növendékeinek jutalmazását célozta meg, akik az olasz-magyar gazdasági közeledés tanulmányozása terén mutattak fel eredményt. A harmadikat, amelyet a Magyar Közgazdasági Társaságnak⁶²⁸ bocsátották rendelkezésére közművelődési célokra, szintén egy 25.000 pengő összegű adománnyal hozták létre. Ez utóbbival kívánta a bank elismerni dr. Éber Antalnak a közgazdaság tudománya terén végzett kiemelkedő munkáját.

VIII. 2. Háttérkép 1938 és 1943 között

*„A Harmadik Birodalom közép-európai terveibe részben illeszkedett a magyar területi követelések felkarolása, legalábbis ami a Felvidék visszaszerzését illeti. 1938-ra a nyugati nagyhatalmak a béke megőrzése érdekében végül hajlandónak mutatkoztak jóváhagyni bizonyos területi változtatásokat és rábírní Csehszlovákiát a Szudétavidék átengedésére Németországnak. Egyúttal arra ösztönözték Prágát és Budapestet, hogy kétoldalú tárgyalásokon jussanak megegyezésre a magyar területi követelésekről. Mint az várható volt, a felek nem tudtak megállapodni, így a döntés a nagyhatalmak (Olaszország és Németország) kezébe került, akik 1938. november 2-án meghozott ítéletükkel Magyarországnak juttatták a Felvidék déli területeit, amelyeknek lakossága túlnyomó többségben magyar volt.”*⁶²⁹ Az első bécsi döntés⁶³⁰ néven ismert esemény az amúgy mindig apolitikus igazgatósági jelentésben is szerepelt, a következőképpen: *„Az elmúlt évre vonatkozó jelentésünk előterjesztése előtt benső*

⁶²⁶ Függetlenség 1943. január 9. 6. szám 4.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Fuggetlenseg_1943_01/?query=Guido%20Romanelli%20kit%C3%BCntet%C3%A9se%201943&pg=49&layout=s (letöltés: 2021. szept. 01.)

⁶²⁷ Királyi Olasz Iskola: Az Olasz–Magyar Kereskedelmi Kamara (Camera Di Commercio Italiana per L’Ungheria) 1927. július 30. kérelmezte az V. kerületi Szekeres Margit Leánylyceummal kapcsolatosan olasz nyelvű női kereskedelmi tanfolyam indítását. Az olasz nyelv elsajátítására az 1922-től Budapesten működő Olasz Iskola néven ismert olasz nyelvtanfolyamokon bárkinek lehetősége volt. A kamara mellett az 1930-as évek közepétől a Budapesti Savoyai Jenő Olasz Királyi Iskola (La Reale Scuola Italiana Eugenio di Savoia di Budapest) is bekapcsolódott az olasz nyelvű kereskedelmi képzésbe. Nagy Adrienn: Két tanítási nyelvű kereskedelmi iskolák Magyarországon a két világháború között In: Százarcú pedagógia (szerk.: Torgyik Judit) 2015. <http://www.irisro.org/pedagogia2015januar/42NagyAdrienn.pdf> (letöltés: 2021. aug. 09.)

⁶²⁸ A Magyar Közgazdasági Társaság (MKT) a magyar közgazdászok legrégebbi szakmai szervezete. Alapítva: 1894. 1926–1948 között elnöke: dr. Éber Antal.

⁶²⁹ Hornyák Árpád–Nagy Béla 1938–1941 Magyarország területi gyarapodása.

<https://tti.abtk.hu/terkepek/terkepek/1938-1941-magyarorszag-teruleti-gyarapodasa> (letöltés: 2023. nov. 03.)

⁶³⁰ A témáról bővebben Sallai Gergely: Az első bécsi döntés, Budapest, Osiris, 2002.

*örömmel emlékezünk meg Felső-Magyarországnak békés úton történt visszacsatolásáról. Ez a történelmi esemény jogos nemzeti igényeink egy részének megvalósulását jelenti és hódolatteljes hálával emlékezünk meg Magyarország Kormányzójának fennkölt személyéről, aki e súlyos időkben biztos kézzel irányítja az ország sorsát. Büszke örömmel és elégtétellel tekintünk fel a magyar nemzet mindenki által szeretve tisztelt igazi Vezére, az ő bölcsességére és törhetetlen hazaszeretetére.”*⁶³¹ Az elmúlt 17 év egyik jelentésében sem ragadtatta el magát a bank vezetése annyira, mint a fentebbi patetikus sorokban. Nem feltételezhető e mondatok mögött semmilyen kényszerítő tényező, hiszen a bank nem függött Horthy Miklóstól közvetlen módon semmiképpen, mégis az a túlradó, túlsorduló érzelmi megnyilvánulás teljesen szokatlan és ismeretlen volt ezidáig. A jelentés tovább folytatta: „Ugyancsak mélységes hálával gondolunk a hatalmas Olaszország támogatására, amely baráti közreműködésével és tetterős segítségével döntő módon járult hozzá a magyar igények győzelméhez. Intézetünk, amely a két állam közötti baráti kapcsolatok fejlesztése és kimélyítése körül fontos szerepet tölt be, ez örvendetes történelmi esemény jelentőségét a közgyűlés jegyzőkönyvében lelkesedéssel örökíti meg.”⁶³² Az 1938. december 17-ei igazgatósági ülés jegyzőkönyve ennél erősebben fogalmazott: „A történelmi események ama sorozata, amelyek színhelye ma az egész világ, nálunk az elszakított területek egy részének visszacsatolásában jelentkezett s e feletti örömiünket csak fokozza az, hogy a visszacsatolás lehetőségét Olaszország és lángelméjű Duce-ja tette lehetővé.”⁶³³

Haderő finanszírozás

1938. június 2-án került kihirdetésre a 22 paragrafusból álló 1938. évi XX. törvénycikk a honvédelem és a közigazgatás fejlesztéséről, egyes népjóléti beruházásokról s ezek költségeinek fedezéséről.⁶³⁴ A magyar kormány azért, hogy a nehézségeket elkerülje, még idejekorán megtett olyan szükséges intézkedéseket, amelyek az ötéves terv néven ismertek, mindezt tette úgy, hogy a körülmények is rendkívüliek voltak. Ezeknek a közérdekű intézkedéseknek a keresztülvitele a magángazdaságoktól nagyobb igénybevételt kívánt. Hogy a tervek megvalósulhassanak, 600.000 pengő összegben egyszeri beruházási hozzájárulás

⁶³¹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1938. 1.

⁶³² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1938. 1.

⁶³³ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938, 1938.

⁶³⁴ 1938. évi XX. törvénycikk a honvédelem és a közigazgatás fejlesztéséről, egyes népjóléti beruházásokról s ezek költségeinek fedezéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41> (letöltés: 2021. aug. 09.)

került beszedésre, és 400.000 pengő 5 %-os 30 éves beruházási kölcsönt bocsátottak ki.⁶³⁵ Az intézetre kirótt ezen összeg 4.840.274,60 pengőt tett ki, amelyet 1938. október 1-től kezdve 20 negyedévi részletekben volt befizetendő. Ezt az összeget a bank a mérlegében egy összegben a tartalékból levontként szerepeltette és a „Beruházási hozzájárulás függő számla” elnevezésű számlán tartalékoltatta. A banknak sem ez a kötelezettsége, sem más levonások egyáltalán nem veszélyeztették a pénzügyi likviditását. A gazdasági életben az igazgatóság bizonytalanságot látott, amely törvényszerűen a banküzlet csökkenését vonta maga után. Belső racionalizálás útján igyekeztek fenntartani a lehető legstabilabb és legerősebb állapotot, ezzel is szolgálva az ország gazdasági életét és a külfölddel való kapcsolatot, elsőként természetesen Olaszországgal. Az 1938-as esztendőben bő gabonatermés volt,⁶³⁶ amely eladási fölösleget produkált és ez megnehezítette a mezőgazdaság helyzetét. Ez arra volt visszavezethető, hogy a Magyarországon megállapított 20 pengős minimális búzaár a szabad világpiacokon jelentősen csökkent árnál jóval magasabb volt.

A visszacsatolt felvidéki területek és Kárpátalja.

A visszacsatolt felvidéki területekről azt írta az igazgatósági ülési jegyzőkönyv, hogy gazdaságilag messzemenően össze voltak kapcsolva a cseh intézetekkel, struktúrájukban, emiatt az ottani bankok teljesen más természetűek voltak, mint a hazai pénzintézetek, így a visszacsatolás bizonyos értelemben válságot idézett elő.⁶³⁷

1939. február 16-án Horthy Miklós Teleki Pál grófot nevezte ki miniszterelnökké. Teleki a nyugati hatalmakat illetően nem táplált illúziókat, mégis olyan külpolitikát kívánt folytatni, amely ellenállhat a német nyomásnak, nem szúr szemet a nyugati demokráciákban, így azok nem tiltakoznának, ezért önálló magyar lépésekkel kívánta Trianon revízióját megvalósítani.⁶³⁸ A Felvidék déli részének visszacsatolása óriási örömet okozott Magyarországon, a döntéshozók ugyanakkor tisztában voltak azzal, hogy a revíziós sikerünket főleg a németeknek köszönhetjük. Az Imrédy Béla miniszterelnök vezette kormány igyekezett a magyar külpolitikai célok elérését előmozdító Harmadik Birodalom kedvében járni. 1938 novemberében engedélyezték a Volksbund – a német kisebbség nácibarát

⁶³⁵ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1938. 1–2.

⁶³⁶ Magyarság című újság: Lényegesen nagyobb termés a tavalyinál cikk 1938. július 24-ei szám 22. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarsagMilotayPetho_1938_07/?pg=337&layout=s (letöltés: 2021. aug. 09.)

⁶³⁷ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1938. 1–2.

⁶³⁸ A Teleki-kormány külpolitikája: <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/telekikorm.html> (letöltés: 2021. aug. 10.)

szervezete – megalakítását, 1939 januárjában pedig az ország jelezte a csatlakozási szándékát az antikomintern paktumhoz, kiváltva a Szovjetunió rosszallását. Hitler Csehszlovákia ellen tett lépései meggyengítették északi szomszédunkat, így Magyarországnak lehetősége nyílt a létrejövő lengyel–magyar határ miatt stratégiai fontosságú Kárpátalja visszaszerzésére is. Teleki Pál, aki 1939-től már másodszorra töltötte be a miniszterelnöki pozíciót akár német jóváhagyás nélkül is megkockáztatta volna a katonai akciót a széteső csehszlovák állam ellen. Hitler végül jóváhagyta a magyar igényeket, így Magyarország, kisebb harcok árán újabb 12.000 km² területtel és 700.000 lakossal gyarapodott, igaz döntő többségük ruszin volt.⁶³⁹ „A világgazdaság az elmúlt év folyamán a nemzetközi politikai feszültségek és a **szeptember havában kitört fegyveres konfliktus** (kiemelés tőlem) hatása alatt állott.”⁶⁴⁰ 1940. február 26-ai dátumú a jelentés, ekkor ez még csak egy fegyveres konfliktus volt. Ma már tudjuk, hogy ez annál jóval több volt, egy pusztító véres és elhúzódó háború kezdete. A jelentés megemlíti, hogy ez a „*külpolitikai megrázkódtatás*” kihatott a magyarországi gazdasági életre is, ennek ellenére az ország gazdasági erőforrásai ellenállónak és alkalmazkodónak bizonyultak, így teljes erővel folytathatta az ország fontos nemzeti feladatainak megoldását. A bankban elhelyezett betétek nagy növekedést mutattak az Európában megmutatkozó politikai nyugtalanságok ellenére is. A nemzeti beruházási program szolgálatába a bank jelentős összeget fektetett – áll az igazgatóság jelentésében.

A bank igazgatósága is megemlékezett éves jelentésében Kárpátalja visszatéréséről:⁶⁴¹ „Az 1939. évben Magyarország egyik további része, Kárpátalja tért vissza az anyaországhoz. A magyar kormány céltudatos politikájának ezt a ragyogó eredményét jogos örömmel és büszkeséggel állapítjuk meg. Ezek az érzéseink annál inkább indokoltak, mert ez az újabb lépés Magyarország igazságos nemzeti igényeinek megvalósítása felé, ugyanúgy, mint Felsőmagyarországnak az 1938. évben történt visszacsatolása, nagymértékben az immár hagyományosan szoros magyar–olasz barátság és a hatalmas olasz nemzet tetterős támogatásának köszönhető.”⁶⁴² Amint korábban is jeleztük, az igazgatósági jelentések általában igen apolitikusok voltak, de az előző esztendő és ez az 1939-es jelentés is merőben más hangvételűre sikeredett és elszakadt a korábbi jóval tárgyilagosabb értékelés stílusától.

⁶³⁹ Romsics I.: Magyarország története a XX. században 246–247.

⁶⁴⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1939. 1.

⁶⁴¹ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1939. május 9.

⁶⁴² MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1939.

Az 1939. március 1-jén megtartott XIX. rendes közgyűlésen 53 részvényes jelent meg.⁶⁴³ A közgyűlésen báró Madarassy–Beck Gyula alelnök elnökölt, az alábbi szavakat intézte a közgyűléshez, melyet az események rendkívüli fogadtatása miatt hosszabban idézek: *”Tisztelt Közgyűlés! Mielőtt napirendünk tárgyalását megkezdzenők, meg kell emlékeznünk az elmúlt évnek számunkra legnagyobb és legörvendetesebb eseményéről, a Felvidék visszacsatolásáról. Ez az első eset, amikor a magyar igazságnak legalább részleges győzelméről megemlékeznünk megadatott, hogy ennek a magyar igazságnak milyen átütő ereje van, mert sikerült vér nélkül, békés úton ezt a visszacsatolást elérni és megvalósítani. Ennek az érdeme elsősorban azt a férfiút illeti, akinek ma, március 1-én, éppen 19 éves kormányzói uralmát ünnepeljük, (Éljenzés) azt a férfit, aki 19 év óta végtelen bölcsességgel, méltósággal, igazi magyar hazafisággal és tökéletes alkotmányos érzéssel viszi ennek az országnak az ügyeit. E nemzeti vágyunknak beteljesedésében nagy része van a baráti olasz nemzet nagy vezérének, Mussolininak (Éljenzés) és mi különösen boldogok vagyunk, hogy itt a Magyar–Olasz Bankban e két nemzet barátságának, összetartozásának és annak a nagy szeretetnek, amelyet a magyar nemzet az olasz nemzet kiváló vezérével, Mussolinival szemben érez, mintegy szimbolikus képviselői vagyunk. Bizonyára mindannyiunk érzésének adok kifejezést, amikor megállapítom, hogy az örömet, melyet ennek az elszakított országrésznek visszacsatolása felett, valamint azt a hálatelt szeretetet, azt a hódolatot, amelyet a Kormányzó Úr Öfőméltósága iránt érzünk és azt a lelkes köszönetet, amellyel az olasz nemzet nagy vezérére, Mussolinira gondolunk, a mai közgyűlés jegyzőkönyvében megörökíthetjük. (Hosszas helyeslés)”*⁶⁴⁴ Ezután Guido Romanelli olasz nyelven szólt a közgyűlés tagjaihoz és rövid beszédét egy olasz mondással zárta: *I buoni affari fanno i buoni amici*, azaz a jó üzletből származik a jó barátság. Szavait lelkes üdvözlés fogadta.

A nyaralási szezon kezdetén az olaszországi utazási forgalom finanszírozására nem rendelkezett elegendő lírával a Magyar Nemzeti Bank, így a Magyar–Olasz Bank 5.000.000 lírát bocsátott a rendelkezésére a Banca Commerciale Italiana bevonásával hitel formájában, mely két hónapig tartott, mivel augusztus elejére már lett elegendő valutája a Magyar Nemzeti

⁶⁴³ A megjelent nagyobb részvényesek: Amministrazione Speciale della Santa Sede, Citta del Vaticano/20.000, Societa Italiana di Credito, Milano/11.616, Banca Commerciale Italiana DC, Milano/312.448.
MNL OL Z 75 21. csomó 1. tétel 19. rendes közgyűlés 1939. március 1.

⁶⁴⁴ MNL OL Z 75 21. csomó 1. tétel 19. rendes közgyűlés 1939. március 1.

Banknak.⁶⁴⁵ Ez is azt mutatta, hogy a Magyar–Olasz Bank minden lehetőséget megragadott küldetésének teljesítéséhez.

1940-ben Teleki Pál alapvetően a fegyveres semlegesség politikáját képviselte. Ennek két alappillére volt, az egyik értelmében Magyarországnak ki kell maradnia a világháborúból. Ezzel a semlegességgel meg lehetett ugyanis óvni a magyar haderőt a háború végéig, és emellett a revíziós törekvéseinket sem kellett feladni. A Felvidék és Kárpátalja visszatérése után egyértelműen Erdély került a fókuszba, nemcsak nagyszámú magyar lakossága, hanem a magyar történelemben és kultúrában elfoglalt különleges helye miatt is. Teleki felismerte, hogy a Kárpátalja visszaszerzéséhez hasonló önálló katonai akció óriási veszélyeket hordoz magában, egyrészt a román hadsereg ereje miatt, másrészt az ország biztonságát 1939-től Nagy-Britannia és Franciaország is biztosította. Szembekerült volna az ország szövetségeseivel is. Németországnak kulcsfontosságú volt a román olajmezők elérhetősége, ráadásul az olaszok sem támogatták az akciót. A világháború kitörése utáni időszakban azonban gyökeresen változott meg a helyzet. Hitler nyugati hadjáratai mellett a Szovjetunió is terjeszkedett, a Molotov-Ribbentrop-paktum értelmében pedig jogot formált a román fennhatóságú Besszarábiára is. A szovjetek felvetették egy közös magyar–szovjet támadás lehetőségét is, de Hitler meg akarta akadályozni a katonai összetűzést a két szövetségese között, és tárgyalásra szólította fel a két félt.

Az 1940. augusztus 16-án Turnu–Severinben kezdődő tárgyalások zátonyra futottak, mivel a magyar (kb. az elcsatolt területeink kétharmadának visszaadása) és a román elképzelések (magyarok kitelepítése) nagyon távol álltak egymástól. A tárgyalások megszakadása és a mozgósítások után a háború közel került, így Hitler Bécsben egy német–olasz döntőbírásgot hozott létre. Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett II. bécsi döntés 43.000 km²-nyi területet adott vissza Magyarországnak, mely tartalmazta a Székelyföldet és Erdély északi felét. A 2,5 millió lakos 52%-a magyar volt az 1941-es népszámlálási adatok szerint. Ezen adatok alapján valószínűsíthető, hogy a magyarok mindenképpen relatív többséget alkottak a visszacsatolt területen. Egy etnikai határt lehetetlen volt a térségben meghúzni, így kb. 1 millió román került magyar fennhatóság alá, míg 400.000 magyar maradt Dél-Erdélyben. Természetesen a döntést Magyarországon örömmámor követte, Horthy és a kormánypártok népszerűsége soha nem látott magasságokba emelkedett még a titkos választás bevezetése mellett is. A határtalan

⁶⁴⁵ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek, 1939–1944, 1939. október 10.

örömet jól mutatta, hogy egy év alatt az öngyilkosságok aránya sosem látott mértékben csökkent.⁶⁴⁶

Erdélyről az igazgatóság jelentésében

Az igazgatóság 1940. évi jelentésében ez áll: „Magyarország jogos területi igényeit az elmúlt évben újabb siker koronázta: Erdély területének egy része az anyaországhoz visszatért.”⁶⁴⁷ Öröm töltötte a bank vezetését amiatt, hogy a fenti esemény és siker nagymértékben az Olaszországgal fennálló hagyományos baráti kapcsolatnak is volt köszönhető. Ami valóban igaz volt, hiszen a területi visszacsatolást illetően a döntőbírózás német-olasz volt. Az olaszok háborúba való belépését is megemlézték, amelynek természetesen következménye, hogy érintette a gazdasági életet is. A tengerentúli országokkal megszakadt a forgalom és a háborús termelés a polgári termeléssel szemben túlsúlyba jutott. Ezt erősíti meg dr. Pap Géza nyugalmazott államtitkár írása a Magyar Közgazdaság 1940 július 4-ei számában: „A hadviselő államok, kényszerülve arra, hogy erőforrásaik legjavát a háborúnak szenteljék, igyekeznek nyersanyag behozatalukat. úgyszintén mindazoknak az áruknak behozatalát, amelyek a nemzetvédelemhez és a polgári lakosság életfenntartásához feltétlenül szükségesek, lehetőségig fokozni, míg ellenben egyéb behozatalukat végsőkéig csökkentik. Emberállaguk és iparuk mozgósítása a háborús termelés érdekében súlyosan korlátozza kiviteli lehetőségeiket.”⁶⁴⁸

A jelentés dicsérte a kormány abbéli politikáját, amely időben tett célszerű intézkedéseket arra nézve, hogy minden lehetséges árfelhajtást megakadályozzon. Ezt erősítette meg dr. Kovalóczy Rezsőnek az Ipartestületek Országos Központjának főtitkára által az Ipartestületek Lapjában írt cikke, amelyben a következőket írta: „Az immár kilencedik hónapja dúló európai háború gazdasági önvédelmünk érdekében kezdettől fogva számtalan kormányrendelet kibocsátását tette nélkülözhetetlenné és ezzel úgyszólván teljessé vált az állami beavatkozás a termelés, forgalom és fogyasztás szabályozása terén. Az árellenőrzés országos kor-

⁶⁴⁶ Romsics I.: Magyarország története i.m. 165–166.

https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/romsics_magyarország_tortenete.pdf (letöltés: 2021. aug. 10.)

⁶⁴⁷ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1940. 1.

⁶⁴⁸ Magyar Közgazdaság 1940. július 4. 27. szám 1.

https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_MagyarKozgazdasag_1940/?query=h%C3%A1bor%C3%BAs%20terme%C3%A9s%201940&pg=162&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

*mánybiztosának ármegállapító rendeletei egyrészről a fogyasztók érdekeit védelmezik a jogosulatlan árfelhajtások és spekulációk ellen...,”*⁶⁴⁹

A bank továbbra is aktívan vett részt behozatali és kiviteli üzletben, főként a magyar-olasz árucseré-forgalom finanszírozásában. „*Olaszország 1940-ben is a második helyet foglalja el külkereskedelmünkben, de a magyar-olasz forgalom tavaly lényegesen kisebb kiviteli többletet mutat föl, mint 1939-ben, mert Olaszországból való behozatalunk — részben szintén az olasz áruk drágulása okából — emelkedett, míg odairányuló kivitelünk az év második felében a búzaszállítások erős csökkenése következtében esett. (1939: behozatal 34.9 millió, kivitel 93.7 millió; 1940: behozatal 55.7 millió, kivitel 76.4 millió P.)*” – volt olvasható a Közgazdasági Szemlében.⁶⁵⁰ A bank üzletpolitikájának megfelelően, a kereskedelmi üzletekre helyezvén a hangsúlyt a Banca Commerciale Italiana-tól egy nagyobb összegű lírahitelkeretet kapott az intézet olasz árucikkek Magyarországra irányuló exportjának finanszírozására. A zsidótörvények értelmében a kimutatás alapján az 1939. június 30-ai állapot szerint a bank alkalmazottaiból a keresztények számaránya 59,2%, a zsidóké 40,8%. a fizetések aránya a keresztényekénél 58,3%, a zsidóknál 41,7%. Mivel 1939. június 30-a óta történtek intézkedések, így az 1939. december 31-ei állapot szerint az alkalmazottak közül a keresztények létszáma 66,1%, míg a zsidóké 33,9% volt. A fizetések esetében pedig a keresztényeké 65,3%, míg a zsidóké 34,7%. A jegyzőkönyvben a következő megjegyzés is olvasható: „...az Értelmiségi Munkanélküliség Ügyeinek Kormánybiztosa által elrendelt 5%-kal szemben az arányszám kb. 7%-kal javult.”⁶⁵¹

Olaszország hadba lépése

1940. június 10-én Olaszország is belépett a II. világháborúba,⁶⁵² ezzel kapcsolatban a június 27-ei igazgatósági ülésen dr. Gratz Gusztáv alelnök, a következő beszédet intézte az igazgatósághoz: „*Olaszország hadba lépése óta ma tartjuk első összejeövetelünket és ez alkalmat felhasználom arra, hogy itt is kifejezést adjak érzelmeinknek a baráti nagy nemzet iránt. Magyarország egész szívével Olaszország oldalán áll s teljes a bizalma, hogy a hatalmas fascista (sic!- PI) Olaszország fegyverei ki fogják küzdeni az igazságos békét. A*

⁶⁴⁹ Ipartestületek Lapja 1940. május 18. 20. szám. Nemzeti gazdaságpolitika cikk.

https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_IpartestuletekLapja_1940/?query=%C3%A1rfelhajt%C3%A1s%201940&pg=114&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

⁶⁵⁰ Közgazdasági Szemle (szerk.: Heller Farkas) 1941. LXV. évfolyam, 84. kötet 531.

⁶⁵¹ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1940. február 26.

⁶⁵² Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap 1940. június 12. 131. szám 2.

https://adt.arcanum.com/hu/view/MiskolciReggeliHirlap_1940_06/?query=Olaszorsz%C3%A1g%20bel%C3%A9pett%20a%20h%C3%A1bor%C3%BAb%C3%A1%20&pg=63&layout=s (letöltés: 2021. szept. 01.)

Trianonban megalázott és megcsonkított Magyarország az olasz nemzetben és a Duce személyében jóakaró barátokra talált, akik a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságokat a legélesebben elítélték és bennünket régóta hathatós támogatásban részesítenek. Most már nem kétséges, hogy reményeink valóra válnak, mert Olaszország győzelme egyúttal Magyarország jogos nemzeti igényeinek diadalát is fogja jelenteni.” Az elnök - Romanelli - erre adott válaszát kiemelt volta miatt hosszabban idézem: ”E pillanatban különösen jól esett nekünk, olasz igazgatósági tagoknak, hogy igen tisztelt Alelnök úr szíves volt ez ülésünknek, mint Olaszország hadba lépése óta első összejövetelünknek jelentőségét kiemelni. Olaszország mindenkor tudatában volt annak az őszinte, mély baráti érzelmnek, amelyet a magyar nép Olaszországgal szemben táplál; ugyanúgy tudatában van Magyarország is annak, hogy a gyűlölettől diktált, igazságtalan trianoni bilincsekből való megszabadulása ügyét semmiféle más ország és semmiféle más nép nem karolta fel annyi szeretettel, mint az olasz. Olaszország ősi, fényes tradícióihoz híven avatkozott be ebbe a harcba, amelyet a nemzetközi igazságosság eszményéért vív; az olasz fegyverek diadala, amely iránt igen tisztelt Alelnök úr bizalommal teljes jó kívánságokat fejezett ki, arra a reményre jogosít bennünket, hogy ennek egyik következménye a baráti Magyarország kárára elkövetett igazságtalanságok jóvátétele lesz. Ezek az érzelmek és jó kívánságok szívem mélyéből fakadnak és biztosíthatom Önöket, hogy az olasz népet ugyanezek az érzések hatják át és hogy az olasz nép ugyanezt a felfogást vallja. Igen tisztelt Alelnök úrnak szíves szavaiért ebben a szellemben mondok ismételten köszönetet.”⁶⁵³

1941. április 11-én lépték át a Magyar Királyi Honvédség csapatai a volt magyar–jugoszláv határt. Ezzel Bácskát, a Muraközt és a Baranya-háromszöget fennhatóságuk alá vonták, ami annak ellenére, hogy voltak ez irányú félelmek, nem eredményezett brit hadüzenetet. A történelmi eseményről a következőket találjuk az igazgatóság vonatkozó éves jelentésében: „Az elmúlt évben vitéz honvédségünk hősiessége felszabadította a Délvidék egy részét és ezzel úgy nemzeti, mint közgazdasági szempontból egyaránt fontos, termékeny terület került vissza az anyaországhoz.”⁶⁵⁴ Ezt a döntést a magyar kormány mindenkor messze tekintő döntéseként értelmezte a bank vezetése, amely tevékeny, helyes együttműködést jelentett a tengelyhatalmakkal. Az 1941. június 27-ei, szovjeteknek szóló magyar hadüzenettel az ország a világháború kellős közepén találta magát annak ellenére, hogy ezt követően is a vezetés arra törekedett, hogy minél kisebb erővel kelljen részt vennie a küzdelmekben. Utólag tudjuk, ez

⁶⁵³ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1940. június 27.

⁶⁵⁴ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1941.

kevésbé sikerült. Ezt a kormányzati lépést is megörökítette a bank vezetésének éves jelentése: „Magyarország belépése a háborúba, a háború kiterjedése Kelet-Európára, az ezzel kapcsolatos nyersanyagbeszerzései nehézségek, valamint a kedvezőtlen terméseredmények az 1941. évben az ország gazdasági életének minden ágában további megszorító intézkedéseket tettek szükségessé.”⁶⁵⁵ A Pesti Hírlap, A honvédséget tovább fejlesztjük című cikkében a következőket írta: „Szilárd elhatározásunk, hogy a honvédelem fejlesztését az eredményes befejezésig folytatjuk, bármilyen áldozattal járjon is. Erre a célra a nemzetnek még hosszú időn át áldoznia kell és a fejlesztés, különösen a nyersanyagbeszerzés nehézségei miatt, lemondást és fegyelmet követel majd a nemzet minden, tagjától.”⁶⁵⁶ Az igazgatóság beszámolója egybecseng a korabeli sajtó országgépével, amelyben a megszorító intézkedésekről szólt. A magyar gazdasági élet átfogó hadigazdálkodássá alakult át – számolt be az igazgatóság.

Hadigazdálkodás

1941 nyarától az ország gyors ütemben állt át a hadigazdálkodásra, a gazdaság legfőbb megrendelőjévé az állam lépett elő. Felpörgött a korábban szinte nem is létező hadiipar, harckocsik, repülők, katonai járművek gördültek ki a gyárakból. A kulcsfontosságú ásványkincsek kitermelése is megugrott, az olaj, a bauxit és a szénbányászat mértéke is nőtt, ezzel összefüggésben pedig a nehézipar termelése is, ez utóbbi öt év alatt 35%-kal. A könnyűiparban főleg a textilgyártás (katonai ruházat) bővülése volt megfigyelhető. A gyors iparosítást a háborúban álló többi országhoz hasonlóan infláció követte. A mezőgazdaságot is a hadigépezet működésének rendelték alá az állam irányításával. Nehezítette a helyzetet, hogy a hazai gazdaság nemcsak a magyar haderő, hanem részben a német Wehrmacht igényeit is ki kellett, hogy elégítse. Külön bizottság, a DIKO (Deutsche Industrie Kommission in Ungarn, Magyarországi Német Ipari Bizottság) állt fel, amely a hadiiparon keresztül szinte a teljes magyar gyáripar felett gyakorolt ellenőrzést. A német tőke áramlott az országba, de ez magával hozta a német adósságállomány gyors növekedését, ez pedig további pénzromlással

⁶⁵⁵ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1941.

⁶⁵⁶ Pesti Hírlap 1941. április 25. 93. szám 4.

https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1941_04/?query=nyersanyagbeszerz%C3%A9s%20neh%C3%A9zs%C3%A9gei%201941&pg=293&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

járt. Tovább gyorsította a folyamatot az adósságokat felhalmozó hitelszállítások növekvő mértéke is.⁶⁵⁷

Az Erdélyi Nyereménykölcson jegyzésében is részt vállalt a bank. Felhívás az Erdélyi Nyereménykölcson jegyzésére címmel jelent meg egy közlemény az Ipartestületek Lapjában: *„Az a megértő és széleskörű támogatás, amelyben a kormány a kisiparosságot a hitelezés terén a különféle hiteltípusok révén a Budapesti Kisipari Hitelintézet Rt.-n keresztül részesítette és részesíti, valamint az a bensőséges együttérzés, amely bennünket visszatért erdélyi testvéreinkhez fűz, kötelességünkkel teszi, hogy a kisiparosság figyelmét a most kibocsátásra kerülő Erdélyi Nyereménykölcsonra felhívjuk. Ez a nyereménykölcson a visszatért erdélyi részek újjáépítését és vitéz hadseregünk további fejlesztését segíti elő.”*⁶⁵⁸

1942. március 12-én tartották meg a XXII. rendes közgyűlést.⁶⁵⁹ Az igazgatóság jelentése pedig egyáltalán nem volt túl örömteli: *„Magyarországon, miként a külállamokban is, az 1942. évet a háborúval kapcsolatos emelkedő szükségletek jellemezték és ezzel állott összefüggésben az, hogy az államhatalom a gazdasági és pénzügyi életbe mind fokozottabb mértékben avatkozott be.”*⁶⁶⁰ A bank továbbra is részt vállalt állami kölcsönök jegyzésében és 1942-ben is folytatta racionalizáló munkáját, amely során szorgalmazta olyan kinnlevőségek behajtását, amelyek irányelveiknek nem feleltek meg, s ezáltal sikerült a kint lévő összegeket a pénzforgalomba visszavezetni. Az igazgatóság jelentésében már nem találhatók meg olyan patetikus hangvételű sorok, mint a korábbi években, csak a szűk pénzpiacról és üzleteiről adnak beszámolót. Ennek részét képezte az Olaszországgal továbbra is intenzív kereskedelem, melynek pénzügyi lebonyolításában a bank fontos szerepet töltött be.

Az 1943. május 1-jei XXIII. rendes közgyűlésen 23 részvényes volt jelen.⁶⁶¹ A közgyűlés a szokásos napirend előtt *„kegyelettel emlékezett meg arról a súlyos csapásról, amely az*

⁶⁵⁷ Vö: Hadigazdaság Magyarországon. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/h-F09B4/hadigazdasag-magyarorszag-on-F09CD/> (letöltés: 2021. aug. 10.)

⁶⁵⁸ Ipartestületek Lapja 1941. november 29. 47–48. szám. 1. https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_IpartestuletekLapja_1941/?query=Erd%C3%A9lyi%20k%C3%B6lcson%201941&pg=204&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

⁶⁵⁹ A megjelent 20 részvényes közül a legnagyobb részvényesek: Banca Commerciale Italiana DC/192.448, Societa Italiana di Credito/11.616, MNL OL Z 75 24. csomó 1. tétel 22. rendes közgyűlés 1942. március 12.

⁶⁶⁰ MNL OL Z 75 24-25. csomó 23. rendes közgyűlés 1943. május 1. igazgatóság jelentése az 1942. üzleti évről

⁶⁶¹ A megjelent nagyobb részvényesek: Banca Commerciale Italiana DC/200.000, Amministrazione Speciale della Santa Sede CdV/20.000, Societa Italiana di Credito/11.616.

MNL OL Z 75 25. csomó 1. tétel 23. rendes közgyűlés 1943. május 1.

*országot a Kormányzóhelyettes halálával érte. Vitéz nagybányai Horthy István fiatal életét legszentebb kötelességének teljesítése közben, hazája védelmében veszítette el.”*⁶⁶²

Legközelebb 1943. december 3-án ült össze az igazgatóság, ahová az Olaszországban tartózkodó tagokat is meghívták távirati úton, de azokat a m. kir. posta visszaküldte az alábbi hivatalos közléssel: *”Olaszországgal a távközlési forgalom f. évi szeptember 13-án kelt 3099. sz. körözüvénytávirattal kapott rendelet alapján szünetel”*. Emellett a szokásos űrlap útján is meghívták az igazgatósági tagokat, azonban a posta ezeket is visszaküldte: *„Vissza, forgalom szünetel”* bélyegzővel ellátva. Mind a 7 darab táviratot és 7 darab meghívót az ülést levezető elnök (Gratz Gusztáv) felmutatta a jelenlevőknek. Ezen az ülésen elhangzott, hogy a katonai és politikai események sodrában 1943 szeptembere óta Olaszországgal, mint az egyik legfontosabb partnerországgal az üzleti forgalom szünetelt, amely a bank üzletvitelét is erősen befolyásolta. Felröppent az a hír is, hogy a bank megszűnik, esetleg beolvad más intézetbe, de ezt az igazgatóság cáfolta. A bank vezetése ezekben a nehéz időkben nem tudott mást tenni, mint kivárni és minden olyan üzleti lehetőséget megragadni a kereskedelem terén, amelyet véghez tudott vinni. A bank részt vett Budapest Székesfőváros új kötvényének kibocsátásában, légtalmi kiadások és tűzoltószerek költségeinek fedezésére. Ebben az akcióban 31 millió pengő 15 év alatt törlesztendő kölcsönkötvényt bocsátott ki. Az első 17 millió pengős részletet a 10 legnagyobb budapesti pénzintézet november 2-án átvette, a bank részesedése 6,48%. = 1.101.500 P volt. Ugyanezen ülésen Ambró István vezérigazgató amiatt panaszkodott, hogy pénzügyminiszteri utasításra az OTI⁶⁶³ elvonta a banknál lévő betéti állományait. Ez meg annak a következménye volt, hogy a bank bizonyos állami hitelműveletekben nem vett részt hitelezőként, az 1942 márciusában kibocsátott állami pénztárjegy-kölcsön visszafizetését kívánták tőle. Az OTI egy 1943. november 14-i rendes évi közgyűlésre szóló meghívó mellékleteként közölte a belügyminiszter leiratát, amelyben az állt, hogy az OTI vonja vissza a Magyar–Olasz Bank Rt.-nél elhelyezett pénzeit.⁶⁶⁴ Ezt követően a bank vezetése úgy határozott, hogy az ügrről felvett promemoriát dr. Gratz Gusztáv alelnök, Silvio Ruberti ügyvezető alelnök és Ambró István vezérigazgató személyesen nyújtják át a pénzügyminiszternek, mivel a történetek az intézetre nézve méltánytalanok voltak.

⁶⁶² MNL OL Z 75 25. csomó 1. tétel 23. rendes közgyűlés 1943. május 1.

⁶⁶³ OTI: Országos Társadalombiztosító Intézet.

⁶⁶⁴ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1943. december 3.

A bank következő igazgatósági ülése 1944. október 12-én volt,⁶⁶⁵ amelyen Silvio Ruberti ügyvezető alelnök, gróf Csáky Zsigmond, báró Villani Frigyes⁶⁶⁶ igazgatósági tagok voltak jelen, illetve Ghyczy Livius, Vaccari Pirro és dr. Sajtos Lajos igazgatók. Az intézet elnöke távollétében Silvio Ruberti Villani Frigyest kérte fel elnöknek. Ambró István és dr. Gratz Gusztáv távolmaradásukat kimentették. Az ülés úgy vált határozatképpé, hogy Giovanni Bubba igazgatósági tag, báró Villani Frigyest, míg Giuseppe Zuccoli igazgatósági tag Silvio Rubertit bízta meg képviselésével. Az igazgatóság a jelentését az alábbiakkal kezdte: *”A m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium és a Budapest Székesfővárosi m.kir. Pénzigazgatóság engedélyével a mai napig késlekedtünk intézetünk 1943 üzletvi zárszámadásait bemutatni, azért, hogy olaszországi fő részvényeseinknek⁶⁶⁷ lehetőséget nyújtsunk közgyűlésünkön való részvételre. Ez azonban a bekövetkezett események folytán, sajnos lehetetlenné vált.”*⁶⁶⁸

A közgyűlési napirend 6. pontjában Guido Romanelli a Magyar–Olasz Bank Rt elnöke bejelentést tett, melynek tolmácsolásában dr. Gratz Gusztáv volt a segítségére. Romanelli a közgyűlés előtt megköszönte, hogy az számára évi 24.000 pengő tiszteletdíjat és egy szolgálati gépkocsi használatot szavazott meg. Minekután a részvényeseknek – tekintettel a körülményekre – le kellett mondani az osztalékról, és ez nagy áldozatot kívánt meg tőlük, így ő maga is megtette ezt a lépést akképpen, mint az intézet elnöke – egyben kötelességének is tartotta –, hogy lemondott a tiszteletdíjáról és a gépkocsi használatáról. Arra kérte a közgyűlést, hogy ezt a döntését tartsa tiszteletben.⁶⁶⁹

Az 1943-as üzletév első nyolc hónapjában a Magyarország és Olaszország közötti árucseréforgalom előmozdításával és pénzügyi lebonyolításával kapcsolatos üzletek állandó fejlődése jellemezte a gazdasági helyzetet, míg szeptember 9-ét követően mindez kiesett, a két ország közötti forgalom teljesen leállt.

⁶⁶⁵ Ezen ülés jegyzőkönyvére már nem került aláírás.

⁶⁶⁶ Báró dr. Villani Frigyes (1882–1964) rendkívüli követ, megh. miniszter (1936–1938) <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/mkovetek.html> (letöltés: 2023. okt. 30.) Illetve: <https://hdke.hu/tudastar/enciklopedia/villani-frigyes/> (letöltés: 2023. okt. 30.) és Csetz Balázs – Szűts István Gergely: Villani: egy elfeledett diplomata testvérpár című munkája: <https://kozelmult.hu/wp-content/uploads/2018/09/csetz-szucs.pdf> (letöltés: 2023. okt. 30.)

⁶⁶⁷ Az olaszországi fő részvényesek, amint korábban már írtam, legalább a részvényesek 2/3-át képviselték és ez az arány a bank életében nem sokat változott, illetve 1943-ban a Vatikán továbbra is részvényese volt a banknak.

⁶⁶⁸ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1944. 1.

⁶⁶⁹ MNL OL Z 75 25. csomó 1. tétel 23. rendes közgyűlés 1943. május 1.

VIII. 3. A bank vagyoni helyzete 1938–1943 között

A bank 1938. üzletévének tiszta nyeresége 1.051.132,58 pengő volt. Ebből az összegből 600.000 pengő, vagyis 400.000 darab egyenként 50 pengő névértékű részvény után részvényenként 1.50 pengő = 3% osztalékot fizetett. A tartalékalap külön dotációjára 78.926,44 pengő, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékára 150.000 pengő lett elkülönítve.⁶⁷⁰

1939-ben a bank vidéki fiókjai közül a racionalizálás jegyében a hódmezővásárhelyi, a makói és a körmendi fiókjait megszüntette, azokat szegedi, orosházi, békéscsabai és szombathelyi fiókokhoz rendelte. Budapesti fiókok: II. Margit-körút 6, IV. Váci utca 27-29., IV. Károly-körút 14., V. Szent István-körút 4., VI. Andrássy út 7., VI. Teréz-körút 39. (Britannia Szálló), VII. Erzsébet-körút 45-47 (Royal Szálló), VII. Thököly út 26., VIII. József-körút 2., VIII. József-körút 84., IX. Ráday utca 8.

A bank az 1939-es üzletévben elért tiszta nyeresége 890.919,60 pengő volt. Ehhez hozzájött még az előző évi nyereség maradványa: 142.959,61 pengő, azaz összesen: 1.033.879,51 pengő. A bank a megkezdett belső szervezeti racionalizálás útját járva aránylag jelentős végkielégítéseket fizetett ki a leépített alkalmazottaknak, így a költségek, leírások és tartalékolások összege: 806.622,02 pengő volt. Az így kikalkulált tiszta nyereség összege: 227.257,49 pengő, amelyet új számlára vezettek át.⁶⁷¹

Azt észrevehetjük a jelentésből, hogy osztalék kifizetésére nem került sor. **Ez volt az első olyan üzletév, amelyben megtörtént, hogy nem fizettek osztalékot, ami így folytatódott egészen a bank megszűnéséig!** Ez a jelenség (osztalékfizetés elmaradása) már előszobája az egyre romló gazdasági helyzetnek, ugyanis a romló gazdasági környezet a bankot olyan döntések meghozatalára kényszerítette, amelyek a prosperáló időszakra nem jellemzőek.

1940-ben a bank a hosszúlejáratú kihelyezéseit csökkentette, azokat rövid lejáratú üzletekkel pótolta, ezzel magyarázta azt, hogy az intézet likviditása még stabilabb lett, mint az előző üzletévben. A betétek is tovább emelkedtek a bank iránti töretlen bizalom jeleként. Amint a politika lehetővé tette a bank azonnal lépett és új fiókot nyitott Kolozsváron, ezzel együtt a szombathelyi fiókját megszüntette. Ennek a nyitásnak az előtörténete az, hogy Marosvásárhelyen volt a Magyar Agrár- és Járadékbanknak helyi fiókinézete Agrár-Takarékpénztár Rt. néven, melyet a megszállást követően a milánói anyaintézet Banca

⁶⁷⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1939.

⁶⁷¹ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1939.

Commerciale Italiana e Romena (ez is a BCI egyik leánybankja volt, mint a Magyar–Olasz Bank) néven vette át. Ezzel a döntéssel a bank felújítva régi kapcsolatait Kolozsvárott kívánta folytatni tevékenységét, átvéve az ottani anyaintézeti affiliációt a Banca Commerciale Italiana e Romena kolozsvári fiókját.⁶⁷²

A folyó üzletvitelből származó nyereség 721.599,19 pengő volt, az áthozott nyereség az előző évből 227.257,49 pengő, összesen: 948.856,98 pengő. A kiadások (racionalizálás, végkielégítés stb.) 660.872,03 pengőt tettek ki. A fennmaradó tiszta nyereség 287.984,95 pengő volt, amelyet új számlára vezettek át.⁶⁷³

1941-ben a Magyar–Olasz Bank Rt. megszüntette orosházi fiókját, Nagyváradon új fiókot nyitott,⁶⁷⁴ ezzel is kiemelten kezelve a visszacsatolt területek lakosságának pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférését. 1941. március 7-ei igazgatósági ülésen meleg hangvételű szavakkal emlékezett meg Romanelli elnök Csáky Zsigmond fiának tragikus hirtelenséggel történt elhunytá kapcsán, amely arról tesz tanúbizonyságot, hogy a vezetés tagjai egymás között kebelbéli jó barátok is voltak, hiszen ez egyáltalán nem banki ügy, hanem egy nagyon személyes aktus.

Az üzletvitelből adódó 1941-es év nyereség összege: 824.608,75 pengő volt. A rendkívüli leírások összege: 562.966,57 pengő. Rendelkezésre állt ezek után 549.627,13 pengő, mely összegből a Magyar–Olasz Bank Rt. Elismert Vállalti Nyugdíjpénztárának rendkívüli dotálására 200.000 pengőt szánt a vezetés, a fennmaradó 349.627,13 pengőt pedig új számlára vezették át.

Az 1942-es üzletév nyereségének összege: 1.034.331,03 pengő volt. Az áthozott nyereségé 349.627,13 pengő, azaz összesen: 1.383.958,16 pengő. A régi nyugdíjasok nyugdíjartalékának javadalmazására 510.000 pengőt fordítottak, így rendelkezésre állt 873.958,16 pengő. Ebből az ingatlan értékcsökkenési tartalék javára 20.147,33 pengőt, a Magyar–Olasz Bank Rt. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztárának javára 500.000 pengőt fordítottak, a maradék összeget 353.810,83 pengőt új számlára vezettek át.⁶⁷⁵

1943-ban a bank megszüntette miskolci és a hatvani fiókját. Az üzletvitelből eredő nyereség 307.529,22 pengő volt, az előző évről áthozott nyereség összege: 353.810,83 pengő, azaz

⁶⁷² MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1940. szeptember 16.

⁶⁷³ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1940.

⁶⁷⁴ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1940. november 26.

⁶⁷⁵ MNL OL Z 75 24-25. csomó 23. rendes közgyűlés igazgatóság jelentése az 1942. üzleti évről. 1943. május 1.

összesen: 661.340,05 pengő. Az „Elismert Vállalati Nyugdíjpénztár” javadalmazására 218.791,25 pengőt, az ingatlanok értékcsökkenési tartaléka javadalmazására 17.600,87 pengőt, a régi nyugdíjasok nyugdíjtartalékának javadalmazására 70.000 pengőt fordítottak. A fennmaradó 354.947,93 pengőt új számlára vezették át.

1944. január 1-jén a bank kilépett a TÉBE kötelekeiből, mert tagságát további 5 esztendőre az adott viszonyok között meghosszabbítani nem kívánta.

VIII. 4. Változások a bank vezetésében 1938–1943 között

Az 1938. év február 3-ai igazgatósági ülésen megemlékeztek Giuseppe Toeplitz a Banca Commerciale Italiana ügyvezető igazgatójának haláláról, aki január 27-én Milánóban hunyt el, és aki 1920 és 1934 között a Magyar–Olasz Bank Rt. alelnöke volt. 1938. szeptember 28-ára egy rendkívüli közgyűlést hívtak össze, amelynek háttérében Éber Antalnak a bank elnöki tisztéről való lemondása volt.⁶⁷⁶

1938-ban a banknál viselt igazgatósági tagságáról az év folyamán lemondott Adler Roberto, Ernesto Krausz Castelli és Guido Schwarz. 1939-ben a bank vezetésében megszorodtak az olasz nemzetiségűek, a korábbi magyar többség eltűnt. dr. Éber Antal 1920-ban lejegyzett sorai *„Remélem, hogy ez a módszer – magyar többség a tőkében, kizárólag magyar ügyvezetés – irányadóul fog szolgálni egyéb külföldi tőkecsoportok magyarországi alapításainál is.”*⁶⁷⁷ ekkor már aligha érvényesültek. Az 1939. március 1-jei igazgatósági ülésen dr. Halmi Miklós vezérigazgató bejelentette, hogy a banknál viselt minden tisztségéről lemond, és nyugalomba kíván vonulni, helyét az administrateur delegue pozícióban Silvio Ruberti vette át.⁶⁷⁸ A bank

⁶⁷⁶ MNL OL Z 75 20. csomó 1. tétel 5. rendkívüli közgyűlés közgyűlési jegyzőkönyve, 1938. szeptember 28. „Budapest, 1938. szeptember 12. A Magyar–Olasz Bank tekintetes igazgatóságának, Budapest. Mélyen Tisztelt Igazgatóság! Egy év leforgása alatt több ízben ajánlottam fel nagyrésztvényesünknek, a Banca Commerciale Italiana-nak lemondásomat a Magyar–Olasz Bank Rt. elnöki tisztségéről, abból indulva ki, hogy a gazdaságpolitikai felfogásoknak világoszerte tapasztalható átalakulása összeférhetlenséget idéz elő egyfelől közéleti tevékenységem, másfelől a bankban elfoglalt pozícióm között. Mindeztideig a Banca Commerciale Italiana vezetőségének megtisztelő óhajára függőben tartottam elhatározásom megvalósítását. Most azonban úgy érzem, hogy azt kötelességem valóra váltani és ezért bátor vagyok az elnöki tisztségről való lemondásomat és az igazgatóságból való kilépésemet mély tisztelettel bejelenteni. Kedves kötelességet teljesítek, amidőn ebből az alkalomból igaz szívből jövő, hálás köszönetemet fejezem ki azért a megtisztelő bizalomért, amelyet irányomban vezérigazgatói és elnöki működésem alatt tanúsítani szívesek voltak. Bizalomteljes és harmonikus együttműködésünk emlékéért, mint igénytelen munkásságom legszebb jutalmát viszem magammal. Fogadja a mélyen tisztelt igazgatóság igaz tiszteletem és nagyrabecsülésem kifejezését, amellyel maradtam őszinte hívük Éber Antal sk.”

⁶⁷⁷ MNL OL Z 77 1. csomó 2. tétel Az alapítással kapcsolatos feljegyzések és kommunikék 1920.

⁶⁷⁸ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek, 1939–1944, 1939.

vezérigazgatója adamóczi Ambró István⁶⁷⁹ lett.⁶⁸⁰ Nevezett vezérigazgatót az a megítéltetés érte, hogy „Magyarország Főméltóságú Kormányzó Ura részéről a magyar érdemrend közepkeresztjének adományozásában részesült.”⁶⁸¹

Az 1940. március 10-i ülésen Romanelli elnök, az igazgatóság új tagját Gratz Gusztávot,⁶⁸² így mutatta be: „Dr. Gratz Gusztáv őexcellenciája személyével kapcsolatban csak arra szorítkozom, hogy e kitűnő publicista és történetíró kimagasló egyéniségére hívjam fel a figyelmet. Neve az általa kiadott „Ungarisches Wirtschafts-Jahrbuch” révén is közismert, amely köztudomás szerint nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában, sőt az egész világon mindenütt forrásmunkául szolgál mindazok számára, akik Magyarország gazdasági és pénzügyi helyzetéről megbízható módon óhajtanak tájékozódást szerezni.”⁶⁸³

Az 1940. március 14-ei XX. rendes közgyűlésen⁶⁸⁴ megemlékeztek az 1939. november 20-án elhunyt dr. báró Madarassy–Beck Gyuláról, aki a bank alapításától fogva annak alelnöke volt, illetve Alfredo Dentice di Frasso olasz szenátorról, az igazgatóság tagjáról, aki szintén elhunyt 1939-ben.⁶⁸⁵

A bank igazgatóságának életét két eset is nehezítette. Dr. Rakovszky Ivánt az 1941. március 27-i közgyűlés újra megválasztotta az igazgatóságba, ugyanakkor a magyar kir. közigazgatási bíróság elnökévé is kinevezték, így a bank igazgatóságában betöltött pozícióját nem foglalhatta el. A háború okozta utazási és egyéb nehézségek miatt Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg is lemondott az igazgatósági tagságáról, mivel hosszú ideig

⁶⁷⁹ Adamóczi Ambró István: Elsőnek jelentettük, hogy a Magyar–Olasz Bank igazgatósága Ambró Istvánt, a Nemzeti Bank vezértitkárát hívja meg vezérigazgatóvá. Ez be is következett, mint az alábbi kommunikéből kitérünk. Dr. Ambró István fiatalon érte el ezt a kitűnő pozíciót, amiből azt lehet megállapítani, hogy eddigi tevékenysége erre predesztinálja is. A nemzetközi pénzügyi piacon már régebben ismerik s ott is igen jelentős eredményeket ért el. Olaszországban, Franciaországban, Belgiumban és Németországban is igen jól ismerik nevét és mindenütt nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvend. Néhány évvel ezelőtt meghívták a Magyar Nemzeti Bankhoz, ahol a múlt esztendőben, munkásságának elismerésül vezértitkárrá nevezték ki. Magyar Közgazdaság 1939. május 11. 19. szám 5. oldal: Ambró István a Magyar–Olasz Bank vezérigazgatója cikk. https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_MagyarKozgazdasag_1939/?query=%22Ambr%C3%B3%20Istv%C3%A1n%22&pg=220&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

⁶⁸⁰ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek, 1939–1944, 1939. május 9.

⁶⁸¹ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek, 1939–1944, 1939. október 10.

⁶⁸² Gratz Gusztáv (Gölnicbánya, 1875. márc. 30.—Bp., 1946. nov. 21.): polgári konzervatív publicista, miniszter, legitimista politikus, közgazdasági és történetíró, az MTA levelező tagja (1941). Magyar Életrajzi Lexikon főszerk. Kenyeres Ágnes, Akadémia, Budapest, 1967. 618.

⁶⁸³ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944, 1940.

⁶⁸⁴ A megjelent legnagyobb részvényesek: Banca della Svizzera Italiana, Lugano/170.000, Banca Commerciale Italiana DC/92.448, Società d’Affari Mobiliari, Lugano/50.000, Società Italiana di Credito, Milano/11.616.

MNL OL Z 75 23. csomó 1. tétel 20. rendes közgyűlés 1940. március 14.

⁶⁸⁵ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek, 1939–1944, 1939. november 21.

maradt Európán kívüli területen. A felügyelőbizottság elnöke, Martin István, aki több mint 40 évig volt a bank és elődbankjának munkatársa, 1941. május 27-én elhunyt.⁶⁸⁶

1941. november 19-én ült össze az igazgatóság utoljára, 1942-ben nem volt igazgatósági ülése. Legközelebb 1943. április 14-én készült jegyzőkönyv az ülésről.

Az 1944. szeptember 9-ei alkalmazotti létszám 266 fő volt. dr. Thallmayer Alfréd az igazgatóság tagja lemondott ebbéli tisztségéről. Dr. Doroghi Ervin igazgatósági tagsága az 1540/1944.M.E. számú rendelet⁶⁸⁷ értelmében megszűnt.

VIII. 5. Értékelés

Gudio Romanelli elnöklete alatt nemzetközi elismerés és elfogadás mellett tértek vissza ősi területek Magyarországhoz, amelynek hangulati hatása és érzelmi kötődései az igazgatósági összejöveteleken is megmutatkoztak. Egészében véve azonban Olaszország hadba lépése és a nemzetközi helyzet egyre erőteljesebb háborús hangulata a bank fejlődésében is megtorpanást eredményezett. A racionalizálás jellemezte ezt a periódust, amit sokszor külső kényszerek hoztak létre, mint egyes fiókok bezárása vagy összevonása. Az OTI-nak a banktól elvont pénzüsszegei sem tettek jót a bank szakmabeli megítélésnek. A kezdeti prosperálás utáni visszaesés nem az elnök személye miatt következett be, mert Romanelli igyekezett jó szakemberekkel körülvenni magát, hanem a háború előszele és annak következményei, illetve mindazon illúziók miatt, amelyek azt a látszatot keltették, hogy adott körülmények között a régi Magyarország helyreállítható. Természetesen a bank nem késlekedhetett, és a visszatért területeken arra törekedett, hogy pénzügyi szolgáltatásai is elérhetőek legyenek. Történelmi pillanatnak minősíthető az, amikor a bank pénzügyi helyzete nem tette lehetővé osztalék kifizetését. Az anyaintézet ügyvezető igazgatójának – Giuseppe Toeplitz – halála is egy korszak végét jelentette. A kommunikációs csatornák teljes hiánya a háború miatt nem könnyítette meg az olasz–magyar bankközi gazdasági kapcsolatokat. A bank társadalmi jelentőségét és elismertségét, az olasz–magyar gazdasági és politikai kapcsolatok kiemelt szerepét mutatta az, hogy a kormányzó 1943-ban a Magyar Érdemrend Nagykeresztjét adományozta Romanelli elnöknek. Ami pedig a bank személyi összetételét illette, Romanelli

⁶⁸⁶ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941, 1941.

⁶⁸⁷ A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.540. M.E. rendelete: Zsidók értelmiségi munkakörben való alkalmazásának és foglalkoztatásának megszüntetéséről. Magyarországi Rendeleték Tára 1867–1945, Rendeleték tára, 1944. 466–471. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1944/?pg=465&layout=s (letöltés: 2021. aug. 13.)

alatt az addigi „magyar” vezetés egyre inkább olasz kézre került. A történelem vihára a Magyar–Olasz Bank Rt-t is elérte és lassan maga alá is temette.

IX. Az 1944-es esztendő eseményei

1944-ben nem volt rendes közgyűlés, legalább is dokumentáltan nem. 1944. december 23-ai dátummal olvasható egy gépelt feljegyzés aláírás nélkül, amelyben arra kéri a bank a pénzügyigazgatót, hogy az 1943. december 31-én zárult üzleti évre vonatkozó zárszámadások (mérleg nyereség és veszteség számla) megállapítására vonatkozó évi rendes közgyűlés megtartására 1945. évi március hó 1-jéig halasztást engedélyezzen. Hivatkozásuk alapja a Székesfővárosi m. kir. pénzügyigazgatóságtól folyó évi október 6-án kelt 127.984/1944.I. fő számú engedélye volt, melynek értelmében a közgyűlés megtartására december 31-ig halasztást kaptak. A késedelem oka az ügyvezető alelnök Ruberti Silvio,⁶⁸⁸ valamint a könyvelés vezetője Vaccari Pirro olaszországi útja volt, hogy a főrészenyessel a Banca Commerciale Italianával érintkezésbe lépjenek. Az említett két úrnak Olaszországból való visszatérése az adott hadi helyzet ismeretében nem volt valószínűsíthető és mivel az elnök is és több igazgatósági tag is Olaszországban tartózkodott, nem volt lehetséges számukra a közgyűlésen való részvétel, ezért kérte a bank az ülése elhalasztását.

*A „törvényes megszállás, szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között” című monográfia és forrásközleményben található egy emlékeztető feljegyzés, amely Budapest ostroma és a szovjet csapatok bevonulása idején keletkezhetett. Pontos dátuma ismeretlen.*⁶⁸⁹

X. Az 1945-ös esztendő eseményei

A magyar „hintapolitika” nem maradt titokban a németek előtt, 1944-re ezek miatt Magyarországra a náci Németország megbízhatatlan szövetségesként tekintett, és ez vezetett Magyarország német megszállásához. Az ország önállósága szinte teljesen elveszett, Horthy ugyan hatalomban maradhatott még, de Sztójay Döme kormánya maximálisan kiszolgálta a német érdekeket. Az októberi kiugrási kísérlet kudarca a Szálasi vezette nyilasok terrorját hozta magával. Nem maradt remény arra sem, hogy az angolszász hatalmak csapatai érik el hamarabb Magyarország területét. A Tito vezette jugoszláv partizánok sikerei, a lassú olaszországi előrenyomulás és a balkáni partraszállás tervének elvetése biztossá tette, hogy a

⁶⁸⁸ MNL OL Z 76 25. csomó 13. tétel Felügyelőbizottsági ülési jegyzőkönyvek 1935–1944, 1944. Silvio Ruberti 1944. október 2-án Olaszországba távozott.

⁶⁸⁹ „Törvényes” megszállás, szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között, Szerk. L. Balogh Béni, Budapesti Nemzeti Levéltár, Budapest, 2015. 115–118.

szovjetek megszállása alá kerül az ország. Nem véletlen, hogy az 1945. január 20-án a Debrecenben székelő (áprilistól Budapestre költöző) Ideiglenes Nemzeti Kormány által aláírt fegyverszünet megkötésére Moszkvában került sor. Az egyezményben foglaltak ellenőrzésére a Szövetséges Ellenőrző Bizottság jött létre, amelyben szintén a szovjetek voltak a vezető szerepben. A SZEB elnökei Vorosilov altábornagy, majd Szviridov tábornok, illetve Puskin szovjet követ voltak.⁶⁹⁰ Az országban az élet nagyon lassan indult újra. A Magyar–Olasz Bankban történt eseményeket kronológiai sorrendben ismertetjük. Az olasz vezetés elmenekült Magyarországról, aki megmaradt a magyarok közül, azok igyekeztek életet lehelni, az amúgy töke nélkül maradt pénzügyintézetbe. A fennmaradt jegyzőkönyvek betekintést engednek egy olyan világba, amelyet még sohasem publikáltak és a háború utáni helyzet leírásának különleges szemszögét képviselik, egy bank – amennyiben lehet ebben az esetben így említeni - szemüvegén keresztül.

X. 1. A Magyar–Olasz Bank élete a fennmaradt jegyzőkönyvek alapján

Az 1945. február 8-án tartott értekezleten elhangzott, hogy a bank pénztárháza 1944. december 31-én 17 millió pengő volt, ebből jegyzőkönyv ellenében 5.375.000 pengőt vett át egy orosz parancsnokság, de a jegyzőkönyvből a bank nem kapott. Az intézet orvosi rendelőjét és egy mellette lévő helyiséget díjmentesen a svéd Vöröskereszt rendelkezésére bocsátották. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a romok eltakarítása, és a jelentkező volt alkalmazottak jegyzékbe foglalása, akiknek ekkor elsősorban a romok eltakarításában kellett segédkezniük. Tervbe vették egy menza felállítását is, amelyhez az alapanyagot vidékről a beszerzési csoportra bízta. Döntöttek arról is,⁶⁹¹ hogy további intézkedésig a bank ügyeit egy hattagú bizottság intézze, amely az akkor jelenlévő tagokból és Frekot Nándor személyéből állott. Megállapodtak abban, hogy egymás tudta nélkül a bank nevében nem történik semmilyen intézkedés és a bizottság tagjai közül egyszerre legalább 3 tagnak kell aláírnia bármilyen dokumentumot, amely a bank életét érinthette. A soron következő értekezleten⁶⁹² elhangzott, hogy a bank készpénzállományára igényt tartott a kormányzat,⁶⁹³ csakhogy a páncclok kulcsát egy ismeretlen orosz katonai parancsnokság magához vette, a másolatok

⁶⁹⁰ Gyarmati György: A Rákosi-korszak, Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956, ABTL-Rubicon, Budapest, 2011. 13–47.

⁶⁹¹ 1945. február 9. A bank korábbi alkalmazottai és vezetői közül jelen volt: Hillinger Oszkár, Kovács Bernát, dr. Sajtos Lajos, Szecskó István és Varjassy József.

⁶⁹² 1945. február 12. Jelen voltak: Frekot Nándor, Hillinger Oszkár, Hűvös István (Gondnoki Hivatal vezetője), Kovács Bernát, dr. Sajtos Lajos és Szecskó István.

⁶⁹³ Ideiglenes Nemzeti Kormány.

pedig olyan páncélban voltak (Arnheim),⁶⁹⁴ amelyet csak szakember tudott rongálásmentesen kinyitni. Ennek bizonyítéka az volt, hogy az oroszok is megpróbálták autogén hegesztővel felnyitni, de nem jártak sikerrel. 1945. február 16-án⁶⁹⁵ egy feljegyzés készült abból az alkalomból, hogy egy orosz százados jelent meg a bankban és az ott található értékek után érdeklődött. Dr. Sajtos, Szaniszló János tolmács segítségével folytatta le a tárgyalást. A százados azután érdeklődött, hogy kik voltak a bank tényleges vezetői, mire dr. Sajtos felsorolta Romanelli, Ruberti, Ambró, Cianola, Cavalli, Vaccari, Turret, dr. Hinleder Fels, Varjassy neveket és saját magát, illetve az olaszok távozásának idejét és okát is megmondta. Kifejezett kérésre arról is tájékoztatta a százados, hogy október 16-a után kik voltak az intézet vezetői. A Szálasi-kormány október 16-án dr. Sztrache Gábor személyében miniszteri biztost küldött ki, aki vezérigazgatói, sőt mindezen túlmenő jogok gyakorlásával volt felhatalmazva. További érdeklődésre dr. Sajtos előadta, hogy a bank részvényeinek tulajdonosai közül, mintegy 80% a Comit, 5% a Vatikán Állam, 4% a Hambros Bank Ltd. tulajdonát képezte és nagyjából 8% a magyar piacon volt különböző kisebb kezekben. A bank vezetői szerkezetére is rákérdezett a szovjet százados, amelyre a válasz az volt, hogy hasonlóan az anyaintézethez, az intézetek élén általában egy igazgató állt, a többiek csak beosztott emberek voltak, jelentéktelen hatáskörrel. Az intézetnél a vezető szerepet az olaszok vitték, a magyarok csak másodszeret kaptak. A fiókok számáról is tájékoztatták az orosz tisztet, miszerint a legutóbbi időkben 6 fiók működött Pesten (Andrássy út, Belvárosi, Ferenc krt., József krt., Teréz krt., Thököly út) és egy Budán (Margit krt.). Közölték az orosz tiszttel, hogy 1945. január 20–24. között, egy a bank „vezetése” előtt ismeretlen katonai parancsnokság, a bank pénztárából kb. 5,5 millió pengőt vitt el, amelyről állítólag jegyzőkönyv is készült 3 példányban, de egyet sem kapott ebből a bank. További kérdésre adott válasz volt, hogy a Szálasi-kormány rendelete alapján a zsidók által beszolgáltatott aranyak, ékszerek és drágakövek elszállításra kerültek az 1944. év decemberének első felében a m. kir. Pénzügyigazgatósághoz. A bankban lévő 260 páncélszekrény tartalmát (értékpapírok, arany, drágakő, ékszer stb.) a Magyar Nemzeti Bank a veszprémi kazamatákba kívánta elvitetni megőrzésre, de ezeket is egy orosz hatóság vette magához.⁶⁹⁶ A másnapi értekezleten⁶⁹⁷ dr. Sajtos tájékoztatta a jelenlévőket, hogy az orosz bizottság a bank összes

⁶⁹⁴ Korabeli – nagyon erős védelemmel ellátott – páncélszekrény márka.

⁶⁹⁵ Jelen voltak: Frekot Nándor, Hillinger Oszkár, Hűvös István (Gondnoki Hivatal vezetője), Kovács Bernát, dr. Sajtos Lajos és Szecskó István.

⁶⁹⁶ MNL OL Z 76 28. csomó 16. tétel. Értekezletek jegyzőkönyvei 1945. február-július.

⁶⁹⁷ 1945. február 17. Jelen voltak: Frekot Nándor, Hillinger Oszkár, Hűvös István (Gondnoki Hivatal vezetője), Kovács Bernát, dr. Sajtos Lajos és Varjassy József.

trezor és páncélszekrény kulcsait elkérte, amelyek azonban nem álltak rendelkezésre, mivel azokat januárban egy orosz katonai parancsnokság átvette, ennek hiányában az orosz bizottság vezetője azt közölte, hogy akkor felrobbantja azokat. A Magyar Nemzeti Banknál megtartott aznapi tárgyalásról feljegyzések készültek, melyekben az állt, hogy a kormánynak nincs semmi pénze. Budapest hadszíntér, hadizsákmányolás folyik. A jelenlévő bankok képviselői sem tudtak segíteni, mert páncéljaikat kifosztották. Szó esett arról, hogy kérjenek pénzt az emberektől, az átadott összegnek bizonyos erejéig élelmiszert adjanak cserébe. Ezt azonban politikai okból elvetették, mert akkor a „kapitalisták” jutottak volna élelemhez. A szükségpénz gondolata is elvetésre került, mivel azt a vidék nem fogadta volna el és olyan kritikus állapotokat teremtett volna, mint 1919-ben.

Az 1945. február 20-ai értekezleten dr. Sajtó tájékoztatta a jelenlévőket, hogy az orosz bizottság megtalálta az oldalfolyosón lévő trezorokban a bank összes kulcsmásolati példányát és a bank meglevő pénzkészletét, amely 11.100.000 pengőt tett ki. Dr. Sajtó felvette a kapcsolatot a Pénzügyi Központ vezérigazgatójával, Szunyogh Szabolccsal⁶⁹⁸ avégett, hogy mit lehetne tenni amennyiben a reggeli órákban megjelenik az orosz bizottság, s hogyan lehet a ténykedését megakadályozni. Szunyogh arról tájékoztatta dr. Sajtót, hogy tűrniük kell, mert semmilyen eszköz nincs az oroszok megállítására, így jártak el minden eddigi budapesti pénzügyi intézet esetében is.⁶⁹⁹ A következő napon dr. Sajtó beszámolt arról is, hogy az orosz bizottság megkezdte az oldalfolyosón lévő trezorokban található ügyfélletek elszállítását és elvitték az intézet megmaradt pénztárhelyét is, azzal a kéréssel, hogy legalább háromhavi alkalmazotti bértömeget hagyjanak meg. Erre azonban az orosz fél válasza az volt, hogy az alkalmazottak fizetéséről gondoskodjon a magyar kormány. A további februári értekezleteken⁷⁰⁰ véleményező bizottságot hoztak létre az alkalmazottaknak kiadandó magyar- és orosz nyelvű igazolványok tárgyában. A bankban működő orosz katonai bizottság vezetője részére egy szobát kellett berendezni, amely lakószobául szolgált. Elhangzott az is, hogy a bank épületéből tűzmentes páncélszekrényből vitt el ismeretlen számú írógépet az orosz bizottság. A főváros mintegy 150-200 q szenet foglalt le a bank fűtőanyagkészletéből, elszállításáig azt őrizni kellett. Ugyanezen ülésen elhangzott az is, hogy

⁶⁹⁸ Szunyogh Szabolcs:

<https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Kozjegyzoi/23159/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiS09aSkVHWVpSSSJdLCAiRklFTERTIjogWyJSU1pUXFvORVYiXX0sICJxdWVyeSI6ICJtXHUwMGUxdHlCdTAwZTFzIHRcdTAwZTlyIiwgInNvcnQiOiAiUkVDTiVNIn0> (letöltés: 2021. szept. 14.)

⁶⁹⁹ A Magyar Általános Hitelbank esetében is hasonló beszámolót közölt Tallós György, az újraindulás körülményei, a háborús károk felmérése alfejezetben, im: 363–365.

⁷⁰⁰ 1945. február 24., 26., 28.

„mindenestre szükségesnek látszik eltanácsolni a fasiszta elemeket, akik jelentkeztek, különös figyelemmel arra, hogy a vezető pozíciókban lévőkkel kapcsolatban sok feljelentés történt. A tisztviselői illetmények kifizetésénél nagy óvatosság ajánlatos, így elsősorban a fasiszta elemeknek semmi javadalmazás nem adható.”⁷⁰¹ Dr. Sajtos tájékoztatta a jelenlévőket, hogy az orosz bizottság február 27-én a Thököly úti és a ferencvárosi fiókot megtekintette és az ott talált értékeket igénybe vette. Dr. Sajtos több pénzüintézet képviselőjével is tárgyalt és arra az álláspontra jutott, hogy csak a Magyar–Olasz Bank maradt abban a helyzetben, hogy semmilyen készpénze nem volt.

1945 márciusában is több értekezlet megtartására került sor. Március 9-én a Magyar–Olasz Bank Rt. épületében összeültek Ambró István, dr. Doroghi Ervin, dr. Sajtos Lajos és Varjassy József a bank helyettes igazgatói. Megállapították, hogy az alapszabályoknak az igazgatósági ülések határozatképességére vonatkozó intézkedései a háborús viszonyok következtében végrehajthatatlanok. Az igazgatóság az előírt határozatképességhez szükséges számban nem tudott megjelenni. Dr. Dorogi Ervin, akinek igazgatósági tagságát a Sztójay-kormány, vonatkozó rendelete értelmében a cégjegyzékből törölték, ketten nem voltak elegenden az alapszabályokban foglaltakhoz. Ezek után a jelenlévők arról döntöttek, hogy átbeszéljük a bank helyzetét. Ügyvezetőséget jelöltek ki, amelynek hét tagja volt: Frekot Nándor cégvezető, Hillinger Oszkár ny. igazgató, dr. Hinléder Fels Zoltán h. igazgató, Kovács Bernát ny. h. igazgató, dr. Sajtos Lajos h. igazgató, Szecskó István főtisztviselő és Varjassy József h. igazgató. Dr. Sajtos tájékoztatta a jelenlévőket, hogy az orosz katonai bizottság a bank egész pénztárhéztét, saját értékpapír állományát, az ügyfelek letéteit, a széfrekeszekben található értékeket, az anyagszertár egy részét elvitette. Folyt a leltárak elkészítése. A Szabadság című lapban közzétett hirdetményre 252 tisztviselő, altiszt és nyugdíjas jelentkezett. Az alkalmazottaknak sem a januári, sem a februári, sem a márciusi járandóságait a bank kifizetni nem tudta, mivel az orosz bizottság a bank egész pénztárhéztét igénybe vette. A jelenlévők elhatározták, hogy mindent elkövetnek, a bank készpénzhez jutásához. Szóba került a bank I. és II. emeletének bérbe adása, amelyet a Miniszterelnökség kívánt kibérelni. A megbeszélést a Miniszterelnökség kezdeményezte és bízott abban, hogy a bérlő hozzájárul a megrongált tető helyreállításához, amely az épület állagának megóvásában sokat segített volna. A „vezetés” – hiszen erről most a szó valós értelmében nem beszélhetünk –, arra törekedett, hogy az alkalmazottakat legalább élelmiszerrel ellássa. Dr. Sajtos bejelentette, hogy a budai fiók

⁷⁰¹ MNL OL Z 76 28. csomó 16. tétel Értekezletek jegyzőkönyvei 1945. február – július, február 26.

vagyonának megmentése érdekében tett erőfeszítéseik kudarcba fulladtak, március 10-én az orosz bizottság a pénztárszekrényt megfúratta és annak tartalmát magához vette. Kimutatás és jelentés készült a Magyar–Olasz Bank Rt. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztára házainak állapotáról. Ezek a házak: Aradi utca 22., Aranykéz utca 3., Baross utca 43., Báthory utca 4., Dalmady utca 3–5., Nádor utca 18., Nádor utca 19., Thököly utca 26. voltak.

Aradi utca 22: A házat több kisebb, 12 komolyabb találat érte, a tetőszerkezet 50%-ban rongálódott meg. A légnyomás az épület ablakainak 80%-át tette tönkre. Az V. emeleten két lakás lakhatatlanná vált.

Aranykéz utca 7: Az épület 5 belövést kapott. a ház üvegezett részeinek 100%-a sérült. 3 lakás lakhatatlanná vált. Az épület tűzfala a padlás részen két helyen beomlott.

Baross utca 43: A házat kb. 16 belövés érte, főleg az épület utcai homlokzatán. Az V. emeleten három, a IV. emeleten négy lakás lett lakhatatlan. A földszinten belövés következtében két lakás lett lakhatatlan, összesen 12 lakás.

Báthory utca 4: A sok bombatalálat miatt a tetőszerkezet erősen rongálódott, a beázás miatt veszélyben volt az épület. A fagyás következtében megrepedeztek a vízcsövek, omlott a vakolat.

Dalmady Győző utca 3–5: Egy bombatalálat és három belövés érte az épületet. A VI. emeleti lakás teteje beszakadt, a ház üvegeinek és redőnyeinek 100%-a rongálódott meg. Két lakás lakhatatlanná vált.

Nádor utca 18: 15 belövés és egy súlyos bombatalálat érte. Az épület egy része emiatt lezuhant, a tetőzet javarészből tönkrement, a lépcsőház és a felvonó teljesen leszakadt.

Nádor utca 19: Igen erősen rongálódott az épület, a tetőszerkezet teljesen tönkrement. Az üvegezések 100 %-a odalett. Egy üzlethelyiség pincéje kiégett, a szennyvízlefolyócsővel együtt. A fölépcsőház tönkrement, csak a hátsó lépcső volt használható.

Thököly út 26: Több belövést kapott, a tető nagy része megrongálódott. Több helyen csőrepedés keletkezett, emiatt a vízszolgáltatást napi pár órára kellett korlátozni.

Az 1945. március 20-ai értekezleten⁷⁰² elrendelték az oroszok által kinyitott széfek, trezorok és iratszekrények el nem vitt és szétszórt tartalmának összeszedését és az illetékes osztályoknak rendezés céljára való eljuttatását. A Pénzügyi Központ által megküldött és kitöltött kérdőívből több minden is kiderült a bankról, annak fizikai állapotáról. A belövés, a bombatalálat és az azt követő tűz miatt a bank épületének manzárdja a Nádor utcai részen teljesen, a dr. Vigyázó Ferenc utca részen kb. félig leomlott. A hátsó lépcső teljes kettős üvegteteje teljesen megsemmisült, beomlott, kiégett. A III. emeleten sok helyütt beázott az épület, a II. és I. emeleten üveg-, ajtó- és ablakkárok voltak. A pénztárterem és az oldaltrezor bejárati ajtaja melletti fal át volt fűrva, illetőleg kirobbantva. A könyvek és nyilvántartások nagy része fennmaradt. A már felszabadult országrészekben lévő békéscsabai fiók sértetlen volt, a szegedi fiókban kisebb károk keletkeztek, a fel nem szabadult országrészekben lévő többi fiókról nem volt tudomásuk, ahogyan a nagyváradi és kolozsvári fiókokról sem volt semmiféle információjuk. A központban 6.460,17 pengő állt készpénzben rendelkezésre. Gépi berendezések száma: 36 db írógép, 9 számológép, 1 könyvelőgép, 1 Rotaprint, 1 Frankotyp, 1 Fotocopia, 47 db telefonkészülék volt. Az orosz tiszti gazdasági bizottságok által elvitt érték 17.350.000 pengő volt készpénzben. A személyzeti létszám 1944. december 31-ei állapot szerint 251 fő. Az addig már reaktivált zsidó alkalmazottak száma 80 fő, az esetleg még reaktiválandó zsidóalkalmazottak száma 70 fő. A nem folyósított illetményekkel kapcsolatos banki kötelezettség mintegy 1.000.000 pengő. 20 budai tisztviselő jelentkezett munkára. 1944. március 19-ét követően lemondott igazgatósági tagságáról Thallmayer Alfréd illetve az 1540/1944. M.E. számú rendelet értelmében dr. Doroghi Ervin igazgatósági tagságát törölni kellett. 1945. március 1. óta új betétet nem helyeztek el a bankban. Szóba került a budapesti fiókok állapota is (1945. március 20-ai állapot), amely a következő képet festette: az Andrassy úti fiók összes kirakatablaka betört, a detektívrácsok elhajoltak, az udvar felőli ajtót kifeszítették. A kézi kasszák és a széfterem zárjai sértetlennek tűntek. Hiányzott 2 írógép és egy Mercedes számológép, az íróasztal fiókjait kifeszítették. A belvárosi fiók helyiségei általában nagy kárt nem szenvedtek: a pénztárkassza sértetlen volt, egy kisebb kasszát azonban felnyitottak. Az Erzsébet-körúti fiók sértetlen, a ferencvárosi-fiók hasznavehetetlen állapotban volt. A József-körúti fiók orosz őrsége folytán az épületbe belépni nem lehetett, a károkat megállapítani nem tudták. A Károly-körúti fiók viszonylag sértetlen állapotban maradt, ahogyan a Ráday-utcai fiók is. A Szent István-körúti fiókban a kassza sértetlen volt,

⁷⁰² Jelen voltak: Frekot Nándor, Hillinger Oszkár, dr. Hinleder Fels Zoltán, Hűvös István, Kovács Bernát, dr. Sajtó Lajos, Szecskó István és Varjassy József.

de a berendezési tárgyak összetörtek. A Teréz-körúti fiók bombatalálatot kapott, a pénztárkasszán feszegetés nyomai voltak láthatók. A Thököly-úti fiók összes ablaka betört, a kassza meg volt fúrva, használhatatlanná vált.⁷⁰³

1945 júniusában és augusztusában⁷⁰⁴ kizárólag személyzeti ügyek kerültek elő, köztük egy az alkalmazottakat érintő döntés, amely tűzifavásárlást tett lehetővé a bank dolgozói számára. Szóba került a 3100/1945. M.E. számú rendelet⁷⁰⁵ 1. §-ának 2) bekezdése, amelynek értelmében⁷⁰⁶ az intézet igazgatóságának tisztsége gyakorlásában tartósan nem akadályozott valamennyi tagját a kellő időben megidézték. E rendelet szerint – mivel az igazgatóság 2 tagja jelen volt – az ülés határozatképesnek bizonyult. Szintén ezen passzus alapján dr. Halmi Miklóst meghívták az igazgatóság tagjául, amelyet nevezett el is fogadott addig, amíg a bank fő részvényese az igazgatóság összetételére nézve akaratát kinyilvánítani nem tudja. Dr. Thallmayer Alfréd és Ambró István igazgatósági tagok benyújtották lemondásukat, de ezt a jelenlevők nem tudták elfogadni arra való tekintettel, hogy az a szabályszerű működést nem tette volna lehetővé, ezért ezt a kérdést a legközelebbi közgyűlés elé kívánták tární.

Az 1945. augusztus 22-ei ülésen⁷⁰⁷ kinevezték 3 évre Taubner Vilmost a bank vezérigazgatójának 1948. szeptember 1-éig, az ügyvezetőség tagjai Taubner Vilmos, dr. Sajtos Lajos, Kovács Bernát és dr. Mike Zoltán lettek. Korábban a fő részvényes kívánságára a bank elhagyta a TÉBÉ-t, de a helyzet akkoriban azt diktálta, hogy ismét tagjai közé lépjen, mert e nélkül a működése akadályokba ütközött volna, így 1945. április 18-án kérte a tagfelvételét, amely kérelem az értekezlet napjáig nem nyert elintézészt, „mert egyes hivatalos

⁷⁰³ MNL OL Z 76 28. csomó 16. tétel Értekezletek jegyzőkönyvei 1945. február – július, március 20.

⁷⁰⁴ Jelen voltak: dr. Mike Zoltán, Kovács Bernát, dr. Sajtos Lajos, Szénási (sic!) Oszkár, Wendelin Károly, Weisz Ottóné.

⁷⁰⁵ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 3100 M.E. számú rendelete a részvénytársaságok és a szövetkezetek igazgatóságának és felügyelőbizottságának kiegészítéséről, valamint közgyűlésük megtartásának kivételes engedélyezéséről.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=203&layout=s&query=3100%2F1945 (letöltés: 2021. szept. 09.)

⁷⁰⁶ A részvénytársaság vagy a szövetkezet igazgatósága, illetőleg felügyelőbizottsága a jelen rendelet hatálybalépésétől számított tizenöt nap eltelté után, de hatvan nap eltelté előtt hozott határozatával meghívhatja az igazgatóság, illetőleg a felügyelőbizottság tagjává azokat a személyeket, vagy azoknak egy részét, akik az 1938. évi március 1. napja és az 1944. évi március 19. napja közötti időben a társaság igazgatósági, illetőleg felügyelőbizottsági tagjai voltak. Ilyen határozat hozatala céljából a tisztsége gyakorlásában tartósan nem akadályozott valamennyi tagot meg kell idézni, az ilyen megidézés megtörténtétől feltételezetten azonban a határozat érvényességéhez két tag jelenléte elegendő. Ha az igazgatóság, illetőleg a felügyelőbizottság határozata alapján meghívott az értesítésétől számított tizenöt nap alatt bejelenti, hogy a meghívást elfogadja, igazgatósági, illetőleg felügyelőbizottsági tagsága feléled.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=203&layout=s&query=3100%2F1945 (letöltve: 2021. szept. 09.)

⁷⁰⁷ Jelen voltak: dr. Halmi Miklós, báró Villani Frigyes, dr. Doroghi Ervin, dr. Sajtos Lajos, Taubner Vilmos, Szénási Oszkár és Weisz Ottóné.

tényezők az intézetet a fascisták (sic) magyarországi gazdasági exponensének minősítették.”⁷⁰⁸ A 4800/1945. M.E. számú rendelet⁷⁰⁹ alapján, az a magánalkalmazott, akit a munkaadó saját vagy hozzátartozójának származása miatt, illetőleg politikai magatartása vagy meggyőződése okán a szolgálatból 1938. június 1. óta elbocsátott, kérhette a munkaadótól az azonnali visszavételét, alkalmazását. Ez alapján 58 alkalmazott élt ezzel a lehetőséggel 1945. augusztus 14-ig (a határidőig). Üzemi bizottságot kellett felállítani a bank alkalmazottainak sorából, melynek feladata főként a szociális ügyek és a jóléti kérdések ellenőrzése volt. 7 rendes és 7 póttagból állt az üzemi bizottság. A Szövetségek Közi Ellenőrzési Bizottság orosz csoportja különféle adatokat kért a bankoktól, köztük olyat is, hogy a bank részvényesei között mi volt 2,5% német tulajdon. Az ebben érdekelt 8500 részvény még a háborús esztendő folyamán a magyar- és német kormányok között létrejött megállapodás alapján repatriálva lett, azaz már magyar tulajdonban voltak. A vonatkozó igazolásért a bank a pénzügyminiszterhez fordult, mely igazolás az értekezlet időpontjáig nem érkezett meg. Dr. Halmi Miklós arról tájékoztatta dr. Gratz Gusztávot, hogy a banknál 1945. január 1-je és 1945. augusztus 31-e közötti időben 1.774.000 pengő veszteség keletkezett.

Az 1945. szeptember 20-ai, október 4-ei és az október 18-ai igazgatósági ülésekről csak háttéranyagok maradtak fenn, az ülésekről készült jegyzőkönyv nem.

Az 1945. szeptember 26-ai személyzeti ügyekkel foglalkozó dokumentumban az állt, hogy Cukor Mária, dr. Cukor Gábor nyugalmazott igazgatónak 20 éves lánya fordult a bankhoz azzal, hogy szüleit a megelőző évben deportálták és azóta életbenlétükről megbízható információja nem volt. Folyó hó 24-ei levelében kérte, hogy az édesapjának hátralékos és esedékes nyugdíját, neki folyósítsa a bank, miután ő semmilyen jövedelemmel nem rendelkezett. Az ügyet a bank megvizsgálta és méltányosságból az 1945. július 31-éig járó teljes nyugdíjat kifizették azzal, hogy amíg a szülők nem jelentkeznek, addig a bank a továbbiakban utalni nem fog. Dr. Sajtos jelentette, hogy a TÉBE bankok közötti megállapodás értelmében őszi beszerzési előleget folyósítottak már alkalmazottaiknak és ettől a bank eltérni, függetlenül nehéz anyagi helyzetétől nem tud.

Az egyetlen novemberi ülésen,⁷¹⁰ az igazgatóság tagjai arra kérték a magyar pénzügyminisztert, hogy nevezze ki a bank igazgatósági tagjává dr. Sajtos Lajos h. igazgatót

⁷⁰⁸ MNL OL Z 76 29 doboz 17/1. tétel Reggeli ülési jegyzőkönyvei 1945. augusztus–december.

⁷⁰⁹ 4800/1945 M.E. rendelet: javaslat a magánalkalmazotti jogviszony egyes kérdéseinek rendezésére.

⁷¹⁰ 1945. november 8.

és Taubner Vilmost a Budapesti Áru- és Értéktőzsde alelnökét a már fentebb említett 3100/1945. M.E. rendelet és az 1560/1945. M.E. rendelet⁷¹¹ 2. §. 1) bekezdése alapján,⁷¹² hogy az igazgatóság a bank alapszabályai szerint határozatképes lehessen. Ennek a kérésnek a miniszter helyt adott és nevezett személyek kinevezésre kerültek, így az ülés határozatképessé vált. A postaforgalom Magyarország és Olaszország között szünetelt, emiatt az ott tartózkodó igazgatósági tagok a meghívást nem kaphatták meg és így az ülésen megjelenni sem tudtak. Ezen az ülésen különböző kinevezések történtek, hogy a bank az üzemszerű működését folytatni tudja.⁷¹³ Decemberben⁷¹⁴ a magyar pénzügyminisztérium, a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyi Központ képviselőivel való tárgyaláson azt az utasítást kapták a bankok, hogy december 18-ától kezdődően jogszabályi intézkedésig, a bankjegyforgalom csökkentése és a pénz lebélyegzése tekintetében új betéteket és a fennálló tartozásokra visszafizetéseket elfogadni nem lehetett, vagyis részleges bankzárlatot rendeltek el. Továbbá a 12.00/1945. M.E. rendelet a forgalomban lévő bankjegyeknek 25–75%-os arányban való lebélyegzését rendelte el,⁷¹⁵ mely intézkedés súlyosan érintette az intézetet.⁷¹⁶ A bank alkalmazotti létszáma 1945. december 31-én 148 fő volt, az illetményük 21.820.000 pengőt tett ki.

⁷¹¹ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 1560. M.E. számú rendelete vezető nélkül maradt egyes vállalatok további működésének biztosításáról.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=163&layout=s&query=1560 (letöltés: 2021. szept. 09.)

⁷¹² Részvénytársaság vagy szövetkezet igazgatósága vagy felügyelőbizottsága tagjainak, vagy azok egy részének távolléte vagy más okból bekövetkezett akadályoztatása esetében a vállalat tárgya szerint illetékes miniszter az alapszabályokban a határozatképességhez megkívánt létszámhoz szükséges számú tagot rendel ki. A kirendelés hatálya addig tart, amíg a vállalat tárgya szerint illetékes miniszter hivatalból, vagy a vállalat kérelmére az illető tagot megbízatása alól fel nem menti. A felmentés a tagnak a közgyűléssel szemben való felelősségét nem érinti. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=163&layout=s&query=1560 (letöltve: 2021. szept. 09.)

⁷¹³ MNL OL Z 76 22. csomó 1945. évi iratanyag.

⁷¹⁴ 1945. december 19. Jelen voltak: dr. Halmi Miklós, Taubner Vilmos, dr. Sajtos Lajos, Kovács Bernát, dr. Mike Zoltán, Szénási Oszkár.

⁷¹⁵ A pénzromlást 1945 decemberében egyszeri 75%-os vagyonadóval kívánta megfékezni a kormányzat, amelyet úgy kellett teljesíteni, hogy a forgalomban lévő 1 000, 10 000 és 100 000 pengős bankjegyekre ennek megfizetését igazoló MNB-s bélyegeket kellett ragasztani. Ezzel az intézkedéssel ugyan kivontak a forgalomból 383 milliárd pengőt, de az árnövekedésnek alig két hétig tudtak gátat vetni. Az intézkedés magával hozta a pénzjegyek mellett a bélyegek hamisítását is. Az akkori tájékoztatási módszerek mellett a legsúlyosabb szankciók kilátásba helyezése sem tudta ezt a folyamatot megállítani. <https://ado.hu/ado/kis-magyar-penztorstenet-es-megszuletik-a-forint-7-resz/> (letöltés: 2021. szept. 24.)

⁷¹⁶ MNL OL Z 76 17/1. tétel Reggeli ülések jegyzőkönyvei 1945. augusztus-december.

XI. Az 1946-os esztendő eseményei

Az év elején a külfölddel továbbra sem volt postakapcsolat, ezt az elnök, igazolással bizonyította.⁷¹⁷ A magyar kormány 12.000/1945. M.E. számú rendelete értelmében⁷¹⁸ a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott bankjegyek egyes címleteit bélyegjeggyel kellett megjelölni és emiatt bizonyos banki tranzakciók (betétek, fennálló tartozások visszafizetése) csak korlátozottan voltak szolgáltatathatók, de a takaré- és folyószámla kifizetéseknek nem volt akadálya. A Banca Commerciale Italiana központi igazgatóságától 1945. szeptember 20-ai keltezéssel, 1945. december 15-én levél érkezett a bankhoz. Ebben a levélben a fő részvényes közölte, hogy mindaddig, amíg az magyarországi viszonyokat nem látja tisztán, nem áll módjában semmiféle kérdésben állást foglalni. Ez viszont csak akkor lehetséges, ha a rendes postai forgalom megindul, a postai úton való érintkezés állandó lehet és a fő részvényes egy képviselője a bankhoz küldhető lesz.

A levélben a fő részvényes kijelentette, hogy nem akarja az intézet vezetőségének munkáját megnehezíteni és a közgyűlés által adott szabályszerű megbízatás keretein belül való intézkedés tekintetében szabad kezét enged. A fő részvényes fenntartással élt jogainak és az igazgatóság hatáskörének megvédése érdekében, anélkül, hogy bármely vonatkozásban kritikát gyakorolna az eddig megtett intézkedésekkel kapcsolatban és megjegyzi, hogy csak az ő részvételével megtartott közgyűlési határozatokat ismerheti el teljes érvényűnek. Rámutatott a fő részvényes arra, hogy feltűnt neki az ügyvezetőségnek és a vezető tisztviselőknek a kinevezése. Ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy tudatában van annak, miszerint a törvény rendelkezései némely esetben elkerülhetetlenné tesznek rendkívüli és a szabályoktól eltérő intézkedéseket, de ezeket korlátozni kell és csak akkor fogantathatók, ha azokra mulhatatlanul és sürgősen szükség van. A fő részvényes végül kifejezte azt a reményét, hogy a kapcsolat a bankkal mielőbb felvehető lesz, amely körülményt a bank szempontjából fontosnak tartotta, mert ezáltal rövidesen ismét olyan tevékenység lett volna kifejthető, amely az intézet különleges helyzetének legjobban megfelel. Legteljesebb rokonszenvét fejezte ki

⁷¹⁷ 1946. január 3.

⁷¹⁸ A kormány 12.000/1945. M. E. számú rendelete a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott bankjegyek egyes címleteinek bélyegjeggyel való megjelölése tárgyában. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által az 1945. évi szeptember 13. napján adott felhatalmazás alapján a minisztérium a következőket rendeli el: 1 §. (1) A Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott 1.000 (ezer), 10.000 (tízezer) és 100.000 (százezer) pengős címletű bankjegyeket erre a célra szolgáló hivatalos bélyegjeggyel kell megjelölni; az így megjelölt bankjegyek névértékük erejéig törvényes fizetési eszközök.

https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKozlony_1945_Hivatalos_123-212/?pg=790&layout=s (letöltés: 2021. szept. 09.)

azok iránt az erőfeszítések iránt, amelyek a bank működésének fenntartása érdekében megnyilvánultak.”⁷¹⁹

Vita alakult ki egyes sokat és régóta dolgozó tisztviselők magasabb beosztásba történő kinevezése kapcsán. Végül arról született döntés, hogy a legszükségesebb kinevezéseket megteszik, mert az múlhatatlanul szükséges volt.⁷²⁰ A bank megmentése érdekében a főreszvényes Banca Commerciale Italiana hajlandónak mutatkozott együttműködni a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal. A bank helyzete miatt a vezetőség a Pénzügyi Központoz fordult. Felmerült annak a lehetősége, hogy az Elismert Vállalati Nyugdíjpénztár háborúban megrongálódott Nádor utca 18. szám alatti épületét eladja 250.000 pengő értékben, amely 4–6 hétre biztosított volna annyi előnyt, amellyel a nehézségeket a bank túl tudta volna élni. Cserébe a bank egy békéscsabai ingatlant ajánlott fel. Az olasz külügyminisztérium tanácsosa Maurilio Coppini⁷²¹ január 15-én felkereste a bankot⁷²² és a budapesti olasz érdekeltségű vállalatok után érdeklődött, többek között avégett, hogy ezen vállalatok, olasz érdekeltségük miatt akadályozva vannak-e működésükben. Arról kapott tájékoztatást, hogy az intézetet az első időkben fasiszta intézetnek minősítették, később azonban, bizonyos személyi változások révén, sikerült a különböző hatóságok felfogását megváltoztatni. A helyzetet kihasználva egy a főreszvényes Banca Commerciale Italiana központi igazgatóságához írt levél továbbítását kérték a tanácsostól.⁷²³

1946. február 22-éről érdekes feljegyzést olvashattunk. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a bankhoz egy szovjet alezredest küldött ki, akivel a bank vezérigazgató-helyettese dr. Sajtos Lajos beszélgetett Szaniszló János, majd később egy az Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága által kiküldött – a dokumentumban meg nem nevezett – tolmácsnője segítségével. Az orosz alezredest többszöri kérdésre sem volt hajlandó a nevét megmondani, így folyt a diskurzus. Az orosz tiszt érdeklődött, hogy a bank megkapta-e a Gazdasági Főtanács értesítését arra vonatkozóan, hogy a bank alaptőkéjének egy bizonyos másfél

⁷¹⁹ MNL OL Z 76 22. csomó.

⁷²⁰ MNL OL Z 76 22. csomó.

⁷²¹ Maurilio Coppini olasz diplomata. <https://baldi.diplomacy.edu/diplo/biogra/coppini.htm> (letöltés: 2022. szept. 08.)

⁷²² 1946. január 16. Jelen voltak: dr. Halmi Miklós, Taubner Vilmos, dr. Sajtos Lajos, dr. Mike Zoltán, és Kovács bernát és Szénási Oszkár.

⁷²³ MNL OL Z 76 17/2. tétel Reggeli ülések jegyzőkönyvei 1946–1947.

százaléka⁷²⁴ a Szovjetuniót illeti, mire dr. Sajtos jelezte, hogy a bank birtokában van az átírat.⁷²⁵ Ezt követően azután érdeklődött, hogy van-e a bank birtokában olasz részvény és a részvények hogyan oszlanak meg. A vezérigazgató-helyettes közölte, hogy erre vonatkozóan már írásban választ adtak, de a további unszólásra elmondta, hogy a Banca Commerciale Italiana letétjében az intézetnél 312,450 darab részvény volt. A tiszt azután is érdeklődött, mekkora a bank nyeresége, mire dr. Sajtos azt felelte, hogy nyereségről beszélni túlzás volna és felvázolta a bank helyzetét, a sok nyugdíjast, akik a több elődpénzintézet egyesítését követően lettek a bank alkalmazottai, majd nyugdíjasai. Az orosz tisztet az is érdekelt, mi a főrésztvényes jövőbeli elképzelése a részvényeket és a bank sorsát illetően. A válaszban az állt, hogy az anyaintézet nem nézi tétlenül a bank sorsát, egy főképviselőt szándékozik küldeni, hogy minél tisztább képet kaphasson a valós állapotokról. A kamatokra vonatkozó kérdésre dr. Sajtos azt válaszolta, hogy a bank követi a Magyar Nemzeti Bank erre vonatkozó utasításait. Az alezredes az ebből származó jövedelmet igen alacsonynak tartotta összehasonlítva a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Magyar Általános Hitelbank adataival. Dr. Sajtos jelezte, hogy az említett két pénzintézettel a Magyar–Olasz Bankot nem lehet összehasonlítani, mert ellentétben az előző kettővel az utóbbinak nem voltak iparvállalatai, mivel az olasz befektető szándéka szerint igen csekély tőkével rendelkezett. Mivel az olaszok internacionális intézetté kívánták átformálni a bankot, amelynek kihelyezési állományát – amennyiben szükségessé vált volna –, minél hamarabb visszahívhatóvá kívánták tenni.

Az oroszok érdekelték a bank ingatlanai is, de a válasz ez esetben is csak az volt, hogy az intézetnek csak egyetlen komoly objektuma volt ekkor, az pedig a Nádor utca 16. szám alatti székház, amelyet eladni nem kívánt. Ezzel az alezredes is egyetértett, illetve azt javasolta, hogy a bank vegye fel a főrésztvényessel a kapcsolatot. Dr. Sajtos jelezte, hogy ezt már a múlt év óta többször megkísérelték Svájcban keresztül, mivel azonban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság kiutazási engedélyt senkinek sem adott, így a beszélgetés napjáig ez nem tudott megvalósulni. Erre az volt a válasz, hogy a külügyminisztérium a Szövetséges Ellenőrző

⁷²⁴ Az átíratásra vonatkozóan egy dokumentum is található a MNL OL iratanyagai között: MNL OL Z 81 9. csomó 23. tétel Levelezés a német tulajdonban volt részvényeknek a Szovjetunió részére való kiszolgáltatás tárgyában.

⁷²⁵ Magyarország Gazdasági Főtanácsa 1109/1946. G.F. számú 1946. január 30-i iratában Tildy Zoltán miniszterelnök a Gazdasági Főtanács elnöke tájékoztatta a bankot, hogy a részvények után a Szovjetunió részesedésének megfelelően beleszólhat a bank életébe.

Bizottságon keresztül kísérelje azt meg. A feljegyzésben megemlítették, hogy az orosz alezredes az egész beszélgetésről nem készített semmiféle írásos feljegyzést.⁷²⁶

Az 1946. március 20-ai reggeli ülésen⁷²⁷ dr. Mike Zoltán ismertette a létesítendő „Idegenforgalmi- utazási-, és Vadászati Kft.” társasági szerződés tervezetét. A céget széleskörű szolgáltatások nyújtásával tervezték meg és hozták létre 240.000 pengő törzstőkével, a következő megoszlással: Magyar–Olasz Bank Rt. 120.000 pengő, dr. Sajtos Lajos 40.000, Kovács Bernát 40.000, dr. Mike Zoltán 40.000 pengő. Szintén tavasszal⁷²⁸ készítette a bank egy beszámolót a SZEB szovjet tagjának kérésére, amelyből megtudhattuk, hogy a bank pénztárkészlete 6.716 dollár, girószámlán és más pénzügyintézeteknél fennállt követelések összege: 546 dollár volt. Az adósok 34.840 dollárral tartoztak, míg értékpapírokban és érdekeltségekben 11.200 dollárja volt, továbbá záloglevelek és kötvények kibocsátásának alapjául szolgáló kölcsönök, valamint községi kötvények biztosítéki alapja 2.520.000 dollárt tettek ki. Az ingatlanok 16.840 dollárt, a berendezések 4.300 dollárt képviseltek.⁷²⁹

Az 1946. május 14-én készült kimutatás alapján a bank részvénytőkéje 400.000 db, egyenként 50 pengő, azaz összesen 20 millió pengő értékű részvény.

1946 nyarán előkerült az elmúlt hónapok pengő gyengülésének kérdése. A közszolgáltatások és egyéb üzemi díjak fizetésére kreált adójeggyel helyettesítette a pénzügyi kormányzat a pengőt.⁷³⁰ A Szövetséges Ellenőrző Bizottságot érdekelte a bank helyzete, különösen a már felszámolás alatt lévő Magyar Királyi Selyemfonodák Haszonbérlete Rt.⁷³¹ folyó ügyei. Ez az egy vállalat maradt meg a bank érdekeltségi körében. A bank székházának háborúban megrongálódott homlokzatának és a leégett V. emelet helyreállítási munkálatait a

⁷²⁶ MNL OL Z 81 9. csomó 23. tétel. Levelezés a német tulajdonban volt részvényeknek a Szovjetunió részére való kiszolgáltatás tárgyában.

⁷²⁷ Jelen voltak: dr. Halmi Miklós, Taubner Vilmos, dr. Sajtos Lajos, dr. Mike Zoltán és Szénási Oszkár.

⁷²⁸ 1946. május 15.

⁷²⁹ MNL OL Z 81 9. csomó 23. tétel Levelezés a német tulajdonban volt részvényeknek a Szovjetunió részére való kiszolgáltatás tárgyában 1945–1947.

⁷³⁰ Adópengőről szóló cikk a Szabadság újság 1946. július 11-i számában.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Szabadsag1945_1946_07-09/?pg=34&layout=s (letöltés: 2021. szept. 09.)

⁷³¹ Magyar Királyi Selyemfonodák Haszonbérlete Rt. felszámolás alatt. V., Nádor utca 16. Alakult: 1918. augusztus 16. A Magyar–Olasz Bank Rt. érdekeltsége. Felszámolók: dr. Szomjas József, Ferenczi Endre. — Felügyelőbizottsági tagok: Makai Rezső (elnök), Kellner Dezső, báró dr. Kemény Boldizsár, dr. Hinleder-Fels Zoltán. Alaptőke: 781,250 pengő. — 1926. április 29-én a felértékeléssel kapcsolatban az eredeti 5.000.000 koronás alaptőkét, mely 6250 db részvényből állott, értékét 1.562.500 pengőben állapították meg és a részvényeket 250 pengőökre bélyegezték felül. — 1932. december 31-én az alaptőkét 781,250 pengőre leszállították. Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei compass, (szerk.: Kallós János) 1942–1943./3-4. kötet 18. évfolyam 391.

Belügyminisztérium finanszírozta, egyfajta előlegként, a bank és a rendőr-főkapitányság által használt helyiségek tárgyában létrejött megállapodás kapcsán. Elemezték⁷³² az intézet nehéz helyzetét, mivel bizonyos pengőben elszámolt tételek leírásra kerültek, míg másokat valorizáltak és ezzel a mérleg egyensúlya megbomlott.⁷³³

Az ősz sem hozott változást.⁷³⁴ A bank likvid tartalékai teljesen kimerültek és az intézetnek nem állt módjában fizetni az alkalmazottakat. A Banca Commerciale Italiana kifejezte abbéli szándékát, hogy szívesen együttműködik a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal és várták a bank képviselőjének milánói megjelenését a tárgyalások megkezdésére, amelyet a magyar bank vállalni nem tudott, ellenben Bécset ajánlotta fel (tekintettel a közelségre és az esetlegese megközelíthetőségre) a tárgyalások helyszínéül. A tájékozódáshoz a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank különféle kimutatásokat kért be, mint a forgalomban lévő Magyar–Olasz Rt-i részvények nyilvántartása, kimutatást az eddig fel nem vett osztalékokról, kimutatást az alkalmazottak létszámáról és azok fizetéséről, nyereség-vesztés számlák, takaré- és folyószámla-állományok stb. A Magyar–Olasz Bank vezetése értesítette a főrészvényest, hogy a Magyar Szavatossági Bank⁷³⁵ útján 150.000 forint összegű elfogadványhitelt kért és kapott. A magyar sajtóban felröppent hírként a *Szabadság* című napilap 1946. október 1-i számában, hogy a *„bank nehézségekkel küzd”* és *„már fizetéseket sem teljesít.”* Továbbá, hogy *„Anfuso,⁷³⁶ a fascista (sic - PI) Olaszország budapesti követe nagy pénzüsségeket vett igénybe a banktól”* és hogy *„a németek kivonulása előtt már alig volt komolyabb mobilizálható tőke a pénzüintézetben,”* végül *„a tisztviselők szeptember folyamán egyetlen fillér fizetést sem kaptak.”⁷³⁷* Nyilvánosságra kerültek tehát a bank nehézségei, de igencsak torzítva és ideológiailag átítatottan, amelynek a valósághoz nem sok köze volt. A cikk – habár egyik

⁷³² 1946. augusztus 30. Jelen voltak: dr. Gratz Gusztáv, dr. Sajtos Lajos, Taubner Vilmos, báró Villani Frigyes, igazgatósági tagok. Szénási Oszkár cégvezető.

⁷³³ A Forint 1946. augusztus 1-től lett az új magyar fizetőeszköz.

⁷³⁴ Jelen voltak: dr. Gratz Gusztáv, dr. Sajtos Lajos, Taubner Vilmos, báró Villani Frigyes, igazgatósági tagok. Szénási Oszkár cégvezető.

⁷³⁵ Magyar Szavatossági Bank. (1931 Budapest). A m. kir. minisztérium 4570/1931. M. E. sz. rendelete szerint alakult, mint korlátolt felelősségű szervezet. 1931 aug. 17-én tartott alakuló közgy. által elfogadott, a pénzügyminisztérium által 1449/1931. P. M. sz. alatt és az igazságügyi minisztérium által 31.200/1931 I. M. I. sz. alatt jóváhagyott alapszabályok szerint keletkezett és megalakulását a pénzügyminisztérium 1.449/1931. P. M. sz. tanúsítványával igazolta. Célja: hogy pénzüintézetek részére kötelezettségeik teljesítésének, különösen a náluk elhelyezett takaré- és folyószámlabetétek kifizetésének elősegítése céljából, továbbá pénzüintézetek útján iparvállalatok részére átmenetileg váltóhiteleket folyósítson. Nagy Magyar Compass (főszerk: Dr. Berényi Sándor) 57/1. (1933) 517.

⁷³⁶ Filippo Anfuso (1901–1963) olasz diplomata.

⁷³⁷ Szabadság 1946. október 2. 222. szám 5. https://adt.arcanum.com/hu/view/Szabadsag1945_1946_10-12/?pg=12&layout=s&query=Magyar-Olasz%20Bank (letöltés: 2021. szept. 09.)

kitétele sem fedte a valóságot – nem maradt hatás nélkül, a betétállomány a megjelenést követő napon csökkenésnek indult.⁷³⁸

Október 14-én megbeszéléseket folytattak arról a Magyar Pénzügyminisztérium, a Pénzügyi Központ, a Magyar Nemzeti Bank küldöttei és a bank képviselői, hogy amennyiben a főreszvényes Banca Commerciale Italiana igazgatóságával folytatandó tárgyalások esetlegesen eredménytelenül végződnének, milyen intézkedéseket kell majd meghozni. Tekintettel a bank reputációjára, a minimum az lett volna, hogy minden részvényes megkapja a befektetett összegét. A bank korábban 150.000 forint hitelt kapott és további 70.000 forint sorsa felett vita alakult ki, de a végén arról döntöttek, hogy ez szükséges ahhoz, hogy a bank az üzemszerű minimum működését biztosítani tudja anélkül, hogy a befektetők bizalma csökkenne.⁷³⁹

1946. november 20-án⁷⁴⁰ jött el az a pillanat, amikor a tárgyalások eljutottak abba fázisba, hogy az Olasz Belügyminisztérium hozzájárult ahhoz, hogy dr. Sajtos Lajos és dr. Mike Zoltán Olaszországba beutazhassanak azzal a mandátummal, hogy amennyiben a Banca Commerciale Italiana a bankot pénzügyileg nem kívánja támogatni, akkor az igazgatóság lemond.⁷⁴¹

A 8660/1946. M.E. rendelet⁷⁴² értelmében a bank 38 alkalmazottnak mondott fel.

Decemberben⁷⁴³ megemlékeztek dr. Gratz Gusztáv haláláról,⁷⁴⁴ aki 1945-ben a német fogságból való hazatérésekor elvállalta az intézet elnöki tisztét. Ezt követően dr. Sajtos Lajos beszámolt olaszországi tárgyalásairól, amelynek eredménye a következő volt: a Banca Commerciale Italiana mindaddig nem volt hajlandó az intézetet pénzügyileg alátámasztani, amíg a jogilag tulajdonát képező Magyar–Olasz banki részvények sorsa véglegesen eldőlt, és nem tisztázódik, hogy az Olaszország által a Szovjetunió kormányának fizetendő jóvátételi összeg törlesztésére szállítandók lesznek-e. Továbbá annak a véleményüknek adtak hangot,

⁷³⁸ MNL OL Z 76 22. csomó.

⁷³⁹ MNL OL Z 76 22. csomó.

⁷⁴⁰ Jelen voltak: dr. Gratz Gusztáv, dr. Halmi Miklós, dr. Sajtos Lajos, Taubner Vilmos, báró Villani Frigyes igazgatósági tagok. Kovács Bernát és dr. Mike Zoltán igazgatók, Szénási Oszkár cégvezető.

⁷⁴¹ MNL OL Z 76 22. csomó.

⁷⁴² Az ipari és kereskedelmi munkavállalók elbocsátásának ideiglenes szabályozásáról szóló 8660/1946. ME sz. rendelet.

⁷⁴³ 1946. december 10. Jelen voltak: dr. Halmi Miklós, dr. Sajtos Lajos, Taubner Vilmos, báró Villani Frigyes igazgatósági tagok. Kovács Bernát és dr. Mike Zoltán igazgatók, Szénási Oszkár cégvezető.

⁷⁴⁴ 1946. november 21.

hogy az intézet igazgatóságának Budapesten lévő tagjai meg fogják találni a módját annak, hogy a bank az üzleti tevékenységét folytathassa a részvények ügyének tisztázásig.⁷⁴⁵

A bankszféra, köztük a Magyar–Olasz Bank Rt. is áldozatául esett azoknak a békeszerződésekben megfogalmazott jóvátételeknek, amelyek végett „Az olasz békeszerződés értelmében szovjet tulajdonba került a Magyar–Olasz Bank, amely a háború előtt az egyik legnagyobb pénzintézet volt Magyarországon.”⁷⁴⁶

XII. Az 1947-es esztendő eseményei

Az 1947. január 15-ei igazgatósági ülésre egy magánlakásban került sor, báró Villani Frigyes dr. lakásán tartották a II. kerület Kapy utca 3 szám alatt.⁷⁴⁷ Közvetlen a megbeszélés elején megemlékeztek Taubner Vilmos igazgatósági tag elhunytáról. Az összefüggésben elhangzott, hogy Taubner Vilmos halálával a belföldi igazgatósági tagok száma az alapszabályokban előírt határozatképességhez szükséges számot nem érte el, az igazgatóság folyamatos ülést nem tarthatott, így új helyzet állt elő. Az ügyvezetőséget dr. Sajtos Lajos tájékoztatta arról, hogy még december 13-án tájékoztatták a Pénzügyi Központot a Milánóban folytatott tárgyalásokról és a bank eléggé kilátástalan helyzetéről, melynek folyományaként a Magyar Szavatossági Bank 120.000 forint összegű elfogadványhitelt folyósított. A pénzügyi kormányzattal folytatott tárgyalásokon dr. Kemény György⁷⁴⁸ államtitkár kijelentette, hogy az állam nem tudja szavatolni a banknak nyújtandó havonta megismétlődő alátámasztási hitelt. Azonban az ügy politikai és gazdasági érintettsége folytán és tekintettel az aláírandó békeszerződésre,⁷⁴⁹ keresték annak lehetőségét, hogy a részvénytulajdon kérdésének

⁷⁴⁵ MNL OL Z 76 22. csomó.

⁷⁴⁶ Borhi László: Az amerikai diplomácia és a szovjet politikai-gazdasági térnyerés Magyarországon in: Történelmi Szemle 1993. 35. évfolyam 344. https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1993_3-4/borhi.pdf (letöltés: 2022. jan. 27.)

⁷⁴⁷ Jelen voltak: báró Villani Frigyes dr., dr. Halmi Miklós és dr. Sajtos Lajos igazgatósági tagok, Kovács Bernát és dr. Mike Zoltán igazgatók, Vendelin Károly igazgatóhelyettes és Szénási Oszkár cégvezető.

⁷⁴⁸ Kemény György (1888–1976) a Budapesti Műegyetem Közgazdasági Karán szerzett oklevelet. Több lapnál dolgozott, egy ideig a Pester Lloyd gazdasági rovatának vezetője. A Szociáldemokrata Párt gazdasági szakértője. 1945 novemberétől pénzügyi politikai államtitkár. 1946-ban a pénzügyi stabilizációs program egyik előkészítője. 1947 végén lemondott. 1948 augusztusában Angliába emigrált. 1951-től 1959-ig a Szabad Európa Rádió gazdasági munkatársa.

[https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_36/?query=SZO%3D\(magyarorsz%C3%A1gi%20mikl%C3%B3s\)&pg=119&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_36/?query=SZO%3D(magyarorsz%C3%A1gi%20mikl%C3%B3s)&pg=119&layout=s) (letöltés: 2021. szept. 14.)

⁷⁴⁹ 1947. február 10. párizsi békeszerződés.

<https://web.archive.org/web/20110907085047/http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8265> (letöltés: 2021. szept. 14.)

tisztázásáig az intézet működni tudjon. dr. Mátyásfalvi György⁷⁵⁰ min. titkár előrevetítette, hogy egy esetleges felszámolás költsége nagyjából 120.000 forint lett volna, amelyet a magyar állam számlájáról előlegeztek volna meg. dr. Halmi Miklós közölte a jelenlévőkkel, hogy a Nemzeti Hitelintézet Részvénytársaság ellenőrzésekor – melyben a magyar állam 50%-os részt tulajdonolt – feltárt szabálytalanságok miatt, az intézet vezetését elmozdították és oda egy bizalmat élvező személyt dr. Sajtos Lajost, a Magyar–Olasz Bank vezérigazgató-helyettesét szemelték ki. Ez a döntés azonban a Magyar–Olasz Bankot ért súlyos veszteségek (Gratz Gusztáv, Taubner Vilmos halála, Sajtos elmozdítása) miatt az intézetet végleg megroppantotta volna, ezért a helyzet végleges tisztázásig nem engedhették el dr. Sajtos kezét. Az ülés napján a délelőtti órákban megjelent a bankban a Pénzügyi Központ megbízásából Kaltneker Pál h. igazgató, akit – a pénzügyminisztérium leirata alapján azzal számoltak a Központban, hogy a bank csendes felszámolása meg fog indulni, és a Pénzügyi Központban felvett és dr. Kemény György által láttamozott aktajegyzet alapján – a Magyar–Olasz Bankhoz administrateur delegue (ügyvezető igazgató) jelleggel neveztek ki. Dr. Halmi Miklós és báró Villani Frigyes dr. lemondtak az igazgatósági tagságukról és a bank ügyeinek intézését Kaltneker Pálra bízta.

1947. április 24-én a Jóvátételi Hivataltól érkezett levélben arról írt dr. Semtei Róbert főosztályvezető, hogy a Berliini Háromhatalmi Egyezmény határozatainak végrehajtásaként a banknál lévő német tulajdonként őrzött részvényeket (csatolmányban a levél részét képezte) átadták a Szovjetunió kormányának.⁷⁵¹ Ezek közül néhány: Landerbank Wien esetében Fonó Miklós Bányaberendezés és Furószerszámgépgyár Rt.⁷⁵² 52.5 db részvény, Ingatlan, Hitel- és Kereskedelmi Rt.⁷⁵³ 332 db részvény, Magyar Acélárugyár Rt.⁷⁵⁴ 20 db részvény, Kartonnyomó Ipar Rt. 1/3 db részvény. A Land Wirtschaftliche Bank vor Böhmen esetében

⁷⁵⁰ Dr. Mátyásfalvi György.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Kozponti_Ertesito_1947_1/?query=dr.%20M%C3%A1ty%C3%A1sfalvi%20Gy%C3%B6rgy&pg=56&layout=s (letöltés: 2021. szept. 14.)

⁷⁵¹ A Magyar Köztársaság Kormányának 9.040/1946 M.E. számú rendelete alapján. A német tulajdonban volt részvényeknek a Szovjetunió részére való kiszolgáltatás tárgyában.

⁷⁵² Fonó Miklós Gép- Bányaberendezés és Furószerszámgépgyár Rt. (1917-.) Alaptőke: 150.000 P. Igazgatóság: gróf Berchtoldt Kázmér (elnök), Fonó Miklós (igazgató), dr. Fonó Albert, Kaiser József, dr. Simonyi Károly, Toponarszky Pál in: Nagy Magyar Compass 66/2. (1942) 278.

⁷⁵³ Ingatlan Hitel- és Kereskedelmi Rt. (1929) Alaptőke: 150.000 P. Igazgatóság: dr. Bruck Dezső, Frick Pál. In: Nagy Magyar Compass 54/2. (1930) 206.

⁷⁵⁴ Magyar Acélárugyár Rt. (1895.) 1928. márc. 29-én magába olvasztotta a Magyar-Belga fémipargyár rt.-ot. 1940 nov. 27-én a Corvinus Kolozsvári Vasöntöde és Gépgyár Rt. olvasztotta magába s üzemét mint kolozsvári fióktelepet tartja fenn. Alaptőke: 3.200.000 pengő. In: Nagy Magyar Compass 66/2. (1942) 287.

Milkó Vilmos és fiai szegedi Gőzfűrészt és Örlőmalom Rt.⁷⁵⁵ 5000 db részvény. Az Adriatische Bank Filiale Wien esetében Magyar-Olasz Bank részvény 5 db.

XIII. A felszámolás

Az 1947. évi XXX. törvénycikk értelmében a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyi Központ I. kúriájába tartozó, részvénytársasági alapon működő pénzügyi intézetek magyar tulajdonban levő részvényei állami tulajdonba mentek át. Ezzel a jogszabállyal mondták ki többek között a Magyar-Olasz Bank Rt. felszámolását.⁷⁵⁶

1947. június 24-én több állami ellenőrzés alá helyezett hazai bank élére került kinevezésre miniszteri biztos.⁷⁵⁷ A Magyar-Olasz Bank Rt. élére Szántó Dénest⁷⁵⁸ nevezték ki.⁷⁵⁹

Egy 1947. december 6-án kelt a Pénzügyi Központtól feladott és a Sátorajáújhelyi Adóhivatal Adószámviteli Osztályának címzett levélben az alábbi olvashattuk: „*Szíves tájékoztatásul bejelentjük, hogy a budapesti törvényszék mint cégbíróság az 1947. október 23. napján kelt Kf. 39753/1947/8. sz. végzésével a 920/1917. M.E. sz. rendelet értelmében elrendelte a Magyar-Olasz Bank felszámolását, kényszerfelszámolását és kényszerfelszámoló gyanánt intézetünket rendelte ki. (...) A budapesti törvényszék mint cégbíróság a kényszerfelszámolással kapcsolatban a felszámolói tárgyalást 1948. február 28-re tűzte ki.*”⁷⁶⁰

Egy 1949. március 10-én kelt Pénzügyi Központtól a Magyar-Olasz Banknak írt levélben az alábbiakat olvashattuk: „*Értesítjük Önöket, hogy az 1880/1949. Korm. számú rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében foglaltak alapján intézetünknel jegyzett üzletrészeit azonnali hatállyal felmondjuk, aminek következtében tagságuk ezennel megszűnik. Felhívjuk szíves figyelmüket arra, intézetünkbeli tagságuk megszűnése következtében önök az 1920: XXXVII. t.c. 13. §-ában foglalt rendelkezésekhez képest betétkönyvre befizetést, továbbá az említett kormányrendelet 2. §-ának (1) bekezdése értelmében folyószámlabetétet és nem kamatozó*

⁷⁵⁵ Milkó Vilmos és fiai Szegedi Gőzfűrészt és Örlőmalom Rt. (1921) Alaptőke: 150.000 P. Igazgatóság: Milkó Ferenc, dr. Sebestyén Samu. In: Nagy Magyar Compass 54/2. (1930).

⁷⁵⁶ Erről részletesebben: https://www.archivnet.hu/gazdasag/nem_csonka_bankcsonkok.html (letöltés: 2022. jan. 25.) és <https://archivnet.hu/olasz-allampolgarok-magyarorszagon-a-ket-vilagaboru-kozott> (letöltés: 2022. jan. 26.)

⁷⁵⁷ Dr. Tallós György: Dokumentumok a magyar hitelpolitika, pénzforgalom és bankrendszer történetéhez, 1945–1949, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989. 438–444. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_ForNepDem_09/?pg=3&layout=s (letöltés: 2023. nov. 04.)

⁷⁵⁸ A disszertáció XVI. 22. számú mellékletében található egy Szántó Dénes aláírásával ellátott dokumentum.

⁷⁵⁹ Botos J.: A Magyar Nemzeti Bank i.m. 358.

⁷⁶⁰ MNL OL Z 77 13. csomó 76. tétel a Magyar-Olasz Bank Rt. kényszerfelszámolása 1947–1949.

készpénzletét ezentúl nem fogadhatnak el. Tagságuk felmondásáról egyidejűleg az Országos Takarékpénztár Nemzeti Vállalatot is értesítettük. A hivatkozott rendelet 1. §-a (2) bekezdése értelmében Önök kötelesek meglévő takaré- és folyószámlabetét, valamint nem kamatozó készpénzletét állományaikat a most említett nemzeti vállalatnak átadni és megfelelő állományfedezetet rendelkezésre bocsátani. Szíveskedjenek ez ügyben az említett nemzeti vállalattal (Budapest V. Roosevelt tér 5. sz.) haladéktalanul érintkezésbe lépni.”⁷⁶¹

A Hitelintézeti Szemlében (2014. 13. évfolyam 3. szám) megjelent Bankszövetség története című tanulmányban a szemle 221. oldalán a következőt olvashatjuk: *”A második világháborút követően a Magyar Kommunista Pártnak, majd a Magyar Dolgozók Pártjának elsődleges célkitűzése volt a gazdasági és pénzügyi élet felett is biztosítani a hatalom teljes ellenőrzését. Ennek szellemében már 1945-ben megindult az államosítás folyamata – először a bányászat és a nehézipar területén –, amely 1947-re elérte a bankokat is. Első lépésként minden jelentősebb bankhoz miniszteri biztost neveztek ki. Majd nem sokkal később, 1947-ben és 1948-ban két törvény alapján elrendelték a bankok részvényeinek államosítását (1947. évi XXX. és 1948. évi XXXVI. törvény). Ezt a folyamatot az Állami Bankok Intézőbizottsága felügyelte, a végrehajtás feladata pedig az Állami Bankok Intézőbizottságának hatáskörébe tartozott. Az államosítás alá kerülő fontosabb pénzintézetek a következők voltak: Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, Magyar Általános Hitelbank, Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank, Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület, Angol–Magyar Bank, Dunavölgyi Bank, Budapest Székesfővárosi Községi Takarékpénztár, a Creditanstalt-Bankverein Magyarországi Fióktelepe, Magyar–Olasz Bank.”⁷⁶²*

Egy érdekesség napjainkból, a Napi Gazdaság 2001. november 22-én megjelent számában, *Veretes nevek a harminchatok listáján* című cikkében a Magyar–Olasz Bank Rt. felszámolásának időpontját 1947. október 23-ra teszi.⁷⁶³

⁷⁶¹ MNL OL Z 77 13. csomó 76. tétel a Magyar Olasz Bank Rt. kényszerfelszámolása 1947–1949.

⁷⁶² Hitelintézeti Szemle (2014. 13. évfolyam 3. szám).

https://www.bankszovetseg.hu/Content/Hitelintezeti/HSZ_2014_3.pdf (letöltés: 2022. jan. 25.)

⁷⁶³ Napi Gazdaság 2001. november 22.

https://adt.arcanum.com/hu/view/NapiGazdasag_2001_11/?query=Magyar-Olasz%20Bank%20felsz%C3%A1mol%C3%A1sa%201947&pg=285&layout=s (letöltés: 2022. jan. 25.)

XIV. Összegzés

Amikor a Horthy-korszak egyik nagy bankjának a Magyar–Olasz Bank Rt-nek történetét elkezdtem feldolgozni, akkor az a cél lebegett a szemem előtt, hogy a korszak gazdaságtörténetét ezen a bankon keresztül új eredménnyel gazdagítsam a Magyar–Olasz Bank Rt. belső életének feltárásával és feldolgozásával.

A disszertációban bemutatott személyek, intézmények vállalatok és összességében az események tematikus és részben időrendbeli bemutatásával és feldolgozásával ezeket a célokat kívántam elérni. A bank szerepe a hazai iparban és mezőgazdaságban megkerülhetetlen tényezőnek számított vállalataival és finanszírozó tevékenységével. Mindannak ellenére, ami Trianon következménye volt, a bank életében ez egyáltalán nem volt érzékelhető. A korszakban csak „cápának” nevezett Camillo Castiglioni szerepe kiemelkedő és a bankra is jelentős hatással volt, ezt igyekeztem az életrajzával hangsúlyosabbá tenni. Fantasztikus karriert tudhatott magáénak Castiglioni, aki egy trieszti rabbi fiából jutott fel egészen a gazdasági élet csúcsára és lett az egyik leggazdagabb ember Európában. Trianon előszobájában vagyunk nagyjából másfél hónappal az országunkat ért tragikus döntés előtt és Castiglioni ekkor gründol egy bankot, nem is akármilyen bankot. A Jenei Károly által összeállított Repertóriumban a következőt olvashatjuk a Magyar–Olasz Bank Rt-ről: „A Magyar–Olasz Bank jelentős anyagi erővel kezdte meg működését. Alaptőkéje a tartalékalappal együtt 493 millió korona volt a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 315 millió és a Magyar Általános Hitelbank 325 millió korona tőkeállományával szemben.”⁷⁶⁴ A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 1840-ben, a Magyar Általános Hitelbank 1897-ben alakult, így a Magyar–Olasz Bank tőkeereje valóban nagynak számított. A megalakulásának kalandos történetét olvashattuk a disszertáció első felében, az elődbankok történetét és azok beolvadását a Magyar–Olasz Bankba. Így ott választ kaptam a feltett kérdés első felére. A Camillo Castiglioni által vezetett korszak erős alapot adott ahhoz, hogy később nélküle is prosperáló bank maradjon a Magyar–Olasz Bank Rt. Ebben a periódusban a Magyar–Olasz Bank Rt. jelentős vállalati portfólióval bírt, melyek közül csak egyre hívnám fel a figyelmet, a Britannia Szálló Rt.-re.⁷⁶⁵ Ezt a szállodát – amely szálloda ma is működik, igaz, Radisson Blu Béke Hotel néven – a bank többszörös áttétlen keresztül megörökölte. Nem az egyetlen olyan,

⁷⁶⁴ Jenei K.: Kisebb takarékpénztári és bankfondok im. 128.

⁷⁶⁵ Pap István: A Britannia Szálló története bankok szemüvegén keresztül (1913–1918).

https://lymbus.abtk.hu/images/lymbus_2021_2_kotet_konyv-1.pdf (letöltés: 2023. nov. 05.)

a bank tulajdonában álló érdekeltség, amelyiknek akkor is volt, és ma is van piaci szerepe a hazai gazdasági életben, ahogyan azt korábban már a Castiglioni elnöki periódusának összegzésében bemutattam. A bank rendkívüli aktivitást mutatott a korszakban. Részesedést vállalt – összesen 23 más pénzintézettel együtt – annak a 420 millió korona összeget kitevő kincstári váltónak a leszámítolására, amelyet a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium bocsátott ki. Továbbá jelen volt a főváros által kibocsátott 200 millió korona összegű 4,5% törlesztésű kölcsönkötvények átvételére és értékesítésére megalakult szindikátusban is, sőt részt vett Budapest tűzifa szükségleteinek beszerzése céljából 20.000.000 korona folyószámlahitel nyújtásában is. A bank jelen volt a hazai pénzügyi életben és számíthattak rá. Bővítette fiókhálózatát, emellett szindikátusban összeállt a Magyar Általános Hitelbankkal, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal és a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettel és egyenlő arányban részesedve megszerezték az Első Magyar Általános Biztosító Társaság részvényeinek jelentős mennyiségét. Castiglioni elnöki ciklusa alatt igen aktív befektetéseket generált a bank és ezzel jelentősen hozzájárult a hazai pénzügyi és gazdasági élet élénkítéséhez. Castiglioni rendkívül széles körű gazdasági hálóval rendelkezett. Érdekes, hogy távozása után semmilyen kapcsolata nem maradt a bankkal, és ahogyan életrajzában is olvashattuk, színes és kalandos életének filmje e bank nélkül is pergett tovább. A fentiek tehát egyben választ jelentenek azon kutatói kérdésekre, hogy hogyan alakult meg a bank és milyen jelentőséggel bírt a hazai gazdasági életben, különösen az 1920-as években.

Castiglioni után Berzeviczy Albert vette át a bank elnöki székét, aki széleskörű műveltségével és sokoldalúságával tovább emelte a bank tekintélyét és őrizte meg kiemelkedő helyét a hazai bankpiacon. A részvényesek tekintetében az olasz tulajdoni hányad dominált. A fejlődő magyar-olasz kapcsolatok gazdasági összekötője is volt egyben a bank, de ebben az elnöki periódusban kellett a gazdasági világválság hatásaival is megküzdeni. Berzeviczy Albert elnöki ciklusában történt, hogy a Vatikán is részvényesként szállt be a bankba, amely számunkra azt mutatja, hogy a pénzügyi befektetéseire érzékeny Vatikán érdemesnek találta a bankot arra, hogy részvényesként jelen legyen annak üzleti életében. Erre az időszakra esett a gazdasági világválság, amelynek elhúzódó hatásai belenyúltak a következő elnöki ciklusba is. A második kutatói kérdésem nyomán ezt is alaposan körüljártam. A bank vezetése Berzeviczy Albertnek köszönhetően bölcsen és mondhatni előrelátóan elkezdett a vállalati portfóliójától fokozatosan megválni, ezzel is csökkentve a pénzkiesés kockázatát egy rosszul menedzselte vállalat veszteségeinek állandó leírásának megelőzésével. Továbbá diverzifikálta az egyéb

befektetéseit és pénzkihelyezéseit, mégpedig olyan mértékben, amely a lehető legkisebbre csökkentette a veszteség, vagy legrosszabb esetben a csőd kockázatát. Mindezt tette úgy, hogy eközben fenntartotta az osztalék kifizetését, amely a befektetők bizalmát csak növelte a válságos időszakban. Az 1930-as évhez képest 1931-ben ugyan csökkent valamelyest a betéti állománya a banknak, de nem került nagyon nehéz anyagi helyzetbe. A Magyar–Olasz Bank a romló nemzetközi és hazai gazdasági környezetben is megőrizte piaci vezető helyét. Berzeviczy Albert elnöklete alatt is az első 10 hazai pénzintézet egyike maradt, mutatva, hogy jó gazdálkodást folytattak.

Berzeviczy Albertet Éber Antal váltotta az elnöki székben, aki a korszak egyik legmeghatározóbb pénzügyi és gazdasági szakembere volt, s akinek szakmai tudása a nehéz gazdasági környezeti tényezők mellett is előkelő helyen tartotta a bankot a hazai piacon. Minden gazdasági nehézség ellenére az olasz–magyar kapcsolatokat jól illusztrálta, hogy a bank vezérigazgatója dr. Halmi Miklós magas rangú olasz állami kitüntetésben részesült. Azonban érdemes megjegyezni, hogy dr. Éber elnöksége egy olyan nehéz időszakra esett, amelynek első szakaszában a gazdasági válság hosszan elnyúló nemzetközi hatásai erősen mutatkoztak. Pontosan emiatt, hogy a lendület ne vesszen el, a bank ebben az elnöki periódusban a vállalati portfólió racionalizálására törekedett és ezzel biztosította a pénzintézet folyamatos fejlődését. A fokozódó nemzetközi politikai ellentétek és gazdasági nehézségek nem tápláltak hiú reményeket Éber Antalban, aki töretlenül és állhatatosan irányította munkatársaival együtt a bankot, amely továbbra sem veszített piaci pozíciójából. Az olasz–magyar kapcsolatok egyre erőteljesebb közeledését szolgálta az Etióp–Magyar Kereskedelmi Kft.-ben való aktív részvétel is. Dr. Éber Antal elnöki periódusának utolsó évében a magyar államháztartás is kiegyensúlyozott volt, nem kellett hitelből finanszírozni, így a hazai pénzügyi szektornak is nagyobb mozgástere maradt a lakossági hiteligények kielégítésére. Elnöklete alatt beszélhetünk még egy olyan utolsó időszokról, amikor a bank vezetése „magyar kézben” volt, azt ezt követő időszakra már a háború hosszú árnyéka vetődött.

Guido Romanelli elnöki ciklusa volt az utolsó még pénzügyi és gazdasági szempontok alapján aktívnak értékelhető, banki tevékenységet valóban felmutató elnöki ciklus. Természetesen, ahogy egyre jobban sodródott bele az ország a háborúba, majd annak baljós végzete felé, úgy egyre gyatrább és nehezebb igazgatói jelentések kerültek elénk. Guido Romanelli elnöklete alatt Olaszország belépett a háborúba, ahogyan Magyarország is. Ezek a történelmi tények

nem segítették a bank életét, sőt eljutott oda az intézet, hogy a részvényeseknek nem tudott osztalékot fizetni. Ezt a periódust a mind szélesebb körű racionalizálás jellemezte, amit sokszor külső kényszerek hoztak létre, mint egyes fiókok bezárása, összevonása. Kifejezetten rossz jel volt és a bank iránti befektetői bizalmat sem erősítette az OTI-nak a banktól elvont pénzüsszegei. A Berzeviczy Albert elnöklete alatti prosperálás utáni visszaesés nem az elnök személye miatt következett be. Romanelli kiváló szakemberekkel volt körülvéve, de a nemzetközi körülményekből és adottságokból nem lehetett kibúvót találni. Objektív akadályok léptek fel, mint pl. az anyaintézménnyel történő kapcsolattartás ellehetetlenülése. A háború pusztításai a bankot sem kímélték. Igaz, hogy a háború előszele és annak következményei sokakban hamis illúziót tápláltak, a visszatért területek pedig a tömegekben ezt csak tovább erősítették. A bank azonban nem érzelmekről szóló intézmény, hanem pénzből és a befektetésiből él. Így, amikor visszatértek az elcsatolt területek, a legrövidebb időn belül keresték a lehetőséget, sőt meg is találták, hogy a régi-új részeken pénzügyi szolgáltatásokat nyújtsanak. Giuseppe Toeplitz halála is egy korszak végét jelentette, hiszen nemcsak a Banca Commerciale Italiana érezte meg hiányát, hanem a budapesti fiókbankja is. Ettől függetlenül a két ország szoros kapcsolatát mutatta, hogy a kormányzó 1943-ban a Magyar Érdemrend Nagykeresztjét adományozta Romanelli elnöknek. A háború miatt a bank vezetése folyamatosan, de kezdte elhagyni a „süllyedő hajót”, maga a kapitány is inkább hazatért Olaszországba, mert a háborús helyzet egyre kilátástalanabbá tette nemcsak a bank, hanem mindenki életét.

Miként zárult a bank élete, hogyan és miért szűnt meg? Erre a kérdésre a XIII. fejezet ismeretében kapjuk meg a válaszunkat. Az 1944-es esztendőben mintha a bank nem is létezett volna, ha csak a megszokott dokumentumok alapján kívánnánk értékelni annak tevékenységét. Az 1944-től 1948-ig tartó időszak rendkívül forrásszegény, ennek ellenére minden olyan fellelhető anyagot igyekeztem feldolgozni, amelyből valamit mégiscsak megtudhattunk a bank akkori életéből. A mellékletben szereplő leírás (Szaniszló Jánosé) igazi unicum, mert napi szintű budapesti eseményeket tár fel, amelyek eddig kiadatlanok voltak.

Az 1947-es felszámolási eljárás szinte borítékolható volt. Az olaszok nem akarták, hogy a szovjetek beleszóljanak a bank életébe, pláne nem úgy, hogy a „kárpótlásban” részt vegyenek. A nemzetközi helyzet egyre fokozódása és a kétpólusú világ kialakulásának kezdeti időszaka, a szovjetek sajátos jogfelfogása, egyáltalán nem adott még csak esélyt sem arra, hogy a bank olasz tőkével és vezetéssel tovább működhessen.

Összességében és a fájdalmas vég ellenére a Horthy-korszak vezető politikusai és meghatározó szereplői, végigvonultak a bank történetén keresztül, ezáltal róluk új képet alkothattunk. Az egyes elnöki korszakok is meghatározóak voltak a bank történetében, mivel mindegyikük kiváló szakember volt, remek kapcsolatokkal. Az egyes ciklusok más-más történelmi idők lenyomatát őrzik, mégis egyértelműen megállapítható, hogy mindegyik elnöki időszakot a szakmai igényesség és a bank iránti végtelen elkötelezettség jellemezte. A kezdeti olasz tőke még személyek tekintetében nem mutatkozott meg, később, ahogyan a történelmi helyzet változott, úgy lett egyre erősebb az olasz befolyás is. Castiglioni pénzügyi zsenije jól látta, hogy van mit keresnie a trianoni Magyarországon és habár már régen nem volt része az általa alapított pénzintézetnek, nyugodtan elmondhatjuk, befektetése nem volt hiábavaló.

Ne feledjük, hogy a Magyar–Olasz Bank Rt. a gazdasági világválságot is túlélte, sőt, folytatta felfelé ívelő pályáját a hazai bankok között. Illúzióink azonban ne legyenek, ahogyan a dolgok kevésbé változnak, a bank akkor is, mint most, nem ad teljes metszetet a társadalmi valóságról, hiszen attól, hogy egy bank prosperál, az korántsem jelenti azt, hogy az adott társadalom egésze is jól élt. Mindezek ellenére volt és van az a társadalmi réteg, amelyet a bank ki tudott szolgálni kölcsönösen gazdagítva egymást. Sok olyan bizalmas, a nyilvánosság előtt egyáltalán nem ismert igazgatósági és egyéb döntések, hozzászólások és anyagok váltak így elérhetővé, amelyek élénk idézik a korszellem valódi hangulatát.

Egy bank belső élete mindig is misztikus marad az átlagember előtt, de a más szakterületen dolgozó történészek előtt is. Az igazgatósági ülések hangulati elemeit is igyekeztem megjeleníteni, ezzel is bemutatva azt, hogy egy bank belső életében a korszellem is jelen van annak ellenére, hogy pecunia non olet. A teljes anyag minden részletre vonatkozó kidolgozása meghaladta volna a disszertáció kereteit és bizonyosan maradtak még további vizsgálatra érdemes kérdések. Az igazgatósági-, közgyűlési- és titkársági iratok és egyéb releváns anyagok alapján megírt banktörténeti disszertációm – reményeim és elképzeléseim szerint – hozzájárult a korszak gazdaságtörténeti ismeretanyagának, mint pl. Berzeviczy Albert eddig nem ismert tevékenységének gazdagításához.

XV. Köszönetnyilvánítás

Disszertációm majd 6 év kutatás eredménye, amelyet csak a Covid-hullám szakított meg. Ezen időszak alatt sokan segítettek munkámat, amelyért mindenkinek, aki csak a legkisebbet is tette eme disszertáció megszületéséért, hálás köszönettel tartozom.

XVI. Forrás- és irodalomjegyzék

XVI. 1. Levéltári források

MNL OL Z 73 1. csomó 1. tétel, Közgyűlési jegyzőkönyvek 1905–1917.

MNL OL Z 74 1. csomó, 4. tétel, Alapszabályok 1917.

MNL OL Z 75 1. csomó 1. tétel Alakuló közgyűlés 1920. április 19.

MNL OL Z 75 2. csomó 1. tétel 2. rendes közgyűlés 1922. május 15.

MNL OL Z 75 3. csomó 1. tétel 3. rendes közgyűlés 1923. április 24.

MNL OL Z 75 3. csomó 1. tétel 2. rendkívüli közgyűlés 1923. július 18.

MNL OL Z 75 3. csomó 1. tétel 3. rendkívüli közgyűlés 1923. december 20.

MNL OL Z 75 4. csomó 1. tétel 4. rendes közgyűlés 1924. április 14.

MNL OL Z 75 5. csomó 1. tétel 5. rendes közgyűlés 1925. április 6.

MNL OL Z 75 6. csomó 1. tétel rendkívüli közgyűlés 1924. december 18.

MNL OL Z 75 7. csomó 1. tétel 7. rendes közgyűlés 1927. március 22.

MNL OL Z 75 8. csomó 1. tétel 8. rendes közgyűlés 1928. március 12.

MNL OL Z 75 9. csomó 1. tétel 8. rendes közgyűlés 1928. március 12.

MNL OL Z 75 9 csomó 1. tétel 9. rendes közgyűlés 1929. március 20.

MNL OL Z 75 12. csomó 1. tétel 11. rendes közgyűlés 1931. március 3.

MNL OL Z 75 12. csomó 1. tétel 12. rendes közgyűlés 1932. február 25.

MNL OL Z 75 13. csomó 1. tétel 13. rendes közgyűlés 1933.március 14.

MNL OL Z 75 14. csomó 1. tétel 14. rendes közgyűlés 1934. március 19.

MNL OL Z 75 15-16. csomó 1. tétel 15. rendes közgyűlés 1935. március 11.

MNL OL Z 75 16. csomó 1. tétel 16. rendes közgyűlés 1936. március 16.

MNL OL Z 75 17. csomó 1. tétel 17. rendes közgyűlés 1937. február 9.

MNL OL Z 75 19. csomó 1. tétel 18. rendes közgyűlés 1938. február 21.

MNL OL Z 75 20. csomó 1. tétel 5. rendkívüli közgyűlés 1938. szeptember 28.

- MNL OL Z 75 21. csomó 1. tétel 19. rendes közgyűlés 1939. március 1.
- MNL OL Z 75 23. csomó 1. tétel 20. rendes közgyűlés 1940. március 14.
- MNL OL Z 75 23. csomó 1. tétel 21. rendes közgyűlés 1941. március 27.
- MNL OL Z 75 24. csomó 1. tétel 22. rendes közgyűlés 1942. március 12.
- MNL OL Z 75 25. csomó 1. tétel 23. rendes közgyűlés 1943. május 1.
- MNL OL Z 76 1. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1924.
- MNL OL Z 76 2. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1925–1927.
- MNL OL Z 76 3. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1928–1930.
- MNL OL Z 76 4. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1931–1933.
- MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938.
- MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1939–1944.
- MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései 1920–1941.
- MNL OL Z 76 24. csomó 12. tétel Volt igazgatósági tagokra vonatkozó iratok Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1920–1945.
- MNL OL Z 76 25. csomó 13. tétel Felügyelőbizottsági ülési jegyzőkönyvek 1935–1944.
- MNL OL Z 76 28. csomó 16. tétel Értekezletek jegyzőkönyvei 1945. február-július
- MNL OL Z 76 29 doboz 17/1. tétel Reggeli ülési jegyzőkönyvei 1945. augusztus-december
- MNL OL Z 76 29 doboz 17/2. tétel Reggeli ülések jegyzőkönyvei 1946–1947.
- MNL OL Z 77 1. csomó 1. tétel Magyar Fakeskedők Hitelintézete Rt. és a Magyar Országos Bank Rt. fúziós közgyűlési jegyzőkönyvei, a Magyar Agrár-és Járadékbankkal kötött szerződés 1920.
- MNL OL Z 77 1. csomó 2. tétel Az alapítással kapcsolatos feljegyzések és kommunikék 1920.
- MNL OL Z 81 9. csomó 23. tétel Levelezés a német tulajdonban volt részvényeknek a Szovjetunió részére való kiszolgáltatás tárgyában 1945–1947.
- MNL OL Z 83 1. csomó 1. tétel Bejelentések a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságához az elbocsátott és nyugdíjazott zsidó alkalmazottakról 1940–1942.
- MNL OL Z 83 1. csomó 2 tétel Zsidótörvények alapján nyugdíjazottak névsora 1938–1944.

MNL OL Z 83. 1. csomó 6. tétel Zsidó és keresztény alkalmazottak névsorai 1940–1944.

XVI. 2. Felhasznált irodalom

Monográfiák, tanulmánykötetek

Ablonczy Balázs: Trianon legendák, Jaffa Kiadó, Budapest, 2010.

A hatvani cukorgyár története 1889–1987, Szerk. Incze Miklós, Mátravidéki Cukorgyárak, Hatvan, 1989.

Akadémiai Olasz–Magyar Szótár, Szerk. Herczeg Gyula – Juhász Zsuzsanna, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000.

Alexander Gerschenkorn: A gazdasági elmaradottság történelmi távlatból, Gondolat, Budapest, 1984.

Alföldi Antal: A Budapesti Pénzüntézetek története napjainkig, Budapest, TÉBE Kiadóvállalata, 1928.

A Magyar Társadalom 1918 után, Szerk. Bódy Zsombor, Budapest, MTA, 2018.

A Magyar Nemzeti Bank története I-II, Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig, 1816–1924, Szerk. Bácskai Tamás, Közgazdasági- és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999.

A modern magyar gazdaság története, a Széchenyitől a Széchenyi tervig, Szerk. Gulyás László, JATE Press, 2011.

A pesti polgár, tanulmányok Vörös Károly emlékére. Szerk. Gyáni Gábor – Pajkossy Gábor, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1999.

Az első világháború következményei Magyarországon, Szerk. Tomka Béla, Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015.

Barucci Piero: Unicredit, una storia dell’economia italiana. Dalla Banca di Genova al Credito Italiano 1870–1945, Bari, Laterza, 2021.

Berend T. Iván: Európa gazdasága a XX. században, Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 2008.

Berend T. Iván: Kisiklott történelem, Közép-és Kelet-Európa a hosszú 19. században, História – MTA TTI, Budapest, 2003.

Berend T. Iván – Ránki György: Európa gazdasága a 19. században (1780–1914), Gondolat, Budapest, 1987.

Berend T. Iván – Ránki György: Magyarország gyáripára az imperializmus első világháború előtti időszakában. 1900–1914. Szikra, Budapest, 1955.

Berend T. Iván – Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1944, Budapest, Kossuth, 1975.

Berry Julian Eichengreen: Pénzügyi válságok, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2005.

Bevezetés a társadalomtörténetbe. Szerkesztette: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Botos János: A Magyar Nemzeti Bank története II., Az önálló jegybank 1924–1948, Budapest, Presscon, 1999.

Botos János: Az önálló jegybank: 1924–1948, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1993.

Botos János: A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank története, Láng Kiadó, Budapest, 1991.

Botos János: A Bizományi Kereskedőház és Záloghitel Rt. és jogelődei története, 1773–1993, Bizományi Kereskedőház és Záloghitel Rt, Budapest, 1993.

Botos János: Az Általános Értékforgalmi Bank Rt. és jogelődei története (1922–1992), Általános Értékforgalmi Bank Rt., Budapest, 1992.

Botos János: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. In: Múltunk 2015/3. sz.

Burhop Carsten: Die Kreditbanken in der Gründerzeit, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2004.

David Saul Landes: Az elszabadult Prométheusz, Gondolat, Budapest, 1986.

Deák Antal András – Amelie Lanier: Széchenyi István és Sina György közös vállalkozásai, L'Harmattan, Budapest, 2005.

Domonkos Endre: Közép- és Kelet-Európa gazdaságtörténete a két világháború között, Aposztróf, Budapest, 2016.

Eckhart Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve 1841–1941, Posner Grafikai Műintézet, Budapest, 1941.

Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára, Gazdasági és társadalomtörténeti kötetek. Szerk. Búza János, Budapest, 2001.

Estók János: Magyarország története, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

Fónagy Zoltán: Modernizáció és polgárosodás, Magyarország története 1849–1914-ig, Csokonai, Debrecen, 2001.

Frederic Morton: A Rotschildok – Egy család története, Corvina, Budapest 2002.

Gazdaságelméleti olvasmányok. Magyar Közgazdasági Gondolkodás, Szerk. Bekker Zsuzsa, Budapest, Aula, 2002.

Gazdasági elmaradottság, kiutak és kudarok a XIX. századi Európában, Szerk. Berend T. Iván – Ránki György, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.

G. de Rosa: Storia della Banca Popolare Vicentina, Bari, Laterza, 1997.

Gali Máté: Berzeviczy Albert, a márványarcú miniszter, Budapest, Atheneum, 2017.

Gelencsér Gábor: Magyar film1.0, Holnap, Budapest, 2017.

Gerő András: Dualizmusok, a monarchia Magyarországa, Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2010

Gyáni Gábor: Hétköznapi Budapest, Nagyvárosi élet a századfordulón, Városháza, Budapest, 1995.

Gulyás László: A Horthy-korszak külpolitikája 5.- A revíziós sikerek 2. – A második bécsi döntés (1939–1940), Attraktor Könyvkiadó Kft, Gödöllő, 2018.

Gunst Péter: A mezőgazdasági termelés története Magyarországon 1920–1938, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

Gunst Péter: Magyarország gazdaságtörténete (1914–1989), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

Gunst Péter: M. A. Rotschild, a bankalapító, Akadémiai Kiadó, Budapest 1992.

Gyarmati György: A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956, ABTL-Rubicon, Budapest, 2011.

Háborúból békébe: a magyar társadalom 1918 után, Szerk. Bódy Zsombor, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018.

Háborúk, békék, terroristák Székely Gábor 70 éves. Szerk. Majoros István, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2012.

Hamerli Petra: Magyar-olasz kapcsolatok és regionális hatásai (1927–1934) PhD disszertáció 2018.

Haspeter K. Scheller: Az Európai Központi Bank története, szerepe, feladatai, Európai Központi Bank, Frankfurt am Main, 2004.

Holbesz Aladár: A magyar hitelszervezet története, Budapest, May János Nyomdai Műintézet, 1939.

Honvári János: Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig, Budapest, Aula, 2003.

Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet, Aula kiadó, Budapest, 2006.

Horváth Jenő: Diplomácia történelem II. A Frankfurti szerződéstől a párisi szerződéseig, 1871–1920, Budapest, Szent István Társulat, 1921.

Horváth Jenő: A milleniumtól Trianonig, Köröstárkány–Balatonfőkajár, Kárpátia, 2022.

Horváth Jenő: Évszámok könyve III. Jelenkor, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001.

John Komlos: Az Osztrák-Magyar Monarchia mint közös piac, Maecenas, Budapest, 1990.

Kaposi Zoltán: Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2002.

Kovács László: Magyar vasúttörténet 1846–2000, Magyar Államvasutak Rt., 2000.

Katus László: A modern Magyarország születése, Magyarország története 1711–1914, Kronosz Kiadó, Pécs, 2012.

Katus László: Sokszólamú történelem, szerkesztette: Nagy Mariann, Vértési László, PTE, Pécs, 2008.

Kozári Mónika: A dualizmus kora 1867–1914, Kossuth Kiadó, Budapest, 2009.

Körmendy József: A magyar postatakarékpénztár, História Antik Könyvkiadó, 2017.

Közgazdasági Szemle (szerk.: Heller Farkas) 1941. LXV. évfolyam, 84. kötet

Kövér György: A bank története 1950-2000, az ötvenéves bank, MKB, Budapest, 2003.

Kövér György: A pesti city öröksége – Banktörténeti tanulmányok, Bécsi bankárok az ún. magyar konzorciumban 1867 után, (Budapest Fővárosi Levéltára, 2012.)

Kövér György: A felhalmozás íve, Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002.

Kövér György: Egy krach anatómiája 1873, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1986.

Kövér György: A növekedés terhe, Osiris, Budapest, 2018.

Kövér György: Iparosodás Agrárországban, Gondolat, Budapest, 1982.

Krausz Simon: A pénzember, Egy magyar bankár élettörténete, Kossuth Kiadó, Budapest, 1991.

Krause Detlef: Die Bank – Dienstleister im Wandel: 125 Jahre Commerzbank; 1870–1995, Frankfurt am Main, Knapp, 1995.

Magyar banktörténeti bibliográfia, Szerk. Romhányi Józsefné, MNB, Budapest, 1974.

Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerk. Kenyeres Ágnes, Akadémia, Budapest, 1967.

Magyar gazdaságtörténeti szöveggyűjtemény XVIII-XX. század, Aula Kiadó, Budapest, 2003.

Magyar Nagylexikon VIII. (Ff–Gyep)., Főszerk. Bárány Lászlóné, Budapest, Akadémia Kiadó, 1999.

Magyar Pénzügyi Compass 1923–1924, 2. kötet, (szerk: Kormos Gyula), Budapest, 1924.

Magyar Pénzügyi Compass 1922–1923, 2. kötet (szerk: Kormos Gyula), Budapest, 1923.

Magyar Pénzügyi Compass 1917–1918, 1. kötet, Bankok és takarékpénztárak, (Szerk.: Kormos Alfréd), Budapest, 1918.

Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet (szerk.) Entresz Ferenc, 1927–1929 (Budapest, 1928)

Meir Kohn: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok, Osiris Kiadó – Nemzetközi bankárképző, Budapest, 2007.

Merényi László: Boldog békeidők..., Gondolat, Budapest, 1978.

Milton Friedman: Kapitalizmus és szabadság, Akadémia, Budapest, 1996.

Nagy Magyar Compass 46–47/2. (1918)

Nagy Magyar Compass 51/1. (1927)

Nagy Magyar Compass 51/2. (1927)

Nagy Magyar Compass 54/2. (1930)

Nagy Magyar Compass 56/1. (1932)

Nagy Magyar Compass 60/1. (1936)

Nagy Magyar Compass 66/2. (1942)

Nagy Magyar Compass 68/1 (1944)

Nagy Mariann: A magyar mezőgazdaság regionális szerkezete a 20. század elején, Gondolat, Budapest, 2003.

Nunciusi jelentések 1. Lorenzo Schioppa nuncius politikai jelentéseiből 1920–1925, Szerk. Somorjai Ádám, METEM, Budapest, 2020.

Ormos Mária–Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás. 1814–1945, Budapest, Osiris, 1998.

Ormos Mária: A gazdasági világválság magyar visszhangja (1929–1936), PolgART, Budapest, 2004.

Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcson megszerzése, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.

Orosz István: Szerkezeti változások a XIX. századi magyar mezőgazdaságban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Polay József: Az Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. Nagykanizsai Fiókjának 150 éves története, Nagykanizsa OTP Rt., 1995.

Rab Virág: Diagnózisok és terápia, Javaslatok az európai gazdaság újjáélesztésére az első világháború után, Gondolat, Budapest, 2010.

Rab Virág: Kapcsolati hálózatok a történelemben, Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.

Ránki György: Gazdaság és külpolitika, Budapest, Magvető Kiadó, 1981.

Révai Nagy Lexikona, 19. kötet: Vári-Zsüri (1926)

Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés, Osiris, Budapest, 2007.

Romsics Ignác: Horthy-korszak, Helikon, Budapest, 2018.

Romsics Ignác: Magyarország története, Kossuth Kiadó, Budapest, 2017.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században, Osiris, Budapest, 2010.

Rondo Cameron: A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig, Maecenas Könyvek, Budapest, 1998.

Rossi Gianni Scipione: Lo squalo e le leggi razziali: Via spericolata di Camillo Castiglioni, Soveria Manelli, Rubettino, 2017.

Rudolf Hilferding: A fináncstőke, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.

Sallai Gergely: Az első bécsi döntés, Budapest, Osiris, 2002.

Sárközi Zoltán: Hegedüs Lóránt (1872–1943). In: Századok. 1996/2. sz. 447–448.

Schlüter Reinhard: Der Haifisch, Aufstieg und Fall des Camillo Castiglioni, Wien, Paul Zsolnay Verlag, 2020.

Sipos Péter – Gáspár Ferenc – Jenei Károly: 186 éves a Goldberger gyár, MTT Üzemtörténeti Szakosztály, Budapest, 1970.

Stiefel Dieter: Camillo Castiglioni oder Die Metaphysik der Haifische, Wien Köln Weimar, Böhlau Verlag, 2012.

Strasserné Chorin Daisy – Bán D. András: Az Andrássy úttól a Park Avenue-ig, Osiris, Budapest, 1999.

Szabó Mária: A Romanelli-misszió, Budapest, Mundus, 2009.

Szávai Ferenc: Az Osztrák-Magyar Monarchia közös vagyona, Pro Pannónia Kiadói alapítvány, Pécs, 1999.

Szávai Ferenc: A kettős Monarchia öröksége, IPF-könyvek, Szekszárd, 2000.

Sz. Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.

Szuhaý Miklós: Az állami beavatkozás és a magyar mezőgazdaság a 30-as években, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

Szűts Emil: Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 1991.

Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank (1867–1948), Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995.

Tomka Béla: A magyarországi pénzügyintézetek rövid története (1836–1947), Budapest, Gondolat, 1996.

Tomka Béla: Érdek és érdektelenség. A bank-ipar viszony a századforduló Magyarországon 1892-1943, Multiplex Média, 1999.

Tomka Béla: Képes banktörténet: magyar pénzügyintézetek a kezdetektől az államosításig, HVG, Budapest, 2006.

Tomka Béla: Szociálpolitika, fejlődés, formák, összehasonlítások, Budapest, Osiris, 2015.

Tomka Béla: A Jóléti állam, Európában és Magyarországon, Budapest, Corvina, 2008.

Toniolo Gianni: Cent'anni 1894–1994, La Banca Commerciale e l'economia italiana, Milano, Nardini, 1994.

Törvényes” megszállás, szovjet csapatok Magyarországon 1944-1947 között, Szerk. L. Balogh Béni, Budapesti Nemzeti Levéltár, Budapest, 2015.

Új magyar életrajzi lexikon IV. (L–Ö), Főszerk. Markó László, Budapest, Magyar Könyvklub, 2002.

Válságos idők tegnap és ma, Pénz, gazdaság és politika a 19-21. században. Szerk. Rab Virág, Pannónia könyvek, 2009.

Varga Jenő: A Magyar Kartellek: Honnan származnak a milliók?, Budapest, Szikra, 1956.

Varga Jenő: A Proletárdiktatúra gazdaságpolitikája: válogatott írások 1912–1922. Budapest, Kossuth, 1976.

Varga Jenő: Tanulmányok a kapitalizmus politikai gazdaságtanának problémáiról. Budapest, Kossuth, 1965.

Varga László: A csepeli csoda, Weiss Manfréd és vállalata a Monarchiában, Budapest Főváros Levéltára, 2016.

Venetianer Lajos: A magyar zsidóság története, Nemzeti Könyvtár, Budapest, 2014.

Vonyó József: Egy monolit rendszer árnyalatai, Tanulmányok Magyarország 1945 utáni történelméről, Kronosz, Pécs, 2012

Vörös Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873–1917, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Zsiga Róbert: A szentgotthárdi fegyverbotrány, Szombathely, Pannon Műhely, 1990.

19. századi egyetemes történelem 1789-1914, Európa és az európai országok, Szerk. Vadász Sándor, Osiris, Budapest, 2011.

Tanulmányok, cikkek

Agrártörténeti Szemle 22. évfolyam (1980) 1-2. sz. Gonda Béla: A biológiai alapok a magyar mezőgazdaság fejlesztésében (1858-1978)

Berend T. Iván: A világgazdasági válság (1929–1933) sajátos hatásai Közép- és Kelet-Európában in: Történelmi Szemle, 1982 (25. évfolyam) 45.

Háborúk, békék, terroristák Székely Gábor 70 éves Felelős szerkesztő Majoros István Kiadó: ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2012.

Katus László: Szállítási forradalom Magyarországon a 19. században. In: In memoriam Barta Gábor. Szerk. Lengvári István, Tanulmányok Barta Gábor emlékére. Pécs, JPTE TK Kiadó Iroda, 1996.

Kövér György: A gazdaságtörténet-írás újabb útjai in: Bevezetés a társadalomtörténetbe. Szerkesztette: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

L. Nagy Zsuzsa: Az olasz érdekek és Magyarország 1918–1929-ben. Történelmi Szemle 1965 (8. évfolyam) Tanulmányok, Közlemények

Nagy Mariann: Nőtisztviselők a bankszektorban Magyarországon a „hosszú 20. század” első felében. In: Mesterek és Tanítványok: Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről Szerk. Fedeles Tamás – Böhm Gábor, Pécs, Magyarország: PTE BTK Kari Tudományos Diákköri Tanács, 2014.

Ormos Mária: A népszövetségi kölcsön, 1924, Kis-Magyarország életre keltése, Rubicon, 2012/6.

Periodica Eoconomia, III. évf., 2010. november (110–121)

Pogány Ágnes: A nagy válság nagy magyarázatai, az 1930-as évek gazdasági válsága az újabb szakirodalom tükrében, Korall 54., 2013.

Szávai Ferenc (2010). Vitás és vitatott gazdasági kérdések az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után. *Közép-Európai Közlemények*, 3

Történelmi Szemle 1965 (8. évfolyam) Tanulmányok, Közlemények, L. Nagy Zsuzsa: Az olasz érdekek és Magyarország 1918–1919-ben

Tomka Béla: Az első világháború és a trianoni béke gazdasági hatásai Magyarországon. In: A Magyar Társadalom 1918 után (szerkesztette: Body Zsombor) Budapest, MTA, 2018.

XVI. 3. Internetes források

Adamkovits János tótkomlósi tanító fizetése

https://library.hungaricana.hu/hu/view/D_Totkomlos_Tanito_fizetesi_lajstrom_1905_1947/?pg=89&layout=s (letöltés: 2022. febr. 10.)

A Duce első magyarországi mellszobra:

https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_duce_első_magyarországi_mellszobra (letöltés: 2021. aug. 09.)

A gazdasági világválság és a II. világháború után is vonzotta a turistákat a városliget <https://mult-kor.hu/a-gazdasagi-vilagvalsag-es-a-ii-vilaghaboru-utan-is-vonzotta-a-turistakat-a-varosliget-20210405> (letöltés: 2021. aug. 06.)

A kormány 12.000/1945. M. E. számú rendelete a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott bankjegyek egyes címleteinek bélyegjeggyel való megjelölése tárgyában.

https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKozlony_1945_Hivatalos_123-212/?pg=790&layout=s (letöltés: 2021. szept. 09.)

A Magyar Feltámadás Lexikona, Szerk: Szentmiklóssy Géza, Budapest 1930.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Lexikon_MagyarFeltamadasLexikona/?query=Societ%C3%A1%20Veneziana%20Alberghi%20per%20la%20Riviera%20del%20Carnaro&pg=844&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

Amministrazione speciale della Santa Sede (A.P.S.A.:Szentszék különleges Igazgatósága)

<https://www.magyarkurir.hu/hirek/szentszek-vagyonanak-kezeloi> (letöltés: 2021. aug. 04.),

Bálint Róbert a PPKE Kánonjogi Posztgraduális Intézetnél megírt doktori disszertációja

https://www.htk.ppke.hu/uploads/File/disszertaciok/Balint_Robert_Disszertacio.pdf

(letöltés: 2021. aug. 04.)

A második zsidótörvény és végrehatási utasításai magyarázatokkal

https://mtda.hu/books/csikey_janos_a_masodik_zsidotorveny.pdf (letöltés: 2021. aug. 06.)

A római jegyzőkönyvekről bővebben: *Réti György*: Gömbös és a római hármass egyezmény 1934. in: Történelmi szemle, 1994. (36. évfolyam)

https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1994_1-2/reti.pdf (letöltés: 2021. aug. 05.)

A spanyol polgárháborúról <https://honvedelem.hu/hirek/hetvenot-eve-kezdodott-a-spanyol-polgarhaboru.html> (letöltés: 2021. aug. 06.)

A Takarékpénztárak és Bankok Egyesületéről (TÉBE)
<https://www.bankszovetseg.hu/Content/Publikaciok/A-Magyar-Banksz%C3%B6vets%C3%A9g-t%C3%B6rt%C3%A9nete.pdf>) (letöltés: 2022. febr. 08.)

A Teleki-kormány külpolitikája: <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/telekikorm.html> (letöltés: 2021. aug. 10.)

Albatros repülőgépgyár: <https://ww1.habsburger.net/de/kapitel/der-beginn-des-flugzeugbaus-osterreich> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Albertfalvai faipari gyár története:
[file:///C:/Users/Pap%20Istv%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20\(DESKTOP-OKMPQ9K\)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Pap%20Istv%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20(DESKTOP-OKMPQ9K)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53%20(1).pdf) (letöltés: 2022. nov. 11.)

Allessandro Iacopini: L'espansione della Banca Commerciale Italiana in Europa orientale durante il fascismo, <https://doi.org/10.4000/diacronie.528> (letöltés: 2021. júl. 28.)

Alfredo Dentice di Frasso gróf (1873–1940) az olasz haditengerészet admirálisa, vállalkozó, politikus.
<https://notes9.senato.it/Web/senregno.NSF/d7aba38662bfb3b8c125785e003c4334/8bd834d8538904964125646f005b08d7?OpenDocument> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Allgemeine Depositenbank: 1871-ban alakult meg Bécsben és 1925-ben csődbe ment
https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Allgemeine_Depositenbank (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Amerikai tőkeérdekeltségek a Banca Commerciale Italianánál
https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1928_09/?pg=359&layout=s&query=Amerikai%20t%C5%91ke%C3%A9rdekelts%C3%A9gek%20a%20Banca%20Commerciale%20Italian%C3%A1n%C3%A1l (letöltés: 2021. aug. 02.)

Annuitás: <https://idegen-szavak.hu/annuit%C3%A1s> (letöltés: 2021. aug. 06.)

A spanyol polgárháborúról <https://honvedelem.hu/hirek/hetvenot-eve-kezdodott-a-spanyol-polgarhaboru.html> (letöltés: 2021. aug. 06.)

Austro–Daimler: osztrák autógyár <https://www.austrodaimler.com/en/austro-daimler/> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Az Est https://adt.arcanum.com/hu/view/AzEst_1920_04/?pg=35&layout=s (letöltés: 2021. febr. 01.)

Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 3100 M.E. számú rendelete a részvénytársaságok és a szövetkezetek igazgatóságának és felügyelőbizottságának kiegészítéséről, valamint közgyűlésük megtartásának kivételes engedélyezéséről
https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=203&layout=s&query=3100%2F1945 (letöltés: 2021. szept. 09.)

Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 1560. M.E. számú rendelete vezető nélkül maradt egyes vállalatok további működésének biztosításáról

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=163&layout=s&query=1560
(letöltés: 2021. szept. 09.)

Az 1935. évi választás következményei: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/17.html>
(letöltés: 2021. aug. 06.)

Bankszövetség története in: Hitelintézeti Szemlében (2014. 13. évfolyam 3. szám)
https://www.bankszovetseg.hu/Content/Hitelintezeti/HSZ_2014_3.pdf (letöltés: 2022. jan. 25.)

Banca Commerciale Italiana (magyarul: Olasz Kereskedelmi Bank) 1894-ben jött létre Milánóban, ma Intesa Sanpaolo néven ismert https://group.intesasanpaolo.com/it/chissiamo/storia/banca-commerciale-italiana#/banca_e_societa/ita_comit_profilo_storico.jsp
(letöltés: 2021. ápr. 07.)

Báró Feilitzsch Artúr (1859–1925) erdész, országgyűlési képviselő, 1905. október 18. – 1906. április 8. között Magyarország Földművelésügyi minisztere
https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_Almanach_1901-1905/?pg=267&layout=s
(letöltés: 2021. márc. 28.)

Báró Madarassy–Beck Gyula (1873–1939) bankár, a Magyar Agrár- és Járadékbankban töltött be különféle vezető tisztségeket, 1910 és 1918 között országgyűlési képviselő.
<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/madarassy-beck-gyula-baro-76B12/> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Báró Madarassy–Beck Marcell (1873–1945) bankár, országgyűlési képviselő
<http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0555.html> (letöltés: 2021. márc. 28.)

Báró dr. Villani Frigyes (1882-1964) rendkívüli követ, megh. miniszter (1936-1938)
<http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/mkovetek.html> (letöltés: 2023. okt. 30.), illetve
<https://hdke.hu/tudastar/enciklopedia/villani-frigyes/> (letöltés: 2023. okt. 30.).

Barta Ödön (született Friedman, 1852–1925) jogász, országgyűlési képviselő
<http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0100.html> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Bayerische Flugzeugwerke [https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Bayerische_Motorenwerke_AG_\(BMW\)](https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Bayerische_Motorenwerke_AG_(BMW))
(letöltés: 2023. okt. 26.)

Borhi László: Az amerikai diplomácia és a szovjet politikai-gazdasági térnyerés Magyarországon in: Történelmi Szemle 1993. 35. évfolyam 344.
https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1993_3-4/borhi.pdf (letöltés: 2022. jan. 27.)

Berzeviczy Albert (1853–1936) bővebben: Gali Máté doktori értekezéséből
<http://disszertacio.uni-eger.hu/36/1/Gali%20M%C3%A1t%C3%A9%20>

[%20Berzeviczy%20Albert%20%C3%A9lete%20%C3%A9s%20munk%C3%A1ss%C3%A1ga%20%281853-1936%29.pdf](#) (letöltés: 2021. aug. 06.)

Bezerédj Pál (1840-1918) szekszárdi földbirtokos, az MTA tagja. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bezeredj-pal-74BCD/> (letöltés: 2022. aug. 25.)

Botos János: A magyarországi zsidóság vagyonának sorsa 1938-1949, Veritas, Magyar Napló, Budapest 2015. 9. (szerk. Ujváry Gábor) https://veritasintezet.hu/images/kiadvanyok/fuzetek/VF1-Botos_Janos-A_magyarorszag_i_zsidóság_vagyonának_sorsa_1938_1949.pdf (letöltés: 2021. nov. 09.)

Böhmische–Union Bank, 1872-ben alapított cseh bank Prágában <https://internationalhistory.intesasanpaolo.com/world-map/> (letöltés: 2021. júl. 28.)

Budapesti Hírlap 1937. június 29. 145. szám, vezércikk https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiHirlap_1937_06/?pg=316&layout=s (letöltés: 2021. aug. 09.)

Budapesti Közlöny 1922. december 14. 286. szám https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiKozlony_1922_12/?pg=40&layout=s&query=60.300%2F1922 (letöltés: 2021. júl. 28.)

Czetz Balázs – Szűts István Gergely: Villani: egy elfeledett diplomata testvérpár című munkája: <https://kozelmult.hu/wp-content/uploads/2018/09/czetz-szucs.pdf> (letöltés: 2023. okt. 30.)

Clearing: <https://www.bankihitel.hu/?us=fogalomtar&id=153> (letöltés: 2021. aug. 05.)

Délmagyarország 1936. október 1. 231. szám 1. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarorszag_1936_10/?pg=0&layout=s https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1936_10/?query=1936%20nagyhatalmi%20p%C3%A9nz%C3%BCgyi%20meg%C3%A1llapod%C3%A1s&pg=606&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

Dr. Éber Antal (született: Ellenberger, 1872–1950) ügyvéd, politikus, bankár, országgyűlési képviselő. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03609/03613.htm> (letöltés: 2021. márc. 07.)

Dr. Feleki Béla (született Füchs, 1862–1923) jogász, a Pesti Izraeli Hitközség Elnöke <https://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0278.html> (letöltve: 2021. ápr. 07.) https://library.hungaricana.hu/hu/view/BPSZKJ_1907/?query=Feleki%20B%C3%A9la&pg=164&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

Dr. Glasner Samu (1860–1945(?)) ügyvéd <https://www.geni.com/people/Dr-Salamon-S%C3%A1muel-Samu-Glasner/6000000003518005452> (letöltés: 2021. júl. 13.)

Dr. Hilb Jenő (1878–1943) <https://www.wikitree.com/wiki/Hilb-38> (letöltés: 2021. júl. 13.)

Dr. Kuncz Ödön (1884–1965) jogász, közgazdász, a MTA levelező tagja
<http://lexikon.katolikus.hu/K/Kuncz.html> (letöltés: 2021. szept. 06.)

Dr. Mátyásfalvi György
https://adt.arcanum.com/hu/view/Kozponti_Ertesito_1947_1/?query=dr.%20M%C3%A1ty%C3%A1sfalvi%20Gy%C3%B6rgy&pg=56&layout=s (letöltés: 2021. szept. 14.)

Dr. Popovics Sándor (1862–1935) pénzügyminiszter, felsőházi tag, belső titkos tanácsos, a Magyar Nemzeti Bank első elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Fabro Henrik–Ujlaki József, szerk.: Sturm-féle országgyűlési almanach 1906–1911. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól Budapest, 1906. 203–204.
https://web.archive.org/web/20150624165023/http://www.ogyk.hu/regi_honlap/e-konyvt/mpgy/alm/al906_11b/203.htm (letöltés: 2021. júl. 26.)

Dr. Rakovszky Iván (1885–1960) miniszter, országgyűlési képviselő, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke, amely 1870-ben alakult. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/r-775E4/rakovszky-ivan-776A0/> (letöltve: 2021. aug. 02.)

Dr. Tallós György: Dokumentumok a magyar hitelpolitika, pénzforgalom és bankrendszer történetéhez, 1945–1949, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_ForNepDem_09/?pg=3&layout=s (letöltés: 2023. nov. 04.)

Duna-Dráva Cement <https://www.duna-drava.hu/hu/beremend-50> (letöltés: 2022. nov. 11.)

Eckhart Ferenc: A magyar közgazdaság száz éve 1841–1941, Budapest, 1941.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Books_18_Gazdasagtortenet_5198_Magyar_kozgazdasag_s_zaz_eve_1841-1941_xxxx/?pg=0&layout=s (letöltés: 2021. ápr. 07.)
 Ecopedia–gazdasági tudástár, leszámítolás: <http://ecopedia.hu/leszamitolas> (letöltés: 2021. jan. 20.)

Egyedi Lajos (eredetileg Stern, 18??–1927) vállalkozó
<http://urbface.com/budapest/a-stern-palota> (letöltés: 2021. ápr. 07.)
<https://web.archive.org/web/20180420172215/http://benczurhaz.hu/949-H%C3%A1zt%C3%B6rt%C3%A9net> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Eőrsi Béla: Magyar mezőgazdasági válság, Új Európa, Budapest, 1931. 38.
http://mtda.hu/books/eorsi_bela_magyar_mezogazdasagi_valsak.pdf (letöltés: 2021. júl. 28.)

Enrico di San Martino Valperga (1863–1947) olasz ügyvéd, politikus
[https://www.treccani.it/enciclopedia/san-martino-valperga-enrico-conte-di-maglione_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/san-martino-valperga-enrico-conte-di-maglione_(Dizionario-Biografico)) (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Ernst Heinkel (1888–1958) német repülőgép-tervező
<https://www.britannica.com/biography/Ernst-Heinrich-Heinkel> (letöltés: 2021. ápr. 23.)

Esti Kurír:

https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiKurir_1936_03/?query=1936%20m%C3%A1rcius%202.2.%20m%C3%A1sodik%20r%C3%B3mai%20szerz%C5%91d%C3%A9s&pg=250&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

És megszületik a forint <https://ado.hu/ado/kis-magyar-penztorsten-es-megszuletik-a-forint-7-resz/> (letöltés: 2021. szept. 24.)

Fajkürthi és kolthai báró Kürthy Lajos (1852–1921) földbirtokos, felvidéki főispán és kijelölt miniszter

<https://web.archive.org/web/20180608122926/https://www.geni.com/people/bar%C3%B3-Lajos-K%C3%BCrthy-fajk%C3%BCrthy-%C3%A9s-koltai/6000000030652763459> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Fed: Federal Reserve System

<https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/other20180205a.htm> (letöltés: 2021. aug. 02.)

Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap 1940. június 12. 131. szám 2.

https://adt.arcanum.com/hu/view/MiskolciReggeliHirlap_1940_06/?query=Olaszorsz%C3%A1g%20bel%C3%A9p%C3%A9s%20a%20h%C3%A1bor%C3%B3a%20&pg=63&layout=s (letöltés: 2021. szept. 01.)

Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap, 1943. december 29. 294. szám 7.

https://adt.arcanum.com/en/view/MiskolciReggeliHirlap_1943_12/?pg=166&layout=s (letöltés: 2021. aug. 11.)

Ferdinand von Lobkowitz (1850–1926) cseh-osztrák politikus

https://adt.arcanum.com/hu/view/PallasLexikon_11/?query=lobkowitz%20herceg&pg=605&layout=s (letöltés: 2021. márc. 23.)

Felszámolás: https://www.archivnet.hu/gazdasag/nem_csonka_bankcsonkok.html (letöltés: 2022. jan. 25.) és <https://archivnet.hu/olasz-allampolgarok-magyarorszagon-a-ket-vilagaboru-kozott> (letöltés: 2022. jan. 26.)

Fónagy Aladár (1878–1965) faipari vállalkozó

<http://www.budaipolgar.hu/helytortenet/fonagy.html> (letöltve: 2021. júl. 13.)

Fővárosi Közmunkák Tanácsa <https://ujkor.hu/content/hogyan-alakult-meg-fovarosi-kozmunkak-tanacs> (letöltés: 2021. aug. 02.)

Franz Hinterstoisser (1863–1933) osztrák katonatiszt

https://www.biographien.ac.at/oeb1_2/325.pdf (letöltés: 2021. márc. 23.)

Frankhamisítási ügyről: https://ng.24.hu/kultura/2007/12/14/a_frankhamisitasi_botrany/ (letöltés: 2021. júl. 27.)

Frey Kálmán (1862) közgazdász, magyar királyi kormányfőtanácsos, a Budapesti Áru- és Értéktőzsde alelnöke <https://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/11592.htm> (letöltés: 2021. aug. 02.)

Fritz Ludwig Neumeyer (1875–1935) német nagyvállalkozó
<http://www.werkbahn.de/eisenbahn/lokbau/neumeyer.htm> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Függetlenség 1943. január 9. 6. szám
https://adt.arcanum.com/hu/view/Fuggetlenseg_1943_01/?query=Guido%20Romanelli%20kit%C3%BCntet%C3%A9se%201943&pg=49&layout=s (letöltés: 2021. szept. 01.)

Ganz Holding <https://www.ganz-holding.hu/a-mult/197-toerteneti-attekintes> (letöltés: 2022. nov. 11.)

Giberto Borromeo herceg (1859–1941) olasz nemes, üzletember, politikus
<https://notes9.senato.it/Web/senregno.NSF/d7aba38662bfb3b8c125785e003c4334/39d6b5160d1622934125646f00593d93?OpenDocument> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Giuseppe Toeplitz (1866–1938) olasz bankár. Lengyel zsidó család sarja a korabeli Európa pénzügyi életének kiemelkedő pénzügyi alakja, a korszak meghatározó pénzintézetének a Banca Commerciale Italiana elnöke.
http://www.imprese.san.beniculturali.it/web/imprese/protagonisti/scheda-protagonista?p_p_id=56_INSTANCE_6uZ0&articleId=35909&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&groupId=18701&viewMode=normal (letöltés: 2021. márc. 23.)

Gratz Gusztáv (1875–1946) német származású magyar politikus, üzletember, pénzügyminiszter, külügyminiszter, az MTA tagja <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/gratz-gusztav-75A32/> (letöltés: 2021. aug. 10.)

Gross Béla a Foresta igazgatósági tagja. Magyar Foresta Erdő-és Faipari Részvénytársaság (1920) Magyar Pénzügyi Compass 1. kötet 1922–1923.
https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarPenzugyiCompass_1922-923_1/?pg=367&layout=s&query=Foresta (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Grundlstein villa <https://www.arf.at/2020/08/28/die-geschichte-der-villa-castiglioni-in-grundlsee/> (letöltés: 2021. márc. 24.)

Habsburg-Toscanai Lipót Szalvátor főherceg (1863–1931) a Császári és Királyi hadsereg vezérezredese, a tüzérségi fegyvernem főfelügyelője <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/go.htm> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Hadigazdaság Magyarországon <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilagaboruban-lexikon-a-zs-F062E/h-F09B4/hadigazdasag-magyarorszag-F09CD/> (letöltés: 2021. aug. 10.)

Hans-Christian Dietrich (1869–1950) osztrák bankmenedzser és főiskolai tanár
<https://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016319/images/index.html?id=00016319&groesser=&fip=193.174.98.30&no=&seite=711> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Hitelintézeti Szemle (2014. 13. évfolyam 3. szám)

https://www.bankszovetseg.hu/Content/Hitelintezeti/HSZ_2014_3.pdf (letöltés: 2022. jan. 25.)

Holocaust Memorial Museum Archive anyaga https://collections.ushmm.org/findingaids/RG-39.030M_01_fnd_hu.pdf (letöltés: 2022. jan. 25.)

Horace Greeley Hjalmar Schacht dr. (1877–1970) német politikus és bankár <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118606026.html> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Hornyák Árpád–Nagy Béla 1938–1941 Magyarország területi gyarapodása <https://tti.abtk.hu/terkepek/1938-1941-magyarorszag-teruleti-gyarapodasa> (letöltés: 2021. aug. 09.)

Hunyadi Attila: A különböző szövetkezeti típusok és a szövetkezeti értékrend kialakulása http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf2617.pdf (letöltés: 2019. máj. 02.)

Igo Etrich (1879–1967) osztrák repülőúttervező és tervező https://www.gracesguide.co.uk/Igo_Etrich (letöltés: 2021. márc. 23.)

Infámis: becstelen, gyalázatos <https://idegen-szavak.hu/inf%C3%A1mis> (letöltés: 2021. aug. 09.)

Ipartestületek lapja 1933. április 9-i 15. szám https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_IpartestuletekLapja_1933/?pg=170&layout=s (letöltés: 2021. aug. 05.)

Ipartestületek Lapja 1940. május 18. 20. szám. Nemzeti gazdaságpolitika cikk. https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_IpartestuletekLapja_1940/?query=%C3%A1rfelhajt%C3%A1s%201940&pg=114&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

Ipartestületek Lapja 1941. november 29. 47–48. szám. 1. https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_IpartestuletekLapja_1941/?query=Erd%C3%A9lyi%20k%C3%B6lcs%C3%B6n%201941&pg=204&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

Jankovich Béla: A papírpénz inflációja és értéke az utolsó évtized tapasztalatai nyomán, in: Közgazdasági Szemle, szerkesztette: Heller Farkas, XLIX évfolyam – 68. kötet, Pallas, Budapest 1925. 105. http://real-j.mtak.hu/5812/1/KozgazdasagiSzemle_1925.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

Jenei Károly: Kisebbségi takarékpénztári és bankfondok, Repertórium, Budapest, 1972. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_56/?pg=119&layout=s (letöltés: 2021. febr. 01)

Jeszenszky Erik: Földbirtokviszonyok alakulása Magyarországon In: Korunk 11. évfolyam 3. sz. (1936. március) http://epa.oszk.hu/00400/00458/00304/pdf/EPA00458_Korunk_1936_03_206-213.pdf (letöltés: 2021. aug. 09.)

Johann Heinrich Schröder (1784–1883) hamburgi születésű, majd Londonba települő bankár későbbi cégneve

https://books.google.hu/books?id=pcS-DAAAQBAJ&pg=PA12&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (letöltés: 2021. aug. 02.)

Josef Böhm (1865–1929) osztrák bankár és politikus
https://www.bundesarchiv.de/aktenreichskanzlei/1919-1933/0000/adr/adrag/kap1_2/para2_204.html (letöltés: 2021. márc. 23.)

Julliot-Lebaudy: Gazdasági Mérnök 1909. 3.
https://adt.arcanum.com/hu/view/GazdasagiMernok_33_1909/?pg=332&layout=s
 (letöltés: 2021. márc. 23.)

Karl Freiherr von Skoda (1878–1929) a Pilsen-i Skoda-Művek vezérigazgatója.
<https://www.deutsche-biographie.de/sfz122360.html> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Keleti Újság 1931. augusztus 19. 186. szám. A cikk címe: A bankkorlátozások megszüntetését követő napon Budapesten a betétbetevők voltak többségben
https://library.hungaricana.hu/hu/view/KeletiUjsag_1931_08/?pg=158&layout=s (letöltés: 2021. aug. 03.)

Kemény György (1888–1976) a Budapesti Műegyetem Közgazdasági Karán szerzett oklevelet. Több lapnál dolgozott, egy ideig a Pester Lloyd gazdasági rovatának vezetője. A Szociáldemokrata Párt gazdasági szakértője.
[https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_36/?query=SZO%3D\(magy arorsz%C3%A1gi%20miki%C3%B3s\)&pg=119&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_36/?query=SZO%3D(magy arorsz%C3%A1gi%20miki%C3%B3s)&pg=119&layout=s) (letöltés: 2021. szept. 14.)

Kindl Melinda: "Párhuzamos kényszerpályák. Olasz–magyar diplomáciai kapcsolatok 1943–1945 között" (2016) <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=16728>
 (letöltés: 2019. máj. 02.)

Királyi Olasz Iskola: In: Százarcú pedagógia (szerk.: Torgyik Judit) 2015.
<http://www.irisro.org/pedagogia2015januar/42NagyAdrienn.pdf> (letöltés: 2021. aug. 09.)

Klíring: <https://www.bankihitel.hu/?us=fogalomtar&id=237> (letöltés: 2021. aug. 05.)

Knorr-Bremse: 1905-ben Berlinben alapított ipari vállalat https://ir.knorr-bremse.com/websites/knorrbremse_ir/English/6000/company-information.html (letöltés: 2022. febr. 15.)

Kontingentalás: <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/053/pc005312.html> (letöltés: 2021. aug. 05.)

Körösszeghy és adorjáni gróf Csáky Zsigmond (1866–1945) címzetes altábornagy
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_magyar_kiralyi_csendorseg_vezetoi_1919_1945/
 (letöltés: 2021. aug. 10.)

Közraktári jegy: az az okmány, melyet a közraktár a nála letett tárgyakról kiállít, melyben ezek átvételét elismeri és magát azok kiadására kötelezi.
<http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/060/pc006086.html> (A Pallas Nagy Lexikona, letöltés: 2021. jan. 20.)

Kramer Miksa (1852–1942) a Pesti Chevra Kadisa alelnöke, bankár a Fővárosi Kereskedelmi Hitelintézet vezérigazgatója <https://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/12787.htm> (letöltés: 2021. márc. 28.)

KRE-Dit 2021/1. száma <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/pap-istvan-a-magyar-oroszagos-bank-reszvenytarsasag-tortenete-1917-1920/> (letöltés: 2022. febr. 10.)

KRE-Dit 2022/2. száma <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/pap-istvan-a-kozponti-kereskedelmi-es-iparbank-reszvenytarsasagnak-a-budapesti-berhazak-es-lakasepitesekben-jatszott-finanszirozasi-szerepe-1908-1911/> (letöltés: 2022. febr. 10.)

Közgazdasági Irodalmi Szemle, 1947.11.01. (8. évfolyam, 11. szám) 968. https://adt.arcanum.com/hu/view/KozgIrodSzemle_1947/?query=t%C5%91kek%C3%A9pz%C5%91d%C3%A9s%20hi%C3%A1nya%201936&pg=1011&layout=s (letöltés: 2022. szept. 01.)

Közgazdasági Szemle XLVI. évfolyam 1922. január-március, Budapest in: Dálnoki-Kovács Jenő: Árszínvonal, munkabér és életszínvonal 1921-ben 73. http://real-j.mtak.hu/5809/1/KozgazdasagiSzemle_1922.pdf (letöltés: 2021. júl. 22.)

Külpolitikai adatok 1935. évről (Budapest, 1936) Franciaország https://library.hungaricana.hu/en/view/KULUGY_KulpAdat_1935/?query=Szamos%20foly%C3%B3&pg=62&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

Landwehr Zug: <https://tanks-encyclopedia.com/ww1/germany/landwehr-zug> (letöltés: 2021. márc. 23.), <http://www.porsche-forever.hu/2013/10/biztos-labakon-a-landwehr-zug/> (letöltés: 2022. aug. 09.)

Laky Dezső: Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai, MTA, Budapest, 1923. https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Konyvek_162100/?pg=0&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

Láng Imre: Keynes és a New Deal 41. In: Történelmi Szemle 1978. (21. évfolyam) https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1978_1/lang.pdf (letöltés: 2021. aug. 05.)

Lázár Károly: A magyar selyemipar története http://www.lazarky.hu/08pub/111_2012_02-03_pdf/95_Selyemipar.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

Leszámítolás: <http://ecopedia.hu/leszamitolas> (letöltés: 2021. jan. 20.)

Lodovico Mazzotti Biancinelli (1870–1933) olasz befektető, a Fabbrica Automobili Isotta Fraschini elnöke [https://www.treccani.it/enciclopedia/lodovico-mazzotti-biancinelli_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/lodovico-mazzotti-biancinelli_(Dizionario-Biografico)) (letöltés: 2021. aug. 02.)

Magyar Foresta Erdő-és Faipari Részvénytársaság

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarPenzugyiCompass_1922-923_1/?pg=367&layout=s&query=Foresta (letöltés: 2021. márc. 07.)

Magyar Hírlap 42. évfolyam 78. szám 21.

https://adt.arcanum.com/en/view/MagyarHirlap1891_1932_04/?pg=94&layout=s (letöltés: 2021. aug. 18.)

Magyar Kávésipar 28. szám 1925. január 1., Szerkesztő és laptulajdonos: Barta Manó, Ködös új esztendő címmel

https://www.epa.hu/03800/03804/00109/pdf/EPA03804_magyar_kavesipar_1925_01.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

Magyar Királyi Állami Jegyintézet

[https://library.hungaricana.hu/en/view/MolDigiLib_MOLsegedl_26/?query=SZO%3D\(tan%C3%A1cs%C3%BCI%C3%A9si\)&pg=24&layout=s](https://library.hungaricana.hu/en/view/MolDigiLib_MOLsegedl_26/?query=SZO%3D(tan%C3%A1cs%C3%BCI%C3%A9si)&pg=24&layout=s) (letöltés: 2019. máj. 03.)

Magyar Közgazdaság 1939. május 11. 19. szám 5. oldal: Ambró István a Magyar–Olasz Bank vezérigazgatója

https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_MagyarKozgazdasag_1939/?query=%22Ambr%C3%B3Ist%C3%A1n%22&pg=220&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

Magyar Közgazdaság 1940. július 4. 27. szám 1.

https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_MagyarKozgazdasag_1940/?query=h%C3%A1bor%C3%BAs%20termel%C3%A9s%201940&pg=162&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank Rt. iratai: Repertórium, 1972.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_57/?pg=0&layout=s (letöltés: 2021. márc. 28.) <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0555.html> (letöltés: 2021. márc. 28.)

Magyarországi Rendeleték Tára 1867-1945:

3100/1945. M.E. sz. 166.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=203&layout=s&query=3100%2F1945 (letöltve: 2021. szept. 09.)

12.000/1945. M. E. számú rendet a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott bankjegyek egyes címleteinek bélyegjeggyel való megjelölése tárgyában.

https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKozlony_1945_Hivatalos_123-212/?pg=790&layout=s (letöltés: 2021. szept. 09.)

A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.540. M.E. rendelete: Zsidók értelmiségi munkakörben való alkalmazásának és foglalkoztatásának megszüntetéséről. Magyarországi Rendeleték Tára 1867-1945, Rendeleték tára, 1944. 466-471.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1944/?pg=465&layout=s (letöltés: 2021. aug. 13.)

Magyar Repülőgépgyár Részvénytársaság (UFAG) 1912-ben alapított magyar repülőgépgyár <http://monarchiahadiipar.hupont.hu/18/repulogep-gyarak> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Magyarság, XIV. évfolyam, 189. szám, 1933. szeptember 1. A búzaértékesítés gondjai cikk
https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarsagMilotayPetho_1933_09/?pg=0&layout=s
 (letöltés: 2021. aug. 05.)

Magyarság: Lényegesen nagyobb termés a tavalyinál cikk 1938. július 24-ei szám 22.
https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarsagMilotayPetho_1938_07/?pg=337&layout=s
 (letöltés: 2021. aug. 09.)

Magyarország 1924. 11.12. 240. szám 13.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Magyarország_1924_11/?query=gazdas%C3%A1gi%20helyzet%201924&pg=132&layout=s (letöltés: 2022. febr. 22.)

Matlekovits Sándor (1842–1925) jogász, politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, országgyűlési képviselő <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/matlekovits-sandor-76CCE/> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Maurilio Coppini olasz diplomata <https://baldi.diplomacy.edu/diplo/biogra/coppini.htm>
 (letöltés: 2022. szept. 08.)

Max Schulze: Market Access, Endowments, Industrial Location: The Habsburg Economy, 1870–1913,
file:///D:/Users/Windows/Downloads/I6M89V93wUK5quN_xoNqw.pdf
 (letöltés: 2019. máj. 03.)

Mino Gianzana
<https://siusa.archivi.beniculturali.it/cgi-in/siusa/pagina.pl?TipoPag=comparc&Chiave=415479>
 (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Motor-Luftfahrzeug Gesellschaft)
https://dehu.xcv.wiki/wiki/Oesterreichische_Flugzeugfabrik_AG (letöltés: 2021. márc. 23.)

Nemzeti Újság
https://adtplus.arcanum.hu/en/view/NemzetiUjsag_1920_04/?pg=165&layout=s (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Nemzeti Újság 1920. július 10-i szám
https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1920_07/?query=Dr.%20Elek%20S%C3%A1ndor%201918&pg=36&layout=s (letöltés: 2022. febr. 08.)

Nemzeti újság 1928. szeptember 23-i. 16. száma
https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1928_09/?pg=359&layout=s&query=Amerikai%20t%C5%91ke%C3%A9rdekelts%C3%A9gek%20a%20Banca%20Commerciale%20Italian%C3%A1n%C3%A1l (letöltés: 2021. aug. 02.)

Nemzeti Újság 1937. július 01. 146. szám, Új feladatok előtt
https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1937_07/?query=N%C3%A9psz%C3%B6vet%C3%A9gi%20k%C3%B6lcs%C3%B6n%201937&pg=0&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

Nemzeti Újság 1938. február 42. szám 14.

https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1938_02/?query=magyar%20olasz%20bank%20parcell%C3%A1z%C3%A1s%20Kispest%201937&pg=299&layout=s (letöltés: 2022. szept. 01.)

Napi Gazdaság 2001. november 22.

https://adt.arcanum.com/hu/view/NapiGazdasag_2001_11/?query=Magyar-Olasz%20Bank%20felsz%C3%A1mol%C3%A1sa%201947&pg=285&layout=s (letöltés: 2022. jan. 25.)

Nyírvidék 1924. május 5.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/Nyirvidek_1924_05/?pg=0&layout=s (letöltés: 2022. márc. 01.)

Net jogtár. Ezer év törvényei:

1909. évi VIII. törvénycikk a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adójáról

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=90900008.TV&targetdate=&printTitle=1909.%20%C3%A9vi%20VIII.%20%C3%B6rv%C3%A9nycikk&dbnum=77&referer=1000ev> (letöltés: 2021. jan. 20.)

1875. évi XXXVII. törvénycikk, kereskedelmi törvény

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87500037.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D29> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Az 1925. évi XXXV. törvénycikk a pengőérték megállapításáról és az ezzel összefüggő rendelkezésekről <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92500035.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D39> (letöltés: 2021. júl. 26.)

1931. évi XI. törvénycikk a trianoni szerződésből folyó kötelezettségekre vonatkozó egyezmények becikkelyezéséről

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93100011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D40> (letöltés: 2021. aug. 04.)

1931. évi VIII. törvénycikk a földteherrendezés előmozdítására szükséges intézkedésekről

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93100008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D40> (letöltés: 2021. aug. 05.)

1936. XXVII. törvénycikk a telepítésről és más földbirtok politikai intézkedésekről

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93600027.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D41> (letöltés: 2021. aug. 09.)

1938. évi XX. törvénycikk a honvédelem és a közigazgatás fejlesztéséről, egyes népjóléti beruházásokról s ezek költségeinek fedezéséről <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D41> (letöltés: 2021. aug. 09.)

1938. évi XV. törvény a társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról, az ún első zsidótörvény

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41> (letöltés: 2021. aug. 10.)

1939. évi IV. tc. A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról, az ún. második zsidótörvény

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93900004.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (letöltés: 2021. aug. 10.)

1941. évi XV. tv. a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=94100015.TV&targetdate=&printTitle=1941.+%C3%A9vi+XV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (letöltés: 2021. szept. 01.)

Neuschlosz–Lichtig Repülőgépgyár és Faipari Részvénytársaság <https://faipar.hu/hirek/par-perc/8190/az-albertfalvai-faipari-gyar-toertenete> (letöltés: 2021. júl. 21.)

<https://24.hu/kultura/2018/01/04/az-elfeledett-albertfalvai-repulogepgyar-ami-orokre-megvaltoztatta-a-katonai-repulest/> (letöltés: 2022. aug. 24.)

[file:///C:/Users/Pap%20Istv%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20\(DESKTOP-OKMPQ9K\)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53.pdf](file:///C:/Users/Pap%20Istv%C3%A1n/Dropbox/My%20PC%20(DESKTOP-OKMPQ9K)/Downloads/asztalos-szeptember-50-53.pdf) (letöltés: 2022. febr. 07.)

Nitrokémia Zrt. <https://www.nitrokemia.hu/index.php/rolunk> (letöltés: 2022. nov. 11.)

Osztrák Nemzeti Bank: 1816-ban alapított bank http://www.kislexikon.hu/osztrak-magyar_bank.html (letöltés: 2021. márc. 23.)

Österreichischer Aero-Club

https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/%C3%96sterreichischer_Aero-Club (letöltés: 2021. máj. 05.)

Österreichisch-Amerikanische Gummiwerke AG. 1896-ban Ausztriában alapított gumigyár, amely ma a Semperit nevet viseli.

<https://www.brandsllex.de/markenlexikon/cover/s/markenlexikon-semperit> (letöltés: 2021. ápr. 08.)

Pallas Nagylexikon: <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/060/pc006086.html> Közraktári jegy (letöltés: 2021. jan. 20.)

Pap István: A Britannia Szálló története bankok szemüvegén keresztül (1913–1918).

https://lymbus.abtk.hu/images/lymbus_2021_2_kotet_konyv-1.pdf (letöltés: 2023. nov. 05.)

Periodica Eoconomia, III. évf., 2010. november (110-121)

http://gti.ektf.hu/anyagok/po/2010/2/PO20102szam_SiposA.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

Pesti Hírlap 1941. április 25. 93. szám 4.

https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1941_04/?query=nyersanyagbeszerz%C3%A9s%20neh%C3%A9zs%C3%A9gei%201941&pg=293&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

Pesti Napló:

https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1936_10/?query=1936%20nagyhatalmi%20p%C3%A9nz%C3%BCgyi%20meg%C3%A1llapod%C3%A1s&pg=606&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

Petőfi híd <https://web.archive.org/web/20140107183334/http://budapestcity.org/07-hidak/Petofi-hid/index-hu.htm> (letöltés: 2021. aug. 06.)

Pogány Ágnes: A magyarországi közkölsönök története az első világháború kitörésétől a pénzügyi stabilizációig, <https://core.ac.uk/download/pdf/33183068.pdf> (letöltés: 2021. júl. 21.)

Rapp Motorgyár 1913-ban alapított müncheni gyár.

<https://bmw-grouparchives.com/research/detail/index.xhtml?id=3867408> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Réti György: Gömbös és a római hármass egyezmény 1934. in: Történelmi szemle, 1994. (36. évfolyam) https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1994_1-2/reti.pdf (letöltés: 2021. aug. 05.)

Riccardo Gualino (1879–1964) olasz kereskedő, finanszírozó és nagyiparos, filmproducer és művészetpártfogó. <https://www.museotorino.it/view/s/d509e3b775364a4daa0ba93c01f06f1c> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században.

https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/romsics_magyarország_tortene.pdf (letöltés: 2021. aug. 10.)

Rozsnyói Pekár Gyula dr. (1866–1937) író, újságíró, országgyűlési képviselő, államtitkár, miniszter, az MTA levelező tagja <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM67533> (letöltés: 2021. aug. 03.)

Schlick-Nicholson Gép-, Waggon- és Hajógyár Részvénytársaság

http://www.evizig.hu/Vizeink/Vizeink_2015_december.pdf (letöltés: 2021. okt. 10.), http://ativizig.hu/sajtoszoba/vizpart/vizpart_200812.pdf (letöltés: 2021. okt. 10.)

Sipos Ágnes: Az önálló magyar jegybank születése, mint a 20-as évek gazdasági stabilizációjának kulcsfontosságú eleme. Periodica Eoconomia, III. évf., 2010. november (110–121) 115., 118, http://gti.ektf.hu/anyagok/po/2010/2/PO20102szam_SiposA.pdf (letöltés: 2021. júl. 26.)

Societa Italiana di Credito, Wien, 1919-ben alapított bank

<https://internationalhistory.intesasanpaolo.com/world-map/sede/IT-ISP-MAPPAESTERA-0000362> (letöltés: 2021. júl. 28.)

Szabadság újság 1946. július 11-i szám

https://adt.arcanum.com/hu/view/Szabadsag1945_1946_07-09/?pg=34&layout=s (letöltés: 2021. szept. 09.)

Szabadság 1946. október 2. 222. szám 5.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Szabadsag1945_1946_10-12/?pg=12&layout=s&query=Magyar-Olasz%20Bank (letöltés: 2021. szept. 09.)

Szabó Mária: Ki volt Guido Romanelli?

https://www.mhht.eu/hadtudomany/2005/3/2005_3_15.html (letöltés: 2021. aug. 09.)

Szentnémedy Ferenc: A repülés, Budapest, 1933.

<https://mek.oszk.hu/01300/01343/01343.htm> (letöltés: 2021. márc. 23.)

Szentszék vagyonának kezelői: <https://www.magyarkurir.hu/hirek/szentszek-vagyonanak-kezeloi> (letöltés: 2021. aug. 04.)

Szunyogh Szabolcs

<https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Kozjegyzoi/23159/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiS09aSkVHWVpPSSJdLCAiRklFTERTIjogWyJSU1pUXFhORVYiXX0sIjCjxdWVyeSI6ICJtXHUwMGUxdHlCdTAwZTFzIHRcdTAwZTlyIiwgInNvcnQiOiAiUkVDIiVnIn0> (letöltés: 2021. szept. 14.)

Thallmayer Alfréd dr. m. kir. kincstári főtanácsos, a Magyar Nemzeti Bank ny. igazgatója.

https://adt.arcanum.com/en/view/NemzetiUjsag_1935_02/?pg=59&layout=s (letöltés: 2021. aug. 10.)

Török Mária: A Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank Rt. iratai: Repertórium, Levéltári leltárak 57. Budapest, 1972.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_57/?pg=0&layout=s (letöltés: 2021. márc. 28.)

Tulajdonosi struktúra OTP 2021. https://www.otpbank.hu/portal/hu/IR_Tulajdonosi_struktura (letöltés: 2021. júl. 28.)

Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon módszerek és megközelítések, Szerk. Demeter Gábor–Szulovszky János, 2018.

http://real.mtak.hu/85372/1/Teruleti_egyenlotlensegek_nyomaban_PROBA8_u.pdf (letöltés: 2021. aug. 06.)

Új lexikon 3. kötet FER-IRA, Szerk. Domándi László és Juhász Vilmos, Budapest, Dante-Pantheon, 1936,

https://adt.arcanum.com/hu/view/Lexikon_UjLexikon_03/?query=idegenforgalom%201934&pg=616&layout=s (letöltés: 2022. szept. 01.)

Ujság, 1925. október (1. évfolyam 97–93. szám) 90. szám

https://adt.arcanum.com/hu/view/Ujsag_1925_10/?query=magyar%20peng%C5%91%201925&pg=503&layout=s (letöltés: 2021. júl. 26.)

Ullmann Gyula (1872–1926) magyar műépítész

https://web.archive.org/web/20160304230113/http://budapest100.hu/epiteszek/ullmann_gyula_62.html (letöltés: 2021. márc. 28.)

Union Bank: 1871-ben alapított bécsi bank <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Unionbank> (letöltés: 2021. ápr. 07.)

Új-Somogy 1935.02.14. 36. szám vezércikk https://adt.arcanum.com/hu/view/UjSomogy_1935_02/?query=birtokszerz%C3%A9si%20leh%C5%91s%C3%A9g&pg=50&layout=s (letöltés: 2021. aug. 06.)

Vittorio Castiglioni (1840–1911) rabbi, tanár <https://www.geni.com/people/Vittorio-Castiglioni/60000000027066448539> (letöltés: 2021. máj. 05.)

Viktor Silberer (1846–1924) osztrák újságíró, repülőúttörő és politikus <https://www.deutsche-biographie.de/sfz121907.html> (letöltés: 2021. márc. 23.)

William R. Compton & Co. <https://cite.case.law/mo-app/220/1081/> (letöltés: 2021. aug. 02.)

Závoczki Adrienn: Guido Romanelli olasz alezredes magyarországi tevékenysége <https://archivnet.hu/guido-romanelli-olasz-alezredes-magyarorszag-tevekenysege> (letöltés: 2021. aug. 09.)

Závoczki Adrienn: A Duce első magyarországi mellszobra. https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_duce_elso_magyarorszag_i_mellszobra (letöltés: 2022. november 10.)

Zsidótörvények kapcsán a bankról (angol nyelvű dokumentum) https://collections.ushmm.org/findgaids/RG-39.030M_01_fnd_hu.pdf (letöltés: 2022. jan. 25.)

33-as bizottság: Az 1931. július 20-ra összehívott új országgyűlés által felállított pártközi bizottság (ún. 33-as bizottság) feladata a rendeli úton való kormányzás, radiális adóemelés és a közalkalmazotti fizetések csökkentésének kidolgozása volt. <http://www.mek.oszk.hu/02100/02185/html/9.html> (letöltés: 2021. aug. 17.)

10000/1935. M.E. rendeletről bővebben http://misc.bibl.u-szeged.hu/15641/1/polgari_jog_1935_001-034b.pdf (letöltés: 2021. aug. 06.)

1947. február 10. párizsi békeszerződés <https://web.archive.org/web/20110907085047/http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8265> (letöltés: 2021. szept. 14.)

<https://journals.openedition.org/diacronie/528> (letöltés: 2020. márc. 20.) 2013/3. szám. A cikk beszámol a Banca Commerciale Italiana kelet-európai terjeszkedéséről Alessandro Iacopini tollából, megemlíti Castiglione szerepét, röviden bemutatva az életrajzát és a budapesti Magyar–Olasz Bank Rt. alapítási körülményeit is.

XVI. 4. Hírlapok, folyóiratok, kiadványok

Az Est (1911–1939)

Az Est az akkori magyar sajtóélet egyik legnagyobb vállalkozása volt. Tulajdonosa és főszerkesztője, Miklós Andor előzőleg a Pesti Napló közgazdasági rovatvezetőjeként működött, de 1910-ben a laptulajdonos, Surányi József elbocsátotta. Ekkor saját újságot indított, megteremtve ezzel a következő 20–25 év legsikeresebb napilapját. Az újság délben vagy kora délután jelent meg és még aznap ott volt a vidéki városokban is. Az Est igazi bulvárlap volt. Ez nem csak az utcán, körutakon (boulevard) való árusítást, hanem elsősorban a régi újságsablonok kerülését, új stílus meghonosítását jelentette. Lapja ötletekben, tartalmában, nyomdai kiállításban egész sor újítást vitt a napisajtóba. Hangja merész volt, felfogása haladó szellemű, de független a politikai pártoktól. Sikeresen igyekezett a szélesebb olvasóközönség igényének megfelelni és maga is alakítani azt. A rövid, egyhasábos Az Est-vezércikkek az olvasók nagy tömegeinek nézeteire voltak jelentős hatással. A lap egyik fő erőssége a megbízható hírszolgálat volt. Kiterjedt tudósítói hálózatot, jó képességű újságírókat, rámenős riportereket foglalkoztatott. Az első évek munkatársa, Fényes László visszaéléseket feltáró (vagy csak sejtető) riportjaival tűnt ki. Külpolitikai, külföldi témákkal Kéri Pál, Adorján Andor, Pásztor Árpád jelentkezett. Az aktualitások, a szenzációként tálalt leleplező írások, bűnügyek, a gazdasági és tőzsdei hírek mellett a kor jeles írói, mint Molnár Ferenc, Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Móricz Zsigmond művei színesítették a lapot. Miklós Andor kitűnő szakemberekkel vette körül magát. Mikes Lajos volt a lap irodalmi szerkesztője, a kiadóhivatalt 1930-ig Sebestyén Arnold vezette, akinek nagy része volt a sikerben. A lap címét, tipográfiáját Falus Elek iparművész, díszlettervező rajzolta; a grafikákat, reklámplakátokat fiatal művészek, például Herman Lipót, Kandó László, Pólya Tibor tervezték. Az Est rendkívül sikeres vállalkozásnak bizonyult, a lap példányszáma folyamatosan emelkedett. Az első világháború alatt a külföldi sajtó Az Estet idézte a leggyakrabban, a háború idején a lap elérte a félmillió példányszámot. A Tanácsköztársaság idején a többi polgári újsággal együtt betiltották, majd a bukás után újraindult. Ekkor szélsőjobboldali hadjárat kezdődött ellene, mert a lapot a forradalom egyik előkészítőjének tartották. A szerkesztőség a mérséklet politikáját követte és igyekezett simulékonyan alkalmazkodni az idők változásához. A szélsőjobbról jövő támadás az elvek nélküli alkalmazkodás, a köpönyegforgatás jelképévé festették át portréját, holott valószínűleg Móricz Zsigmond értette és fogalmazta meg a lényegét: *„Miklós soha nem hazudott. Soha nem hallottam tőle, hogy mást kell írni, mint ami az igazság. Csak az adagolásra vigyázott. Szerkesztő volt: a legnagyobb szerkesztő zseni, akit valaha is ismernem adatott.”* Miklós Andor végrendeletében színésznő-feleségére hagyta vállalkozásait. Halála (1933) után Gombaszögi Frida visszavonult a színpadtól és átvette Az Est Lapok cég irányítását. Az Est felelős szerkesztője Salusinszky Imre lett, a lap irányításában még Vadnai Béla és Seres László jutott jelentős szerephez. Az Est fennállásának huszonötödik évfordulóját 1935-ben ünnepelték. Ekkor példányszáma naponta 150 000 volt; 365 ember dolgozott szerkesztőségében, kiadóhivatalában és nyomdájában; terjesztésével 6100 alkalmazott foglalkozott. 1939-ben a vállalatot az állam elvette, és a Pesti Naplót az év végén megszüntették. Az Est ezen a címen 1939. november 17-én jelent meg utoljára. A szerkesztőség Pest címmel, de teljesen megváltozott tartalommal folytatta a lap kiadását. Felelős szerkesztője Bakos Ákos, felelős kiadója Paizs Ödön volt, akik már Az Est utolsó

néhány évében is jegyezték a lapot. A Pest 1944. december 15-éig jelent meg, akkor rendeletileg szüntették meg szinte az összes budapesti lappal együtt.⁷⁶⁶

Az Újság (1903–1944)

Gajári Ödön felelős szerkesztő irányítása alatt, Tisza István gróf konzervatív liberális irányának orgánusaként indult 1903-ban Az Újság. Vezető publicistái Kozma Andor, Ágai Béla, Kenedi Géza és Kóbor Tamás voltak. Kritikát és tárcát egyebek mellett Keszler József és Elek Artúr írt benne. Mindenféle radikalizmus ellenében lépett el, a nemzeti forradalmias hangtól rettegő liberális polgárság támogatóként vette körül. Indulásának évében 15.000 példányban jelent meg, 1913-ban pedig már 65.000-re növelte példányszámát, a legnépszerűbb politikai napilapok egyike volt. Híres munkatársai voltak az 1903-1909 közötti években Mikszáth Kálmán és Móricz Zsigmond is. 1925. május 31-én Az Újság első oldalán jelent meg Beniczky Ödön belügyminiszter vallomása a Népszava felelős szerkesztőjét, Somogyi Bélát meggyilkoló különítményesek gáztettéről. Beniczky vallomása egyebek között azt is nyilvánvalóvá tette, hogy Horthy volt a felbujtó. A bíróság a leleplezést közlő szerkesztőt, Kóbor Tamást, pénzbüntetésre, Beniczkyt - kormányzósértésért - kétévi fegyházra ítélte, Az Újságot pedig betiltották. Kóbor nevét le kellett venni a lapról. Hosszas alkudozások után, a megszűnt Az Újság utódjaként, 1925. július 12-én jelent meg az Újság első száma. Szerkesztői Ágai Béla és Keszler József voltak. „Közel negyedszázados fennállása után, mintegy hat héttel ezelőtt megszűnt létezni Az Újság, hogy a mai napon helyet adjon az Újság-nak. Fájdalmas kegyelettel idézzük Gajári Ödön emlékét, akinek neve, mint alapítóé, erre a lapra már nem kerülhet. Nem búcsúzunk múltunktól, mert ez megmarad. Tisza István nemzeti és liberális politikája támasztotta életre Az Újság-ot. Tisza István nemzeti és liberális politikáját akarja életre támasztani az Újság. Múltunkra elégedetten tekinthetünk vissza. A béke idején a felforgatással álltunk szemben, a háborúban lobogó lelkesedéssel szítottuk a harc tüzét. A forradalom idején az új alakulásnak a magyar nemzeti és polgári voltát reklamáltuk a radikálisoktól. A bolsevizmus alatt mi voltunk az egyetlenek, akik nyíltan megtagadtuk az engedelmisséget és a román megszállás alatt számunkra külön szigorított cenzúrát létesítettek. Az ellenforradalmi időszakban meg nem szűntünk: a jog, törvény és igazság mellett a meggyőzés és engesztelés rendelkezésünkre álló eszközeivel küzdeni és soha meg nem lapulva a liberalizmus mellett vallottunk hitet.” - adta meg az újrainduló orgánus ars poeticáját a szerkesztőség az Újság első számában. A lap 1944 márciusában jelent meg utóljára.⁷⁶⁷

Budapesti Hírlap (1889–1939)

1881-ben a Pesti Hírlapból – az azt kiadó Légrády testvérekkel való összezőrdülés után – kivált a szerkesztőség egy része, és Csukássi József vezetésével ők alapították meg a Budapesti Hírlapot (a második újságot ezen a néven), amely 1938-ig jelent meg, mint konzervatív sajtóorgánus. Legjelentősebb főszerkesztője Rákosi Jenő (író, lapalapító, színigazgató) volt, aki 1881-től 1925-ig irányította a lapot. Szerkesztő volt még: Bókay János, Csajthay Ferenc, Csukássi József, Nadányi Emil, Ottlik György, Pogány Béla. Kitűnő külső munkatársakat is foglalkoztattak, többek között Degré Alajost, Frankenburg Adolfot, Tolnai Lajost, Kazár Emilt és Vajda Viktort, akik szórakoztató cikkeket, folytatásos regényeket írtak, mivel a Budapesti Hírlap indulásakor azt is ígérte, hogy szórakoztató, gyors és hiteles, eredeti újságot fognak csinálni. Büszkéek lehettek arra is, hogy, mint a világlapoknak, nekik is külön

⁷⁶⁶ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/AzEst/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁶⁷ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Ujsag/> (letöltés: 2023. okt. 28.)

tudósítók voltak Bécsben, Párizsban, Belgrádban, Berlinben, Londonban, Konstantinápolyban, Rómában, alkalmanként még Dél-Amerikából is kaptak híreket. „Nem történik a világon semmi jelentékeny dolog anélkül, hogy a Budapesti Hírlap arról rögtön ne adjon hű és kimerítő tudósítást.” A lap tért át elsőként a szavakban használt cz-ről (utcza, daczára...) a ma is használatos sima c-re, ez ekkoriban egy kisebb nyelvi forradalom kezdetének számított. Címében ugyan budapesti volt, de a rengeteg vidéki előfizető országos napilappá tette. A Budapesti Hírlap konzervatív szellemiségű volt, a 67-es kiegyezés politikáját képviselte, helyenként és időnként szinte nacionalista és sovinszta felhangokkal. Legfőbb céljai közé tartozott a politikai elfogulatlanság, valamint minden és mindenki magyarosítása: „A Budapesti Hírlapnak soha semmi körülmények között se kormánylapnak, se pártlapnak nem szabad lennie. Az egész magyar közönség lapja legyen, független nemzeti irányú, jelszava: «a magyarságért!»” Ezt a szellemiséget követve a lap egyre erősödött, az ország egyik legnagyobb példányszámú, legnépszerűbb lapja lett. A főszerkesztő, Rákosi Jenő 1925-ös kiválása után fokozatosan egyre jobban elszürkült, majd 1939-ben megszűnt.⁷⁶⁸

Budapesti Közlöny (1853–1944)

1852. november 24-én a Helytartóság szerződést kötött Szilágyi Ferencsel egy, az osztrákhhoz hasonló magyar kormánylapra, vagyis a Magyar Hírlap utódjára, amely 1853. január 1-jétől Budapesti Hírlap címmel jelent meg, Szilágyi Ferenc szerkesztésében. A kiegyezés után Emich Gusztáv kiadásában indult meg 1867. március 12-én Budapesti Közlöny néven az időszak hivatalos lapja, melynek első száma 1867. március 12-én jelent meg. Más forrás szerint az indulása 1867. február 20-ra tehető. A lap szerkesztője Salamon Ferenc volt, aki 26 éven keresztül állt a lap élén. A kiadásért pedig az első számok tekintetében Emich Gusztáv, majd a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda volt a felelős. 1868. október 1-jétől az Athenaeum Nyomda látta el a kiadási feladatokat. A közlöny két nagy részből állt: a hivatalos részből, mely a jogszabályok kihirdetését foglalta magában, és a nem hivatalos részből, mely több rovatra oszlott. A nem hivatalos részben belföldi és külföldi hírek, illetve országgyűlési beszámolók olvashatók. A lap utolsó oldalán „félhivatalos értesítések”, úgyszintén árverések, csödről szóló hirdetmények kaptak helyet. 1875 nyarától kezdődően Tisza Kálmán nézeteinek megfelelően a közlöny megszüntette publicisztikai működését, és kimondottan a hivatalos közlemények kiadása lett a feladata. A lapban többek között törvényeket, miniszeri rendeleteket, szabályzatokat, engedélyokmányokat, kinevezéseket, előléptetéseket, hivatalos kimutatásokat közöltek. A lap felelős szerkesztője 1893. május közepén Vadnay Károly, író, újságíró, az MTA tagja lett. (Más forrás szerint 1893. június 1-jétől lett a lap felelős szerkesztője Vadnay Károly). A hivatalos lap mellékközlönyeként jelent meg a Hivatalos Értesítő, mely a hivatalos hirdetményeket, vagyis a pályázatokat, árveréseket, idézéseket, közölvényeket tartalmazta.⁷⁶⁹

Délmagyarország (1910–2019)

1910. május 22-én, vasárnap jelent meg először 67 oldalon. A lap alapítója és első szerkesztője Róna Lajos volt. A lapindításban és a névválasztásban segítségére volt Lázár György Szeged polgármestere.⁷⁷⁰ Maga a lap egészében több mint egy évszázad történelmét rejt, hiszen mondható tehát a megsárgult lapokról, hogy a vidéki Magyarország egyik legpatinásabb napilapja. Bátran kijelenthetjük azt is, hogy a Délmagyarország a régió, illetve

⁷⁶⁸ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/BudapestiHirlap/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁶⁹ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/BudapestiKozlony/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁷⁰ <https://epa.oszk.hu/02800/02814/ismerteto.html> (letöltés: 2023. okt. 26.)

Szeged történetének olyan fontos forrása, adatállománya, amelynek digitalizálásával, kereshetővé tételével, illetve egyes kiemelt cikkek cím szerinti feldolgozásával olyan lehetőségek nyílnak meg az érdeklődő olvasók és kutatók előtt, amelyeket eddig elképzelni sem lehetett. A lap első nagy időszaka, az az 1945-ig terjedő kor Délmagyarja volt. Ez volt a klasszikus hőskorszak, majd az aranykor is egyben: Móra, Tömörkény, Juhász Gyula és hasonló irodalmi nevekkel, aztán itt van mindjárt a Nagy Háború, majd utána Trianon és visszhangjai, az egyetem idekerülése, a Fogadalmi templom és a Dóm tér építése, a Nobel-díj, a szabadtéri játékok és a második világháború szörnyűségei. Egy hihetetlenül eseménydús, mégis alig emberöltőnyi idő, városunk és régiónk „sajtólenyomata” 1910 és 1945 között. A második világháború utáni korszak talán még izgalmasabb. Egyrészt egyre több a ma még élő szereplő, több a hozzánk közelebbi esemény. Másrészt megint több nagy történelmi katalizma részesei voltunk: hiszen alig éledtünk fel a világégés borzalmai után, elkezdődött, s egyre ádázabban folyt a „szocializmus építése”, ami aztán egy világraszóló felkelésbe ill. forradalomba, majd szabadságharcba torkollott, amit a súlyos megtorlás, majd az emlékezetes „Kádári konszolidáció” követett.⁷⁷¹

Esti Kurír (1924–1939)

A katolikus világfelfogással, erkölcsi hozzáállással többé-kevésbé ellenkező lapok sorában radikális, keresztényellenes, liberális lapnak számító Esti Kurír 1923. szeptember 16. és 1944. március 21. között jelent meg Budapesten. Alapítója, főszerkesztője mindvégig Rassay Károly ügyvéd, liberális politikus volt, a Nemzeti Szabadelvű, majd Polgári Szabadság Párt vezetője. A népszerű napilapot igen sokan olvasták, 1939 körül 75 ezer példányban jelent meg. Magyarország 1944. márciusi német megszállása vetett véget a lapnak, Rassayt a nácik letartóztatták, a mauthauseni koncentrációs táborba deportálták.⁷⁷²

Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap

Függetlenség (1933–1944)

1933 februárjától 1944. november 14-ig Budapesten megjelenő napilap. Felelős szerkesztők: Hubay Kálmán, Kolosváry-Borcsa Mihály, Báthory-Hüttner János. Főszerkesztő: Kolosváry-Borcsa Mihály. Szerkesztők: Matolay Géza, Kolosváry-Borcsa Mihály. Kiadó: Hüttner János, Báthory-Hüttner János. Nyomda: Stádium nyomda, Budapest.⁷⁷³

Ipartestületek Lapja (1933–1941)

*Az Ipartestületek Országos Szövetségének hetente megjelenő hivatalos közlönye.*⁷⁷⁴

Jogtörténeti Szemle (1986– napjainkig)

⁷⁷¹

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/helyi_lapok_szegeditudomanegyvetemkonyvtar_delmagyarorszag/ (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁷² <https://adt.arcanum.com/hu/collection/EstiKurir/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁷³ A magyarországi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1921-1944, I. kötet (A-L), Budapest, 2010, 1888. tétel

⁷⁷⁴ https://adt.arcanum.com/hu/collection/BME_IpartestuletekLapja/ (letöltés: 2023. okt. 26.)

*Jogi szakfolyóirat. Kiadója: az ELTE Állam- és jogtudományi Karának Jogtörténeti tanszéke
Főszerkesztő: Mezey Barna.*⁷⁷⁵

Keleti Újság (1919–1944)

A Keleti Újság a két világháború közötti időszak egyik leghosszabb életű romániai magyar napilapja volt. A Ferenczy Gyula elnöklétével létrehozott Lapkiadó Részvénytársaság indította meg Kolozsvárott 1918 karácsonyán, s miután címét 1944. június 15-én Keleti Magyar Újságra változtatta, 1944 őszén szűnt meg. Első felelős szerkesztői Szentmiklósi József, majd Zágoni István voltak. Szellemi irányítója 1920 elejétől 1924 októberéig Paál Árpád volt. Közben – 1922 második félévében – a lap főszerkesztői teendőit a polgári radikális emigráns Ignóus végezte. Megjelenésének első éveiben a lap általános irányvonala polgári radikális jellegű, de a polgári felfogások képviselői mellett hasábjain szociáldemokrata és kommunista szerzők is megszólaltak. A konzervatív és nacionalista körök politikája ellen, a realista és aktivista szemlélet érvényesítéséért szállt síkra, a kisebbségi életlehetőségek kimunkálásán, a román–magyar közeledés elősegítésén fáradozott. A közéleti vonatkozású cikkek jelentős része a román–magyar kapcsolatok, a román nép és a romániai magyar kisebbség együttélésének kérdéskörét érinti, később pedagógiai, pszichológiai cikkek is megjelentek. 1924 őszétől a lap programja fokozatosan szűkült, nem egészen három év múlva pedig gyökeres fordulat következett be történetében: a Lapkiadó Társaság főrészvényese, Weiss Sándor ügyvéd eladta a lapot, s 1927. augusztus 14-től a Keleti Újság mint országos magyarpárti lap jelent meg. Az irányváltoztatás után a főszerkesztő Szász Endre volt 1939-ig, utána felelős szerkesztő Nyíró József, igazgató Somodi András, majd Jenei László lett. A lapnak az irodalmi életben játszott szerepe az 1920-as évek második felétől lényegesen csökkent, figyelemre méltó irodalmi alkotásokat azonban mindvégig közölt. Irodalmi szerkesztő Dsida Jenő, majd Finta Zoltán. 1936 és 1939 között a lap Keleti Újság Képes Híradója c. képes mellékletet adott vasárnapi számaihoz. A melléklet később Erdélyi Vasárnap, majd A Keleti Újság Vasárnapja c. alatt jelent meg, Bartalis János, Berde Mária, Jancsó Elemér, Karácsony Benő, Létay Lajos, Nyíró József, Vita Zsigmond és mások szerzői közreműködésével.⁷⁷⁶

Magyar Hírlap (1891–1938)

A Magyar Hírlap 1891 és 1938 között jelent meg Budapesten. 1891-ben kezdte meg működését Apponyi Albert gróf vezetésével. Főszerkesztő: Horváth Gyula, a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője. Változékony politikai irányvonalat képviselt, de leginkább a liberális ellenzéki beállítottság jellemezte. A lap szerkesztősége és kiadóhivatala a József körút 47. szám alatt működött. Kiadótulajdonosa a budapesti székhelyű Magyar Hírlap kiadó részvénytársaság volt. 1938-ban szűnt meg tökehiány miatt.⁷⁷⁷

Magyarság (1920–1944)

Politikai napilap, amely 1920-1944 között jelent meg. A „magyar keresztény értelmiség” egyik vezető orgánuma, a szélsőséges magyar nacionalizmus egyik fóruma volt.⁷⁷⁸

Napi Gazdaság (1991–2015)

⁷⁷⁵ <https://epa.oszk.hu/04100/04139/impresszum.html> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁷⁶ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/KeletiUjsag/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁷⁷ <https://mediatortenet.wordpress.com/2014/11/30/magyar-hirlap-1891-1938/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁷⁸ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/MagyarsagMilotayPetho/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

1991-ben Napi Világgazdaság, 1992-től Napi Gazdaság néven jelent meg. Üzleti és pénzügyi hírlap volt, az üzleti élet egyik legfontosabb hírforrása, 2015-ben átalakulással megszűnt.⁷⁷⁹

Nemzeti Ujság (1919–1944)

1919-1944 között megjelenő keresztény politikai napilap volt, szerkesztője Túri Béla, majd Tóth László.⁷⁸⁰

Nyírvidek (1867–1944)

Nyíregyházán megjelenő heti majd napilap.

Ország-Világ (1880–1938)

Az Ország-Világ 1879 és 1938 között Budapesten megjelent ismeretterjesztő, szépirodalmi jellegű képes hetilap, a Vasárnapi Ujság mellett műfajában és típusában a kiegyezés utáni időszak egyik legjelentősebb magyarországi folyóirata volt. 1879-ben Somogyi Ede indította útjára kétheti lapként az Ország-Világot, amely 1884-ig előbb Rautmann Frigyes kiadványát, a Pesti Könyvnyomda Rt.-nek, majd a Wilckens és Waidl nyomdának a lapja volt, azt követően pedig a Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. folyóirata lett. Az induláskor megfogalmazott célok szerint az Ország-Világ a polgári középosztály enciklopédikus jellegű, ismeretterjesztő írásokat és szépirodalmi alkotásokat tartalmazó hetilapja volt. Tematikailag széles területet fedtek le a lapban megjelent írások, a történelmi, művészettörténeti, társadalomtudományi és technikai ismertetések mellett állandó kritikai és szépirodalmi rovatokkal is rendelkezett, s az aktuális történésekről is beszámolt az újság. A tartalomról és a cikkek színvonaláról a kor elismert szaktekintélyei gondoskodtak, egyebek mellett Fejérfpataky László történész, György Aladár művelődéstörténész, Pulszky Ferenc régész és művészettörténész, Czobor Béla heraldikus, Keszler József műkritikus, Harrach József zeneesztéta, Szemere Attila színikritikus, Xántus János néprajzkutató, Zipernowsky Károly mérnök, Bulyovszky Gyula, Balázs Sándor, Vadnai Károly és Justh Zsigmond írók, valamint Dux Adolf műfordító erősítette a szerzői gárdát. A lapszámokat jó minőségű illusztrációk tették színesebbé, egyszersmind népszerűbbé. Megindulását követően az Ország-Világ csakhamar tízezer példányszámban fogyott, 1883 januárjától már hetente jelent meg. Az 1880-as években az előfizetők előbb fénynyomatú, majd olajnyomatú műmellékleteket is kézhez kaptak a lappal, 1886-ban pedig megjelent az Ország-Világ Salonja című szépművészeti különszám. A szerkesztőség gyakori cserélődése azonban megnehezítette a színvonal folyamatos fenntartását, s a lap az 1880-as évek közepére sokat veszített frissességéből. 1886-ban Benedek Elek vette át az Ország-Világ szerkesztését, fiatal munkatársakat hívott az újsághoz, s átalakította a lap szerkezetét is. Egyfelől több, az olvasók széles körű igényeit kielégíteni kívánó kisebb rovatot ekkor hívtak életre, dinamikusabbá, egyszersmind populárisabbá téve a lapot (könyvmustra, orvosi tanácsadás, háztartási és divatrovat, a társasági élet eseményei, a hazai arisztokrácia életébe bepillantást engedő cikksorozat stb.). Másfelől a továbbra is elsőrendű fontosságú ismeretterjesztés és a társadalmi kérdések boncolgatása mellett egyre nagyobb figyelmet szenteltek az irodalomnak. A lap már 1886-ban irodalmi pályázatot hirdetett, s Benedek Elek szerkesztése alatt, az 1880-as évek második felében az Ország-Világ fokozatosan szépirodalmi folyóirattá alakult át. Többek között Ágai Adolf, Tolnai Lajos, Beniczky Lenke, Mikszáth Kálmán,

⁷⁷⁹ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/NapiGazdasag/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

⁷⁸⁰ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/NemzetiUjsag/> (letöltés: 2023. okt. 26.)

Reviczky Gyula, Ambrus Zoltán, Justh Zsigmond, Bródy Sándor, Herczeg Ferenc írásai és költeményei jelentek meg a lap hasábjain. Pósa Lajos is rendszeresen jelentkezett gyermekmeséivel az Ország-Világban, amely ilyenképpen az 1889-ben megindult Az Én Újságom szellemi bölcsője lett. A folyóirat az eredeti magyar irodalmi alkotások közlése mellett kortárs európai írók, költők műveit is közreadta magyar fordításban (Tolsztoj, Daudet, Maupassant és mások). Az 1890-es években, részben már Váradi Antal szerkesztői munkája során a folyóirat ismét ellaposodott. Bár irodalmi arculata fennmaradt, egyre erőteljesebben reflektált a napi politika történéseire, ugyanakkor az Ország-Világban is megjelentek a korban divatos – gyakran tréfás hangvételű – női akt- és félakt-illusztrációk. 1898 és 1918 között minden év karácsonyára díszes kivitelű irodalmi, képzőművészeti albumot jelentettek meg, az előfizetők pedig rendszeresen megkapták a folyóirat évkönyvét, az Ország-Világ Almanachját. Az 1920-as évek végén újabb változás állt be a lap arculatában, elsősorban közgazdasági, urbanisztikai és várospolitikai kérdésekkel foglalkozott. 1938-ban több más folyóirattal egyetemben az Ország-Világ lapengedélyét is megvonták, kiadása megszűnt.⁷⁸¹

Pesti Hírlap (1841–1944)

1878. december 25-én Légrády Károly indította el az első egyértelműen üzleti alapon álló, mérsékelt konzervatív tömeglapot, a Pesti Hírlapot (a negyediket ezen a néven). Tulajdonosa a Légrády Testvérek kiadóvállalat. Az első héten még ingyen mutatószámokat adtak ki (ezekben még nem szerepeltek apróhirdetések), az első tényleges száma 1879. január 1-jén jelent meg. A lapalapításhoz a kaució egy részét Tisza Kálmán miniszterelnök tette le. A Pesti Hírlap célja a programadó vezércikk szerint: „...a magyar közönségnek egy jól és fürgén szerkesztett, minden hírt gyorsan közlő, olcsó napilapot nyújtani. Óbégatás helyett tettekre van szükség” – jelezték már az első mondatok is a pragmatikus szemléletet. A Pesti Hírlap legfőbb újdonsága az volt, hogy – szakítva a hagyománnyal – nem a szerkesztőség, hanem a kiadó laptulajdonos szabta meg a lap szellemét. Ez 1881-ben vált világossá, mikor Légrády Károly felszólalt a fővárosi törvényhatósági ülésen, s a másnapi lapszámban nem engedett egy, az előző napi beszédével ellentétes szellemű cikket közölni. Erre válaszul a teljes szerkesztőség kilépett, s később ők alapították meg a Budapesti Hírlapot, mely elődjével rivalizált, Légrádyék pedig másik szerkesztőséget toboroztak. A többi laphoz képest újdonság volt állandó rovatbeosztása, a kisebb, ún. berlini formátum (47×32 cm) használata is. A korabeli újságokhoz képest fele méretben, kétszeres terjedelemben és felvágva került az olvasókhoz, ami a terjesztést és az olvasást is kényelmesebbé tette. A magyar nyelvű apróhirdetés is itt jelent meg először. A Pesti Hírlap a jelentős európai fővárosokban szerződötett tudósítókat működtetett, lapjain a legkiválóbb írók és újságírók jelentek meg, pártállásuktól vagy vonzalmaiktól függetlenül. A pártpolitikától távol tartotta magát, hogy minél nagyobb olvasóközönséget szólíthasson meg, a liberális polgárság kedvelt és színvonalas napilapja lett. Szerkesztői Csukássy József, Borostyáni Nándor, Kenedy Géza, Légrády Imre (Légrády Károly fia; Lenkey Gázával), Légrády Ottó (Imre testvére) 1919-ben, Benda Jenő, Berecz Lajos voltak. Viszonylag kevésbé ismert rovatvezetőket, ám a legnevesebb publicistákat és írókat (Mikszáth Kálmán, Tóth Béla, Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő) alkalmazta a Pesti Hírlap. Eleinte névtelenül vagy álneven írták a cikkeket, majd a Budapesti Hírlappal való csatározás során kezdték szignálni írásaikat. Vezércikkírói Eötvös Károly, Hoffmann Pál, Lukács Béla és Pulszky Ferenc voltak. 1902-től Maróczy Géza nemzetközi sakknagymester vezetésével a Pesti Hírlap Sakkrovatában közöltek elsőként sakkhíreket és diagrammokat napilapban. Az I. világháború

⁷⁸¹ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/OrszagVilag/> (letöltés: 2023. okt. 28.)

alatt az újság végig hazafias szellemű volt, méltatta a magyar vitézséget és harci készséget. Ekkoriban népszerűsége nagyon megnőtt, 1910-re a 60 ezres példányszámot, az első világháború alatt pedig egy-egy nap a félmillió megjelenést is elérte. Ezt a sikert csak Az Est szárnyalta túl. A Tanácsköztársaság ideje alatt (1919. május 14-től szeptember 28-ig) a hírlap kiadása szünetelt. Az 1920-as, 1930-as években a Pesti Hírlap jobban fizette újságíróit és szerkesztőit, mint a többi lap, így a korszak jeles íróit (Harsányi Zsolt, Márai Sándor, Hegedűs Lóránd, Herczeg Ferenc, Kosztolányi Dezső, Molnár Ferenc) sikerült megnyernie. Kezdetől fogva buzgón támogatta a lap a Horthy-rendszert. „Szatócok lapja”, mondták róla, mivel még a csekély jelentőségű irredenta mozgalmak is helyet kaptak hasábjain. Légrády Ottó külföldön is propaganda hadjáratot vezetett: angol, francia és olasz nyelvű Pesti Hírlapot is szerkesztett a béketárgyalások alatt, majd különböző, a külföldnek szóló, a trianoni békediktátum ellen tiltakozó vitairatokat és albumokat is készített. A Revíziós Liga, melynek elnöke Herczeg Ferenc lett, megalakulásától kezdve szócsóként használta a Pesti Hírlapot. A második világháború alatt az újság egyre szürkébb lett, de a lap túlélte a nyilas vezetést is, míg végül 1944. december 16-ától már nem jelent meg újabb száma.⁷⁸²

Pester Lloyd (1854–1944)

Német nyelvű politikai napilap. Megindult 1854. jan. 1. a Pesti Lloyd-társaság kiadásában, szerkesztette Weisz János. Első sorban a hazai kereskedelem és ipar érdekeinek előmozdítását tűzte ki célul. Politikai tekintetben Deák Ferenc elveit hirdette; a szabadelvű párt megalakulása után e pártnak s a belőle alakult kormánynak vezéreszméit kultiválta. Weisz János után Rothfeld Samu és az alkotmány visszaállítása óta Falk Miksa a főszerkesztője. A lap felvirágzása ezen idő óta keltezendő. Van estilapja is. A P. a külföldön legelterjedtebb magyarországi lap és még Ázsiában, Afrikában és Észak- és Dél-Amerikában is olvassák.⁷⁸³

Replika

A *Replika* a 90-es évek eleje óta a magyarországi társadalomtudományi közbeszéd egyik legfontosabb fórumává nőtte ki magát. A rendszerváltás éveiben alapított folyóirat a tudományos diskurzus területén igyekezett olyasféle változásokat elindítani, amelyek a közép-európai társadalmak életében ebben az időszakban bekövetkeztek. Ahhoz próbált hozzájárulni, hogy a megcsontosodott kutatási gyakorlatot egy nyílt, vitára kész, pezsgő tudományos élet váltsa fel. A szűkebb szociológiai perspektíván túl ráadásul arra törekedett, hogy új nézőpontok, új megközelítések váljanak ismertté. Ennek során kezdeményező szerepet vállalt a rendszerváltás után létrejövő tudományos élet alapkérdéseinek megvitatásában: a közép-európai szociológia lehetőségeitől, a mobilitás-kutatás problémáin keresztül a kritikai kultúrákutatás esélyeiig. S folyamatosan új kutatási irányzatok és megközelítésmódok bemutatásával – mint például a kognitív tudomány, információs társadalom kutatás vagy a posztmodern áramlatok – próbálta új probléma-összefüggésekre irányítani a figyelmet. A mai *Replika* új szerkesztői gárdája ennek a kísérletnek a folytatásában kíván közreműködni, megőrizve a lap nyitott szellemiségét s kezdeményező-készségét. Ennek érdekében hazai munkák megjelentetése mellett arra fogunk törekedni, hogy rendszerezett, tematikus formában jelentős külföldi írások, illetve kurrens irányzatok reprezentatív tanulmányai is folyamatosan jelen legyenek a lapban. Ezen túlmenően a *Replika* továbbra is teret kíván biztosítani a társadalomtudományi diszciplínák

⁷⁸² <https://adt.arcanum.com/hu/collection/PestiHirlap/> (letöltés: 2023. okt. 28.)

⁷⁸³ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/p-1434B/pester-lloyd-14DB0/> (letöltés: 2023. okt. 28.)

előtt álló változó kihívások feltérképezéséhez és megvitatásához, vagy éppenséggel egyazon probléma kapcsán különböző álláspontok ütköztetéséhez.⁷⁸⁴

Szabadság (1945–1948)

Demokratikus napilap volt. Szerkesztőbizottság: Darvas József, Kállai Gyula, Zilahy Lajos.⁷⁸⁵

Új-Somogy (1914–1944)

Politikai napilap.

XVI. 5. A zsidótörvények végrehajtásával⁷⁸⁶ kapcsolatos ügyek iratai (Z 83)⁷⁸⁷

Az 1938. évi XV. törvény 4. §. 1) bekezdése alá eső alkalmazottak arányszámát a banknál 43,5%-ban, illetményeik összegét 45%-ban állapította meg a 4350/1938 M.E. rendeletnek megfelelően az illetékes hatóság. Az említett hatóságok rendelkezésének megfelelően a zsidók számát december 31-ig tizeneggyel és fizetésüket 50.433 pengővel kellett csökkenteni vagy a többiek számát és fizetését növelni.⁷⁸⁸

Az újabb zsidótörvény kihatással volt a vállalat életére is, az igazgatósági ülésen is naprendre került 1939 októberében: *”A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról a képviselőház és a felsőház legutóbb egy második törvényt szavazott meg és ez életbe is lépett. A törvény a zsidó alkalmazottak számának és illetményeinek további csökkentését, valamint*

⁷⁸⁴ <https://replika.hu/rolunk> (letöltés: 2023. okt. 28.)

⁷⁸⁵ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Szabadsag1945/> (letöltés: 2023. okt. 28.)

⁷⁸⁶ Botos János: A magyarországi zsidóság vagyonának sorsa 1938–1949, Veritas, Magyar Napló, Budapest 2015. 9. (Szerk. Ujváry Gábor)

https://veritasintezet.hu/images/kiadvanyok/fuzetek/VF1-Botos_Janos-A_magyarorszag_i_zsidóság_vagyonának_sorsa_1938_1949.pdf (letöltés: 2021. nov. 09.)

⁷⁸⁷ Ezzel kapcsolatban bővebben: https://collections.ushmm.org/findings/RG-39.030M_01_fnd_hu.pdf (letöltés: 2022. jan. 25.)

Az első zsidó törvény, az 1938. évi XV. törvénycikk (május 29.) kihirdetésével kezdődött meg az a hosszú évekig tartó folyamat, amelynek során majd két tucat törvény (szám szerint 21), több száz miniszterelnöki, miniszteri rendelet (szám szerint 367), továbbá több mint tízezer egyéb jogszabály, határozat kibocsátásával, alkalmazásával a magyarországi zsidóságot fokozatos joghátrányok érték, lassanként megfosztották őket állampolgári, emberi jogaitól, egyéni és közösségi vagyonuktól. Az 1939. évi IV. törvény kihirdetéséig (1939. május 5.) zsidónak tekintették az összeírások, statisztikák, korlátozó rendelkezések azt, aki izraelita vallású volt. Az 1939. évi IV. törvénycikk 1. §-a zsidónak minősítette azt, aki maga az vagy legalább egyik szülője vagy két nagyszülője izraelita vallású volt. Az 1941. évi XV. törvénycikk (vagyis a harmadik zsidótörvény) a zsidók jogfosztásának egy újabb állomása volt Magyarországon. A törvény 9. §-a szerint zsidónak minősült az, aki izraelita vallású, és az, akinek legalább két nagyszülője izraelita vallású volt. Kivételt képeztek ez utóbbi kitétel alól azok, akinek a szülei házasságkötésük idején már kikeresteltek vagy eleve keresztények voltak, illetve ő maga is annak született, és nem tért vissza az izraelita vallásra. Ezzel a szabályozással a kivételezettek köre jelentősen szűkült.

⁷⁸⁸ MNL OL Z 76 5. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek 1934–1938., 1938. december 17.

*egyéb korlátozásokat, így többek között a zsidó tulajdonosok mezőgazdasági ingatlanainak igénybevételét rendeli el. Mihelyt a kormány a törvény végrehajtási utasításait közzéteszi, a kérdéssel behatóan fogunk foglalkozni annak megállapítása céljából, hogy intézetünket az mennyiben érinti.”*⁷⁸⁹

A Magyar–Olasz Bank alkalmazottait sem kímélték a diszkriminációs törvények. Egy 1940. augusztus 11-ei adatszolgáltató bejelentő lap, az 5760/1940 M.E. számú rendelettel kapcsolatban az 1939. IV. t.c. hatályba lépése után elbocsátott (nyugdíjazott) alkalmazottakról adatai szerint a bank 98 alkalmazottjától vált meg. 1940. október 8-án még két alkalmazott lett nyugdíjazva. 1941. február 8-án további 1 alkalmazott. 1941. február 17-én 15 alkalmazott nyugdíjazásáról tett bejelentést a bank. Egy 1942. szeptember 10-én kelt banki levélben melyet a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságnak címeztek az 5760/1940. M.E. rendeletben foglaltak szerint jelentették, hogy az intézetben a vonatkozó jogszabály szerint a zsidók arányszáma az előírt százalékon alul volt. 1942. év folyamán folyamatosan történtek elbocsátások. Az 1944. június 30-ai ugyanilyen adatlapon 8 alkalmazott neve szerepelt azzal a fentitől eltérő megjegyzéssel, hogy a zárójelben lévő nyugdíjazott szó fölé odagépelték: zsidók. Az 1944. július 31-i adatlapon 7 név szerepelt, a nyugdíjazott szó fölé odagépelve: zsidó. Mindkét adatlap esetén a megjegyzés rovatban szerepelt, hogy az 1540/1944. M.E. számú rendelet 12. és 13. §-ai szerint zsidónak számítanak.⁷⁹⁰ Egy 1944. március 14-ei jelentés szerint a bank keresztény alkalmazottainak száma 231, zsidó összesen 39 fő volt.⁷⁹¹

Mellékletek

XVI. 6. Berzeviczy Albert élete⁷⁹²

Berzeviczy Albert 1853. június 7-én született Berzevicén. A pesti piaristáknál volt osztálytársa a később kultuszminiszter (1895–1903) Wlassics Gyula, de osztálytársa volt Egan Lajos is, a majdani fiumei kormányzóhelyettes, a Magyar Antiszemita Párt elnöke. Kiváló tanuló volt, kizárólag jeles és kitűnő osztályzatai voltak. Gyakran vitte magával apja a régi pesti képviselőház épületébe, ahol olyan politikusokat hallhatott vitázni, mint Giczey Kálmán, vagy Tisza Kálmán. A középiskola utolsó évfolyamát Lőcsén végezte, ahol 1870. augusztus

⁷⁸⁹ MNL OL Z 76 6. csomó 1. tétel Igazgatósági ülési jegyzőkönyvek, 1939–1944, 1939.

⁷⁹⁰ MNL OL Z 83 1. csomó 1. tétel Bejelentések a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságához az elbocsátott és nyugdíjazott zsidó alkalmazottakról 1940–1942.

⁷⁹¹ MNL OL Z 83. 1. csomó 6. tétel Zsidó és keresztény alkalmazottak névsorai 1940–1944.

⁷⁹² Életrajzának összefoglalásához *Gali Máté: Berzeviczy Albert, a márványarcú miniszter* című könyve szolgált, Budapest, Atheneum, 2017.

1-én tette le érettségi vizsgáját. Ezt követően október közepén kezdte meg tanulmányait a Kassai Királyi Jogakadémián, amit magántanulóként hallgatott. A bírói államvizsgát 1874. április 25-én tette le. Ezután egy évvel megkezdte tanulmányait a pesti egyetemen, hogy jogi doktorátust szerezzen, amelyre 1877-ben került sor. Volt Sáros vármegye aljegyzője, majd 1880-tól főjegyzője. 1881-ben a képviselőház tagjává választották a Szabadelvű Párt tagjaként. 1888-ban államtitkárként mondta első nagyobb képviselőházi beszédét, amelyben az állami népiskolák felállítását szerette volna elérni. 1895-ben a képviselőház alelnöke lett. 1898-ban lemondott alelnöki tisztéről és az 1901-es választásokig szinte teljesen visszavonult a képviselőházi szerepléstől. 1903-ban elfogadta Tisza István a felkérését a vallás- és közoktatásügyi tárca vezetésére, melyre Ferenc József 1903. november 4-én nevezte ki, s ezzel józsefvárosi képviselői mandátumáról le kellett mondania. Minisztersége 1905. január 3-ig tartott, mert akkor – tekintettel a belpolitikai helyzetre, lemondott a Tisza-kormány – Ferenc József pedig feloszlatta a parlamentet és új választások kerültek kiírásra. Ezután gyakorlatilag visszavonult a politikai életből. Nem jelöltette magát az 1906-os választásokon, ezáltal nem lett tagja az országgyűlésnek sem. Az elkövetkezendő években írói és tudományszervezői munkájának szentelt nagyobb figyelmet. 1890-től sokat utazott Olaszországba, az első világháborúig tíz alkalommal járt ott. 1898-ban november 30-án ülésezett az 1836-ban létrejött Kisfaludy Társaság, amely ekkor felvette tagjai sorába. Az MTA ajtaja is megnyílt előtte, 1904-ben a II. Osztály (bölcselet-, társadalom- és történettudományok) tiszteletbeli tagjává választotta. 1904-ben helyet kapott az Akadémia Igazgatótanácsában. Majd az MTA 1905. november 27-én tartott „elegyes ülésén” – ezen a tiszteletbeli, a rendes és igazgatósági tagok vettek részt – a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé választották. Az 1910-es országgyűlési választásokon visszatért a politikába, a Budapest II. kerületének (Víziváros) lett képviselője és a képviselőház elnöke lett, ellenfele Apponyi Albert volt, aki 78 szavazatot kapott a Berzeviczyre leadott 211 szavazattal szemben. Érdemei és munkássága elismeréséül Ferenc József még ez év decemberében az Osztrák Császári Vaskorona-rend I. osztályával tüntette ki. Egy belső politikai feszültség következtében 1911 novemberében lemondott képviselőházi elnöki posztjáról és ezzel az aktív képviselői pályafutása véget ért, mert ezt követően csak nagyon ritkán szólalt fel az országgyűlésben. A közéletben aktív Berzeviczyt az 1895 decemberében megalakult Magyar Olimpiai Bizottság első elnökévé választották. 1930-ban nyolc nagynevű hazai tudóssal együtt Corvin-láncot kapott, amely díjat Horthy Miklós alapított és azok kaphatták, akik a

magyar művelődés, illetve szellemi élet terén kimagasló érdemeket szereztek. 1936. március 22-én hunyt el Budapesten szívbénulás következtében.

XVI. 7. Dr. Éber Antal élete⁷⁹³

Éber Antal közgazdász, aki 1926 és 1948 között a Magyar Közgazdasági Társaság elnöki tisztségét is betöltötte, rendkívüli hatással volt korszakának közgazdász társadalmára. Érdekes vele kapcsolatban, hogy nem pénzügyi szakemberként kezdte a pályafutását, ugyanis a budapesti egyetemen jogi diplomát szerzett, ügyvéd lett. A Magyar Országos Központi Takarékpénztárban eltöltött rövid idő és ügyvédi gyakorlatát követően már magas pozíciókban találjuk, 1904-től a Magyar Telepítő- és Parcellázóbank, 1917-től a Magyar Agrár- és Járadékbank vezérigazgatója volt. Utóbbi intézmény 1920-ban a Magyar–Olasz Bankba olvadt bele, így innentől 1932-ig már itt töltött be vezérigazgatói majd elnöki pozíciót. Szerteágazó tevékenységéhez hozzá tartozott a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöki tisztsége is, sőt 1931-től 1939-ig országgyűlési képviselő volt. Szakértelmét írásaiban is tetten érhetjük. A Magyar Közgazdász című folyóirat szerkesztőjeként a tudományos alaposság jellemezte, a magyar nemzeti tőke alakulásáról szóló 1929-es cikke külön kiemelendő, mivel ebben megpróbálta a statisztikusok és a közgazdászok között a kérdésben fennálló ellentétet feloldani. Nem félt szembe menni korának nagy statisztikusával, Fellner Friggyessel, akinek érdemeit ugyan elismerte, de a nemzeti vagyonra vonatkozó statisztikai számításait messzemenően eltorzítottak tartotta. Úgy gondolta, hogy a nemzeti vagyon meghatározása túl nagy feladat, helyette a nemzeti tőke számítására tett javaslatot. A nemzeti tőke fogalmát ő Smith-szel ellentétben a klasszikus tőkefogalomra építette, a tőkét termelt termelési eszközként értelmezte. Éber fő művének „Széchenyi gazdaságpolitikája” című könyvét tekinthetjük, amelyben érezhetjük azt a törekvését, hogy a közgazdaságtant és a gyakorlati gazdasági élet szereplői szorosabban összekapcsolja. Tudományos művei mellett ugyanakkor nagyon népszerű, közérthető ismeretterjesztő könyvek (Éber, 1938 és 1940) szerzője is volt, amellyel sokat tett a szélesebb olvasóközönség közgazdasági neveléséért.

⁷⁹³ Gazdaságelméleti olvasmányok. A Magyar Közgazdasági Gondolkodás, Szerk. Bekker Zsuzsa, Budapest, Aula, 2002., 717-718.

XVI. 8. Szaniszló János beszámolója

*Szaniszló János 1945. március 13-án készült 10 oldalas, bizalmas feliratú beszámolójában összefoglalta az 1944. december 24-től a Magyar–Olasz Bank életét befolyásoló eseményeket.*⁷⁹⁴

„Az 1944. december 24-én este megkezdődött heves ágyúzás miatt alulírott a bank alagsorában lévő akkori őrszobában keresett menedéket, ahol az aznapi őrségparancsnok Szecskó István, az őrség tagjaival és családjával tartózkodott. Ide vonult le ugyancsak Babusek Károly családjával egyetemben. Az irattár helyiségében a bank kibombázott tisztviselőnői (Zikes Zdenke, Szinderné, Szalinkáné és a három Maregg-lány) ütötték fel tanyájukat. Az óvóhelyet a trezorral összekötő folyosót Weisz és Csizmadia, majd később dr. Sarkadi foglalták le családjuk számára, míg az óvóhely helyiségeibe a gr. Vigyázó Ferenc u. 8. szám ház lakói és dr. Halmi főorvos költöztek be hozzátartozóikkal, továbbá Hertelendy Ilona, aki azonban később visszatért a szülői bunkerbe.

December 25-én reggel megjelent az intézetben a Szombathelyről gépkocsin érkezett Vaccari igazgató, Turre cégvezető és Szladovics fiókfőnök kíséretében, akik az események hatása alatt – alulírott hallomása szerint, 30.000 pengő felvétele után (az eredeti szövegben ez a rész grafitceruzával alá van húzva és mellé egy kérdőjel téve – megjegyzés tőlem PI) -, a déli órákban gyorsan el is hagyták a várost.

A délután folyamán Szecskó a Budáról érkezett fenyegető hírek miatt (az oroszok állítólag már a Pasaréten jártak) eltávolíttatta az őrszobáról az ott lévő 6 rozoga puskát azzal az indoklással, hogy elegendő töltény hiányában ezek a kimustrált fegyverek amúgy sem alkalmasak a bank megvédésére, hanem egyedül csak arra, hogy az őrség tagjait – esetleg az óvóhelyen tartózkodókat is – a bevonuló oroszok részéről súlyos életveszélynek tegyék ki.

Dr. Sajtos igazgató úr aznap és másnap is óránként érdeklődött telefonon Szecskónál a bankban előforduló eseményekről.

December 27-én meg is jelent az intézetben dr. Sajtos igazgató úr és referáltatott magának a történetekről. Albrecht főpénztáros, aki Nádor u. 19. szám alatti Vaccari-féle lakásba költözött és Weisz urak az őrség katonai jellegét hangsúlyozva ki (mondván, hogy nem egyszerű

⁷⁹⁴ Az aláhúzások az eredeti dokumentummal megegyezők nem önkényesek. – PI.

bankőrségről van szó, hanem egy karhatalmi alakulatról, mely szigorú katonai fegyelem alatt áll) – kifogásoltak Szecskó főparancsnok intézkedéseit s az eltávolított fegyvereket újból visszavitték az őrszobára. Egyben Albrecht, mint karhatalmi parancsnok, aláírásával utasítást adott az őrségparancsnokoknak, hogy az őrszobán csakis az őrség tagjai tartózkodhatnak. Szecskó ezt az intézkedést, mely őt családjától volt elszakítandó, – lévén 27-én is őrségparancsnok, minthogy az aznapi parancsnoktól, Lovassytól a parancsnokságot átvette – magára nézve sérelmesnek találta és nem is késett ebbéli véleményének Albrecht és Weisz előtt kifejezést adni. Másrészt mivel Bozóky szolgálatvezető nem volt hajlandó engedélyezni a Szecskó és Lovassy közt létrejött őrségparancsnoki cserét, igen erős hangú szóváltás jött létre Szecskó és Bozóky közt azért is, mert (amit különben alulírottal is megtettek) Bozóky Csizmadiát jelölte ki parancsnoknak s Szecskót egyszerű beosztottnak, amit ez utóbbi – lévén ő főhadnagy és a bank egyik főtisztviselője, míg Csizmadia csupán tizedes és segéd tisztviselő – az amúgy is meglazult fegyelem fenntartása miatt szintén sérelmezett. Ezek után Szecskó a családjával az őrszobáról, illetve az intézetből elköltözött s az ostrom alatt csak egyszer-kétszer nézett be, átengedvén az irányítást Albrecht és Weisz uraknak, mely utóbbi ezután állandóan - hol mint a ház parancsnoka, hol mint az intézet vezetője – szerepelt s az ebben rejlő hatalmával élt és igen gyakran visszaélt is. (az eredeti iratban ez is grafittal van aláhúzva, sőt a visszaélt szó kétszeresen is – a továbbiakban aláhúzással jelzem, hogy az eredeti szövegben hol történt még ilyen jelölés - megjegyzés PI).

December 27-én csak néhány tisztviselő jelent meg a bankban s e napon a bank tulajdonképpen egyelőre be is szüntette működését. A következő napokban már csak egy-két kisebb lefizetés történt s egypár tisztviselő szállingózott be érdeklődni.

A napok egyre súlyosabbá váltak: gáz nem volt, a villanyvilágítás csak a reggeli és a koraesti órákra korlátozódott, vízszolgáltatás csak az alagsorban volt. Az őrszoba hideg, a főzési lehetőségek csökkentek s az állandó belövések által különben is feszült idegek miatt a sűrlődés, összetűzés igen gyakori volt az óvóhely lakói közt, amit fokozott a parancsnok és helyettesei (Csizmadia és Bozóky, kikkel fenti szoros barátságba, tegező viszonyba került) által meghonosított kaszárnyai tónus és modor. (Halmi főorvos úrral a parancsnok felveteti az óvóhely folyosóján eldobott cigarettát, míg Bozóky azzal fenyegetődik, hogy Szecskónét elviteti.)

Január 3-án a főkapitányságról kibombázott politikai rendőrök követeltek elhelyezést a bank óvóhelyén. Sikerült őket az irattárba telepíteni, míg az ott lévő tisztviselők a könyvkötő műhelybe szorultak.

Január 6-án de. 10 órakor megjelent egy német tiszt s a bank óvóhelyét katonai kórház céljára lefoglalta. Délután két óráig kellett az ott tartózkodóknak az óvóhelyet kiüríteni. Javarészüket a gr. Vigyázó Ferenc u. 8. alatti óvóhelyre költöztött, míg mások a szomszédos óvóhelyeken találtak menedéket. Csupán Weisz maradhatott meg „keresztfolyosó-társaságával” az alagsorban.

Az őrség a pénztárteremben lévő safe-helyiség előterébe vonult fel, amely ezután őrszobaként szerepelt. Itt, ebben a szűk, hideg és sötét helyiségben talált állandó szállást alulírott is. A korlátozott világítás és a vízszolgáltatás is csakhamar megszűnt.

Pár nap múlva egy német páncélos osztag foglalta le a Váltó-osztály helyiségeit, míg a katonai kórház most már az irattári frontot is igénybe vette s így a detektívek a félemelet 9. és 11. sz. szobákban, a tisztviselők pedig a 10. sz. szobákban rendezkedtek be.

Január első harmada különben, a folytonos belövések és bombázásoktól eltekintve, minden különösebb esemény nélkül zajlott le. A tisztviselők csak szórványosan mutatkoznak, legtöbbször azért, hogy a január havi fizetésükre előleget vegyenek fel, vagy pedig, hogy a karhatalmi igazolvány megszerzésével mentesíttessék magukat a bevonulási kötelezettség alól. Mindinkább kevesebb azoknak a száma, akiket őrszolgálatra be lehet osztani. Egymásután maradnak el az őrségre beosztott tisztviselők és altisztek, ami különösen aggasztóvá vált akkor, amikor az éjjeli őrség sem jött már be, mert az addig csupán nappali őrszolgálatot teljesítő bankőrséget most már éjjeli szolgálatra is be kellett osztani. Az őrséget most már, a szórványosan egy-két napon szolgálatot teljesítő alkalmazottakat kivéve (Varga, Láng, Stoevesandt, Dobó, Anda, Mészáros, Molnár, Perger, Vivódik) csupán a bank épületében lakó pár alkalmazott adja, jobban mondva azoknak is csak egy része, mert, mihelyt éjjeli szolgálatot is kellett teljesíteni, mégpedig az őrségparancsnoknak éppúgy, mint akármelyik beosztottnak, a „keresztfolyosó-társaság” kivonta magát a szolgálat alól. (Albrecht addig sem teljesített szolgálatot, Weisz, pedig az éjjeli szolgálat bevezetése után nem volt hajlandó őrséget állni, holott – alulírott hallomása szerint – az őrségpénzből hetenként 50 pengőt kiutaltak magunknak) /és egy nagy kérdőjel még az írás szélén – megjegyzés PI./

Január 10. körül csőtörés történt a fűtésberendezésben. A feltörő kazánvíz előntéssel fenyegette a pénztárterem buffet előtti részét. Két órai nehéz munka után, vedrekkel láncot alkotva kihordtuk a vizet. A fűtés most már csupán az alagsorban volt lehetséges. (Közben Zikes Zdenka Budára költözött át).

E napokban az őrszolgálat még nehezebb lett. A németek ugyanis nem adtak kapuőrséget. A sebesültek éjjel-nappal érkeztek. Be kellett vezetni éjjelre a kettős őrszem-rendszert, ami nagy áldozatot követelt az őrség tagjaitól, mert kevesen lévén, minden második napon szolgálatba kerültünk. Csak akkor sikerült három turnust felállítani, amikor beköltözött az intézetünkbe Rück, Lassú és Spetka a fiával s Csizmadia és Sarkadi is résztvettek a szolgálatban, Bozókyval együtt (aki különben a legmarconább volt közöttünk: éjjel-nappal viharkabátban, derékszíjjal és pisztollyal az oldalán szabadon járta a várost).

Január 14-én kezdetét vette a dunaparti rész intenzívebb belövése és bombázása. (A Nádor utca és környékbeli utcák zsúfolva voltak beszállásolt katonai alakulatokkal). Egymásután érték a találatok a környékbeli házakat. Találatot kapott az intézet épülete is (a buffet, gondnoki hivatal, majd az első emeleten a jelzőlog-osztály).

Január 15-én este 9 óra körül, valószínűleg gyújtóbomba következtében kigyulladt az intézet teteje. Alulírott éppen az őrségen tartózkodott Babusekkel, amikor az utcáról bekiáltottak, hogy ég a tető. Azonnal jelentette ezt Weisz parancsnoknak, aki riasztotta az őrséget és a bentlakókat s futva nagy lármával fel vederekkel a padlásra. (Mindenki a másakra kiabált, a másikat ösztökélte, Sarkady az emelet helyett a pincébe akarta venni a dikerciót, míg Albrecht, aki az alkalomhoz illő dresszben jelent közben meg, fel sem ment, hanem ott maradt a hölgyekkel a keresztfolyosón). A tűz fészke valószínűleg a Nádor- és Vigyázó Ferenc utcai kiszögelésben volt, lehetséges azonban, hogy azért égett ott erősebben, mert ott sűrűbb a gerendázat. A szakértő bizottság (Weisz, Csizmadia és Bozóky) egypár veder víz bezúdítása után megállapította, hogy a tűz a rendelkezésre álló csekély tartalék vízmennyiséggel – vízszolgáltatás nem lévén, tűzoltó berendezésünk nem működött – úgy sem oltható el, a tető le fog égni, de a ház megmarad, mert a legfelső emelet szigetelése oly erős, hogy azon a tűz át nem üthet. Ezek után Weisz István lezárta az égő padlást s a társaság – a legfelső emeleten lévő könnyen éghető tárgyak lehordása után – dolgát jól végezvén, levonult.

11 óra fele berontott a bankba a 18. sz. házban elhelyezkedett munkásszázad néhány embere egy zászlós vezetésével és Gazdag altisztükkel, azonkívül egy tíztagú tűzőrség, és a 19. sz.

házból Bártfai. A házparancsnokot keresték reprodukálhatatlan szidalmakkal illetván őt és az egész társaságot, mely – szerintük – nyugodtan kártyázik az óvóhelyen, míg fejük felett ég a ház. Az őrségen lévő Spetkát össze is rugdosták. Weiszt azonban, aki Csizmadiával valahová elment, nem lehetett előkeríteni. Eerre felrohantak, de a padlás be lévén zárva, oda be nem juthattak. Rettenetes haraggal jött vissza a zászlós, Weiszt lelövélssel fenyegetve, ha előkerül, mert – szerinte – a legelemibb követelményekkel sincs tisztában, ha egy lángokban álló padlást lezárat. Végre Weisz előkerült, de nem merészkedett fel, hanem alulírotnak küldte fel a kulcsot, hogy adja át. Csak később ment fel, természetesen nem jelentkezett, hogy ő a házparancsnok, jöllehet azelőtt, arra hivatkozván, hogy a ház parancsnoka és az intézmény vezetője ő, megtiltotta, hogy bárki az ő tudta nélkül, legcsekélyebb felvilágosítást adhasson, vagy intézkedést tehessen. Végre megkezdődött az oltás, láncot alkotva a gr. Vigyázó Ferenc u. 6. szám alól hordván a vizet. Ekkor Albrecht is részt vett az oltásban. Két órai oltás után lokalizálták a tüzet és elvonultak. Éjjel két óra körül újra kitört a tűz s reggel négy óráig tartott annak az oltása. Másnap estefelé a lappangó zsarátnokok ismét lángra lobbantak. Ekkor a Vigyázó utca 6. szám lakói is részt vettek Szececskó házparancsnok vezetésével az oltásban s ugyancsak két órai derekas munka után most már a tűz végleg eloltottnak volt tekinthető. A következő napokban még többször fel kellett ugyan nézni, hogy a felső emelet izzó parkettlemezeit kicsákányozzuk.

Január 14-én az erős belövések és a hideg miatt a félemeleten tanyázó detektívek, a velük hűségesen kitartó hölgyekkel a központi trezor előtti folyosóra költöztek. Ott talált szállást az őrség is, melynek létszáma most már 6-ra emelkedvén úgysem fért el a safe keskeny előterében. Egyedül alulírott tartott ki továbbra is a régi helyen Rückkel, míg az utolsó napokban ez utóbbi is le nem vonult és egyedül nem maradt ott az orosz megszállásig.

Január 16-án hajnalban a német katonai kórház áttelepült a várba, elvonult a páncélos osztag is és a következő nap hajnalán a detektívek is átmentek Budára. Még aznap egy magyar polgári ruhában lévő munkás-század foglalta le a német kórház által kiürített óvóhelyet, de 18-án hajnalban ők is átvonultak Budára.

Ily módon most már újból magunkra maradtunk és nagy szorongások közepette vártuk a bekövetkezendőket. Folytonos ágyúzás közt tartottuk továbbra is az őrszolgálatot, dideregve a hidegtől, a kitört ablakú főkapun és csapóajtón besüvített a januári szél. Az utolsó két napon

a lecsökkent létszám miatt már a gr. Vigyázó Ferenc u. 8. sz. alatti óvóhely férfait (Foresta és Natura tisztviselőket) is igénybe kellett vennünk az őrszolgálatra.

Így érkezünk el az utolsó éjszakára, amelyen szünet nélkül lötték a környéket, a becsapódások egymást érték. Mindenki lent a pincében, csak egyedül alulírott feküdt fenn a safe előterében, melynek falai remegtek a belövésektől és tényleg csak a „Miatyánk” tartotta, hogy nem vágott be egy gránát vagy akna a pénzterembe. Tetézte ezt a rettenetes orchesztert a pénzteremben fekvő kb. 14-15 éves cigánygyerek tízfuszos lázálmában való kiáltozása és éneklése. (10 nappal azelőtt surrant be a félhomályban a főkapun, betegen, lerongyolódva, kiéhezve. Hiába jelentettük a rendőrségen, hogy vitessék kórházba, sem a németek, sem a detektívek nem tudtak semmit sem csinálni. Odafektették a pénztárteremben és ott jajgatott és énekelt, míg az oroszok bevonulása utáni napon meg nem szabadították kínjaitól).

Végre felvirradt 18-ának reggele. Már kora hajnalban zúgott a hangszóró és az oroszok a reggeli órákban itt szállingóztak az Arany János és Nádor utca környékén. Alulírott bízott meg azzal, hogy a bevonuló oroszokat fogadja: Egyedül állott az előcsarnokban, amikor kb. ½10 óra tájban belépett a főkapun egy tűzer őrnagy egy katona kíséretében, alulírottól azt kérdezte, hogy hol a bunker. Kezében tartott pisztollyal a sötét pincelejáró felé mutatott és felszólította alulírottat, hogy menjen előre. A németek által elég nagy rendetlenségben itt hagyott óvóhely alapos megismerlése után a következő kérdése az volt: „Hol a pénztáros, hol tartják a pénzt, hol a vezetőség?”. A pénztárterem megismerlése után alulírott az őrnagyot lekísérte a keresztfolyosóba, ahol Albrecht jelentkezett mint főpénztáros, míg Weisz mint az akkori intézet vezetője. Az őrnagy (állítólag Major Kurszki) erre megkérdezte, hogy melyik kasszában van a pénz és felszólította Albrechtet, hogy az összes kulcsokat adja át neki. Albrecht összesen 26 kulcsot szedett össze a zsebéből s azokat mind átnyújtotta. Az őrnagy ekkor felnyitatta a központi trezorhelyiséget és az ajtótól jobbra eső tűzállószekrényt s az ott lévő pénz megismerlése, valamint egy zsák ezüst „Szent István” – 5-P-s kiemelése után mindent újból lezárattott és a kulcsokat magához vette. Ugyanez történt a keresztfolyosón lévő tűzállószekrénnel is. Megkérdezte továbbá, hogy mi van a többi szekrényekben s hol vannak azok kulcsai. Albrecht erre azt felelte, hogy a szekrények egy részében okmányok vannak, a többről nem tudja hogy mi van bennük, mert nem az ő részortjába tartozott. A kulcsok az illető osztály főnökeinél vannak, akik javarészt Budán tartózkodnak. Utána kedélyesen elbeszélgettek és eltávozott, felszólítva bennünket, hogy tartózkodjunk a közelben, hogy ha szükség lesz rá, rendelkezésre állhassunk.

Este 6 óra felé megjelent az őrnagy egy magas kapitány kíséretében és újból felnyitatta a tűzállószekrényeket. A bennük lévő pénzt a kapitánnyal megszámolta, szerintük a két szekrényben 5.373.600 pengő volt, de lehetett több vagy kevesebb is, mert a számlálás teljes szakértelem és hozzáértés nélkül történt. (Albrechtet nem engedték segíteni) A szekrények és a trezorhelyiség lezárása után szállás céljára rendbe hozatták az óvóhelyet és leültek az asztalhoz, hogy jegyzőkönyvet vegyenek fel. A kapitány írta a jegyzőkönyvet, de hogy mit írt, azt nekünk nem mutatta meg. Aláíratta Albrecht, Weisz, Szaniszló tisztviselőkkal, valamint Kovács portással, mint tolmáccsal. Albrecht kért egy másolatot, arra hivatkozva, hogy neki a bank vezetősége előtt igazolnia kell magát, de nem adtak neki. Semmiféle érvelés nem használt. Annyit megtettek, hogy az átvett 26 kulcsról elismervényt adtak.

Utána kb. este 10 h-kor kiadták a parancsot, hogy a bank épületét azonnal mindenki hagyja el. Nagy kapkodás és kétségbeesés közepette indult meg a költözés. Sok holmi: ágynemű, és élelmiszer lent maradt a keresztfolyosóban és a trezor előtti folyosóban. Weiszék és Albrecht átmentek a Nádor u. 19. sz. házba, Csizmadiák a lakásukba, Sarkadyék a fűtőház fülkéjébe, a többiek pedig a Vigyázó u. 8. sz. alatti óvóhelyre. Másnap késő este hívtak bennünket. Most már egy fiatal, alacsony, szőke kapitány volt a parancsnok, az őrnagy és a magas kapitány már nem voltak itt. Egy intendáns őrnagy a kapitány és egy főhadnagy jelenlétében felnyitatta a pánccs szekrényeket, a bennük lévő pénzt megsejmlélte, ami még rendben a helyén volt. Pecsétviaszt kértek, de amit kaptak, nem volt elegendő, a főhadnagy alulírottal s két katonával, éjnek idején ágyúzás közben átment a Hitelbankba és a Kereskedelmi Bankba további pecsétviaszért. Utána éjfél tájban elengedtek bennünket. (A kapitány parancsnoksága alatt 5 tagú őrség kizárólag a keresztfolyosót használta szállásul).

Két napi szünet után, január 22-én délután egy katonát küldtek értünk. Az orosz tisztek már lent voltak a központi trezorban. A „Natura Rt.” helyiségéből zsákokat hozattak le velünk, amelyekbe berakatták a trezorhelyiség falai mentén húzódó tolóajtós, tűzálló szekrényekbe annak idején általunk berakott részvényeket és kötvényeket, minden válogatás nélkül. Utána a környékbéli óvóhelyekről összeszedett emberekkel és velünk kihordatták a főkapu előtt álló teherautóba a már előbb elkészített zsákokat, melyekbe valószínűleg a pánccs szekrényekből kiürített pénz volt s az értékpapírokat tartalmazó zsákok egy részét. Ebben a munkában részünkről Albrecht, Weisz, dr. Sarkady és alulírottak vettek részt. Körülbelül 11 óra volt éjjel, amikor végre hazaengedtek bennünket. Másnap délután újból hívtak bennünket. A fentebb említett tiszteken kívül egy ezredes is megjelent s a főpénztár helyiségében lévő kis

oldaltrezor felől érdeklődött. Alulírott tolmácsolása mellett faggatta Albrecht főpénztárost, hogy hol vannak a kulcsok, mit tartalmaz a helyiség, van-e benne pénz. Albrecht újólág ugyanazt a választ adta, hogy ez nem az ő reszortjába tartozik, a kulcsok az Értékpapír-osztály főnökénél vannak, aki Budán tartózkodik és hogy – tudomása szerint – csak kisebb mennyiségű, a napi forgalomból származó értékpapír lehet benne. Közben felállították már a teherautóval hozott, sűrített levegőt tartalmazó palackokat és elkezdték a trezorajtó kiégetését. A munka nagyon lassan haladt előre. Apró lemezekként égették ki a felső páncéllemezt, utána a szomszédból áthozott egyik mechanikussal vésették ki a kiégett darabokat, majd feszítő vasrudakkal és csákánnyal igyekeztek kiemelni azokat. Ebbe a munkába egy-két utcáról behozott embert állítottak be és Kovács portást, akit Albrecht állandó tolmácsként akart szerepeltetni, míg az ezredes, alulírott tolmácsolásához ragaszkodott. Éjfél felé járt az idő, de a munkának még semmi látszata nem volt. Hiába csákányoztak maguk az orosz tisztek is, sőt az ezredes is. Annyit sikerült elérniük, hogy leverték a závarat forgattyúkerekét és tönkretették a zárat. (Beszélgetés közben alulírott úgy értesült az ezredestől, hogy a parancsnokságuk a Park Hotelben van. Három napon át dolgoztak, minden eredmény nélkül, mert a páncéllemez alatt ott volt a vaslemez, az alatt pedig rézlemezre bukkantak, amelyről lepattogott a véső, a csákány s a láng sem tudta átolvasztani. Az ajtó – az Arnheim⁷⁹⁵ cég dicséretére – ellenállott.

A negyedik napon január 26-án a palackokat levítették a keresztfolyosóba és az ott lévő tűzmentes szekrényeket igyekeztek kiégetni. Közben az előbbi napon – a mi jelenlétünk nélkül – elszállították a központi trezorhelyiség asztalairól az általunk oda korábban lehordott írógépeket, az ott lévő bőröndöket jórészt feltörték és a bennük lévő értékes holmit elvitték. Fent a pénztártermi trezornál tovább folyt a munka. Most az ajtótól balra a falat akarták kibontani, hogy a helyiségbe behatolhassanak. Szikrázott a véső, de a kőkeménységű betonfal nem igen engedett. Közben egy vastraverzre bukkantak, majd amidőn már sikerült egy 10-15 négyzetcentiméter lyukat kivésniük, ott állott egy páncélszekrény amely elzárta az utat. A munkát abbahagyták, még kihordatták velünk a teherautóba a még ott maradt értékpapírokat tartalmazó zsákokat és a sűrített levegőt tartalmazó palackokat s éjfél tájban elfüstöltek. Többé nem is tértek vissza.

Itt maradtunk kifosztottan: odaveszett a bank pénzén kívül a Személyzeti-osztály 200.000 pengőt kitevő ellátmánya is, melyet a keresztfolyosóban lévő kasszában tartott Weisz, sőt az

⁷⁹⁵ Arnheim cég alapítója: Simon Joel Arnheim (1802–1875)

utolsó napok kínosan megszolgált őrsegpénze is. Igaz ugyan, hogy Albrecht és Weisz öntelten állították, hogy az Intézet igazgatóságának távollétében ők mentették meg a bankot, de mi, kívülállók, nem ismervén a pénzállományt, súlyosnak láttuk a helyzetet. Reméltük azonban, hogy fent nevezetteknek sikerült mégis valamit eldugni, annál is inkább, mert alulírott fültanúja volt annak, hogy Albrecht a nyitott pénztárszekrény előtt egy kolléga azon kérdésére, hogy mennyi pénz lehet benne, azt felelte: „Van elég, legalább 8 millió.” Így még kb. 3 milliónak maradnia kellett. Alátámasztotta ezt a reményt az is, hogy alulírott január 18-án a kora reggeli órákban kétszer látta Weiszt ajtaja előtt egy kisebb bőrönddel a bankból a Nádor utca 19. sz. házba átmenni, aki alulírott kérdésére, hogy mit visz, azt válaszolta, hogy menekít egy pár értékes dolgot. Azonkívül bízunk abban is, hogy mindketten, végigélvén az első világháborút s az utána következő összeomlást – bár az nem hasonlítható a jelenlegi katasztrófához – rendelkeznek elegendő tapasztalattal és előrelátással. Sokunknak az a véleménye volt, hogy mikor már az oroszok a körúton jártak, egy pár köteg bankjegyet szét lehetett volna osztani egypár tisztviselő között megőrzésre vagy legalább is nagyobb előlegeket (egy évi, félévi fizetést) folyósítani. Ezt annál könnyebben meg lehetett volna tenni, mert – amint alulírott már fentebb is említette – az első napokban itt járt katonai bizottság minden szakértelem és hozzáértés nélkül dolgozott. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy nem kérték a pénztárnaplót, duplikátkulcsok létezéséről halvány fogalmuk sem volt; azt sem tudták, hogy safe is lehet egy bankban, mely mindvégig szerencsésen megmenekült. (Az előtér ajtajának a kulcsa állandóan alulírottnál volt.) A mi vezetőink azonban nagyon szűkkeblűen jártak el, Weisz a január havi illetményre csak kisebb összegű előleget folyósított; a februárra előleget már csak egyes bennfentesek, a mindenkori hatalmasokhoz dörgölődzök kaphattak.

Ott maradt a kasszában 40-50 db mécses is akkor, amikor hiába könyörögtünk mécsesért az őrszobára és az őrszem részére, aki egy rossz petróleumlámpa pislákoló fénye mellett két lépésre sem láthatott. Ott maradt akkor, amikor világító eszközt nem lehetett kapni (az őrség két akkumulátoros lámpája eltűnt; állítólag Vaccari vitte el). Nem értettük, hogy miért takarékoskodnak annyira a mécsessel, odalenn azt használtam, s mikor egyszer az őrszoba részére kértük, Weisz átküldte alulírottat Varga kollégával Albrechthez, aki a lakásban nála lévő mécsesekből adott egyet s láttuk hogy ott is azok a mécsesek világítottak.

Ugyanez a szűkkeblűség nyilvánult meg az ún. „légió-tartalékokkal” kapcsolatban is. Míg egyeseknek minden jutott, másoknak semmi. Mióta a banki óvóhely lakói szétszóródtak, s a

kb. január 8-10-ig üzemben lévő Vígadó vendéglő a bombatalálatok következtében beszüntette üzemét, egynéhányan (főként alulírott és Rück) katasztrofális helyzetbe jutottunk. Volt úgy, hogy 1 ½ napig, sőt két napig is semmit nem ettünk. S amikor alulírott Weisztől azt kérte, hogy a légió-tartalékból adjon neki valamit, 3 db. úgynevezett kutyakekszet vett ki a zsebéből és nyújtotta át. A légió-tartalék – szerinte – a súlyosabb napokra kellett. Nem érttük meg, milyen súlyosabb napokra vár még, mikor esténként az orosz hangszóró hangja már ide hallatszott. Alulírott a légió-tartalékot sohasem látta, azt sem tudja hogy mi volt benne. Az őrségen idegenektől, Foresta és Natura tisztviselőktől, akik – úgy látszik – jobban voltak informálva, értesült, hogy kb. mit tartalmazhatott. Ezek az emberek nem tudták megérteni, hogy miért kell egyeseknek, akik amellet nehéz éjjeli szolgálatot teljesítenek, koplalni, mikor mások jó meleg óvóhelyen, mindennel bőven ellátva lakmározhatnak, lévén ugyanakkor a banknak a tisztviselői is így egyenlő jogcímmel bírhatnak az Intézet által nyújtott javakra. A légió-tartalékot nem lehetett szétszítani, de azért a „keresztfolyosó-társaságnak” mindig jutott a kekszből, a baracklekvárból, a májpástétomkonzervekből, borsóból stb, sőt égetett szeszből is. S míg mi rendes vízhez sem jutottunk hozzá, ők ásványvizet ittak. Természetesen az elégedetlenség folyton nőtt s ezért egyeseknek, főként a külső folyosón lévőknek itt-ott juttattak valamit, hogy az elégedetlenek számát a minimumra redukálják. Január 18-án reggel kb. 8 órakor, tehát alig egy órával az oroszok megjelenése előtt, látta alulírott, hogy Weisz Szecsónak mindössze 4 kg száraz borsót adott ki, s mikor ez utóbbi mást is igényelt, azt a választ kapta, hogy van 18 db májpástétom konzerv még, amit nem tud miként szétszítani. Inkább otthagyt mindent az oroszoknak, akik szét tudták osztani, sőt még hagytak is belőle elvonulásuk után, de azt Csizmadiák szedték össze egy nagy zsákba a körfolyosóról. Mikor alulírott a keresztfolyosóba elkésve leérkezett, s Csizmadiákat látta a zsákkal kijönni, azt mondták neki, hogy már nem maradt semmi lent. Alulírott ekkor arra hivatkozva, hogy ő eddig a légió-tartalékból semmit sem kapott, kérte őket, hogy juttassanak neki is valamit, mert éheznek, erre Csizmadiáné megígérte, ad majd egy kis lekvárt és konzervet, de – úgy látszik – hogy ezen ígéret is „ad Calendas Graecas” tétetett, mert a mai napig még nem váltott be.

Amidőn az oroszok ittléte idején alulírott egyszer Sarkadyékhoz benyitott, látta, hogy az asztalon sok baracklekvár stb. s a sarokban egy nagy papírzsákban keksz, amiből aztán nekünk is juttattak néha egy-két marékkal. Általában az volt az impressziónk, hogy Weiszék a bankot saját tulajdonuknak tekintik. Erre mutatott fentiekén kívül az a hang, amellyel

bennünket még a hölgyek is, (Weiszné és Csizmadiáné) kezeltek, úgy parancsolgattak nekünk, mintha nem is az Intézet egyenjogú tisztviselői, hanem az ő szolgálai lennénk.

Közben a gr. Vigyázó Ferenc u. 8. sz. alatti óvóhely, ahol a tisztviselők zöme meghúzódott, átszenvedte mindazt, amit a legtöbb óvóhely átszenvedett. A sáskajárás a bevonulás utáni napon megkezdődött. A főkapunál orosz őr állott, így mindenki a gr. Vigyázó Ferenc utcai kapunál dörömbölt. Szenvedélyes óragyűjtők jelentkeztek, kikben volt elég humor ahhoz, hogy pl. Spetkát megkérdezzék: legalább jó-e az óra, melynek további tulajdonjogától megfosztják. Utánuk numizmatikusok érkeztek, kik érmék hiányában megelégedtek a bankjegyekkel is. Voltak olyanok, akiket a bőröndök érdekelték (alulírottak is feltörték a Budáról közben átmentett 3 kofferjét), majd jöttek a jóllakottak, akik megelégedtek egy kis szesszel is, lehetőleg minél töményebb állapotban.

„Last, but not least”(végül, de nem utolsósorban) - hogy ebből se maradjunk ki – megjelent, szesszel túl bőségesen telítve, adjutánsa kíséretében az amorózó is, a kis szőke kapitány képében, aki a mostani idők stílusához illően, pisztollyal a kezében, „charaso” kiáltással elragadta a konyhából Kovácsné hűgát. Alulírott éppen jelen volt. Semmi rimánkodás, semmi közbenjárás nem használt. Igaz ugyan, hogy Kovács portást este áthívták és vodkával megtraktálván, olyan ajándékokkal elhalmozva bocsájtották haza, amilyenekről öreg bunkerlakók már csak álmaikban álmodozhattak. (liszt, cukor, kétszersült, rengeteg doboz cigaretta, citromszörp stb.) Kovácsnak többször kellett fordulnia, hogy mind áthozhassa. Később sem feledkeztek meg róla, ellátván őt fenti javakon kívül szövettel, ruhával, fehérneművel, cipővel stb.

Az óvóhelyen sínylődők helyzete csak akkor enyhült, amikor a kapitány és az őrség tagjai, valószínűleg az ott kvartélyozó német nevelőnő kellemes hangjától és zongorajátékától vonzva, állandó vendégei lettek Vugánénak, aki főzött nekik. Ekkor végre sikerült elérni, hogy a kapitány lezáratta a Vigyázó ucai (sic!) kaput, melynek kulcsát magához vette, de elvonulásuk előtt visszaadta. Az óvóhely lakói most már csak a bank főkapuján át közlekedhettek. Ott jártunk mi is kis hólapátolásra, a járda felszabadítására, és a főkapu előtti barrikád egy részének az eltávolítására. Közben az óvóhelyen lévő tisztviselők kezdtek hazaszállingózni. Először elmentek a Maregg-lányok, Szinderné és Szalinkáné, majd Rück és Lassu, végül Spetka a fiával.

A január 26-án eltávozott katonai bizottság működésének befejezése után a bankban lévő őrség szintén állandóan útra készen állt. Napról-napra halasztották az indulást, közben úgy látszik, jónak látták, hogy saját számlára is dolgozzanak valamit. Alulírott egy délelőtt a bankba átmenve, észrevette, hogy a fölszíni férfi gardrobe-szekrények közül egy párat feltörték, de érdemes zsákmányra nem találván, a kísérletezést abbahagyták. A következő napon a kapunál lévő őrrrel beszélgetvén, az emeletről hallatszó nagy kopácsolásra lett alulírott figyelmes s valamivel később látta, hogy a kapitány és fullajtárja pokrócba burkolva húznak le valamit a lépcsőn. Erre az őrről alulírottat letanácsolta a bunkerbe. A kirándulás úgy látszik eredményes volt, mert másnap megismételték. Állítólag sok italt is találtak (pálinkát, likőrt, régi tokaji borokat, élelmiszert, teát, csótésztát, rizst, konzerveket stb.) és ezüstneműt, ez utóbbit valószínűleg a körfolyosóban lévő bőröndökben. Amint értesültem a katonai bizottságot vezető őrnagy 15.000 pengő jutalomban részesült. Fentiekről Vugánétól értesültem.

Végre január 30-án reggel a kapitány az őrséggel elvonult, a legnagyobb rendetlenségben hagyván itt a kereszfolyosót és a körfolyosót. Okmányok, iratok, könyvek szétszórva a földön; a szekrények és bőröndök tartalma kidobálva.

Közben 29-én megjelent a Vigyázó utcai óvóhelyen az előjárásról egy polgári egyén azzal az utasítással, hogy a Dunaparttól 300 méter körzetben lévő óvóhelyeket ki kell üríteni. A Vigyázó utca 6. sz. házban érdeklődtem Szecskónál, de ő azt felelte, hogy ők még nem kaptak ilyen utasítást. Mindenki mégis csomagolni kezdett. Dr. Sakrkadyék kimentek Kispestre Spetkáékhoz, onnan pedig pár nap múlva elindultak Békéscsabára. Mivel kora délután katonák jelentek meg az óvóhelyen azzal, hogy azt este 6 óráig ki kell üríteni, mert katonaság fog oda beköltözni, az óvóhelyen lakók mind szétszéledtek. Elköltöztek Csizmadiák is, Vugáné másnap az olasz iskolába. Alulírott nem lévén hová mennie, Szecskóhoz fordult, aki a legemberibb ember volt ezekben a nehéz napokban s nem is csalódott benne, mert menedéket adott, sőt táplálékot is nyújtott asztaláról. Ide menekült Babusek is a családjával és Kovács családja, csak maga Kovács ment másnap vissza, mert az orosz katonák mégsem foglalták el a 8. sz. ház óvóhelyét.

Az orosz őrség távozása után a bank szabad prédává vált. Nem látván többé őrt a kapuban, az utcán kóborló orosz katonák ki-be járkáltak a bank épületében. Romboltak, zúztak fosztogattak az emeleteken és a pincében is. A kitárt kapu láttára polgári egyének, sőt nők is,

bemerészkedtek az épületbe. Ez utóbbiak, midőn Babusekkel megkérdeztük tőlük, hogy mit keresnek a bankban, mindenféle hamis névre hivatkoztak, úgy kellett őket kikergetni az épületből. Alulírott közben dr. Szikszaynéval találkozott az utcán, aki felhívta figyelmét az elnöki szobában (legutóbb Ghiczy titkár szobája) fekvő értékes nagy perzsaszőnyegre, melynek biztonságba helyezéséről, érthetetlen módon, senki sem gondoskodott. Az esti szürkületben, mikor már remélhető volt, hogy a fosztogató katonák a bank épületéből kitakarodtak, alulírott felmerészkedett az elnöki szobába, melyet teljesen felforgatva talált; még a bőrgarnitúra huzatát is levagdalták. A szőnyeget az ajtó mellett találta nagyjában összegöngyölve, szállításra készen. Levonszolta a pénztárterembe a safe előterébe, az alelnöki szobában lévő szép perzsaszőnyeggel együtt. (Ott őrizte bezárva az utóbbi hetekig s talán most már ez a két nagy értékű szőnyeg az egyedüli, ami megmaradt az Intézet szőnyegeiből.)

Alulírott látván a rombolást s igyekeztén menteni a még menthetőt, még a délelőtti folyamán szólt Kovács portásnak, hogy jó volna lezárni a főkaput, de úgy látszik Kovács portás erre nem nagy hajlandóságot mutatott, mert másnap délelőtti a főkapu még mindig tárva-nyitva volt. Ekkor alulírott megbeszélte az ügyet Szecskó kollégával s arra az elhatározásra jutottak, hogy a főkaput minden körülmények között le kell zárni. Alulírott ekkor lement Kovács portáshoz a konyhába s szólt neki, hogy zárja be a főkaput. Kovács ekkor az ajtó mellett lévő kulcstartóra mutatott: „Tessék bezárni én nem zárom!”

A nap folyamán alulírott többször kísérletet tett a kapu lezárására, de igen nehéz volt meggyőződnie arról, hogy vannak-e még katonák az épületben, akikkel, lévén azok legtöbbször itt állapottban, nemigen volt tanácsos az emeleteken, vagy a pincében egyedül találkozni. Nem egyszer megtörtént, hogy alulírott az épületben beléjük ütközött s kényszerítették, hogy a bunkerbe vezesse őket, ahol papírfáklyákkal pénz és fegyverek után kutattak. Sajnos a legtöbbször találtak is, részben a németektől, részben az oroszoktól itt hagyott töltényeket és kézigránátokat, úgyhogy alulírott csak kínosan tudott kimagyarázkodni. Végre este sikerült a főkaput Babusek segédtisztviselő jelenlétében este öt óra körül lezárni. Mikor alulírott Babuseket megkérdezte, hogy miért húzódik Kovács a kapu lezárásától, Babusek azt mondta, hogy ez érthető, mert ha a főkaput lezárjuk, újból a Vigyázó utcai ház lesz kitéve a fosztogatásnak. A bank pedig könnyebben kiheveri az okozott kárt, mint ők. Alulírott okvetetlenkedéseiért Kovács és Babusek haragját vonta magára. Egy ilyen haragkitörésnek Babusek részéről Szecskó is fültanúja volt.

Másnap reggel a főkaput feltörve találtuk, leverték a kapuküldő kilincsét is. Most már Szecskó megbízta a Vigyázó u. 6. sz. alatti házban lakó Szalay mechanikust, hogy ő zárja le a főkaput, ami teljes szakértelemmel a délután folyamán alulírott és Babusek jelentétében meg is történt. A kulcsot alulírott vette magához. s az még a mai napon is nála van.

Így tehát három napig romboltak és fosztogattak a bankban. Alulírott, kinek semmi hatásköre nem volt, mindent elkövetett, hogy a munkaadó vagyonát lehetőleg mentse. Az intézet akkori vezetői azonban, kik annak idején büszkén állították, hogy ők mentették meg a bankot, cserbenhagyták az intézetet. Nem intézkedett a főkapu lezárásáról, holott ez nekik lett volna a kötelességük. Elbújtak a Nádor utca 19. sz. ház fáspince labirintusában, sohasem lehetett őket látni, az utcán dolgozók közt, a bankba be nem néztek s így talán nem is tudták, hogy mi történik ott. Január 31-én el is költöztek a bank közeléből, előbb azonban igazolványért folyamodtak a Polgármesterhez ötük részére (Weisz, Albrecht, Bozóky, Rück és Veréb, mely utóbbi különben az egész ostrom alatt egyszer sem nézett be a bankba). Nem ők lévén az Intézet hivatott vezetői, kérelmük természetesen elutasításban részesült. Kihagytuk a listából Szecskót, kiről jól tudták, hogy a közelben tartózkodik, és alulírottat is, kit természetesen nem láthattak, mert sohasem mutatkoztak az Intézetben.

Január 31-én reggel arra lettünk figyelmesek, hogy az Intézet Vigyázó utcai frontján a pincéből sűrű füst árad ki. A tűz fészke a trezorfolyosó Vigyázó utcai részén volt, ahol az annakidején ott tanyázó tisztviselők ágyneműje gyulladt ki, valószínűleg a fosztogatók által eldobott papírfáklyától. Szecskó riasztotta a Vigyázó utca 6. sz. alatti óvóhely lakóit, akikkel az ottani óvóhelyről hordván a vizet, két órai nehéz munka után füstgázok között sikerült a tüzet elnyomni. Az oltásban oroszlánrésze volt Antóknak, a Hitelbank tűzoltójának. Az ő bátorságának köszönhető, hogy az intézetünk megmenekült a kiégéstől.

Február 3-án felkereste Szecskót dr. Sajtos igazgató úr, akivel alulírott jelenlétében megbeszéltük, hogy hirdetést tesznek közzé, a „Szabadság” című napilapban, mellyel az Intézet tisztviselőit jelentkezésre szólítják fel. Február 7-re hívták össze a tisztviselőket, akik egyelőre csak csekély számban jelentek meg a Vigyázó u. 6. sz. házban, minthogy a hirdetés még nem jelenhetett meg. Az intézet e napon újból megkezdte működését.

Budapest, 1945. március 13.

Szaniszló János⁷⁹⁶

⁷⁹⁶ MNL OL Z 76 30 doboz 18. tétel Feljegyzések az 1944-1945. évi eseményekről

XVI. 9. Újságcikk a bank megalakulásának körülményeiről⁷⁹⁷

Az *Est* című 1920. április 7-ei cikke: „A nagy magyar–olasz bank alakulása. Jelentettük, hogy a húsvéti ünnepek előtt Éber Antal, az Agrárbank vezérigazgatója és Fónagy Aladár, a Fabank elnöke Milánóba utazott, ahol folytatták a magyar–olasz bank alapítására vonatkozó ismert tárgyalásokat. A tárgyalások félbeszakadtak és Éber és Fónagy visszatért Budapestre. A tárgyalások Bécsben fognak folytatódni, ahová holnap vagy holnapután az összes érdekeltek elutaznak. A tárgyalások eddigi eredményeiről illetékes helyen a következő felvilágosítást kaptuk.

A tárgyalások még nem értek véget, de az alapelvekre nézve megtörtént a megegyezés. Az érdekeltek valószínűleg holnapután Bécsben jönnek össze itt vagy véglegesítik az egész tranzakciót vagy pedig annak csak egy része jön létre. Befejezettnek tekinthető a Fabank és az Országos Bank fúziója.

Még nincs eldöntve, hogy létrejön-e a fúzió az Agrárbankkal. Lehet, hogy egyelőre megalakul a Magyar–Olasz Bank a Fabank és az Országos Bank részvételével és ezzel az alakulással az Agrárbank csak kooperációba lép. Ebben az esetben a fúzió kimondása végett mindkét bank rendkívüli közgyűlést tart és csak intern szerződés fogja a fuzionált új bank és az Agrárbank között az együttműködést szabályozni. De lehet, hogy a mostani bécsi tárgyalásokon már az Agrárbank is belemegy a fúzióba és akkor egyszerre történik meg a három bank fúziója útján az új magyar–olasz bank alakulása. Nagyon valószínű azonban, hogy egyelőre csak a két bank fuzionál és az Agrárbank majd csak a már megalakult új magyar–olasz bankba fog beolvadni. A személyi kérdésekről sok téves hír látott napvilágot. Ha a három bank fúziója létrejön, akkor ebben az esetben elnök Castiglioni Camillo, alelnök báró Beck Gyula és Fónagy Aladár, vezérigazgató pedig Éber Antal lesz. Az igazgatóságban képviselve lesz a Banca Commerciale is, azonban az igazgatóság tagjainak túlnyomó része magyar lesz és kizárólag magyarok lesznek az ügyvezető igazgatók.

Az alaptőke nagyságát és a különböző részvények becserélésének módozatait a bécsi tárgyalásokon fogják megállapítani.”

⁷⁹⁷ https://adt.arcanum.com/hu/view/AzEst_1920_04/?pg=35&layout=s (letöltés: 2021. febr. 01.)

XVI. 10. A Nemzeti Újság 95. számában megjelent hirdetés szerint, kisebb elírásokkal (1920.04.20-i szám)⁷⁹⁸

Magyar–Olasz Bank. Ma tartotta a Magyar–Olasz Bank Rt. alakuló közgyűlését Castiglioni Camillo elnöklete alatt és ugyancsak ma tartotta meg a Magyar Fakereskedők Hitelintézete Rt. (Fabank) és a Magyar Országos Bank Rt. is közgyűlését, amelyen a nevezett intézeteknek a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaságba való beolvadása elhatározott. A Magyar–Olasz Bank Rt. alaptőkéje 300.000.000 korona, amely 1.500.000 darab 200 koronás részvényből áll. A részvényekből 720.000 darab — 1 régi részvényre 2 új részvény — a Fabank részvényeseinek, 210.000 darab pedig — 25 régi részvényre 42 új részvény — az Országos Bank részvényeseinek engedtetik át, míg a fennmaradó 570.000 darab részvényt 100 százalékos felárral az olasz csoport vette át. Ilyképpen a Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság tevékenységét 300.000.000 K alaptőkével és 193.000.000 K nyílt tartalékkal fogja megkezdeni. A Magyar–Olasz Bank Rt. igazgatóságának tagjai lettek: Castiglioni Camillo (elnök), Grande Officiate Diuseppe Töplitz, a Banca Commerciale Italiana administrateur délégué és vezérigazgatója, Fónagy Aladár és báró Madarassy-Beck Gyula (alelnökök), továbbá Adler Robert, Mariano Petronio, a Societa Italiana di Credito Commerciale igazgatói, Grosz Béla, dr. Goldfinger Oszkár, a „Foresta“ igazgatósági tagjai, Riccado Guazipo nagyiparos, gróf San Martino senator, a Banca Commerciale Italiana igazgatósági tagja, Commendatory Mino Giansana, a Banca Commerciale Italiana ügyvezető igazgatója, Deutsch Frigyes, dr. Hilb Jenő, a Fabank igazgatósági tagjai, Goldstein Pál, az Allgemeine Depositenbank igazgatósági tagja és ügyvezető igazgatója, Neumann Gábor, az Allgemeine Depositenbank igazgatója, Egyedi Lajos, Stein Ármin, az Országos Bank igazgatósági tagjai, báró Kürthy Lajos v. b. t. t, Matlekovits Sándor v. b. t. t, dr. Nagy Ferenc v. b. t., báró Szterényi József v. b. t. t. és dr. Éber Antal (vezérigazgató). A felügyelőbizottság tagjai lettek: Barta Ödön, Eördögh Virgil, dr. Feleki Béla, Pándi Horváth Zsigmond, lovag Jacobovits Rudolf, a Banca Commerciale Italiana volt igazgatója. Lord Adolf, Mészáros István, gróf Parrachini Carlo, a Banca Commerciale Italiana igazgatója. Szántó Frigyes és Antonio De Torna mérnök.

⁷⁹⁸ https://adtplus.arcanum.hu/en/view/NemzetiUjsag_1920_04/?pg=165&layout=s (letöltés: 2021. ápr. 07.)

XVI. 11. Éber Antal cikke a bank alapításáról.⁷⁹⁹

Mint a ma közzétett kommunikéből kitűnik, a Magyar–Olasz Bank alapítása immár végleg elhatározott dolog és én, aki az Olaszországgal való politikai és gazdasági kapcsolatot mindenekfelett magyar érdekeknek tartom, szerencsésnek érzem magam, hogy az új intézet alapítói annak vezetését reám bízta. A bank alapításának gondolata nem tőlem, hanem Castiglioni Camillótól származik, aki a nála megszokott eréllyel, szívósággal és elmeéllel győzte meg Olaszország legnagyobb és legtekintélyesebb bankját, a Banca Commerciale Italianát ennek az alapításnak a szükségességéről. Hogy ez a nagyszabású külföldi intézet elhatározta magát az alapításra, ez nem csak azért öröndetes, mert így hazánk gazdasági regenerációja erős támaszt nyert egy 600 millió líra saját tőke és mintegy 4000 millió líra betétállomány felett rendelkező külföldi intézetben, hanem azért is, mert így meg van adva a külföldi tőke érvényesülésének az a módja, amely a mi érdekeink szempontjából kívánatos. Amíg ugyanis nem tekinthető kívánatosnak az, ha a külföldi tőke egyes hazai vállalatainkat egyszerűen összevásárolja, addig az a mód, hogy közös tőkével alapított, de kizárólag magyarok által vezetett pénzüintézet vezesse be a külföldi tőkét gazdasági életünk termékenyítésére, közgazdasági és nemzeti szempontból egyaránt öröndetesnek minősíthető. Remélem, hogy ez a módszer – magyar többség a tőkében, kizárólag magyar ügyvezetés – irányadóul fog szolgálni egyéb külföldi tőkecsoportok magyarországi alapításainál is. Az új intézet oly saját tőkével kezdi meg tevékenységét, amely jóval felülmúlja a magyar pénzüintézetek eddigi tőkeösszegeit. Azt gondolom mégis, hogy túlméretezésről nem lehet szó két okból. Először azért, mert az új intézetbe rögtön két, rövid idő alatt valószínűleg egy harmadik intézet is beleolvad, tehát intézeteink túlságosan nagy számának koncentráció útján való csökkentéséről van szó, másodszor pedig azért, mert tisztában kell lennünk azzal, hogy a korona értékcsökkenése következtében ma egy 5–600 millió saját tőkével dolgozó intézet közgazdasági hordképessége nem nagyobb, mint volt a békében valamely erősebb banké. Azzal az aggodalommal szemben, mintha az új intézmény várható versenyével talán ártalmára lehetne a többi pénzüintézetben befektetett magyar tőkének, hivatkozhatom az alapítók és a kiszemelt vezetőség ama határozott szándékára, hogy a Magyar–Olasz Bank távolról sem kíván a többi pénzüintézettel harcba bocsátkozni, hanem ellenkezőleg kollegiális és baráti együttműködéssel óhajt a magyar közgazdasági élet szolgálatára állni. Végül a személyzet

⁷⁹⁹ MNL OL Z 77 1. csomó 2. tétel Az alapítással kapcsolatos feljegyzések és kommunikék 1920.

szervezése kérdésében annyit kívánok megjegyezni, hogy a személyzet javarészt a beolvadó intézetek tisztikarának átvétele útján fog összeállítani. Amennyiben azonban kiegészítésre lesz szükség, elsősorban a megszállott területekről elűzött köz- és magántisztviselőkre gondolunk, akiket elemi hazafias kötelességteljesítésből minden más jelentkezővel szemben még akkor is előnyben kívánunk részesíteni, ha megfelelő előképzettség és gyakorlat hiányában az illetők munkája rövid ideig kevésbé is lesz az intézet számára értékesíthető.

XVI. 12. A bank vezetése 1920–1944 között⁸⁰⁰

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1920

Elnök:

Camillo Castiglioni

Alelnökök:

Giuseppe Toeplitz (a Banca Commerciale Italiana vezérigazgatója)

Dr. Madarassy-Beck Gyula báró (a Magyar Jelzálog-Hitelbank elnök-vezérigazgatója)

Tagok:

Adler Róbert (a Societa Italiana di Credito Commerciale igazgatója)

Giberti Borromeo herceg (a Banca Commerciale Italiana igazgatóság tagja)

Alfredo Dentice di Frasso (a Lloyd Triestino elnöke)

Egyedi Lajos (nagyiparos)

Dr. Éber Antal (m. kir. udvari tanácsos, vezérigazgató)

Mino Gianzana (a Banca Commerciale Italiana központi igazgatója)

Riccardo Gualino (ügyvéd, nagyiparos, a S.A. FIAT alelnöke)

Goldstein Pál (az Allgemeine Depositenbank vezérigazgatója)

Gross Béla (a „Foresta” S.A. per l’Industria ed il Commercio del Legname vezérigazgatója)

fajkürthi és kolthai Kürthy Lajos báró (valóságos belső titkos tanácsos, cs. és kir. kamarás)

Dr. Matlekovits Sándor (valóságos belső titkos tanácsos)

Enrico San Martino di Valperga gróf (szénátor, a Banca Commerciale Italiana igazgatósági tagja)

Neumann Gábor (az Allgemeine Depositenbank h. vezérigazgatója)

Dr. Nagy Ferenc (valóságos belső titkos tanácsos, ny. államtitkár, v. országgyűlési képviselő)

Stein Ármin (bankár)

Szterényi József báró (valóságos belső titkos tanácsos, v. m. kir. miniszter)

Felügyelőbizottság tagjai: Barta Ödön (elnök), Eördögh Virgil, Jakobovits Rudolf, Carlo Parravicini gróf, dr. Feleki Béla, Lord Adolf, Szántó Frigyes, pándi Horváth Zsigmond, Mészáros István, Antonio de Toma

⁸⁰⁰ MNL OL Z 76 12. csomó 7. tétel Igazgatóság üzleti jelentései (1920-1941)

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1921

Elnök:

Camillo Castiglioni

Alelnökök:

Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Giberti Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso

Egyedi Lajos

Dr. Éber Antal

Mino Gianzana

Riccardo Gualino

Goldstein Pál

Dr. Matlekovits Sándor

Enrico San Martino di Valperga gróf

Neumann Gábor

Dr. Nagy Ferenc

Stein Ármin

Szterényi József báró

Felügyelőbizottság tagjai: Barta Ödön (elnök), Eördögh Virgil, Jakobovits Rudolf, Carlo Parravicini gróf, dr. Feleki Béla, Szántó Frigyes, pándi Horváth Zsigmond, Mészáros István, Antonio de Toma

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1922

Elnök: Camillo Castiglioni

Alelnökök:

Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Giberti Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso

Egyedi Lajos

Dr. Éber Antal

Fuchs Leó (nagyiparos, a Juta- és Kenderipari Rt. és a Magyar Kender- és Lenipari Rt elnöke)

Mino Giansana

Riccardo Gualino

Dr. Halmi Miklós (m. kir. kincstári főtanácsos, vezérigazgató-helyettes)

Dr. Matlekovits Sándor

Enrico San Martino di Valperga gróf

Neumann Gábor

Dr. Nagy Ferenc

Stein Ármin

Szterényi József báró

Felügyelőbizottság tagjai: Barta Ödön (elnök), Eördögh Virgil, Jakobovits Rudolf, Szántó Frigyes, pándi Horváth Zsigmond, Mészáros István, Antonio de Toma

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1923

Elnök: Camillo Castiglioni

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Dr. Almásy Imre gróf (nagybirtokos)

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold (m.kir. udvari tanácsos)

Giberti Borromeo herceg

Commendatore Prof. Dott. Arturo Castiglioni (Castiglioni testvére, orvostörténész)

Alfredo Dentice di Frasso

Dr. Doroghi Ervin (ügyvéd)

Egyedi Lajos

Dr. Éber Antal

Fuchs Leó

Mino Gianzana

Riccardo Gualino

Dr. Halmi Miklós

Hartenstein Jenő (a Hazai Fatermelő Rt. vezérigazgatója)

Dr. Matlekovits Sándor

Enrico San Martino di Valperga gróf

Neumann Gábor (a C. Castiglioni-ház általános meghatalmazottja)

verseghi Dr. Nagy Ferenc

Stein Ármin

Felügyelőbizottság tagjai: Barta Ödön (elnök), Eördögh Virgil, Jakobovits Rudolf, Szántó Frigyes, pándi Horváth Zsigmond, Mészáros István, Antonio de Toma, László Fülöp, Radisics György, Dott. Enrico Righi

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1924

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert (valóságos belső titkos tanácsos, ny. miniszter, a főrendi ház tagja, a Magyar Tudományos Akadémia Elnöke)

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Dr. gróf Almásy Imre

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold

Boni Boncompagni Ludovisi herceg (nagybirtokos)

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso

Dr. Doroghi Ervin

Egyedi Lajos

Dr. Éber Antal

Fuchs Leó

Mino Giansana

Riccardo Gualino

Dr. Halmi Miklós

Dr. Matlekovits Sándor

Enrico San Martino di Valperga

verseghi Dr. Nagy Ferenc

Adolfo Rossi (a Banca Commerciale Italiana igazgatója)

Stein Ármin

Felügyelőbizottság tagjai: Barta Ödön (elnök), Eördögh Virgil, Szántó Frigyes, pándi Horváth Zsigmond, Mészáros István, Antonio de Toma, Radisics György, Dott. Enrico Righi

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1925

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Dr. gróf Almásy Imre

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Egyedi Lajos

Dr. Éber Antal

Fuchs Leó

Mino Gianzana

Riccardo Gualino

Dr. Halmi Miklós

Enrico San Martino di Valperga

verseghi Dr. Nagy Ferenc

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Barta Ödön (elnök), Eördögh Virgil, Szántó Frigyes, pándi Horváth Zsigmond, Mészáros István, Antonio de Toma, Radisics György, Dott. Enrico Righi

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1926

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Dr. gróf Almássy Imre

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Egyedi Lajos

Dr. Éber Antal

Fuchs Leó

Mino Gianzana

Riccardo Gualino

Dr. Halmi Miklós

Enrico San Martino di Valperga

verseghi dr. Nagy Ferenc

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), Eördögh Virgil, Mészáros István, Antonio de Toma, Radisics György, Dott. Enrico Righi

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1927

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Dr. gróf Almásy Imre

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Dr. Éber Antal

Fuchs Leó

Mino Gianzana

Riccardo Gualino

Dr. Halmi Miklós

Enrico San Martino di Valperga

verseghi Dr. Nagy Ferenc

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Eördögh Virgil, Mészáros István, Antonio de Toma, Radisics György, Dott. Enrico Righi

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1928

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Dr. Éber Antal

Fuchs Leó

Mino Gianzana

Riccardo Gualino

Dr. Halmi Miklós

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Eördögh Virgil, Mészáros István, Antonio de Toma, Radisics György, Dott. Enrico Righi

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1929

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Dr. Éber Antal

Frey Kálmán (m. kir. főtanácsos, a Budapesti Áru- Értéktőzsde alelnöke)

Mino Gianzana

Dr. Halmi Miklós

Lodovico Mazzotti Biancinelli gróf (a Fabbrica Automobili Isotta Fraschini elnöke)

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván (ny. miniszter, országgyűlési képviselő, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke)

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Eördögh Virgil, Mészáros István, Antonio de Toma, Radisics György, Dott. Enrico Righi

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1930

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

dubicsányi Barta Arnold

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Dr. Éber Antal

Frey Kálmán

Mino Gianzana

Dr. Halmi Miklós

Lodovico Mazzotti Biancinelli gróf

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Eördögh Virgil, Mészáros István, Antonio de Toma, Radisics György, Dott. Enrico Righi, ifj. Sorg Antal

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1931

Elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Dr. Éber Antal

Frey Kálmán

Mino Gianzana

Dr. Halmi Miklós

Lodovico Mazzotti Biancinelli gróf

rozsnyói Dr. Pekár Gyula (ny. miniszter, országgyűlési képviselő)

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Eördögh Virgil, Mészáros István, Antonio de Toma, Dott. Enrico Righi, ifj. Sorg Antal

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1932

Tiszteletbeli elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Elnök: Dr. Éber Antal (m. kir. udvari tanácsos, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke,
országgyűlési képviselő)

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giberto Borromeo herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

Dr. Halmi Miklós

Lodovico Mazzotti Biancinelli gróf

rozsnyói Dr. Pekár Gyula

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Dénes Mór, Eördögh Virgil, Mészáros István, Martin István, Szécsy Hugó, Antonio de Toma, Dott. Enrico Righi, ifj. Sorg Antal

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1933

Tiszteletbeli elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Elnök: Dr. Éber Antal

Alelnökök: Giuseppe Toeplitz és Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

Dr. Halmi Miklós

Ernesto Krausz (vezérigazgató-helyettes)

rozsnyói Dr. Pekár Gyula

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Dénes Mór, Eördögh Virgil, Mészáros István, Martin István, Szécsy Hugó, ifj. Sorg Antal, György Lajos, Giulio Manfredini

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1934

Tiszteletbeli elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Elnök: Dr. Éber Antal

Alelnök: Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

Dr. Halmi Miklós

Dr. Kónig Tivadar (ny. pénzügyi államtitkár)

Ernesto Krausz

rozsnói Dr. Pekár Gyula

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Felügyelőbizottság tagjai: Szántó Frigyes (elnök), dr. Barta Ernő, Dénes Mór, Eördögh Virgil, Mészáros István, Martin István, Szécsy Hugó, ifj. Sorg Antal, György Lajos, Giulio Manfredini

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1935

Tiszteletbeli elnök: Dr. Berzeviczy Albert

Elnök: Dr. Éber Antal

Alelnök: Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

Dr. Halmi Miklós

Ernesto Krausz

rozsnói Dr. Pekár Gyula

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Adolfo Rossi

Giuseppe Zuccoli (a Banca Commerciale Italiana központi igazgatója)

Felügyelőbizottság tagjai: dr. Barta Ernő, Dénes Mór, Mészáros István, Martin István, Szécsy Hugó, ifj. Sorg Antal, György Lajos, Giulio Manfredini

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1936

Elnök: Dr. Éber Antal.

Alelnök: Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

Dr. Halmi Miklós

Ernesto Krausz

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Guido Schwarz (a Banca Commerciale Italiana igazgatója)

Giuseppe Zuccoli

Felügyelőbizottság tagjai: Martin István (elnök), Dénes Mór (elnökhelyettes), Barta Ernő dr, Barta István, György Lajos, Giulio Manfredini, Mészáros István, Szécsy Hugó, ifj. Sorg Antal

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1937

Elnök: Dr. Éber Antal

Alelnök: Dr. Madarassy-Beck Gyula báró

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

Dr. Halmi Miklós

Ernesto Krausz

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Guido Schwarz (a Banca Commerciale Italiana igazgatója)

Giuseppe Zuccoli

Felügyelőbizottság tagjai: Martin István (elnök), Dénes Mór (elnökhelyettes), Barta Ernő dr, Barta István, György Lajos, Giulio Manfredini, Mészáros István, Szécsy Hugó, ifj. Sorg Antal

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1938

Elnök: Guido Romanelli olasz kir ezredes (Olaszország királyának és Etiópia császárának rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere)

Alelnökök: Dr. Madarassy-Beck Gyula báró (a Magyar Kereskedelmi Csarnok elnöke) és Giuseppe Zuccoli (a Banca Commerciale Italiana központi igazgatója)

Tagok:

Adler Róbert

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Alfredo Dentice di Frasso gróf

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

Dr. Halmi Miklós

Ernesto Krausz

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Silvio Ruberti

Enrico San Martino di Valperga

Guido Schwarz

Felügyelőbizottság tagjai: Martin István (elnök), Dénes Mór (elnökhelyettes), Barta István, György Lajos, Mario Luporini, Giulio Manfredini, Mészáros István, Szécsy Hugó, ifj. Sorg Antal

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1939

Elnök: Guido Romanelli olasz kir ezredes

Alelnök: Giuseppe Zuccoli

Administrateur délégué: Silvio Ruberti

Tagok:

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

gróf Csáky Zsigmond (ny. m. kir altábornagy)

Dr. Doroghi Ervin

Frey Kálmán

Mino Giansana

nagyrákói és kelemenfalvi Dr Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Felügyelőbizottság tagjai: Martin István (elnök), Barta István, Mario Luporini, Giulio Manfredini, Mészáros István, ifj. Sorg Antal

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1940

Elnök: Guido Romanelli olasz kir ezredes

Alelnökök: Silvio Ruberti és Gratz Gusztáv (b.t.t.v.m. kir. külügyminiszter, országgyűlési képviselő)

Vezérigazgató: adamóczi Ambró István

Tagok:

Boncompagno Boncompagni Ludovisi herceg

Giovanni Bubba (a Società Italiana di Credito igazgatója)

Vittorio Cerruti (v. olasz kir. nagykövet)

gróf Csáky Zsigmond (ny. m. kir altábornagy)

Dr. Doroghi Ervin

Mino Gianzana

nagyrákói és kelemenfalvi Dr. Rakovszky Iván

Enrico San Martino di Valperga

Dr. Thallmayer Alfréd (m. kir. kincstári főtanácsos, a Magyar Nemzeti Bank ny. igazgatója)

Giuseppe Zuccoli

Felügyelőbizottság tagjai: Martin István (elnök), Barta István, Mario Luporini, Giulio Manfredini, Mészáros István, ifj. Sorg Antal, székelyhídi Hammer Géza

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1941

Elnök: Guido Romanelli olasz kir ezredes

Alelnökök: Silvio Ruberti és Gratz Gusztáv

Vezérigazgató: adamóczi Ambró István

Tagok:

Giovanni Bubba

Vittorio Cerruti

gróf Csáky Zsigmond

Dr. Doroghi Ervin

Mino Gianzana

Enrico San Martino di Valperga

Dr. Thallmayer Alfréd

Giuseppe Zuccoli

Felügyelőbizottság tagjai: Barta István, Mario Luporini, Giulio Manfredini, Mészáros István,
ifj. Sorg Antal, székelyhídi Hammer Géza

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1942

Elnök: Guido Romanelli olasz kir. ezredes

Alelnökök: Silvio Ruberti és Gratz Gusztáv

Vezérigazgató: adamóczi Ambró István

Tagok:

Alceste Antonucci (olasz kir. kincstári osztályfőnök)

Giovanni Bubba

Dr. Villani Frigyes báró (m. kir. titkos tanácsos, ny. rk. követ és meghat. miniszter)

Giuseppe Zuccoli

Felügyelőbizottság tagjai: Mészáros István (elnök), Barta István, Donner Kornél, székelyhídi Hammer Géza, Mario Luporini, Giulio Manfredini, Messik Vilmos⁸⁰¹

⁸⁰¹ Nagy Magyar Compass 66/1 (1942) 182.

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1943

Elnök: Guido Romanelli olasz kir. ezredes

Alelnökök: Silvio Ruberti és Gratz Gusztáv

Vezérigazgató: adamóczi Ambró István

Tagok:

Alceste Antonucci

Giovanni Bubba

gróf Csáky Zsigmond

Dr. Doroghi Ervin

Mino Gianzana

Conte Enrico San Martino di Valperga

Dr. Thallmayer Alfréd

Dr. Villani Frigyes báró

Giuseppe Zuccoli

Felügyelőbizottság tagjai: Mészáros István (elnök), Barta István, Donner Kornél, székelyhídi Hammer Géza, Mario Luporini, Giulio Manfredini, Messik Vilmos⁸⁰²

⁸⁰² Nagy Magyar Compass 67/1 (1943) 189.

A Magyar–Olasz Bank Részvénytársaság vezetése 1944

Elnök: Guido Romanelli olasz kir. ezredes

Alelnökök: Silvio Ruberti és Gratz Gusztáv

Vezérigazgató: adamóczi Ambró István

Tagok:

Alceste Antonucci

Giovanni Bubba

gróf Csáky Zsigmond

Dr. Doroghi Ervin

Mino Gianzana

Conte Enrico San Martino di Valperga

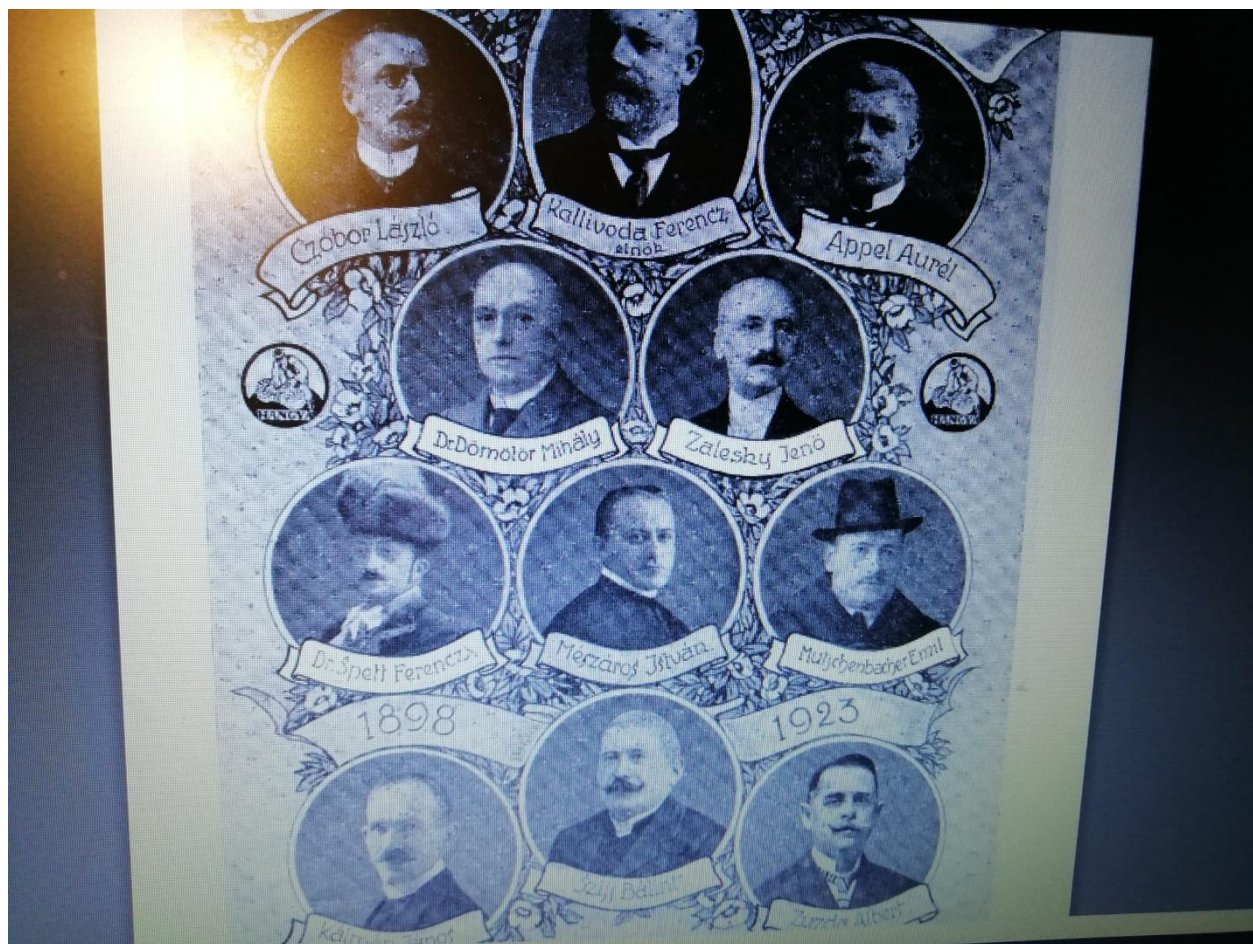
Dr. Thallmayer Alfréd

Dr. Villani Frigyes báró

Giuseppe Zuccoli

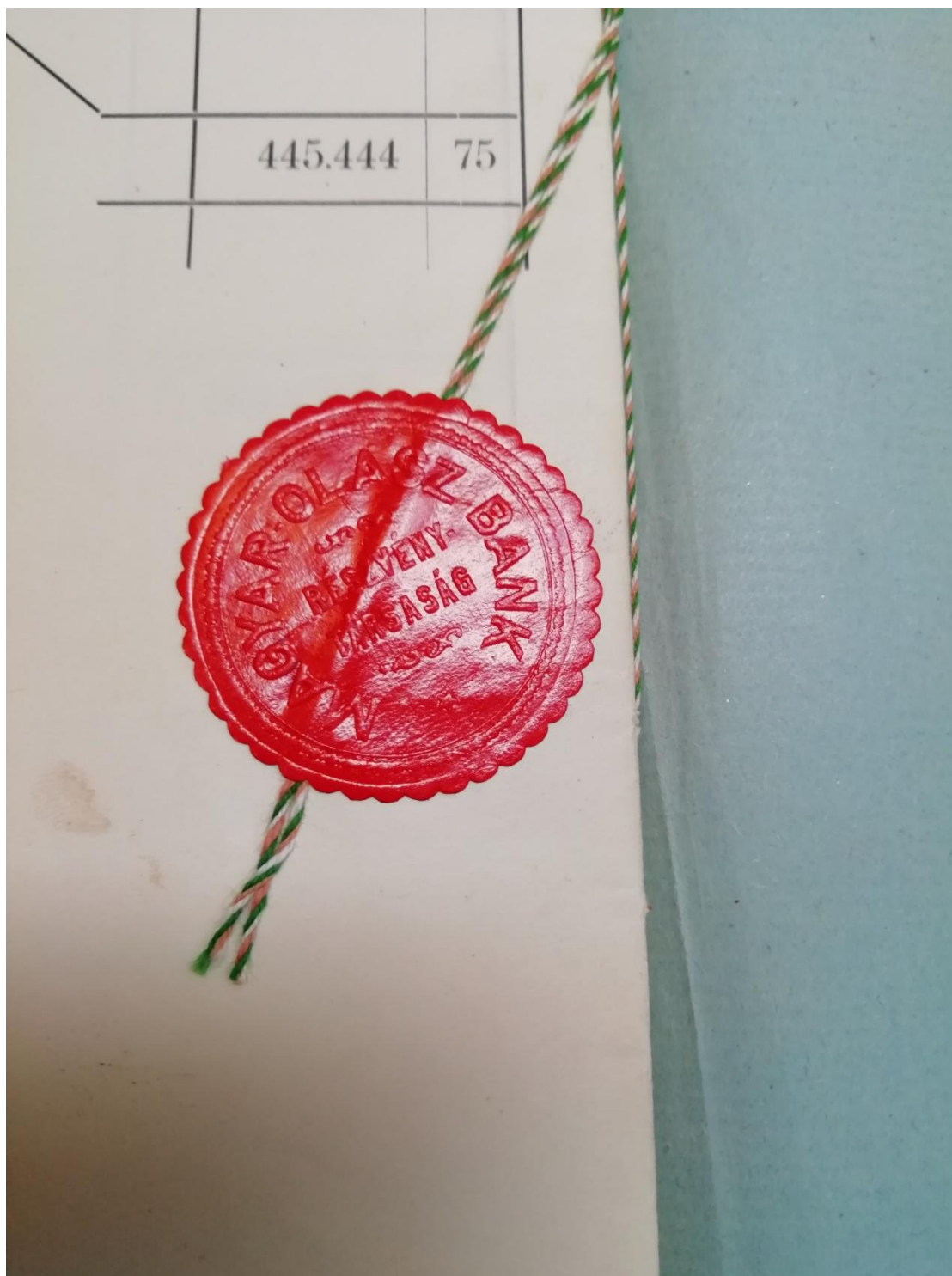
A Felügyelőbizottság tagjai: Mészáros István (elnök), Barta István, Donner Kornél, székelyhídi Hammer Géza, Mario Luporini, Giulio Manfredini, Messik Vilmos⁸⁰³

⁸⁰³ Nagy Magyar Compass 68/1 (1944) 189.

XVI. 14. Mészáros István pápai prelátus portréja (középen)⁸⁰⁵

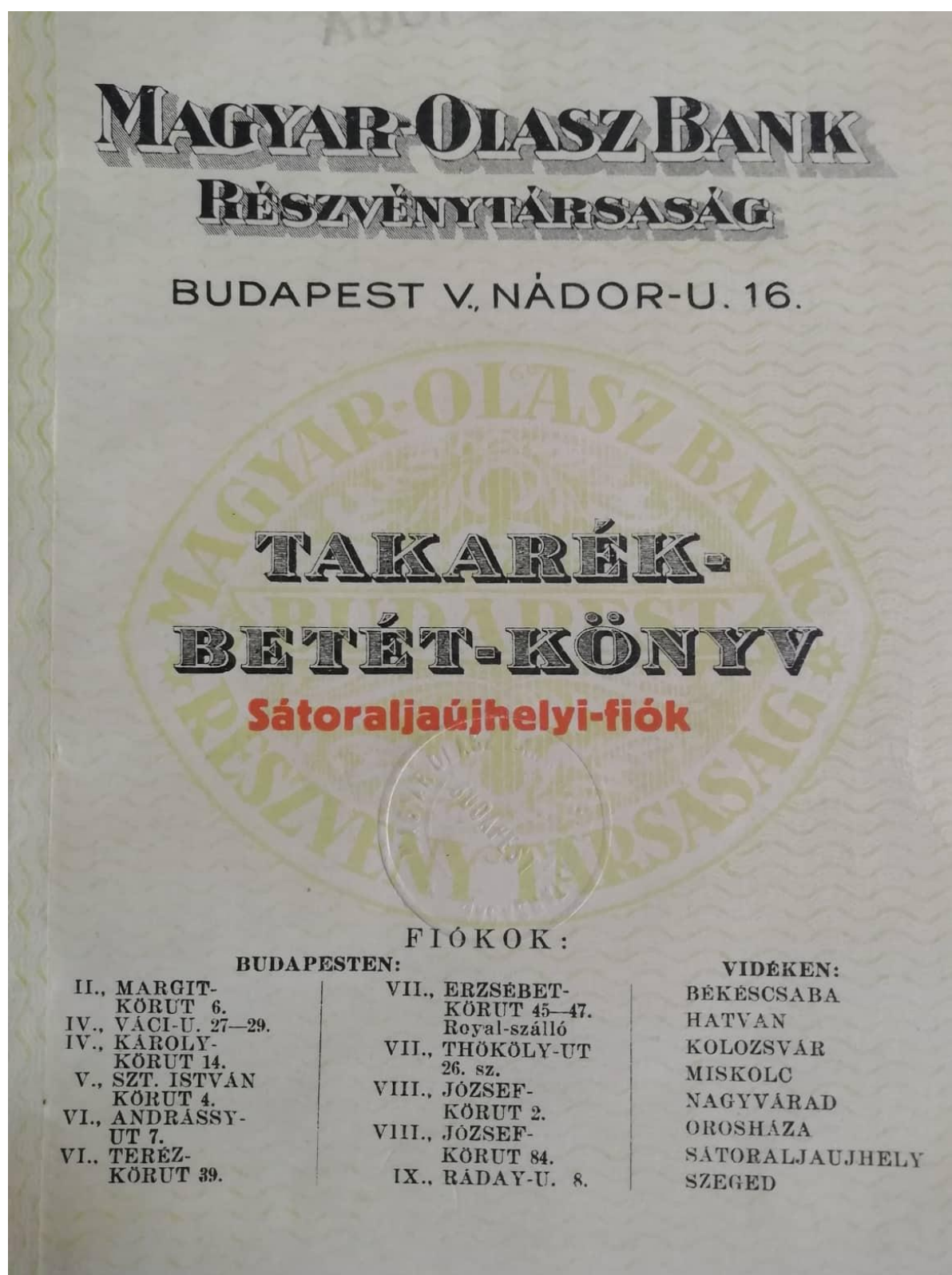
⁸⁰⁵ http://www.mezogazdasagikonyvtar.hu/assets/digitarchiv/Hangya-első-25-éve_1923_OCR.pdf
 2022. nov. 30.)

(letöltés:

XVI. 15. A Magyar–Olasz Bank Rt. pecsétje⁸⁰⁶

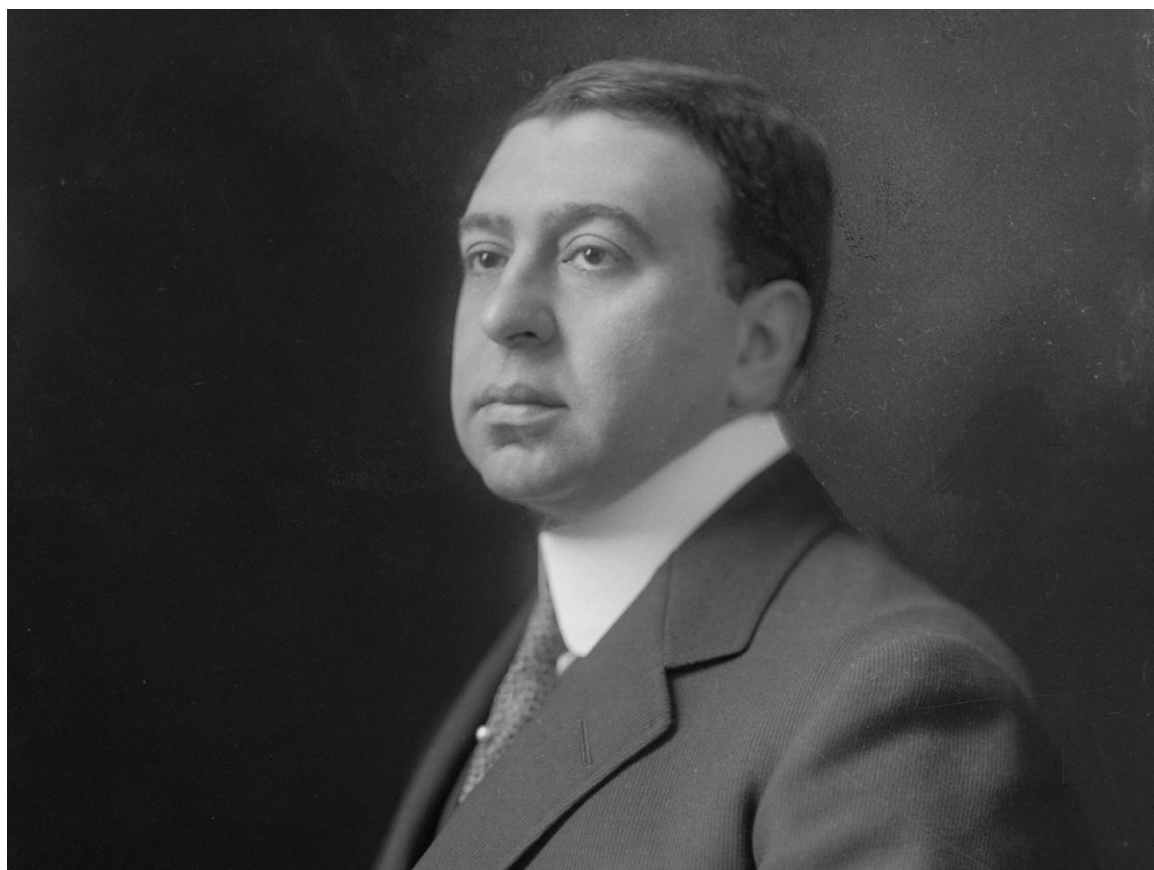
⁸⁰⁶ MNL OL Z 75 9. csomó VIII. rendes közgyűlés, 1928. március 12.

XVI. 16. A Magyar–Olasz Bank Rt. takarékbetétkönyve (saját tulajdon)

XVI. 17. A Magyar–Olasz Bank Rt. Sportegyesületi érme (saját tulajdon)

XVI. 18. Camillo Castiglioni fényképe⁸⁰⁷

⁸⁰⁷ <https://www.br.de/mediathek/video/der-millionensassa-das-schillernde-leben-des-finanzjongleurs-camillo-castiglioni-av:5de67b68223252001a425f18> (letöltés: 2022. nov. 30.)

XVI. 19. A Magyar–Olasz Bank Központi székházának ülésterme (Budapest, Nádor utca 16.)⁸⁰⁸

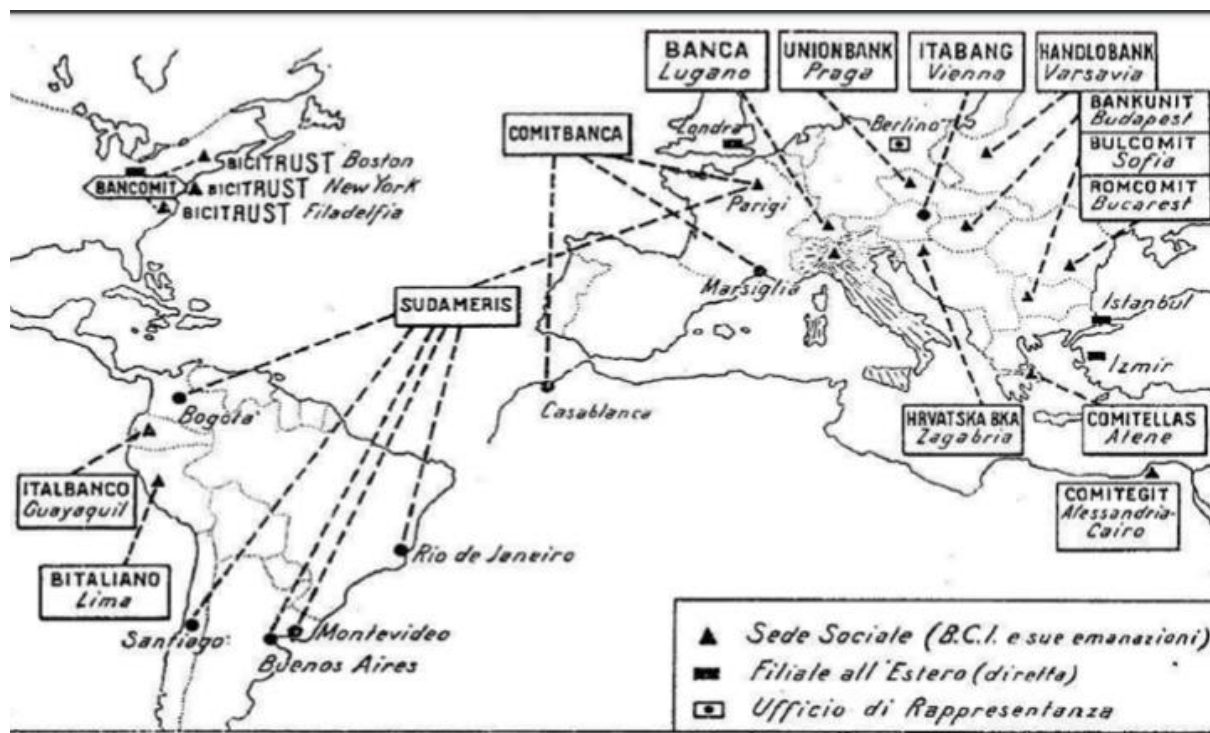

808

<https://gallery.hungaricana.hu/hu/BudapestGyujtemeny/1050119/?list=eyJxdWVyeSI6ICJDSU1LRT0oXCJNYWd5YXIiT2xhc3ogQmFuayBSdC5cIikifQ> (letöltés: 2022. nov. 30.)

XVI. 20. A BCI külföldi leányvállalatai I.

Köztük a Magyar–Olasz Bank Rt., BANKUNIT Budapest néven.

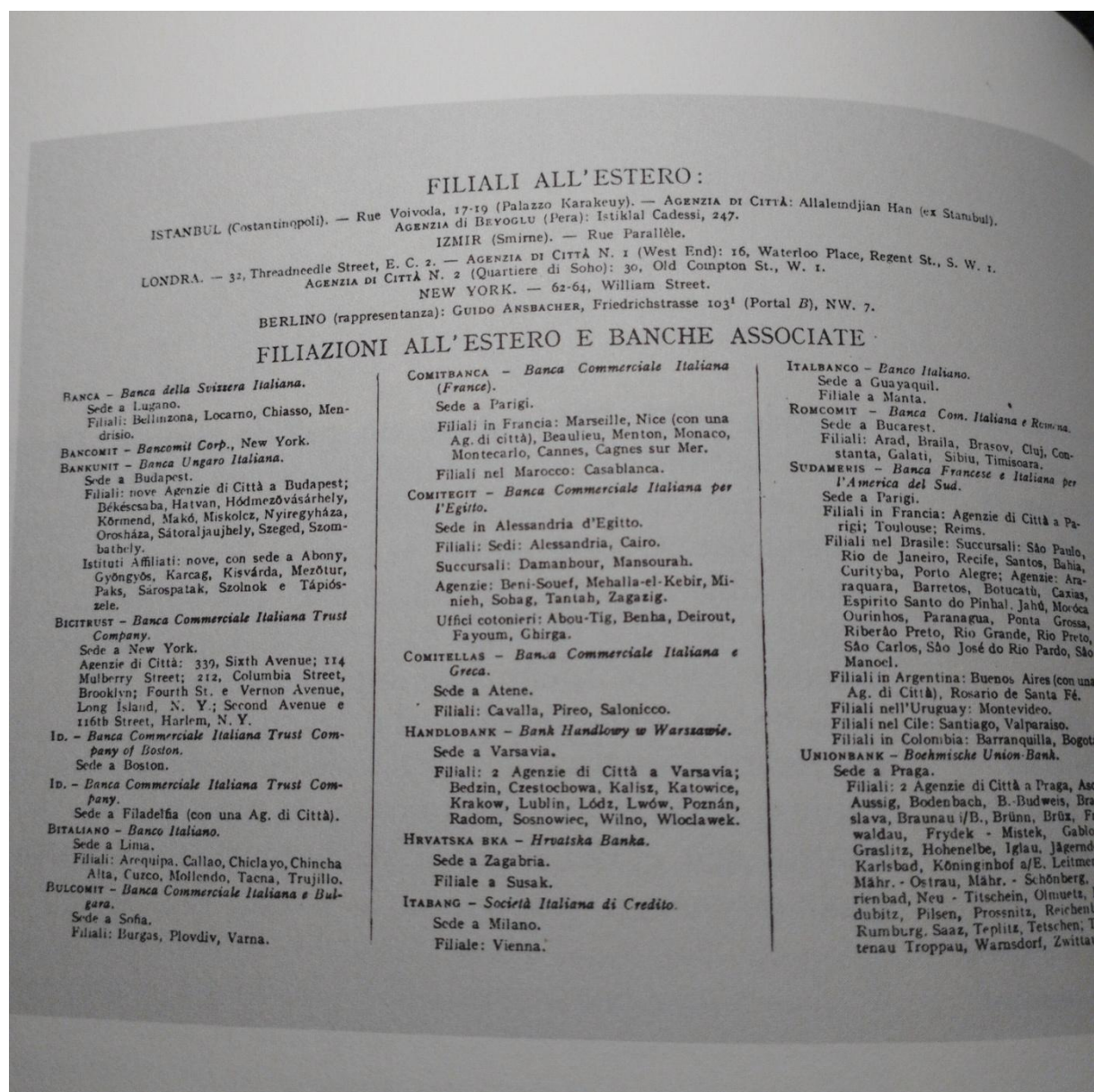

809

⁸⁰⁹ Gianni Toniolo: Cent'Anni 1894–1994, La Banca Commerciale e l'economia italiana, Fiesole, Nardini, 1994. 62.

XVI. 21. A BCI külföldi leányvállalatai II.

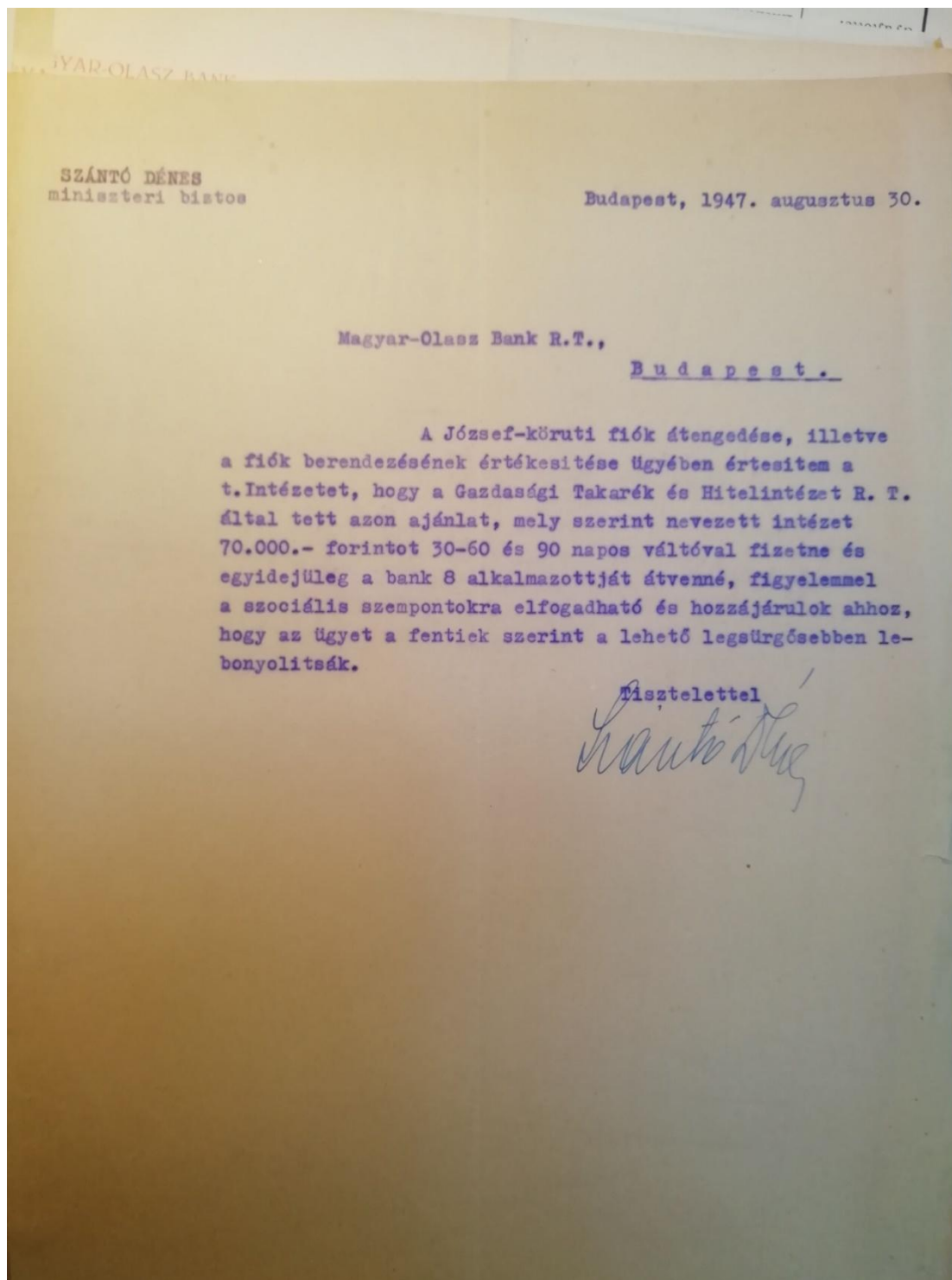
A bal felső saroktól lefelé az oszlopban a harmadik helyen található a Banca Ungaro Italiana, azaz a Magyar–Olasz Bank Rt. Budapest székhellyel és a különféle városokban lévő fiókhelyekkel.

810

⁸¹⁰ Gianni Toniolo: Cent'Anni 1894–1994, La Banca Commerciale e l'economia italiana, Fiesole, Nardini, 1994. 62.

XVI. 22. Szántó Dénes miniszteri biztos levele 1947. augusztus 30-i keltezéssel.

⁸¹¹ MNL OL Z 77 13. doboz 76. tétel Magyar-Olasz Bank kényszerfelszámolása 1947–1949.